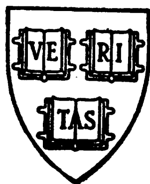
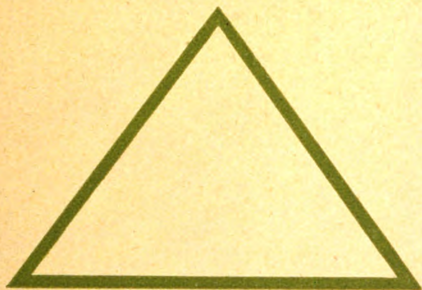

JAN NERUDA

DIVADLO · I

VE RI
TAS

JAN NERUDA

DIVADLO. I.

ÚVAHY. - STUDIE.

SEBRANÉ SPISY

JANA NERUDY

ŘADA DRUHÁ

POŘÁDÁ

LADISLAV QUIS.

DÍL I.

DIVADLO

ČÁST I.

POMOCÍ ČESKÉ AKADEMIE PRO VĚDU, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

V PRAZE

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC

1907.

KRITICKÉ SPISY

JANA NERUDY

I.

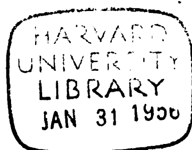
DIVADLO.

ČÁST PRVNÍ.

ÚVAHY. — ŽIVOTOPISY A NEKROLOGY.

V PRAZE
NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC
1907.

TISKEM »UNIE« V PRAZE.

ÚVOD.

Není příkladu v naší literatuře, že by byl muž tak mohutné síly básnické, muž ducha tak velkého a skvělého, jehož obzorem byl celý svět, jehož literární činnost od let jinošských až do poslední téměř chvíle života byla tak ohromna, tak plodna, slovem, aby muž, jakým byl Jan Neruda až do šedin svých, musil sobě dobývati obecného uznání. Teprve na sklonku svých let, když již dlouhou a těžkou chorobou sklíčen dokonával své velké dílo a chystal se k odchodu na vždy, teprve pak podáván mu ten věnec laurový, který si zasloužil přede všemi.

Nerudovy básně, povídky, cestopisy a feuilletony, jež z větší části ještě sám vydal, a jež — pokud připustila poslední jeho vůle — v doplněné sbírce obsahují námi po smrti Nerudově vydávané „Sebrané spisy Jana Nerudy", jsou dnes již obecným majetkem českého národa, patříce mezi nejlepší, co mu kdy podalo naše písemnictví. Neruda, zakladatel naší novodobé literatury, od jehož vystoupení čítati dlužno nové a dosud nejšťastnější její období, tvůrce českého feuilletonu a duchaplné causerie, veliký lyrik, nepřekonaný balladista, rozkošný povídkář

a cestopisec, ten tak ryze český náš básník Neruda platí nám již za klassika a vymohl sobě také své čestné místo v literatuře světové.

Ale tím daleko ještě není vyčerpán význam a dosah životního díla Nerudova. Veliká a pro kulturní náš vývoj v druhé polovici minulého věku předůležitá část jeho práce po dnešní den téměř neznáma neb již zapomenuta. Jen stále a stále řídnoucí řady jeho vrstevníků dochovávají v paměti — ovšem jen neúplný a nejasný obraz Nerudovy činnosti novinářské jako referenta o divadle, literatuře a umění výtvarném. A přece trvala tato činnost přes čtvrt století, ba vzhledem k literatuře ještě o několik let déle, byla ohromná, co do rozsahu, veliká, co do hloubky a plodná i požehnaná, co do působnosti své. Nerudovi neušlo nic, co se v té době u nás zjevilo v umění slovesném neb výtvarném, nic co souviselo s naším divadlem. Zvláště vývoj tohoto sledoval téměř od kolébky, od odpoledních her nedělních a svátečních v stavovském (nyní německém) divadle až na samý práh divadla národního. Třeba čísti, s jakou radostí vítal vše, co se u nás objevilo v literatuře neb umění, jak těžce nesl každý nezdar, každou pohromu, jež nás tam potkala. A třeba čísti, jak laskavě, ale kde nutno, neúprosně soudil, jak ukazoval cíle a cesty k nim, jak povzbuzoval mladé, klíčící talenty a kterak stále a stále upozorňoval na to, co bylo a co se nově objevovalo v literaturách a v umění velkých kulturních národů a jak neúnavně volal po bližších stycích s národy slovanskými na tomto poli.

Právem lze tvrditi, že Neruda byl zde vůdcem a učitelem celých generací básnických, uměleckých a hereckých. —

My, kteří užíváme výborných plodů této činnosti Nerudovy, dopustili bychom se černého nevděku proti jeho

památce, ale i hříchu proti sobě, kdybychom, dokud ještě čas, nezachránili vše to, čím se jevila, před zkázou a zapomenutím. A tomu by zajisté propadly ty úvahy, studie, životopisy, kritiky a referáty roztroušené po sloupcích třiceti ročníků různých politických denníků, jichž vetchý papír, určený pro jediný den, se již již rozpadává, a kteréž dnes zachovávány již jen v několika málo a to ještě neúplných exemplářích. Ba i v těch četných, dávno již zaniklých a těžko přístupných listech belletristických i literárních dosti nesnadno již vše shledávati...

Proto odhodlali jsme se, dokud stačí čas i síla, sebrati a uspořádati pokud možno vše, co Neruda v těchto oborech napsal a podati tak našemu obecenstvu co nejúplnější obraz této Nerudovy činnosti.

A jsou to nejen duchaplně psané, vtipem jiskřící feuilletony, velké i vážné myšlenky, výstižné a podrobné kritiky, podané namnoze formou brillantní — ale jsou to zároveň podrobné dějiny vývoje našeho divadla, naší literatury, našeho výtvarného umění od konce let padesátých do počátku let devadesátých minulého století.

A v tom tkví další důležitost těchto feuilletonů, statí a článků a nutnost jejich souborného vydání.

Není ještě snad na čase rozbírati podrobněji tuto činnost Nerudovu a nestačilo by také k tomu zde ani místo. Obmezíme se tedy jen na povšechné vylíčení novinářské, a referentské činnosti Nerudovy.

Žurnalistickou dráhu nastoupil Neruda velmi záhy. Již r. 1856 (ba snad již r. 1855) stal se lokálkářem v Kuhově „Tagesbote aus Böhmen“, kde toho času, kdy vycházely jen jediné a to vládní „Noviny Pražské“ v českém jazyku, byli zaměstnáni Josef Barák a Knedlhans-Liblinský, a kam přispívali též dr. Ladislav Rieger, tento úvodními články, a dr. Jan Palacký. „Tagesbote“ byl tehda

— pokud to ovšem Bachův absolutismus připouštěl — list liberální a oposiční, který o českém životě, české literatuře a umění přinášel dosti hojné a sympathické články a noticky.[1]) Psal-li Neruda již r. 1856 do „Tagesbotu" též divadelní a literární referáty, těžko dnes zjistiti; většina referátů těch v onom ročníku jest bez chiffry a jsou to jen krátké, několikařádkové zprávy. O nějaké kritice tu nelze mluviti, tak že nemůžeme dle individuelních názorů a úsudků soudit na autora; rovněž ne dle slohu, neboť osobitého slohu dvaadvacetiletý Neruda zajisté ještě neměl, nehledě ani k tomu, že tyto referáty psány německy. Ale podle toho, co napsal Neruda v předmluvě k „Divadelním táčkům", že totiž po pětadvacet let byl referentem divadelním, možno souditi, že referáty tyto psal již r. 1856, od kteréž doby až do 21. července 1880, kdy napsal poslední svou divadelní recensi, uplynulo právě čtvrt věku.

Spíše lze předpokládati, že v lokálkách téhož ročníku „Tagesbotu" obsažené dosti hojné zprávy o české literatuře, jsou od Nerudy.

Lépe již možno sledovati Nerudovu činnost v následujícím ročníku „Tagesbotu". Psal tam pod chiffrou „— a" divadelní referáty a literární zprávy. To zjistili jsme zcela určitě z divadelního referátu v „Obrazech života", 1859, str. 199., kde se Neruda dovolává své dřívější, jinde napsané zprávy o hře „Abbé de l'Epée", o níž skutečně pod onou chiffrou v „Tagesbotu" referoval.

---

[1]) Viz, co o tom napsal Neruda ve své polemice s dr. Viktorem Guthem v čís. 259 „Nár. Listů" z 19. září 1869. Polemika ta otištěna opět v prémii „Máje" na r. 1902 „Divadelní Paběrky" str. 231, kde Neruda uvádí též zajímavé faktum, že v letech padesátých psal též korrespondence do vídeňské staré „Presse".

Dle toho napsal Neruda pod chiffrou „—a“ do „Tagesbotu“ r. 1857 tyto divadelní referáty:

Do čís. 90. z 21. března o hře „Bezděčná cesta kolem světa“, do čís. 96. z 6. dubna o hře „Abbé de l'Epée“, do čís. 109. z 16. dubna o dramatu Shakespearovu „Jan Král anglický“, do čís. 116. z 27. dubna o Schillerově truchlohře „Don Carlos“ a do čís. 209 z 31. května o Klicperově hře „Bratři v Arcangelsku“.

Literární pak zprávy pod chiffrou touto podal tam následující:

V čís. 98. z 8. dubna „Jana Pravoslava Koubka sebrané spisy veršem i prosou. K vydání uspořádal F. L. Vorlíček“ a v čís. 142 z 25. května pod záhlavím „Bücherschau“ o „Wörterbuch der Slavischen Sprache in den 6 Hauptdialecten von Josef Franta Šumavský V. Th.“

Tím ovšem není vyloučeno, že i jiné, bez chiffry otištěné divadelní referáty a literární zprávy v tomto ročníku napsal Neruda, to platí zvláště o lokálce — ovšem nikoli literární — v čísle 320 z 19. listopadu „Die goldene Gasse am Hradschin“, o níž se později Neruda rozepsal v „Obrazech života“, 1860, str. 105.

Neruda — jak opětně vypravoval pořadateli této druhé řady jeho sebraných spisů — psával do „Tagesbotu“ též feuilletony, ale pod jeho chiffrou „—a“ se tam nenalézá ani jediný. Za to v r. 1857 otištěn pod značkou „oo“ v čísle 35. z 4. února 1857 feuilleton „Reise und Lebensbilder aus Prag I. (Land und Leute in der obern Spornergasse. — Eine Gebirgsgegend. — Was die Häuser im Schilde führen. — Der Alte an der Ecke.[2]) — Aborigines der Spornergasse. — Erinnerung

[2]) Hrabě Brettfeld.

an Florenz. — Die Horalglocke.[3])“) — a v čísle 53. z 22. února (bez chiffry) pokračování téhož „Reise und Lebensbilder aus Prag II. (In der untern Spornergasse. — Ein Löblicher Verein.[4]) — Das Kajetanerhaus und seine Sagen.)“

Dle látky a dle uspořádání mohli bychom feuilleton tento téměř s naprostou jistotou přičísti Nerudovi, kdyby pisatel v něm neuváděl, jako by bydlil v Černínských kasárnách a na Novém Světě. Nepodařilo se nám dosud objasniti tuto neshodu, a proto mluvíme zde jen podmínečně o autorství Nerudově.

R. 1858 nesetkáváme se v „Tagesbotu“ již ani jednou s chiffrou „—a“; referáty o české činohře jsou tu vesměs anonymní, z dvou literárních referátů pak má první v čís. 48. z 17. února značku „—an“, druhý pak jest bez chiffry.

Dle toho, především ale dle vlastní výpovědi Nerudovy, soudíme, že r. 1858 již v redakci „Tagesbota“ nebyl.[5]) Napsalť zajisté v pokračování své zde již dotčené polemiky s drem. V. Guthem... „za čtvrté: Darebácká lež je, že v době, kdy „Tagesbote“ psal proti královédvorskému Rukopisu, byl jsem ještě spolupracovníkem téhož listu. Tenkráte jsem byl již na dvě léta z redakce té pryč a více jsem se tam pak nevrátil, aniž vrátit mohl.“

Zmíněné články anonymního, až dosud neznámého spisovatele, počaly v „Tagesbotu“ vycházeti pod názvem „Handschriftliche Lügen und paleografische Wahrheiten“

---

[3]) Týká se kláštera Barnabitek.

[4]) Pohřební bratrstvo.

[5]) Bohuslav Čermák v studii Jan Neruda, „Květy“ 1895, str. 261, tvrdí, ale nedokládá, že Neruda v „Tagesbotu“ setrval až do října 1858.

číslem 276. z 6. října 1858 a otištěný dále v číslech: 285., 289., 292. a 295. z 15., 19., 22. a 25. října t. r.

Dle toho odešel Neruda z redakce „Tagesbota“ nejpozději v polovici roku 1857, což se úplně shoduje s tím, co výše uvedeno o spolupracovnictví Nerudově v tomto listu; jest tam poslední referát s jeho chiffrou „—a“ otištěn dne 31. května 1857.

Zdrželi jsme se poněkud déle u tohoto prvního období žurnalistické činnosti Nerudovy. Stalo se to proto, poněvadž o tom, pokud nám známo, nebylo ještě nikde podrobnějších zpráv, a protože nám běželo též o to, podati, pokud možná, přibližný nástin těchto Nerudových počátků v německém listu, kteréž ovšem ve sbírku tuto nejsou pojaty. Avšak již z těchto počátků viděti jednak ryzí českost Nerudovu, třeba ještě zahalenou v německé roucho, jednak patrný z nich již směr, kterým se pak nadále ubíral po celý život.

Další, většinou známé věci, můžeme říci již kratčeji.

Od 1. ledna 1859 počal J. R. Vilímek vydávati belletristický pětinedělník „Obrazy života“. Neruda stal se hlavním spolupracovníkem tohoto listu, orgánu to mladé generace básnické. Zde provedeny boje s J. B. Malým, útočivším zprvu anonymně, pak pod jménem svým proti kruhu Májovému. Bojů a polemik těchto súčastnil se Neruda v první řadě. V r. 1859 vyšlo 10 čísel „Obrazů života“, (byť pětinedělník), načež vydáván II. ročník od nového roku 1860 v Litomyšli nákladem Antonína Augusty a za redakce Jana Nerudy. V obou těchto ročnících nalézají se kromě četných básní a povídek a dotčených již polemických článků Nerudových pravidelné jeho divadelní referáty i zprávy a kritiky literární, jakož i některé stati životopisné a vzpomínkové. Redakce

„Obrazu života“ vzdal se však Neruda již při 10. a posledním čísle druhého ročníku jejich.

Dne 1. října 1860 vstoupil Neruda do prvního samostatného denníku českého po Bachově éře, do „Času“, jejž založil dr. Alois Krása a vytrval v listu tom až do konce r. 1861, načež s více členy jeho přistoupil do redakce „Hlasu“, který dr. Fink tehda počal vydávati. Když pak tento list v červnu 1865 splynul s „Národními Listy“, přešel i Neruda k denníku tomuto a zůstal při něm až do své smrti, zachvátivší ho dne 22. srpna 1891.

Ve všech těchto politických dennících byl Neruda feuilletonistou a zpravodajem o divadle, literatuře a umění. Měl v nich tedy rozsáhlý, ba i na tehdejší těsnější poměry až příliš rozsáhlý obor působnosti, který by dnes ovšem ve velkém listu jediná osobnost ani zastati nemohla. Ale i v létech šedesátých a sedmdesátých minulého věku bylo to veliké přetížení, zvláště, uvážíme-li, jak svědomitě Neruda dbal svých povinností.

Ani v literatuře, ani v divadle, ani v umění neušlo mu nic důležitějšího. Zvláště v divadle sledoval téměř každé hnutí. Z počátku, kdy se hrálo česky z pravidla jen jednou za týden, a to pouze v zimním období, referoval o každém představení. Ale i kdy se r. 1861 počalo hráti dvakráte v témdni po celý rok, zanedbal málokterého večera činoherního. A tak i v první době Prozatímního divadla, kdež hráno až do odstoupení ředitele Thomé, t. j. až do velikonoc 1864, týdně třikráte. Následující po něm ředitel Liegert zavedl zásluhou dramaturga Pavla Švandy ze Semčic hry každodenní, a teprve tu byl Neruda nucen v referování se obmeziti. Třeba zde však podotknouti, že Nerudovo zpravodajství nevztahovalo se jen na drama recitativní, v jeho obor spadaly i referáty o balletu a operettě, která zvláště po vystavení areny na

hradbách r. 1869 úžasně rozbujněla. Teprve r. 1877 byl Neruda zbaven tohoto referátu operettního; v tomto dosahu zůstal pak divadelním referentem, jak už výše uvedeno, do polovice července 1880.

V době té, zahrnující přes dvacet let, psal však Neruda i do různých belletristických listů stati, týkající se divadla, tak do „Literárních Listů", do neillustrovaných „Květů", jež od r. 1865—1867 s Hálkem redigoval, do illustrovaných „Květů" Hálkových, do „Lumíra", který list r. 1873 opět s Hálkem zarazil a do „Vlčkovy Osvěty". —

Jak Neruda hleděl na divadelní kritku, pověděl opětně sám, zvláště ve svých článcích, napsaných o tomto předmětu. V nich naznačil však také obtíže, jaké měl divadelní referent v politickém denníku, v němž o nějakém soustavném, rovnoměrném pěstování této rubriky nemohlo býti ani řeči. Přes to, přehlédneme-li veškerou tuto kritickou činnost Nerudovu za dvě decennia, musíme s obdivem doznati, že panuje v ní podivuhodná jednota myšlenky a směru, že jest v ní vzácná důslednost. A co nemohlo býti vysloveno v referátech divadelních, to napsal Neruda ve svých četných úvahách a studiích. A tak sebravše veškeré tyto věci v jedno, neobdržíme sice Lessingovy „Hamburgische Dramaturgie", která byla napsána a upravena ad hoc a jež objímá dobu jen krátkou; ale pro naši českou dramaturgii a pro historii vývoje českého divadla bude tato sbírka úvah a referátů Nerudových mnohem důležitější. A co více, my poznáme z ní, jak Neruda vychovával nám herce, jak připravoval půdu pro české drama a pro budoucí Národní divadlo, jevící se v počátcích Nerudovy činnosti ještě jako vzdálený ideál. A vidíme též ze sebraných těchto článků , jak nám Neruda vychovával divadelní obecenstvo. Tyto zásluhy Nerudovy o české divadlo nebyly ještě nikdy z plna oce-

něny. Teprve nyní, kdy toto jeho dílo sebráno, a kdy také již dozrály plody této jeho činnosti, věnované generacím dospělým po jeho smrti: teprve nyní bude možno dílo a zásluhu jeho poznati a oceniti v celé jejich prosté velikosti.

Ne menší zásluhu získal sobě Neruda svou kritickou činností, svými studiemi, svým vedením a nabádáním o českou literaturu. Však této jeho dlouholeté a plodné práce bylo již často vzpomenuto a byla všeobecně i plně uznána. Bylo by tedy snad zbytečno zde se o ní šířiti. Uznaný tvůrce moderní literatury naší nepotřebuje věru u českého obecenstva dalšího doporučení.

Podotýkáme tedy jen, že rubrika literární, obsahující ovšem z pravidla jen bibliografii českou a slovanskou, neb krátká literární oznámení a noticky, byla v „Nár. Listech" za Nerudy rubrikou denní a že po zaniknutí illustrovaných „Květů" r. 1872 převzal bývalý jejich redaktor, Vítězslav Hálek, který již před lety rubriku tu byl redigoval, od Nerudy referát literární v „Národních Listech". Referát ten podržel až do své smrti v říjnu 1874. Od té doby ujal se rubriky té, na rozhodný její prospěch, opět Neruda, ale osudná choroba přinutila jej od r. 1880 vzdáti se i tohoto referátu skoro na dobro, ač i po té, zvláště do „Osvěty", napsal některé literární kritiky a přehledy.

Nejvíce zapadly Nerudovy referáty o umění výtvarném. Třeba by neměly oné stěžejní důležitosti jako jeho úvahy a kritiky divadelní a literární, přece jen jsou Nerudovy zprávy o budícím se ruchu v českém uměleckém světě, o nenáhlém tom vývoji až do konkurrencí pro malby a plastiku v Národním divadle a o rychlém pak objevování se nových a nových talentů, Ženíška, Alše, Brožíka, Hynaise, Myslbeka, Schnircha a m. j. velice za-

jímavy. Jakoby v tmavé prostoře, kde právě dohasínalo světlo velkého Manesa, mohutného Levého, rozžehovalo se světlo za světlem...

Opět celý, téměř dvacetiletý vývoj našeho umění v prvním, nejrozhodnějším období, napsaný takovým vrstevníkem, jakým byl Neruda, který veskrz proniknut uměleckým cítěním a láskou k všemu našemu, byl zároveň tak znamenitým znalcem a cenitelem veškerého umění světového.

A právě tato velká a vzácná znalost umění světového, celé světové literatury, spojená s hlubokou láskou k vlastnímu národu, vzbudila v Nerudovi ušlechtilou onu ctižádost, ctižádost tu neosobní, aby kdysi ten národ, z něhož vyšel, dosáhl v literatuře a umění met nejvyšších a vyrovnal se tak i největším a nejstarším národům. To dýše z prvního jeho článku „Nyní" a tomuto ideálu svého života zůstává věren, proň působí a pracuje až do smrti.

Ten ideál odkázal svým nástupcům, jimž vštěpoval neoblomnou víru v jeho dosažení.

Toť odkaz Nerudův, kéž z něho vytěžíme vše, co v něm krásného a velkého!

Sbírku tuto uspořádali jsme především dle předmětu, rozdělili jsme ji tehdy na tři hlavní oddíly: divadlo, literaturu a výtvarné umění; tyto oddíly pak opět každý na tři další oddělení podružná, totiž: úvahy a studie, životopis a paměti, konečně pak kritiky a referáty. Články zařazeny do každého z těchto devíti oddílů přesně v pořádku chronologickém.

Z úvah, studií, životopisů, jakož i z referátů a kritik o literatuře a umění nevynechali jsme, pokud víme, ničeho, třeba že tu i tam některé věci se opakovaly, jiné zase zdály méně důležité neb jen čistě časové. Za to bylo třeba při referátech a kritikách divadelních vynechati velice mnoho, ježto by jinak při tak ohromném materiálu, nahromadivším se za čtvrt věku, dílo toto vzrostlo do příliš velkých rozměrů. Hleděli jsme tedy podržeti vše, co jen poněkud důležitého pro dramaturgii a dramatické umění naše a pro dějiny našeho divadla a jeho vývoje. Proto zařadili jsme často a třeba i několikráte zprávu o reprise některého kusu staršího, kdežto zhusta opět jsme vynechali referát o premieře, obmezil-li se Neruda při něm na pouhopouhé zpravodajství.

Ježto nebylo ani jediného rukopisu, otištěno vše dle opisů, pořízených z otisků v novinách. Opravivše jen patrné omyly tiskové, ponechali jsme ovšem jinak text beze změny.

Dne 6. července 1906.

Ladislav Quis.

I.

DIVADLO.

1.

ÚVAHY A STUDIE.

OBRAZY ŽIVOTA.

1859.

LISTY O LEDAČEM.

I.

Je to až k smíchu — nebo až k pláči, jak se komu líbí, že přikládáme takovu důležitosť svým odpoledním divadelním představením. Ku zlosti to nesmí být, poněvadž by se zlosť s kardinálními ctnostmi našeho národa, k nimž každý privilegovaně moudrý mírnost čítá, nesrovnávala. Jedno představení za týden (někdy i to ne) pro celý národ, jenž ve svém hlavním městě větší časť svých intelligentních sil chová, jemuž se něco o duševním pokroku zdá a jenž myslí, že se dosti snažně po nějakém duševním požitku ohlíží! Každému ostatně jen tolik, mnoho-li hladu cítí.

Praha jest a zůstane středištěm národního ruchu. Ve větším městě přirozeným způsobem spíše každý více stejně smýšlejících nalezne; kde je však věc ještě jako v počátcích, vyhledávají její přívrženci tím spíše jeden druhého, hledí se každý uvědomělý k soudruhům svým přiřadit, a známo jest, jaké blahodějné následky

ústní sdílení se míti může. Zvláště pak pro naši mládež, jež k vůli svému vzdělání v Praze se soustřeďuje a jíž tak mnohá učiliště a ústavy umělecké zde otevřeny jsou, jest ústní sdílení se zvláště důležitým a milým momentem. Mládež nemá prsa ještě chlebovou kůrou zatarasena a béře vřelý podíl v každé třeba sebe nepatrnější novince. Místnosti čtenářského spolku, učební síně, veřejné lokality se svým výborem časopisů nejen nás se týkajících, ale i širšího oboru se domáhajících, poskytujou dostatečnou příležitosť, aby studující sobě o věcech literarních pohovořili, své soudy a náhledy vyměňovali, k tomu neb k onomu směru se přidali a mnohým literarním klepem, hlavním to fermentem naší literatury, se potěšili. Matice česká, jejížto sídlo taktéž Praha jest, nemá více té důležitosti pro českou literaturu, jakou dříve měla, ač jí velikou důležitosť žádným způsobem upírati nechceme a jen větší živosti přejeme; za to však vzrostla činnosť jednotlivých nakladatelů a rozmnožil se počet našich časopisů (journalistika česká mimo Prahu více živoří, než žije), ve kterýchž mladší síly se zkoušeti mohou. Studujícímu pražskému tím spíše podána možnosť, aby literarně vystoupil. Kněhkupectví naše jsou taktéž (ač to platí více o německých a míchaných firmách, než o pouze českých) mnohem podnikavější a bystřejší, než dříve, při čemž je značný počet pražských tiskáren podporuje.

To vše, ač v jiných, někdy obmezenějších, někdy větších rozměrech, slouží též rozvinování se německého živlu a závoděním obou národností taktéž mnoho dobrého už na světlo se vyvedlo; co nám však zcela zvláštní jest a nás úplně charakterisuje, jsou naše odpolední divadelní představení.

Česká hra shromáždí vždy (vyjímaje hry pouze od direkcí vycházející a nejvíce ledabylo volené i provedené)

četné publikum. Nechť sobě jen někdo tlačení se u kasy krátce před počátkem všimne, bědování pozdě přišlých poslouchá a k německému hubování kasíra svou pozornosť obrátí! Nepřijde-li záhy, musí třeba až za sloupy parquetními stát a sluchem sobě vynahradit, čeho zrakem nedostihne. Mnohý sem přichází k vůli „zabití odpůldne“, mnohý už „ze zvyku“, mnohý co „milovník divadla“, studující mládež a mnoho starších „k vůli věci, aesthetické pochoutce, původní novince a — že je to české“ a t. d.

Těmi okolnostmi se také stává, že je obecenstvo ve všech částech divadla, vyjímaje snad parquet a poslední galeriji, dosti míchané a všechny třídy českého obecenstva vůbec repraesentující. Nechť nikdo nevytýká, že vidí vždy jedny a tytéž tváře; i německá představení mají skoro veskrz své „habitués“; a kdo seznal obecentvo jednoho večera, zvláště při benefici, zná i všech ostatních. Což ostatně z toho, že na jistých sedadlech vždy známé tváře nalezneme, a že, když někoho „Pane, měl bych vás znát!“ oslovíme, on nám odpoví: „Vidíváme se každou neděli v českém divadle!?“

Největší zásluhu o naplnění divadla si získá ovšem vždy beneficiant sám, jednaje pro svůj zisk. Číslovaná sedadla a loge musí zvanými hosty obsadit a práci tu mu věru závidět nemusíme. Jak často vejde s poklonou k měšťanovi, jenž ho buď povrchními, někdy i urážlivými slovy odbude, buď sám na pohovce leže a zvoucího ani k posezení nevybízeje, jemu čas ukrádá líným vypravováním, že „nejraději v neděli se po pečeni napije a sobě pak trochu pospí. — Člověk se příliš bez toho v týdnu napracuje, než aby v neděli ještě k tomu do divadla šel“ — Není však předce radno, aby se beneficiant bez

zvaní obešel. Náš měšťan se málo kdy o něco stará, co mu do domu nepřijde. Často jsem slyšel: „Tak?! Ten časopis už vychází třetí rok? Jakž jsem to mohl vědět, když mně ho nikdo neposlal?“ Ti a podobní lidé museli by se teprvé dlouho zvykat, aby i beze zvaní do divadla přišli a beneficiant, jehož příjmy hlavně od naplněného divadla závisí, věru nemůže teprvé zkouškám se podrobit.[1])

Druhá starosť beneficiantova jest, aby si zaopatřil takové kusy, které i nezvanou část obecenstva samy sezvati dovedou, dosti na čase jsou, všem třídám obecenstva zadost učiní a — zároveň mnoho nestojí. Všem těm požadavkům zadost učinit není tak lehko a byla posud jediná saisona, která všem stranám se stejně zavděčila, to saisona předloňská, jež nám Shakespeara předvedla. Shakespeare byl svým jmenem vzdělanější třídě drahým a působil svou rázností, svěžestí a přirozeností i na většinu. Obyčejně volí beneficiant nějaký kus některého vyhlášeného klassika — (vyhlášenosť působí zvláště u vzdělané třídy mnoho). Je-li už přeložen, dá se „v novém vzdělání“, není-li, přeloží se na zakázku často dosti špatně a stojí to nějakou dvacítku aneb ještě méně. Někdy sobě obecenstvo libuje v menších veselohrách; dvě neb tři jednoaktové hry po pětce, aneb něco už staršího s tanci a živými obrazy pak také dobře poslouží. Dost často jsem slýchal bědování jednotlivců, že si herci příliš

---

[1]) Tyto benefice, které byly hercům na českém divadle doplněním, ba i náhradou gáže, obnášející tehda 20—30 zl. měsíčně, udržely se ještě i v Prozatímním divadle. Herci menších úloh měli jen poloviční benefici, čelnější herci pak i benefice dvě, totiž jednu zimní, druhou letní, v areně. Výnos benefici byl ovšem různý. Peškové taká benefice, ovšem již v Novoměstském divadle, vynesla summu 507 zl. — Zápisky české herečky, str. 50.

často ku svým beneficím frašky volí, obecenstvo se prý zvláště vídeňskými fraškami ve své krasochuti pokazí a t. d. Mám přílišnou důvěru ve zdravý soud našeho lidu, jako vůbec každé většiny, než abych podobné lamentací přisvědčil. Jediné, co se proti fraškám uvésti dá, jest to, že jsou české hry na malý počet obmezeny, a že by se tedy mohlo něco platnějšího substituovat. Změna však musí být a jest všem třídám obecenstva milá. A což by měla také na příklad naše lokální zpěvačka, co náš komik volit, ne-li frašku? U choru a balletu taktéž musí převládat láce nad vkusem, a fraška s tanci aneb ledabylo mezi akty umístěnými písničkami je to nejlacinější, co může být. Hlavní studium požaduje také titul. Nechť časopisy píšou cokoliv proti jarmarečním nadpisům, oustní odpověd zní přece vždy: „Galerije by byla prázdna“ a aesthetika musí umlknout.

Aby se objednávaly hry časové, jimiž by se nejspíše působit mohlo, z více příčin se ani nepomyslí. Vůbec se obmezuje působení našeho divadla více jen na zábavu, než na něco vyššího. Obor jeho činnosti jest tuze skrovný, kde se o vzdělání obecenstva, první úlohu každého divadla jedná. Neprovozujou se vždy dobré věci a provozujou-li, zajisté málo kdy dobře, nechť už je vina na regiji, nebo na nedostatku sil. A kde by i síly dostačily, nebývá vždy dobrá vůle. Někteří herci uvykli rozdělovat úlohy na takové, „z kterých se ničeho udělat nedá“ a na takové, „které se samy hrajou.“ Při prvních, tak rozumujou ti páni, škoda každé práce, při druhých jsou velmi krásné a významné frasí, pěkné vypracované charaktery, dobré effekty, plynný dialog. — „Nač práce? Více už do toho nepřivedeme!“ [2]) Herci naši jsou sobě

---

[2]) Porovnej stať z r. 1865 „Vděčné a nevděčné úlohy“.

(vyjímaje málo kterého) své úlohy tak málo vědomi, že se ani grammatice neučí, často nejsměšnější věci propovědí a pak se tomu ještě sami na jevišti smějou. Namáhají-li se ale, aby skutečně „v y š š í č e š t i n o u" mluvili, stává se snažení jejich, nemajíc základu, samými „jého, jému" a t. d. ještě směšnějším.[3])

Takový jest ústav, jenž Čechy jednou za týden shromážďuje, jim příležitosť dává, aby se ukazovali a jeden druhého viděli, aby se vzdělávali a t. d. a t. d.

Ocenění jednotlivých sil našeho divadla sobě ponechávám pro list druhý.

II.

Schází ještě dosti mnoho potřebných sil, než abychom říci mohli, že naše české herectvo úplné jest. Jednotlivé úlohy bývají často nedostatečně obsazeny; dávají se hercům, k jejichžto oboru přísně vzato nenáležejí a jejichžto schopnostem jen částečně přiměřeny jsou; není pak ovšem divu, když provedení úloh takových málo uspokojuje. K tomu jest ještě značný počet našich herců taktéž při německých představeních zaměstnán a myslím, že snad i to při rozdávání úloh poněkud alespoň vadí. Jest sice pravda, že málo kdy tito herci při německých představeních znamenitou úlohu obdrží, třeba jednotlivci také u rigorosního německého publikum své nadání osvědčit dovedli; ale publikum německého divadla jest mnohem

---

[3]) Viz níže stať z r. 1865 „Řeč a divadlo". Po šesti letech, v Prozatímném již divadle, se věci zde vytýkané dle toho ještě valně nepolepšily.

přísnější než české, a kdo nestojí už skoro na výši dramatického umění, nesmí se opvážit, aby nedbale hrál aneb snad docela své úlohy neznal. Německá divadelní kritika má také větší váhu pro to, že její organy, německé journály v Praze, taktéž větší váhy mají než české, a kárá-li, zabolí to více pro to, že direkcí si toho více všímati musí. Že herci sobě z českých kritik mnoho nedělají, jest už z toho zřejmo, že vzdor vší lamentací ani poctivé češtiny se nedomáhají. K německým úlohám třeba tedy větší pilnosti přikládat, české se předce jakž takž odbudou. A vzdor neúplnosti hereckých sil, neúplnosti to takové, že už herce uznáváme, když „ničeho nepokazí", vzdor mnohým jiným překážkám, vyplývajícím z poměrů českého divadla vůbec, dočkali jsme se předce už takových představení, že je s použitím jen malé hyperbole vzornými nazvati můžeme. Nemáme ovšem mnoho podobných představení, jakým bylo první provedení „Koriolana" v naší Shakespearovské saisoně, provedení to takové, že i německému divadlu mohlo vzorem býti; jest však viditelno ze všeho, že při dobrém vedení záležitostí regijních, při dobré vůli veškerého herectva mnoho se provésti dá.

Jednotlivé eminentní síly dovedou často více než summa sil dosti dobrých, ale předce jen zase dosti prostředních. Mezi našimi dámami jest zvláště paní Kolarová silou takovou, že často jediným sloupem celého představení se státi musila. U paní Kolarové, jíž i publikum německé sobě dle velkých zásluh váží, lze vždy snahu viděti, aby něco, pokud vůbec možná, dokonalého dovedla. Routinou u nás nevšední jsouc ozbrojena, předce všechnu píli k úlohám svým přikládá a nehřeší na lásku obecenstva už za tou příčinou, že jí nezkalená pověsť nad okamžité pohodlí milá jest. Veliký duševní fond požadující tragoedie i lehká, bohatou routinu žádající veselohra mají

v ní sloup pevný, an i důmysl i vybroušenosť i píle ji podporujou.[4]) Úlohy mladších milovnic postoupila paní Kolarova mladší herečce, slečně Heinzové,[5]) která vším vládne, aby toto místo čestně zaujímala. Příjemný zevnějšek, lahodný a dojemný organ, patrné schopnosti a pilnosť, začátečnici každé ovšem nanejvýš potřebná ubezpečily nás, že veliké naděje zde chovati můžeme. Bohužel máme sl. Heinzovu dříve ztratit, než své naděje v plné míře uskutečněny uvidíme. Jejím odchodem ztratíme více, než se při vší snaze ostatních sil nahraditi dá. Z mladších dám zbývá nám pak jen paní Pešková. Obor činnosti této pilné herečky jest však zcela jiný než předešlých. Kde roztomilého dívčího humoru zapotřebí, kde tklivá naivnosť na obecenstvo působiti má, jest paní Pešková zúplna na svém místě a nemine se nikdy s účinkem ani s uznáním. Obor její jest hlavně veselohra a škoda jen, že repertoir náš ji dostatečně přiměřenými úlohami posud zá-

---

[4]) Anna Marta Ludmila Kolarová, roz. Manětínská, česká herečka, choť J. J. Kolara (1817—1882). Byla od r. 1834 členem německého divadla pražského, záhy na to, přiučivši se češtině, též divadla českého, při němž až do r. 1863 vytrvala. K odstoupení donutila ji čivní choroba, které také po letech útrap podlehla. Ke konci let padesátých přešla z oboru tragických milovnic k úlohám charakterním.

[5]) Albina Heintzova angažována byla k čes. div. pražskému pro osiřelý po pí. Kolarové obor tragických milovnic r. 1858, kdy debutovala v úloze Debory ($^{18}/_{4}$ 1858). Byla žačkou E. Peškové a budila pěkné naděje. Avšak již po velikonocích r. 1859 odešla do Štyrského Hradce, později pak do Mnichova, kdež se stala členem dvorního divadla a předčítatelkyní královninou. Tam také zemřela již v letech šedesátých. (Viz „Zápisky české herečky“ 46 a „Kroniku divadla v Čechách“ od J. J. Stankovského str. 90, kde ostatně chybná data.) R. 1860 H-ova vystoupila později na českém divadle několikráte pohostinsku za účelem angažma; vyjednávání nevedlo však k cíli.

sobiti nemohl. Ovšem musí i paní Pešková často vypomoci v úlohách, jež jí nepřináležejí; kritika se ale musí přiznat, že i tenkráte pilností svou dosti slušných výsledků docílí.[6]) Pro episodní rolle máme konečně slečnu Lipšovu, která slabšími jen prostředky vládnouc, předce zcela dostačí.[7])

Hlavní osobou každé společnosti herecké jest zastupitel úloh charakterních. Nedostačí zde už toliko nadání přirozené a routina; obě tyto pěkné a nevyhnutelně potřebné vlastnosti musí se ještě s všeobecnou vzdělaností, s dobře zažitými vědomostmi spojit, aby úloha čestně vykonána byla. Z trojice těchto požadavků neschází panu Kolarovi[8]) staršímu žádný, často ale dobrá vůle ku

---

[6]) Eliška Pešková (Peschke), (1833—1895). U českého divadla byla P-á od r. 1849 do 1870. Viz nástin jejího životopisu od Nerudy níže.

[7]) Marie Lipšová (vlastně Liebscherová), (1831—1889). Hrála zprvu u společnosti Prokopovy, pak Zöllnerovy. R. 1854 přijata k pražsk. stav. divadlu pro české a německé hry. Přešla později i na čes. Prozatímní divadlo a ustoupila r. 1874 na odpočinek. Aspirovavši z počátku na první odbor, hrála později jen úlohy druhého řádu; závadou jí byl drsný hlas.

[8]) Josef Jiří Kolar, český herec, básník, spisovatel a překladatel. (Nar. 9./2. 1812 v Praze, zemř. t. 31./1. 1896.) — Od r. 1837—1842 hrál jako ochotník českého divadla. R. 1842 engažován pro něm. stav. divadlo a působil i při českých hrách. Tehda byl K. též po Tylovi nějaký čas režisérem českých her na divadle v Růžové ulici. V letech padesátých měl hlavní zásluhu o uvedení Shakespeara na české jeviště a skvělé jeho provedení. (Shakespearovská saisona r. 1857!) Byl předním a výtečným interpretem postav Shakespearových. — Po smrti Chaurově (1./3. 1859) nastoupil K. po něm úřad režiséra českých her, který vedl až do zahájení her na Prozatímním divadle. R. 1864 o velikonocích odstoupil Kolár od českého divadla a vrátil se k němu teprve po ustavení prvního družstva r. 1866, jsa mezi tím engažován u divadla německého. Od r. 1866 působil na Prozatímním divadle jako herec a re-

použití jich. Viděli jsme zajisté již mnoho úloh tohoto herce, jež znamenitě provedl; ještě více však takových, v nichž ani skromný díl toho nedosáhnul, čeho dosáhnouti mohl. Všeobecné pojmutí úlohy (jen tenkráte ne, když přeháněti chce) jest u p. Kolara vždy dobré, schází však velmi často rázné, až do podrobností vypracované provedení. Vzdělanému herci není těžko, aby se ve všeobecnou povahu svého hrdiny vmyslil; aby ji ale do podrobností vypracoval a tím se stereotypnosti vyhnul, aby každé slovo, každé hnutí samostatným, celkem dobře odůvodněným a s ním vždy harmonujícím členem učinil, aby každá pronešená myšlénka, každý čin na jevišti, ne co spisovatelem dramatu vyslovený a uzpůsobený, ale co přirozeně se vyvinující, co okamžitě nutný se objevil, musí herec pilné studium přiložiti. Vzdor všemu uznávání pana Kolara nemůžeme tvrditi, že by sobě často dostatečnou práci bral. Často se stává, že úlohu ovšem dobře pochopiv s textem hrdinské zápasy svádí, se podříká, neartikulovanými zvuky mezery vyplňuje a následovně mnohý detail teprvé na jevišti právě stávající situací přizpůsobiti hledí. Menší a některé větší úlohy z oboru charakterního převzal už pan Kolar mladší.[9]) Zevnějšek

---

žisér až do r. 1873, kdy odešel na odpočinek. Vystoupil pak na tomto i na Národním divadle jen ještě několikráte pohostinsku; posledně r. 1895. — Nad K-a nemělo české divadlo dosud většího umělce dramatického. Ovšem ale dlužno dodati, že nebyl bez rozličných vad, a výtky, jež mu N. v této stati a opětně ve svých divadelních referátech činí jako herci i režisérovi, jsou podstatné i oprávněné.

[9]) František Karel Kolar, vlastně Kolář, herec a illustrátor český. (Nar. 1830 ve Waldheimu, zemř. 4./12. 1895 v Praze.) Po krátkém pobytu na pražské akademii malířské a po ochotnickém vystupování na Švestkově divadle „Mikulášském“ engažován K. pro české i něm. hry k stavovskému divadlu pražskému, kdež

vždy starostlivě a charakteristicky upravený pomáhá mu při úlohách seriösních tak vydatně, že se pojmutí a provedení jen málo kdy chablonovitým býti zdá. Hlavní síla p. Kolara leží však v chargi, buď si salonní, buď si jiné. V tomto oboru dokázal už mnoho dobrého a pro konversační kusy jest hercem zcela slušným. O pilnosti páně Kolarově se tak mnoho chvalného v rozdílných listech namluvilo, že proti tomu ničeho říci nechceme. Že herec tento mladý a tedy ještě čas k rozvinu svého nadání mající poněkud stereotypním způsobem vše posud provádí, odstraní se časem. Zakládá se okolnosť tato také více ve přechvatném způsobu mluvení, než v něčem jiném. — Pro úlohy mladších hrdin a milovníků máme pana Šimanovského.[10]) Velmi příjemný a mocný organ, jakož

se teprve poznenáhlu — postrádaje „divadelní postavy" a maje drsný, neohebný orgán — domohl úspěchu. R. 1862 přešel k Prozatímnému divadlu, kdež vytrval až do r. 1892, vystupuje však i potom ještě pohostinsku jako pensista. Od r. 1867 byl režisérem, od r. 1875 vrchním režisérem. On se svým strýcem J. J. Kolarem přispěl nejvíce k vývoji dramatického umění a divadla českého. Talent jeho byl všestranný, zvláště vynikal však v karakterních šaržích veseloherních (jichž byl u nás tvůrcem) i tragických. — Viz studii Nerudovu „František Karel Kolar" v „Osvětě" 1876, otištěnou zde níže, pak: „František Kolar". Nakreslil Fr. Ad. Šubert. „Masky Národního divadla 1883—1900" II. V Praze. N. D. M. 1904.

[10]) Karel Šimanovský, vlastně Šíma. (Nar. 4./11. ve Skřivani na Křivoklátsku, zemř. v Praze 14./6. 1904.) Vystoupil po prvé na Stögrově divadle v Růžové ul. 12./1. 1845 a setrval při českém divadle pražském, až na přestávku, kdy r. 1851 zároveň s Tylem a j. propuštěn, hrál s nimi asi rok na venkově — až do 11./8. 1898, kdy odešel na odpočinek. Zastával obor tragických milovníků a reků a náležel spolu s oběma Kolary hned od let padesátých k sloupům i chloubě české činohry. Viz studii Fr. A. Šuberta „O Karlovi Šimanovském" v „Osvětě" 1904, str. 667 sl. a 778 sl.

i šťastně uzpůsobený zevnějšek činí herce toho k úlohám jemu určeným zvláště způsobilého. Při dramtech nad jiné idealisujících, kde affekty nejvyššího možného stupně docházejí a zvláštního fondu materielních prostředků požadujou, dovede p. Šimanovský znamenitého účinku docíliti. Jeho organ zazvoní pak jako jasný kov, dovede ohebností svou jakož i svou vyrovnalostí mistrovské recitativy a působí často záchvatně na posluchačstvo. Nezdá se však, že by p. Šimanovský mnohem dále myslil a svým časem i jinak prospěti a v poněkud jiný obor vstoupiti hodlal. Lpíť tak dalece na zevnějším, že při affektuplnějších místech i celým tělem zatřásá způsobem, jakým obyčejně koloraturní zpěvačky sobě počínají. Málo kdy podaří se mu, aby dobře charakterisoval; obyčejně sobě přejeme, aby, kde charakterisuje, raději obyčejným svým způsobem pokračoval. Ostatně jest pan Šimanovský nejsvědomitější ze všech herců ,co se týká učení se úlohám a nepamatujeme se, že by se byl proti obecenstvu v tom ohledu kdy prohřešil. — Pro čistě národní veselohru máme sílu neocenitelnou v panu Kaškovi.[11]) Komik tento, nadán jsa bohatým fondem přirozené a zdravé komiky, počíná sobě vždy se stejnou rázností a obecenstvo

---

[11]) Josef Kaška (1810—1869). Hrál z počátku jako ochotník na divadle v Thunově domě, a na divadle Kajetánském na Malé straně, pak svěřovány mu též menší úlohy v českých hrách na stav. divadle, začež od r. 1837 obdržel roční benefici, t. j. poloviční výtěžek představení jako odměnu. Teprve pro divadlo v Růžové ulici byl řed. Stögrem r. 1842 jako herec pro české hry engažován. Dostav zároveň s Tylem r. 1851 výpověď, odebral se s ním na venek, ale již o velikonocích r. 1852 přijat zase k pražskému česk. divadlu, kde již setrval až do své smrti. Platil svým časem za nepřekonatelného komika a vytvořil zvláště typy v Tylových lidových hrách. — Kaška překládal též různé divadelní hry pod pseud. K. Zbraslavský neb K. S.

se právem vždy už zaraduje, když vstoupí. Co mimo obor rázné a prostonárodní komiky spadá, podává se obyčejně panu Sekyrovi,[12]) jenž co do zevnějška více komiky německé napodobuje a jen zřídka něco samostatného utvoří. — Starší hrdiny, otce a t. d. přebírá pan Chauer.[13]) I německá kritika uznala jeho vytříbenou routinu a zvláštní schopnosť k úlohám poslednějším, a to tím větším právem, an p. Chauer i ve všech svých hrdinách zase spíše otce probleskovati nechává. Výdatně jej podporuje pan Chramosta,[14]) herec to routinovaný, jehož všestranně upotřebiti možno. — Pro úlohy episodní jsou pánové Lapil,[15]) Polák a jiní; poslednější vázne

---

[12]) Josef Sekyra přestoupil r. 1844 od Lutzovy německé společnosti, které tehda po zmaru českých představení ředitel Stög pronajal divadlo v Růžové ulici, k pražskému divadlu českému kdež, působě jako komik, setrval až do své smrti r. 1864.

[13]) Josef Chauer (1805—1859). Účinkoval na stavovském divadle pražském od r. 1827, a to při německých i českých hrách, při těchto bezplatně. Odešel pak do Štyrského Hradce, odkud se r. 1844 zase vrátil do Prahy, kde od té doby až do své smrti při divadle setrval. Od r. 1846 bpl režisérem českých her a staral se v mezích možnosti svědomitě o vývoj českého divadla. Vynikal jako herec charakterní. Nemalou zásluhu získal si tím, že se přičinil spolu s J. J. Kolarem o provedení cyklu dramat Shakespearových na česk. divadle (1856—1857).

[14]) Josef Chramosta (1829—1895). Od r. 1849 byl Ch. členem kočující společnosti Prokopovy, později Zöllnerovy. Hrál potom na něm. divadlech v Mariboru, Badenu a v Temešváru. R. 1858 byl engažován k stavovsk. divadlu pražskému pro české i německé hry a přešel pak do divadla Prozatímního, kdež zastával po sedmnácte let úřad režiséra. R. 1889 odebral se na odpočinek, zastávaje pak ještě až do r. 1893 vrchní správu divadelní garderoby. Jako herec zvláště nevynikal.

[15]) Jan Lapil, vlastně Roštlapil (1816—1867). Působil u divadla českého od r. 1842, kdy vystoupil na divadle Stögrově v Rů-

však posud v některých většímu divadlu přímo odporujících manírách a má ještě dokázati, že zdatně pokračovati dovede.[16])

„Obrazy života“ 1859 č. 1. str. 36 a n. a čís. 2. str. 75. a n.

žové ul., až do r. 1864, zastávaje episodní úlohy. Vedle toho vedl stále svůj uzenářský závod. — Viz o něm v „Zápiskách české herečky“ od E. Peškové, str. 59.

[16]) Karel Polák byl u pražského divadla českého dvakráte. Po prvé ke konci let padesátých jen na krátký čas, po druhé od r. 1861 do r. 1878, kdy pro nemoc odešel. Hrál pak ještě u různých kočujících společností, načež se usadil ve Vlachovu Březí, kde zemřel dne 25. dubna 1906. Za druhého pobytu svého u pražského divadla vynikal Polák zvláště správnou deklamací českého slova, tehda u nás vzácnou.

ČAS.

1861.

MY A DIVADLO.

I.

„Divadlo jest jaksi ichnografie každého národa,“ praví Jean Paul. Jsou-li myšlénky dobře zažité a vzdělanosť vůbec jaksi činným a pohyblivým vojem každého národa, může se směle divadlo, kde všechny myšlénky se sbíhají, kde způsob myšlení a vzdělanosť národa se zušlechtěně obrazí, kde národ sama sebe v zrcadle vidí, sama sebe ústy svých vzdělanců mluviti slyší, zajisté národní pevností nazvati — nedobytnou, pokud národ sám silným a pevným. Způsob, jakým pevnosť tu sobě buduje, vyznačuje zvláštnosť národní, neboť způsob je u každého národa jiným. Českému obecenstvu poněkud méně známé divadlo francouzské liší se co do formy i co do ceny vnitřní právě tak od anglického, jehož plody u nás tak v oblibu vešly, jako Francouz od Angličana vůbec. Podobný rozdíl vidíme opět mezi divadlem realního Angličana a divadlem idealního Němce. Podobně také kreslí divadlo české snahy a rozvin národa našeho.

Z počátku, když ještě uvědomění národní v málo toliko hlavách bylo se rozbřesklo a v málo ještě srdcí slabounké kořání své vpustilo, bylo několik těch vyvolenců takřka celým národem, bylo obecenstvem i spisovatelstvem. U mužů těchto, rovnajících se vzdělancům všech národů a usilujících jedním krokem přivésti (alespoň poměrně) písemnictví české na rovno s písemnictvím národů ostatních, musila se přirozeným způsobem i myšlénka divadelní brzy vzbuditi. Titíž lidé byli nyní zase obecenstvem, dramatickými spisovateli i herci. Ráz ochotnický podrželo divadlo po dlouhá léta, zkrátka po celý čas, za kteréhož i písemnictví české ráz ochotnický mělo. Svědčiť o vysokém nadání našich spisovatelů, že vzdor rázu naznačenému tak mnoho výtečných děl, jak literarních vůbec tak dramatických zvláště, se zplodilo.

Rok 1848 posunul nás o půlstoletí ku předu. Mateřský jazyk zaváděn do škol, do úřadů, literatura časová rozbujněla jak obrovské kapradí. Nebylo divu, že národ všeho se teprvé domáhající, všeho také hned žádal v míře nejrozsáhlejší. Zpomněl sobě také na divadlo, viděl v české Praze nádherné, slavného jména požívající divadlo německé, i uchopil se s radostí a s nadšením myšlénky, aby podobný chrám také českému umění vzbudoval. Toliko skutečná chudoba naše, skutečná nemajetnosť těch, kteří za doby té už uvědomělí, spravedlivě smýšlející a tedy obětovní byli, zabránila, že krásná myšlénka rychlého uskutečnění se nedožila. Za prozatímní výpomůcku mělo sloužiti dvoje nebo troje mimořádné představení v divadle německém. Nemýlíme-li se, byl jich ustanoven prozatímní cyklus a to na subskripci.

Diletantství dřívější vadilo však ve všem. Většina vzdělaného obecenstva pražského necítila ještě, majíc dobré divadlo německé potřebu, aby navštěvovala a aby

vůbec bylo divadlo české, kteréž by mimo to nevycvičenými svými silami německému se na dlouho bylo vyrovnati nemohlo. České školy nebyly ještě odchovaly pokolení nové, staré však těžko zvyká. Obchodník a průmyslník, ouředník i soukromník nebyli ještě zažili dosti života českého, nebyli ještě dosti dlouho pracovali po česku, aby jim zábava česká byla nevyhnutelnou. Dobrých herců se nedostávalo, repertoir nebyl dostatečně zásoben, a tak se stalo, že mimořádné hry brzy zase zanikly. Nastalou reakcí vymřelo také nadšení pro divadlo samostatné. Výbor pro národní divadlo sestouplý přestal dílem za poměry časovými, dílem z pohodlnosti působiti. Nedozvěděli jsme se dlouhá léta ničeho o něm, a mlčel a lenil tak dlouho, až konečně důtklivými veřejnými hlasy vyrušen jest. Že ani nyní něco kloudného vyvésti s to není, ano, že ani revisi oučtů jeho k žádoucímu konci a cíli nevede, dokazují sedění poslední, vyslovující zřejmě nedostatečnosť výboru posavadního a požadující výbor nový, čilejší.

Dle toho mohlo by se zdáti, že po nastouplé reakci opět dřívější diletantství panovalo. Panovalo ovšem, přibíralo však na sebe vždy víc a více opravdivosti. Nastalať představení odpolední a nalezla četné a vděčné obecenstvo. Bylo ovšem obecenstvo to každou neděli, každý svátek totéž; nabité, často vyprodané divadlo dokazovalo však, že jediné představení za týden už nestačí a že by představení druhé rovněž s úspěchem se setkalo. I když beneficianti nezvali, bylo divadlo tak plné, jak při obyčejných představeních německých bývá. Už obětovné studentstvo naše staralo se o to, aby alespoň parterre smutně nevypadal. Návštěva konečně trvala nejen po celou zimu, ale i po celé léto.

Pravidelnými hrami ustálila se česká společnosť di-

vadelní. Dobrá souhra německého divadla, výteční němečtí, v Praze buď pohostinsku hrající, buď po delší čas meškající herci byli českým hercům vítaným vzorem. Pestřejší a vybranější repertoir, překlady výtečných plodů dramatických podaly hercům příležitosť vhodnou, a brzy se vyvinuly a osvědčily některé talenty vynikající, brzy jsme spatřovali jednotlivá představení, která dostála všem spravedlivým požadavkům. Musili jsme ovšem také dosti často vytýkati i regii i hercům nedbalosť, pro tentokráte nechceme však o tom dále se šířiti. Vímeť, že herci naši mnohdy neleželi na růžích. České divadlo bylo u německého divadla v nájmu, český herec neměl vedle německého platnosti a nebyl ani k pensijnímu fondu připuštěn, česká regie neměla a nemá posud váhy, musela se tedy leckdy okamžitá nevrlosť a omrzelosť zahnízditi.

Ovoce r. 1848 mezitím dozrávalo. České školy, ač dlouho netrvaly, položily úrodné símě v srdce naší mládeže, život pražský stával se o něco češtějším. Mladá literatura zkoušela se s prospěchem i v básnictví dramatickém. Nebylo pochybnosti, že za nynější volnější doby otázka divadelní náhle se zase v popředí postaví.

Na programu „Národních Listů“ čtli jsme podepsaná některá jména mužů, ježto jsme co údy nadzmíněného výboru pro národní divadlo znali. Tím více nás potěšilo, že „N. L.“ hned z počátku svého vycházení přinesly články o českém divadle a to články barvy určité. Potěšila nás okolnosť, třeba bychom s věcí, s návrhem totiž „Nár. Listy“ učiněným naprosto se nesrovnali. Nechceme rozhodovati, zda-li dobře učiněno, že se měla (aspoň prozatím) všechna další starosť a práce se šedé hlavy divadelního výboru sejmouti a budoucímu zemskému sněmu

nebo snad podpoře stavovské zůstaviti.[1]) O prvém promluvíme v dalším pokračování, co se však týká zemského sněmu, nemáme ho posud a kdybychom i měli, bude míti český sněm pro počátek zajisté tak mnoho co dělat a myslit, že pro národní české divadlo mu ani času nezbude. Aby však mezitím stávající už pražské divadlo na dvě se rozdělilo a polovice představení česká, druhá pak německá byla, máme za myšlénku nepraktickou. Bylo by to na škodu divadla německého (k čemuž nepracujeme), aniž by divadlu českému mnoho prospěchu z toho vyplývalo.

Nynější ředitel německého divadla je kontrakty vázán na všechny strany. Uzavřel smlouvy několikaleté s německými herci i zpěváky, přijmul od obecenstva předplacení na jistý počet her, je kontraktně zavázán stavům atd. Zrušení toho všeho bylo by spojeno s náramnými a k tomu zcela zbytečnými obětmi. I kdyby zůstala toliko polovice divadelních her německých, musilo by ředitelství podržeti skoro všechny posavadní síly německé co do počtu, vydání by za představení německá zůstala tatáž, ač by se příjmy o polovičku zmenšily. Z českých představení zbylo by pramálo výtěžku pro německé, poněvadž musila by česká společnost rovněž tak silna býti, jako německá, aby rovněž čestně obstála. Podobně jako u německých zvýšilo by se i vydání u českých představení. V té věci nepomohl by ani peněžitý roční příspěvek třeba 30.000 zlatých, ani zvýšení vstupného, beztoho dosti vysokého.

Operní personal českoněmecký má nesmírných ob-

---

[1]) Hálek totiž žádal ve feuilletonu „Národních Listů", aby Národní divadlo vystavěla země, a to hned, že to učiniti musí, ana k tomu povinna. Ale německá většina sněmu tomu nerozuměla.

*

tíží do sebe, poukázalyť již některé české listy k tomu a rozhodly se záporně.

Mimo to, buďme upřímni, nemáme posud ani herců, ani obecenstva, aby se čtyrykráte za týden hráti mohlo. Obé musí se teprvé odchovati. Posavádní herci a herečky co do počtu nepostačují na žádný způsob a těžko udat, odkud nových přibrati. Při českých kočujících společnostech je dobrých sil poskrovnu; kde takto co roztroušeného, nesnadno zvědět. Pro počátek, ano na dlouho, nevycházeli bychom ze zkušebních představení, z prvních debut atd. Co se týká repertoiru, nastala by podobně práce napřekot, ač by se jí snad při stávajícím již množství spisovatelů odolalo. Obecenstvo české konečně dostačí sice nyní už na představení dvoje za týden, zdaž na čtyry, musili bychom teprvé zkusit. Nicméně jsme určitě pro české divadlo samostatné a chceme poukázati ku cestám, kterýmiž dle našeho náhledu bychom si nejsnadněji a nejrychleji k důležitému tak pro nás ústavu národnímu pomohli.

II.

Chceme-li míti divadlo samostatné, zapotřebí abychom se přičinili k tomu co nejdřív; možná-li, tedy hned *)

*) Jsme pro divadlo samostatné, sdělujeme však přece obecenstvu jeden z návrhů nám zaslaných a věci se týkajících, který mluvě pro spojení divadel obou, nejstřízlivěji a nejrozumněji se vyjadřuje. Návrh ten čelí k tomu, aby se zřídil zvláštní dům operní, jaký už v mnohých městech ode dávna. Nynější stavovské divadlo nestačí návštěvě při představeních důležitějších, zvláště při operách. Třikráte za týden mohly by se v nové budově provozovati opery německé, jednou nebo dvakráte české. Direkcí obou divadel musil

V listu našem učiněn před nedávnem návrh praktický, vycházející od měšťana vůbec váženého, od měšťana to podnikavého i v podniknutích podobných zvláště zběhlého.[1]) A praktičnosti je nám především zapotřebí. Máme dosti spoluobčanů Čechů, kteří o sobě provedli podniknutí mnohem nákladnější, než jakým jest vybudování a zařízení národního divadla. Staví-li železnice, velkolepé budovy, zařizují-li továrnické a hutnické závody, proč by nemohli, berouce divadlo taktéž za podniknutí kupecké, nám je vystaviti a upraviti? Zapotřebí toliko, aby několik měšťanů zámožných v čelo věci té se postavilo, jejich jmeno podá stavitelům a řemeslníkům rukojemství a stavba jednou už započatá dovede se k zdárnému konci. Žijeme nyní v době nové, národ náš dává všestranné důkazy, že jest sobě nového života vědom, vědomím tím že obětovnosť jeho zvýšena a třeba toliko rázného provolání, aby se prameny znovu otevřely a prostředky plynuly. Mužně vystupme a žádejme, aby národ dokázal mužnosť svou nyní tím, že nevytrpí více hanby, jakoby nemohl ani ústavu sobě zříditi, kterýž svědectví vydávati má o duševním jeho pokroku! Dosti jsme již vytrpěli posměchu, dosti často jsme slyšeti musili, že nemožno národ národem nazývat, který ani skromného di-

---

by míti ředitel jeden. Řediteli zůstal by operní dům dva neb tři dny týdně prázdným pro koncerty a t. p. Mohl by se tedy kontraktně zavázati, aby personál dostačující sobě zaopatřil.
(Pozn. Nerudova.)

[1]) Návrh ten, vrcholící v tom, aby se vystavěl, jak se nyní říká, „národní dům“, v němž by bylo divadlo přeměnitelné na veliký taneční sál, místnosti pro besedu měšťanskou, besedu umělců, restaurace a t. d. a žádající, by se počalo stavěti hned a nečekalo, až se sejdou všecky potřebné peníze, pochází od Vincence Bubeníčka (podeps. chiffrou: V. B-ček) a otištěn též v „Lumíru“ č. 18 (příloha) a 19 z 21. a 22. ledna 1861.

vadla sobě vystavěti nemůže, dosti často, že národní subscripcí podobné u jiných národů setkaly se vždy s výsledkem nepoměrně čestnějším; nyní chceme, nyní musíme dokázati, že národem jsme, a že víme, čeho národu zapotřebí. Navzdychali a naběd ovali jsme se už dost a dost, přikročme k činu! Národ vzlykající nenajde nikde soustrasti, národ chudý nikde podpory, my však máme budoucnosť a nejsme tedy více nešťastni, my víme, čeho potřebujeme, a nejsme tedy už chudi. Nedovoláváme se snad výslovně tříd jednotlivých, také ale žádných nevylučujeme — svatou jestiť přispěti povinností každého a opovržen budiž ten, který povinnosť svou seznav přece jí nedostojí. K tomu ale předce poukázati musíme, že Praha před jinými městy, a Pražan před jinými měšťany ruku přiložiti musí; zůstaneť divadlo národní ozdobou hlavního města a poslouží třeba každodenně těm, kterým dáno, aby v Praze žíti mohli. Měšťanům pražským klademe tedy především národní věc naši do rukou, a mezi nimi hlavně zase těm, které známe už co podnikavé. Nechť se spojí s výborem divadelním, sebrané už peníze služtež jim od počátku, další a zajisté vydatné příspěvky dostačí, aby páni ti nesetkali se se škodou. Spisovatel onehdejšího našeho článku o národním divadle[2]) má váhu mezi pány těmi, a není pochybnosti, že se mu podaří za krátko uskutečnění zámyslu jeho. S praktickým jeho návrhem, aby se v divadelní budově spojily také koncertní síně a místnosti besední a hostinské, aby divadlo sloužilo také plesům a t. p. zábavám, bude z kupeckého stanoviska zajisté každý srozuměn. Nechť sobě toho všimnou, když prospěch z toho míti mohou.

---

[2]) Viz pozn. předešlou.

Mezi tím, co se divadlo stavěti a upravovati bude, rozkvete veřejný život u nás. V obecenstvu českém zaujme ouředník, průmyslník, obchodník atd. totéž místo, které zaujímá posud v německém; mimo to rozšíří politická živosť volný rozvin literatury, vůbec volnosť a s ní spojený hmotný blahobyt kruhy navštěvovatelů divadelních. Byť se i nehrálo a nezpívalo právě sedmkrát za týden, závody s divadlem spojené nahradí zase vše svými příjmy.

O obecenstvo nemusíme se bát za ruchu ústavního, třeba však jiných ještě faktorů divadlu národnímu, především známých sil hereckých a bohaté literatury dramatické.

K oběma dopomáhati musí v divadle stavovském slíbené už představení dvoje za týden. Až vystaveno a upraveno bude divadlo národní, žádáme sobě v něm hned z počátku také představení operních, třeba bychom po nějaký čas, ano snad na dlouho mnohem méně původních zpěvoher než zpěvoher cizích slyšeli. Jak by se opera česká založiti a k rozkvětu přivésti mohla, posuďtež mužové hudby a hudebních poměrů znalejší. Aby se však nyní už užívalo jednoho z dvou českých představení za týden ku zpěvohře, naprosto neschvalujeme. Nám běží především o truchlohru, činohru a hru veselou, ta má a musí býti základem budoucího divadla a prospěje nám nejvíce. Aby však dvoje to představení řádné a pro nás prospěšné býti mohlo, třeba přemnohých opatření.

Za prvé musí se přibrati dobrých sil hereckých. Kočující české společnosti mají přece několik členů dobrých, třeba jich bylo poskrovnu. Ty sobě musíme získati, posavádní by co do počtu nestačily, poněvadž mnohé z nich kontraktně i ku německým hrám zavázány jsou. Mimo to musili by se herci čeští, tento základ budoucího samo-

statného divadla, také lépe platit než posud. Herec může sice „své opilce střízliv hráti“, nesmějí se však na jeho poměry upotřebiti slova Goetheova:

„verschenken tausend stueck pistolen
und haben nicht die schuh' zu besohlen.“

Herec obmýšlený dostatečnými prostředky materielními, může zcela jinak působit, než herec s nedostatkem stálým zápasící, byť i tento nadáním a láskou ke svému povolání bojoval proti omrzelosti a codenním nesnázím. Umění herce jest těžké, odměňuje se sice slávou okamžitou, odstoupí-li však s jeviště, málokdy mluví o něm ještě pokolení pozdější. Toliko přítomnosť jest jeho a přítomnosť tu musíme mu alespoň snesitelnou učiniti.— Zvýšené tím vydání nahradilo by se řediteli příspěvkem z fondu zemského, dle doslechu již přislíbeným a odpoledními představeními nedělními a svátečními. Pro odpolední představení jsme rozhodně. Mámeť zajisté výdatnou třídu obecenstva, která toliko ve sváteční odpůldne divadlo navštěvovati chuť a čas má. Na tyto navštěvovatele nemají diaetetické ohledy vplyvu, potvrzujíť, co už starý Benjamin Hederich o Thalii napsal: „Sie wird fuer eine vorsteherin der gastereyn und anbey fuer eine erfinderin derer comoedien gehalten.“ Pro představení odpolední nechť se upravují činohry, frašky a veselohry, pro večerní činohry a tragoedie.

Za druhé víme, že posavádní zásoba h e r divadelních nepostačuje. I tomuto nedostatku musí se odpomoci. Navrhujeme, aby se engažovali dva dramaturgové, kteří by se o to starali, by dobrá novější i starší díla cizích literatur se překládala, původní psala neb ku provozování upravovala. Mimo to, že by vůbec honorar už k vůli cti se za české plody zvýšiti musil, nemělo by ředitelství

žádných dalších výdajů z dramaturgů těchto. Musily by se zvoliti síly mladší, avšak již osvědčilé, jež by z lásky k věci podrobily se práci. Honorar za práce podané byl by jim zajisté prozatím dostatečnou odměnou. Byli by zavázáni přítomnu býti generálním zkouškám českým. Mohli by při těchto, ovšem podřízeni jsouce regisseurovi a jemu na podporu, státi se velmi prospěšnými. Proč chceme hned dramaturgy d v a, vysvětlíme.

Ani dvoje představení za týden nezaručuje nám, že dosti sil se nám vychová, abychom národní divadlo s prospěchem otevříti mohli. Druhým a mnohem výdatnějším prostředkem byla by š k o l a d r a m a t i c k á, spojená s prozatímním malým divadlem.

V Italii má téměř každé větší město svou divadelní školu.

Přijímali by se do školy naši chlapci i děvčata, prvější asi od 16, tyto od 14 let. Jistý stupeň školské vzdělanosti musili by na každý způsob už míti. Učiteli byli by český regisseur, jeden z herců českých, dvě dámy (herečky) a oba dramaturgové. Předměty, kterýmž by se učilo: Návod k deklamaci, literatura vůbec a slovanská zvláště, mythologie, dějepis vůbec a český zvláště, zeměpis, mluvnická a stylistická cvičení. Dvě hodiny denně by snad při kursu dvouletém k předmětům uvedeným dostačily a společné zkoušky a cvičení dovršovaly by, čeho zapotřebí. Asi jednou za měsíc, nebo snad i častěji za zvláštních příležitostí, mohli by žáci provozovati před obecenstvem vhodné hry.

Náklad na školu dramatickou nebyl by příliš patrný. Bohatších rodičů děti platily by určený honorar, chudších by byly, osvědčují-li se co nadané, zdarma vyučovány. Místnost pro vyučování a malé divadlo nechť dá slavná správa pražských měst, v jejichž prospěch by škola nej-

více čelila. Honorary a výtěžek z představení žáky provozovaných dostačí, aby bylo učitelům řádně, byť i ne přestkvěle, odměněno a výdaje vedlejší (na př. obsluha) zapraveny.

Škola dramatická odchová nejen zdatné herce pro divadlo pražské, ale i pro divadla venkovská — možná, že později také pro divadla ostatních kmenů slovanských.

Vyslovujíce návrh ten, jsme přesvědčeni, že provedení jeho především přísluší posavádnímu výboru pro Divadlo národní. Takým způsobem nechť osvědčí se, že mu na rozvinu českého umění záleženo, že skutečně činnosti schopen jest a nám vydatně prospěti chce. Ať se ale výbor vysloví co nejdříve, chce-li se řádně věci ujmouti, sice bychom musili jinde a jinými silami se zasaditi.

Doba kvapí, u nás nemůže a nesmí býti otálení. V otázkách takých platí bezohledné hned!

„Čas": Č. 29. a 32. z 2. a 6. února 1861. Feuilleton.

(P. v.) Záhy na to rozepsal se Neruda opětně o této věci, a to v nedělní causerii své, datované v Praze dne 8. května, otištěné v 111. čísle „Času“ z 9. května t., jak následuje:

DIVADLO A KONSERVATOŘ.

...Mluvíme na př. o divadle a již se mi plete do myšlének vzpomínka na pražskou konservatoř, právě tak jako se orchestr mezi akty dramatu vtírá. Vždyť určila i zakladatele konservatoře původně myšlénka, že se mají především umělci vychovat, kteříž by divadelní orchestr zvelebili a povznesli; jakž bych neměl s divadla se hned smeknout na konservatoř? Máme skromných přání posud příliš mnoho!

Právě vyšla ohláška, že se přijímají do pražské konservatoře žáci a žákyně. Učebních předmětů velmi potřebných je v programu mnoho uvedeno, chorální zpěv, theorie hudby, náboženství, německý jazyk, počty, krasopis, zeměpis, dějepis, mythologie, prosodie, jazyk francouzský, ve škole zpěvácké také prosodie německá, mimika, dějiny hudby a jazyk italský, — však darmo zrak tvůj češtinu tam by hledal!

Ovšem už tomu přes padesát let, co několik šlechticů konservatoř založilo, a co moudrý Dionys Weber „lehr-

plan“ vypracoval.[1]) Weber byl z Velichova, tedy Němec, jemuž čeština méně důležitou byla; tehdejší doba toho také přemocně nevyžadovala. Od těch dob změnily se však poměry a požadavky, změnily se školy, ať byly jakékoli. Od několika let již má konservatoř výdatnou podporu ze zemského fondu. Nešťastný zemský fond! Opovážili bychom se vysloviti odůvodněnou žádosť, aby nesloužila konservatoř dále co ústav poněmčovací, aby slušný byl brán ohled na většinou české žákovstvo, — nemáme však posud žádných důkazů, že „zemský“ znamená spolu také „český“.

Umění jest majetkem všeobecným, patří všem, celému světu. Dobře! umělec je však člověk a patří jistému národu; básník i malíř, herec i hudebník, pozbudou-li národního citu, zaniknou. Nikdo se jimi nehonosí, nejsou chloubou žádného národa, stanou se pouhou událostí v dějepisu umění. Básník slovem, malíř barvou líčí nadšené skutky a idealy svého národa, herec povznáší se vědomím, že představuje velikány jeho, hudebník rozohní a dojme skladbou svou jen tenkráte, rozumí-li srdci svých rodáků. Přejeme konservatoři pražskému kosmopolitický ráz jeho, pokud nám neubližuje, přejeme mu, aby mezi jeho čestnými členy byli vždy výtečníci všech národů, jako jsou nyní Rubinstein, Ander,[2]) Berlioz, Niels Gade, Meierber, Vieuxtemps, Auber a jiní, přejeme však také sobě, abychom mohli české členy konservatoře zapsat v čestnou knihu svého národa.

---

[1]) Konservatoř pražská byla otevřena dne 1. května 1811 a jest nejstarší v střední Evropě. — Prvním ředitelem jejím byl Diviš Weber (1768—1842). Viz O. Hostinský „Hudba v Čechách“, str. 38.

[2]) Alois Ander, vlastně Anderle (1821—1824), rodem Čech z Lipnice na Moravě. Proslulý tenorista vídeňské dvorní opery.

Před nějakým časem vyslovil jsem Vám myšlénku, že by se měla zřídit dramatická škola česká. Když ředitelství konservatoře uznalo potřebu školy zpěvácké, zřídilo ji; nemohlo by nyní uznat také potřebu školy dramatické? Učíť se na konservatoři tolika předmětům pro dramatické herce velepotřebným; kdyby se dva neb tři předměty přibraly, bylo by dostatečno. Již jednou učil tam předmětům literárním dramatický spisovatel, známý kdys Adolf Gerle,[1]) lehko by se nalezla nyní podobná učební síla česká. Učební místnosti byly by při malé změně denního pořádku zcela dostatečny. Co se týká nevyhnutelně potřebného nalého divadla, bylo takové s konservatoří spojeno již r. 1826, tehdáž v zahradě hraběte Wrtby. Nebylo by to tedy ani myšlénkou zcela novou a posloužilo by i produkcím operním.

Vyslovuji to však opět jen co přání skromné, přímo žádat se neopovažujeme, nemámeť fondu, jsme chudi. —

— — — — — — — — — —

---

[1]) Wolfgang Adolf Gerle, něm. spis nar. 1781 v Praze, kdež zemřel sebevraždou roku 1846. Psal básně, dramata, romány i novelly, redigoval r. 1823 „Prager Zeitung“, r. 1824 belletr. list „Der Kranz“ a od r. 1834 Haasovo „Panorama des Universums“. Nejznámější u nás byla veselohra „Die Abenteuer einer Neujahrsnacht“, i do češtiny přeložená a o Sylvestru až do konce let šedesátých pravidelně provozovaná.

O DIVADELNÍ CENSUŘE.

Dramatický básník je divný tvor. Nejen že mu beztoho celý svět látky i barvy k pohybným obrazům jeho dodává, že kde co lidské srdce rozveseluje, kde co je sužuje, stíny k obrazům těm zaopatřovati musí, že z rodinných a společenských poměrů, z vznešené historie naší truchlohry, veselohry, často i „frašky“ dělá, — ano on se plete i do politiky! Když před nedávnem ministr Schmerling se vyslovil veřejně a tisknutě, že se tisku uvolniti musí, když slíbil, že nebude už žádné konfiskací, když rozšířila se slova ta a tak mnohý dobrý poddaný sobě zavzdechl: „Pán Bůh nás chraň, ti teď budou psát!“ — tu za krátko, ano, už za dva dni na to stála v novinách zpráva, že někteří dramatičtí básníkové vídeňští šli s deputací k panu ministrovi a že jej žádali, aby zároveň s konfiskací zničil také divadelní censuru.

Proč jste se zachvěli? Vzbudilo — slovo „censura“ snad touhu po klidném životu minulého desítiletí? Nebo vás ovanul při slově tom mrazivý ruský vítr se svým věčným sněhem, který vypadá jako sypající se papírky, nastříhané ze zapovězených spisů? Ptáte se, co je vlastně divadelní censura? Nuže divadelní censura je — pst! — vždyť nemáme ještě svobodu tisku a vy snad znáte

z „Don Antonio de Ulloa“ onoho pověstného pavouka Cayba, který smrtelně otrávil, když byl rozmačkán, avšak neuškodil, když jej někdo s kůže toliko sfouknul.

Řeknete: „Vždyť je divadelní censura věc zcela dobrá. Jak mnoho nemravnosti mohlo by se dostat na jeviště. S intendaturou jsme zcela spokojeni!“ Dobře máte, s intendaturou rozumnou jsme jako vůbec se vším rozumným, také zcela srozuměni. Podívejte se však do divadelní knihovny a vezměte jednu černě vázanou knihu po druhé do ruky. Na první, všelijakými jmeny poškrabané straně není nic nápadného mimo intendantovo „Gelesen“, s čímž však, jak jsme se vyjádřili, spokojeni jsme. Otevřte ale knihu v zadu. Zde naleznete pěknou čtvrtku bělejší papíru ostatního, opatřenou ouřední pečetí, a na čtvrtce stojí krásným, zřetelným písmem napsáno, že se dovoluje provozování hry té, avšak že se musí vynechati místa naznačená na str. 41, 57, 61, 63... Leknete se nejspíše, máte-li jen poněkud slabé čivy, a nevíte ani, smíte-li se podívat na ty proscribované stránky. S bázní a zvědavostí rozevřete ty stránky předce — zvědavosť vaše je zklamána — přes nešťastné řádky jdou tlusté, temné čáry, způsobené za prvé nejčervenější rumělkou a přes ni za druhé nejčernějším ingoustem. Probíráte se v knihách ostatních. Možno, že vám štěstí přeje a že naleznete některé místo méně zamazané. Leknete se opět, nebo se zasmějete, podle toho, jste-li dobří nebo zlí; zajisté sobě však vzpomenete na onoho českého censora, který ve větě: „Ruské jízdectvo má malé neouhledné koně“ vytrhl slova „malé“ a „neúhledné“ — aby vládu ruskou neurazil. Věta pak sdělovala znamenitou událost, že „ruské jízdectvo má koně“.

Vím dobře, že někdy moudrost státnická má za potřebné, aby se ujala nebohých a slabých těch lidských

hlav, aby myslila za ně a vlastní myšlení pro nedospělost jim zapověděla. Kořím se jí a nahlížím, že má mnohou a nevděčnou práci z toho. Především musí čínské zdi vystavěti, tak vysoké, aby ani ptáček nepřeletěl a cizího semínka nenatrousil. Lidu se musí vzít všechna pohnutka ku přemýšlení; o přítomnosti myslit nesmí, o budoucnosti myslit nemůže — a minulost, ta ovšem bývá někdy nebezpečna a budí myšlénky — pryč tedy s ní! Jelikož dramatické umění má tu nemilou vlastnost do sebe, že působí tak bezprostředně a tak mocně, musí v tom ohledu zvláštní pozornost se věnovati. Nahlížím tedy opět zcela jasně důvodné příčiny, že za minulého desítiletí byly hry jako „Jan Hus“, „Žižkova smrt“, „Záhuba rodu přemyslovského“ atd. zapovězeny. Nač také potřeboval český národ zvěděti něčeho o Husovi, o Žižkovi, anebo o Přemyslovcích! Ovšem řekl kdysi jistý dost moudrý muž, že „běda době, za které by se taký muž jako Říman Cato velebiti nesměl.“ Pěkné řeči! což ale platno, když se nesmí. — A takovou dobu strašné bídy jsme právě teprvé nyní zase zažili!

Světový náhled censorův je ale ještě zcela jiný. On nepřijímá toliko předlohu vládní stran zapovězených her en bloc, on je jako nohsled dobrého přírodozkumce, který nemá dosti na zevnějším všeobecném tvaru některé květiny, ale mimo to pečlivě prozkoumá každou buňku a nejjemnější nitku její, ku oslavě a lepšímu poznání jejího stvořitele. Divadelní censor sáhne směle do samého srdce třesoucího se před ním dramatického dítka, kterému vůbec život již upřít nemůže, zkoumá každou jeho myšlénku a neobjeví-li se mu bělejší nad sníh německých Alp, vytrhne nemilosrdně nerv k ní vedoucí.

Běda básníkovi! Snad právě touto větou chtěl naznačit nejjasněji, proč vlastně celé dílo nebo dílko psal.

snad vložil do ní velikou pravdu, kus svého života, perlu váženou ze své zkušenosti. Rumělka censorova vytrhne ji se zvláštní pochoutkou a je-li pan censor v dobrém rozmaru a má-li se za duchaplného, dá tam místo vymazaného slova význam jiný, místo té dřívější nebezpečné myšlénky svůj vlastní nápad! Ano tak se stávalo a stává! Jak básník k tomu přijde? Jakou náhradu k tomu za to má? Kdož se o to stará a co je censorovi po tom! Ať nemá básník myšlénky, které se censuře příčí! Ať dá vůbec censorovi pokoj, vždyť tomuto není pranic do pokroku, do nových myšlének, on má svou předepsanou šablonu a od té se odchýliti nechce a nesmí.

Což by zbylo ze Shakespeara a jiných dramatických velikánů pod rukou našich censorů! Ani jediná stránka nezůstala by bez červenočerných čar — kdyby vůbec jejich kusy se provozovat nechaly. Tenkrát ale nebyl ještě osud novější doby, totiž policie, tak rozhodnut a rozvinut jako za doby naší, sice by nebyl Shakespeare se ani na jeviště dostal a zajisté za krátko unaven nechutným bojem s censurou všeho básnění se vzdal. Ano, kdyby se třeba biblí do rukou našich censorů dostala, nezůstala by neporušena.

A jaké směšnosti vyvinou se často z takového jednání. Nemluvím o tom, že na příklad na jevišti pražském se známý mnišský kazatel v Schillerovu „Valdštýnovu ležení“ na divadelní ceduli v p o u s t e v n í k a přeměniti musí, ale ani o žádném praktikantu nesmí se žertovně a lehkovážně promluviti, a za těžký hřích se považuje, řekne-li se o něm, že má mnoho práce a málo stravy. Vystoupil-li však snad docela ouřední sluha na jevišti, musilo se s ním a o něm mluviti tak zdvořile, jako by byl instancí neomylnou, osobou nade všechnu lidskou slabosť povznešenou. Dramatický básník má líčiti pravdu, jemu

poddány jsou všechny dobré i zlé stránky lidské povahy, kteréž se vůbec aestheticky vylíčit dají, on vyličuje vlastnosti ty na osobách takových, u kterých se nejspíše vyvinouti mohly dle společenského postavení jejich — a tu se mu dekretuje náhle nedotknutelnosť celých tříd, a chce-li přece o nich mluvit, nesmí jinak než s úctou a co nejšetrněji! „Panu revisorovi", kterého se ani pověstná censura ruská nedotkla, bylo by se u nás prašpatně dařilo! Nemýlím-li se, nebyla charakteristická ta veselohra v Praze ku censuře zadána jen za tou příčinou, že se povolení ani nedoufalo. Rozum však člověku ztrne, doví-li se, že ještě před nedávnem se nesmělo užívati ani slov „český pán", „český král" atd. A pak se měly historické truchlohry psát.

Tázal-li se kdosi jednou trefně: „Když zapovídají tisk, proč nezapovídají raději umění tiskařské, když zapovídají knihy, proč nezapovídají raději čtení vůbec," můžeme se rovným právem ptáti: „zapovídají-li divadelní hry, proč nezapovědí divadlo vůbec?" To však státnická moudrost dobře ví, že lid musí mít zábavu; lid je ale nerozumné dítě, kteréž často žádá, co mu na škodu, a proto se mu přidá censor, jenž otcovsky nad ním bdí.

Nynější naše doba přeje svobodě v každém ohledu. Vše se odstraňuje, co otroctvím zapáchá, vše se vymýťuje, co by lid déle ještě mohlo činiti nesamostatným. Divadelní censura přijde zajisté za ostatním haraburdím mezi veteš plesnivých komor a censurované knihy stanou se za nedlouho antikvářskou znamenitostí. Brzy nastane doba, kdy rozumnému ředitelství a režii divadelní celá starosť a zodpovědnosť se zůstaví, smí-li nebo může-li se divadelní kus nějaký provozovati. Journalista však toho sám nezmůže, můžeť jen k tomu pouká-

zati co vadného a působiti na mínění veřejné. Dříve jsme však ani poukazovati nesměli.

„Otrokem jest, kdo svobodu svou prodal, nikoli, komu vzata byla.“ — My nechceme svobodu myšlénky ani prodati ani sobě vzít nechati, nechceme ji však také promlčeti. Journalista, jak už praveno, sám toho nezmůže, ponecháváme tedy i záležitosť tuto, záležitosť svobodné myšlénky, svobodného listu a svobodného slova tomu, komu se za posledních dnů všechno přenechává — totiž zemskému sněmu.

„Čas“. Č. 86 z 10. dubna 1861. Feuilleton.

ČESKÉ DIVADLO.

Nezrodila se praktičnější myšlénka posud ve věhlasných hlavách divadelního výboru, než byla ta, aby se bez prodlení přikročilo k stavbě. Peněz pro počátek máme dosti a pro pokračování i dokončení učiněny jsou výdatné a zabezpečené sliby a kdyby těchto vůbec ani nebylo, zaopatří krejcarové sbírky jistě veškeré potřebné peníze. Jsme přesvědčeni, že by se nekladlo nikde obtíží krejcarovým sbírkám těm, alespoň zajisté ne způsobem takým, jak se dříve činilo. Rádi věříme, poněvadž bychom byli v to rádi vždy věřili, že to divadelní výbor míní teď opravdově, předce však upozorniti jej musíme, že jest zapotřebí kroků rychlých, beztoho zdrží vedlejší a nahodilé okolnosti, zvláště pak všechny potřebné kroky úřadní, věc vždy dosti dlouho. Dále očekáváme, že výbor neustoupí ani na píď od plánu původního, vystaviti totiž české divadlo úplně samostatné. Se všech stran prší návrhy stran budoucnosti národního divadla a to návrhy ne vždy praktické; nad těmi rozhodne výbor jednoduše tím, že se nemůže nevěrným stát plánu původnímu, vystavět totiž divadlo úplně české, úplně samostatné, s německým v nižádném spojení nestojící, divadlo také, na jaké národ český přispíval, na jakéž i dále groš svůj obě-

tovati chce. Mezi návrhy zcela nešťastné počítám návrh, jenž žádá, aby se vystavěl dům operní, v němž by se střídavě dávaly opery české a německé, větší činohry a t. d., kdežto by se v zemském divadle střídavě česky a německy pěstovala hlavně fraška a veselohra. Těžko nahlédnout, co by takové zařízení pomohlo divadlu českému, kteréž jen v závodu s německým vyniknout může. Byla by to dobrá spekulací pro ředitele a nic více, české divadlo by zůstalo vždy v pozadí, kdyby se hned od prvopočátku samostatně vyvíjet nemohlo. Naše obecenstvo bude se stále rozmnožovati, a nemáme věru příčin, abychom podporovali společnou kassou třeba někdy divadlo německé!

Avšak přípravy k národnímu divadlu nezáležejí pouze v budování stěn, rovněž mnoho záleží na tom, abychom sobě do ukončení stavby, vůbec do otevření divadla vychovali obecenstvo posud nešťastnými okolnostmi zanedbané, abychom měli i slušnou literaturu i slušné herectvo, by obé odpovídalo velkému divadlu i každodenní hře. Také v tom ohledu učiněno již přemnoho návrhů. V popředí jmenovati sluší pro váhu svou návrh, jakýž dle zpráv časopiseckých činí zemskému výboru dr. Pinkas, zástupce prozatímní intendanta českých her, doktora Riegra. Žádá prý totiž, aby zemský výbor povolil 60.000 zlatých na vystavění a zřízení prozatímního divadla menšího, vypočteného na tisíc as navštěvovatelů. Myslím, že chce dr. Pinkas zavésti v malém tom divadle hned z počátku hru každodenní, my však jsme prozatím spokojeni, hraje-li se třikrát za týden, a byť i bylo jedno z těchto tří představení určeno na nedělní odpůldne. Kdyby slavný zemský výbor 60.000 povolil co příspěvek na divadlo národní, prospělo by nám to zajisté mnohem více. Může býti, že chce navrhovatel docíliti hned z po-

čátku úplně samostatné divadlo české; samostatnosť ta může se však docíliti i způsobem jiným. Všeobecně jest známo, že se vyjednává s posavadním ředitelem Thomém, aby přenechal pro zimu Novoměstské divadlo, v němž by se vše upravilo a v němž by se pak dvakráte za týden hrálo o dnech všedních, v nedělní odpůldne zůstala by česká hra v zemském divadle. Ředitel by tedy divadlo Novoměstské jaksi pronajmul pro dva večery a divadlo zemské pro nedělní odpůldne; za to by obdržel vyjednané nájemné, jakož i náhradu za propůjčení dekorací, garderoby, knihovny a t. d. Herectva častěji v českém zaměstnaného nemohl by ředitel beztoho užívati a je unavovati nepatrnými úlohami na jevišti německém, jak posud částečně činil. Herectvo pražské rozpadlo by se tedy ve dva přísně rozdělené sbory, v český a německý. Nejlíp by bylo, kdyby ani moc a rozum ředitelský nevládly nad oběma; p. ředitel Thomé nechť řídí jako posud zemské divadlo německé, řízení nezemských představení českých mohlo by připadnouti zvláštnímu českému komité, sestávajícímu z dvou členů výboru pro národní divadlo, z dvou členů artistických a posaváního regisseura českých her. Tím bychom mohli být alespoň ubezpečeni, že starosť o zvelebení českých her bude výdatná a bezohledná.

Kdyby zemský výbor věnoval nadzmíněnou sumu k okamžitému započetí stavby národního divadla a ku ostatním přípravám potřebným, mohlo by navržené komité řádně se postarati o herectvo, o repertoir, o garderobu a t. d.

Na uspořádání a zřízení garderoby bude se vůbec musit záhy pomýšleti, rovněž na potřeby dekorační, na knihovnu, na vše, čeho zapotřebí k budoucí opeře, a tomu by dostálo komité to ve spojení s divadelním výborem. Komité to by prozkoumalo dosavadní český repertoir,

kupovalo by nové kusy, objednávalo vhodné nové překlady, dalo by posavádní nepodařenější překlady olepšiti nebo jinými nahraditi. Komité to by se postaralo o to, aby herectvo bylo úplné, aby byl každý obor řádně obsazen, aby se získaly síly posud roztroušené, aby se cvičily moudrým repertoirem, aby se vynikajícím hned nyní opatřilo nějaké aspoň zlepšení jejich skromného platu. Sil těch roztroušených máme dosti a známe většinou i počet i hodnotu jejich; seznam by byl brzy sestaven, o kom však posud nevíme, přihlásil by se sám. Začátečníci mohli by se před členy komité zkoušeti. Komité to mohlo by i v život uvésti školu dramatickou, jíž se tak dlouho již dovoláváme.

Vyslovil jsem tímto náhled, o jehož praktičnosti jsem přesvědčen. Kdyby se však nezdálo podobně těm, kteří celou záležitosť řídí, přál bych alespoň, aby brali hlavně a vždy ohled k tomu, že hleděti se musí v okolnostech našich k bezodkladnosti a úplné, ničím a nikým neobmezované samostatnosti.

„Čas". Č. 190. z 11. srpna 1861; feuilleton.

FRAŠKA.

Několik již divadelních představení, při kterýchž se frašky provozovaly, nechal jsem minouti, aniž bych byl podal jakého referátu o tom, jak dobře, anebo spíše jak špatně se v nich hrálo. Ani o představení včerejším [1]) nehodlám obšírněji se zmiňovati, byla to pravá „Commedia dell'arte“ čili komedie z patra; nadivno sluchu, co se včera všechno na jevišti namluvilo, byl to Kotzebue v circumscripci českých nememorujících herců. Za to budiž mně však dovoleno, abych promluvil několik slov o frašce vůbec a o jejím nynějším poměru k českému jevišti.

Máme několik dobrých frašek od Štěpánka, Klicpery a Tyla. Nejsou ještě všechny zastaralé a líbí se mimo jiné již proto, že se zakládají na domácích poměrech našich, na národním životě, že mají pro nás týž půvab jako český život sám. Počet jejich ovšem nedostačuje ani pro repertoir nedělně-odpůldní. Nedostatek tento uznávaje, hleděl již plodný Tyl k tomu, aby řadu frašek českých rozmnožil vzděláváním plodů cizích, aby je sčeštil nejen slo-

---

[1]) Nájemník Kmínek z Kocourkova, z A. Kotzebue přel. Filípek. Prov. v Novoměstském div. dne 15. srpna t.

vem, ale i přibráním a vpletením do nich výjevů a zvláštností z českého života. Povedlo se mu to nestejně, někdy výtečně, někdy však nemohl se předce nebo nechtěl sprostiti všech těch zvláštností při vzorech svých, které se pro nás nikdy nehodí a nám věčně cizími budou (na př. nemístné coupletty). Jeho vzorem byla fraška vídeňská, kteráž tenkráte ještě ve květu svém stála a nám ku překladům předce mnohý kus podala, který cenu trvalou má a ještě na dlouho s jeviště nezmizí.

Nyní jest i vídeňská fraška sama odkvětlá, a namáháme-li se s překlady z ní, jest to nejen ztráta času, ale i pravé neštěstí pro české jeviště a pro krasochuť českého obecenstva. Zdřevěněla-li dřívější fraška vídeňská v stereotypních figurách, kteréž byly částečně opisem figur v středověku a po něm u lidu oblíbených, zdřevěněla zase fraška novější, kteráž poměry společenské za cíl sobě obírala, v poměrech těchto a ve figurách, v nichž se společenské poměry ty zrcadlily. I města sebe větší, živější a pohyblivější mají zvláštní své třídy v lidu, které se po desítiletí nemění. Kruhy, ku kterým je fraška poukázána, jsou velmi konservativní ve svých přednostech i vadách, vážné události socialní a politické dotýkají se jich jen pomalu. Není tedy divu, že vídeňští spisovatelé frašek, nenamáhajíce se po nových osnovách a nemajíce většinou pražádného básnického nadání, s vídeňskými zvláštnostmi brzy hotovi byli a vyčerpavše vše v jednotvárnosť klesli.

Vídeňská fraška jest nyní již tak stereotypní ve figurách svých, jako bývala italská „commedia dell'arte“. Nescházelo by, než aby zástupitelé osob těch pravidelně se vyskytujících a skoro nezměnně sobě podobných měli na jevištích také zcela stejné škrabošky dle předpisu, ne-

lišili by se pak ničím od italských „mask“ a měli bychom za krátko názvy jako dottore (bologneský), Pantalone, Arlechino, Colombine a t. d.

Osoby ty musil by svědomitý překladatel teprvé změnit, vlastně nahradit osobami jinými, u nás běžnými. Práce ta rovnala by se práci původní, poněvadž mimo osoby ty nám z části cizí, nyní však již více než dostatečně známé, a několik málo vtipů, zakládajících se na bologneském, chci říci vídeňském dialektu, na celé práci vídeňského spisovatele pranic není.

Látky jsou praobyčejné, s malými změnami sobě podobné, jen zde onde objeví se poněkud nová situací mezi starým poručníkem, který schovanku svou pro sebe podržeti chce, a tajným jejím, obyčejně chudým milovníkem; mezi hloupým nebo k neuvěření chytrým služebníkem a služkou, která zpívat umí, místo služkou obyčejnou, ale také kasírkou v kavárně, nebo čepčářkou býti může. Špatnosť jeví se všude stejně špatná, ctnosť dosahuje k nejvyšším ideálům. Skoro v každé frašce je nějaký opilec, nějaký zloděj a policejní stráž, — bez policejní stráže nemůže vídeňský spisovatel ani to zapletení rozuzlit.

Coupletty vpadnou vždycky z čista jasna; jen několik všeobecných slov, při kterých člověk sluchu nevěřívá, jak tam přišla, a píseň začíná. Když stojí zmíněný služebník a služka na jevišti, chystá se již každý, že zpívati budou. A obsah těch písní obyčejně tak málo přiléhá k poměrům našim, vtipy jejich bývají tak zakotveny v slovních hříčkách, že překladatel musí píseň buď zcela vynechat, nebo text jiným, novým nahradit.

Často se naskytující užívání rozmanitých dialektů klade překladateli nové opět obtíže. Kdyby překladatel stejnou píli přiložil ku frašce původní, zajisté že by jemu

i práce milejší se stala i peněžitý zisk lákavěji by se objevil. Nemohu sice tvrdit, že by sobě překladatelé naši přílišnou práci s překlady těmi brali, jsem však ubezpečen, že by mnohý z nich, pokud mně známi jsou, při stejné práci alespoň něco rovně dobrého původního dosáhl. Divadlo by z toho mělo výhody mnohé, poněvadž by spisovatel při spisování frašky původní již výdatný ohled bráti mohl na nynější síly našeho divadla. Přeložené kusy často přesahují síly ty, komiků takřka pro ně není, lokalní zpěvačky ani nemáme, choristé musí přebírat důležité úlohy a t. d. Poněkud se nyní vadě té odpomůže přibráním sil nových; tak na př. se dovídám, že se vyjednává již s panem Vilhelmem, jejž jsme vloni při Zöllnerově společnosti seznali co nadaného komika.

Pokud však původních frašek nemáme, bude věru líp, když se prozatím co nejvíce vzhledem k fraškám vídeňským obmezíme. Nechť se provozují jen ty, které v dobrém spracování více českého rázu nabyly, a k nimž síly divadelní úplně dostačí.

Překladatelé pouzí pak nechť raději obrátí se ku dobrým veselohrám, jež se u nás s výsledkem dobrým provozují a obecenstvu našemu vždy zadost činí.

„Čas". Č. 194. z 17. srpna 1861; feuilleton.

ČESKÉ DIVADLO.

Usnesení zemského výboru stran českých divadelních představení[1]) dodává mnohým kruhům dosti nové látky, aby si o něm pohovořily. Uslyšíme zajisté zvláště z německé strany nejrozličnější náhledy o tom, a těšíme se věru již na rozmanité korrespondence v „Presse“ a sestrách jejich. Pražský „Tagesbote“ již promluvil. Jeho nestrannost a přátelství k nám přiměly jej k tomu, že pravil, že usnešení výboru se jen schvalovati může, nemohl však odepříti sobě poznámku, že zemskému výboru vlastně nepřísluší o příspěvcích takých rozhodovati a zemský sněm že teprvé později usnešení zmíněné potvrditi musí. Dále „Tagesbote“ ale velmi spravedlivě pochybuje, zdaž příspěvky těmi se umění skutečně povznese. Pronáší při této příležitosti pravdu, kterou nikdo před ním nebyl pronesl, „že totiž peníze samy všeho neučiní.“ Pravdou touto ohromující překonáni přisvěd-

[1]) V sezení zemského výboru dne 5. říj. 1861 bylo usneseno, že jest ředitel Thomé povinen, aby hrál po celý rok dvakráte česky mimo představení nedělní, jež se jako dosud měly konati odpoledne v zemském (nyní německém) divadle. Jako subvence ustanoveno řediteli na každou hru recitativní v zimě 127 zl., v letních šesti měsících 88 zl., za představení operní vždy o 150 zl. více.

čujeme i dálší opět zcela nové jím pronešené pravdě, že musí se věci oddati dříve znamenité talenty, než české národní divadlo v květu státi bude. Tomu však přisvědčiti nemůžeme vzdor vší naší úctě, co ještě praví, že totiž talenty takové vynikající neobmezují se rády na tak úzký kruh pochvaly a slávy. Nevíme, zdaž nechce „Tagesbote" slovy svými dodati srdnatosti takým umě- leckým obojživelníkům, kteří jsou jen „komedianty" a nikoliv zároveň lidmi, kteří by se však ze slabosti třeba ostýchali, přestoupiti ihned z jeviště českého na německé. Můžeme chmury s čela „Tagesbotova" splašiti, pouká- žeme-li ku skutečnosti, že jsme skoro v každém oboru umění již měli opravdu talenty, kterým ani úzký kruh prozatímní činnosti jejich nevadil ve věrnosti, s jakouž k národním snahám stáli. Jsme přesvědčeni, že i mezi hereckými silami národními osvědčí se nyní charaktery podobné; kdyby se neosvědčily okamžitě, osvědčí se ná- sledkem odloučení českého divadla od německého, rozvi- nem našeho divadla co českého, který odejme hercům našim onen ráz světobčanství a světoběžnictví, jakéž nejvíce hercům německým k divné chloubě sloužívá. Ta- kých, myslíme, charakterů budem málo míti, jakým je n. p. Davison,[1]) jenž vyšel z národa, který se pravidelně k žádné národnosti nehlásívá, není-li toho třeba, a jenž povznesl „německé" divadelní umění, ač rodem svým talentu svého ve prospěch spolurodákův polských, byť i náboženstvím rozdílných užiti měl. Kdo pouhým výděl- kářem, o toho věru nestojíme, ten může směle jít a my ho nepohřešíme aniž politujeme. Tím ovšem nechceme říci, že nepřejeme umělcům svým všemožnou náhradu za jejich práci, všemožné peněžní ocenění jejich talentu.

---

[1]) Tehda proslulý herec německý židovského původu.

Zcela zbytečnou se nám ale zdála poznámka „Pr. Morg.“ („Prager Morgenpostem“ p. v.) přinešená, že zemský výbor nechtěl proto příliš velkou náhradu divadelnímu řediteli dáti, aby tím herci čeští svedeni nebyli k přílišným požadavkům. Věru, nenahlížíme, proč by se k tomu hleděti nemohlo, aby požadavkům herců, pokud nejsou přehnány, neučinilo se zadost. I nyní mají herci úplné právo, aby požádali o slušné zvýšení gáží svých; kdo by se z nich ale nad tuto slušnosť a možnosť, nad kterou ve prospěch umělců veřejnosť bdíti bude, vypínati chtěl, spadá mezi ony výdělkáře, o kterých jsme soud svůj pronesli. Herci naši přestáli s námi doby smutnější, přestojí i doby veselejší, třeba ne veselostí překypující a objeví-li se nový talent, učiní totéž. Poukázali jsme však dosti často k tomu, že nám zapotřebí i okamžitého sesílení divadelního personálu, mají-li se častější představení dařiti. Mezery v tom ohledu nejcitelnější zná každý dobře. Především schází nám tragická milovnice. Pro obor ten máme nyní jen dvě herečky, slečnu Heincovou a paní Koutskou. Prvější vrátila se opět před nedávnem z Prahy, protože peněžité její požadavky nesrovnávaly se s tím, co se jí okamžitě dáti mohlo; druhé nebyla příležitost dostatečná dána, aby se řádně v češtině vycvičila. Čeho v tom ohledu učiniti a jak se rozhodnouti chce, nechť určí česká intendancí sama. Pro starší hrdiny měli bychom p. Burggrafa, regisseura v Brně, pro odbor humoristických otců pana Boschettiho, herce v Solnohradu. Panu Sekyrovi vypomáhati má pan Vilhelm, jenž právě v Praze pohostinsku hraje. Pro úlohy po zesnulé Wiedermannové jsou dvě kandidátky, paní Köhlerová a paní Fišerová. Prvější vadí prý rodinné poměry, poslednější vystoupila posud ve dvou příliš skrovných a nepřiměřených úlohách, musí tedy vystoupiti ještě v úloze

značnější, nepochybujeme však již nyní, že oboru svému zcela dostačí, ana na větších divadlech, jako je brněnské, břetislavké, a t. d. první obory zaujímala. Vaudevillní zpěvačku máme snad v slečně Ledererově,[1]) kteráž alespoň pěkným hlasem honositi se může a na divadle již také dosti směle se pohybuje. Pro menší úlohy máme slečnu Čermákovou, pana Brauna a jiných více.

Prvnímu návalu mohlo by se tedy odolati a pan ředitel nemusí se věru výloh štítiti, které by mu z přibrání nových sil vzrostly, neboť právě zařizované abonnement zabezpečí mu další výlohy i zisk.

Můžeme pak i vysloviti spravedlivou žádosť, aby nejen hercům, ale i spisovatelům na honorarech posud směšně nepatrných budoucně dle slušnosti přidáno bylo. To zajisté nemůže nadál trvati, aby spisovatel za práci, které půl roku nebo i více byl věnoval, obdržel na př. celých, pravíme celých 40 zl. r. č. Cena taková hodí se leda co odměna za překlad kusu ledabylého.

Nejsou to právě předměty nejpříjemnější, o kterých nyní v divadelním ohledu journalistika hlasu svého vydati musí, rovněž ale pravdou jest, že o nich promluviti jest nutností, a jsme rádi, že konečně alespoň o nich oprávněně a s vyhlídkou na výsledek mluviti můžeme. Trpké počátky budou brzy překonány a pak se zajisté dožijeme květu českého divadla, vzdor tomu, že nám opět „Tagesbote" jiného ještě strašáka jakoby dětem před oči staví. Holandské divadlo prý, praví „Tagesbote", nevíme za jakou příčinou k nám, postonává při docela podobných poměrech a přece je národ holandský bohatý ač malý a má své loďstvo, své vynálezy, velký obchod, literaturu

---

[1]) Terezie Ledererova, později provd. Seifertova, byla k česk. divadlu trvale angažována teprve r. 1867.

i výtvarné umění své. Loďstvo sice nemáme a nebudeme mít, Němci ale také ne a přece mají tito vyvinuté divadlo své. Co do obchodu, do vynálezů, literatury a umění přispívali jsme a přispíváme zajisté k rozvinu evropejské kultury právě tolik poměrně, co národové jiní. Cokoliv prospělo pak divadlu německému, z dramatických literatur ostatních národů, prospěje i nám; k tomu však přibude u nás i to, že nepoměrně snadněji můžeme vážiti z dramatických plodů slovanských bratří svých než kdokoli jiný. A právě tato, řekl bych slovanskosť v divadelní budoucnosti naší vzplodí u nás divadlo samostatné, slovanské a otvírá hercům nesmírné vyhlídky.

„Čas". Č. 237. z 7. října 1861; feuilleton.

ČESKÉ DIVADLO.

Konečně jsme se tedy dopracovali častějších a samostatných her českých. Byl nejvyšší čas, aby se stala jakás příprava pro budoucí divadlo národní, s jehož stavbou se počátkem budoucího jara na každý spůsob počíti musí, mohliť bychom sice začíti třeba národní divadlo bez dostatečných herců, s neúplným repertoirem, s nevycvičenými literáty i navštěvovateli. Přáním všeobecným v ohledu tom dodal jsem výrazu dosti často ve feuilletonech i referátech divadelních a vítám tedy novou saisonu upřímně vzdor tomu, že nevidím hned všechno dokonáno a dokonalé. My častější hry české potřebujeme a máme je také již zaraženy, vše další jest opět starostí naší další. Nevím, zda-li běžící kontrakt s ředitelem byl závadou, že hry zimní nemohou se odbývati v divadle městském; divadlo zábranské jest ale nyní již faktem, proti kterému se prozatím ničeho počínati nemůže, a na nás záleží, abychom vytěžili z něho pro nás, mnoho-li se jen vytěžiti dá. Kdybychom Novoměstské divadlo padnouti nechali, neublížili bychom řediteli ani stým dílem toho, čím bychom sobě samým ublížili.

Obecenstvo mělo dvě podstatné námitky proti Novoměstskému divadlu, jeho vzdálenost a celé ústrojí jeho, na každý spůsob spíše pro léto než-li pro zimu vytvářené. Vzdálenost je leda pro obyvatele Smíchova, Hradčan a Malé Strany přílišná; vídeňská divadla na předměstích jsou pravidelně ještě vzdálenější, ovšem že jest ve Vídni ústav omnibusů mnohem rozšířenější a skoro k dokonalosti provedený, avšak i u nás pomohou poněkud povozy podobné, jejichž cílem v určité večery pouze Novoměstské divadlo bude. Co se týká potřebných opatření proti mrazivému počasí, užito jest prostředků co možná nejvýdatnějších. Divadlo se přepaží nad prvním poschodím novým stropem , čímž se obrovská místnost o polovinu zmenší a teplo soustředí. Zevnější obednění divadla stane se v tentýž způsob, jak se dělo po dvě léta při redoutách. Šestero kamen rozešle oteplený vzduch po celém divadle. Mimo to bude na každých kamnech mocný kotel s vodou státi, kteráž se pak teplá rourami pode všemi sedadly povede. Podlaha loží bude pokryta houněmi, pod nimiž se opět zahřívací lahve upraví. Tím vším bude obecenstvo zajisté dostatečně proti zimě uchráněno, kdyby pak nastala přílišná psina, nahradí se nedodržená představení v divadle pražském nebo jinými dny.

K vůli pojištění výdatné návštěvy zřídí se abonnement, ku kterémuž se již z vícerých stran přihlašují. Jak známo, bude stái divadlo na 100 představení 25 zlatých, lože 200 zlatých; předplatek může se třeba čtvrtletně spláceti. Loží bude 31. Co do upravení míst stanou se některé změny. Posavádní parquet bude proměněn na parter, do nynějšího parteru přijdou sedadla (místo sedadel na galerii), galerie budou upraveny za ložemi v prvním poschodí. Abonnement řízen bude zvláštním

komitétem. Dle potřeby bude se někdy pro abonenty také v pražském divadle hráti.[1])

Představení v Novoměstském divadle budou hlavně určena k tomu, aby povznesla dramatickou literaturu naši, kteréž zvelebení jest zajisté nad míru potřebné. Truchlohra, činohra, veselohra a fraška budou se tedy střídati. Ač nejsem na žádný způsob přímo proti operám, nepřeju přec tomu, aby jaksi pravidlem učiněny byly; opera má býti a bude také okrasou jen repertoiru čas po čase, jednou neb dvakrát za měsíc. Když dostaví se nové operní komposicí českých skladatelů, bude opera třeba častěji dávána. Dost často bylo již vysloveno, odůvodněno a každým rozumným bylo uznáno, že nám na rozvinu činohry a veselohry přede vším záležeti musí. Opera, byť i zušlechťovala, nikdy přece nemůže tak vzdělavatelně působit jako činohra. Jestiť ovšem pravda, že operu máme v české literatuře hudební mnohem slaběji vyvinutou než recitativní hru v písemnictví; opeře národní však nemůžeme nyní jakýms diletantismem beztoho pomoci, kdežto to alespoň jisto jest, že písemnictví své obohatiti můžeme alespoň všemi výtečnými plody dramatických literatur cizích, neberouce ohledu ani na zápas prací původních, a rovněž jisto jest, že sesílené a neodvislé herectvo naše jediným rokem může prodělati

---

[1]) Ze všech těchto plánů a rekonstrukcí nebylo provedeno nic, poněvadž se ukázala naprostá neupotřebitelnost Novoměstského divadla pro představení v zimě. Přestalo se tedy tam hráti již v polovici listopadu 1861 a přeneseny též čtvrteční hry do divadla na Ovocném trhu. Čtvrteční hry ty započaly dnem 5. prosince t. r. Tylovým „Slepým mládencem“, který dáván pro ochuravění Kolára ml. na kvap místo ohlášené Kolárovy „Magelony“. Neruda o tom představení nereferoval, podav pouhou lokálku bez chiffry o faktu.

*

školu výdatnou, kdežto bychom třeba pravidelnýma dvěma představeními operními za měsíc, předce nevypěstovali ještě zpěváky české, aniž by provozováním francouzských, italských a německých několika skladeb česká hudební literatura získala. Hudbu překládat nemůžeme, a pouhé přeložené libreto nemá zajisté ani té ceny jako překlad prostřední jednoaktové frašky. Až budeme míti samostatné své divadlo, můžeme také vypěstovati svou operu, prozatím služiž nám tato jen ku zábavné změně. Dovolávali jsme se toho a dosáhli nyní, že české herectvo bude samostatné a úplně neodvislé od divadla německého, operami, v nichž málo jen sil docela samostatných nám účinkovati může a při nichž opět zpěváky, chor a orchestr z opery německé potřebovati budeme, zapleteme se zase do jakési odvislosti. Nám záleží na tom, aby se divadlo české vyvinulo co skutečně národní, od divadel jiných se lišící, české myšlení a český život líčící, dramatickému odboru naší literatury a tím i literatuře celé znak původnosti dodávající. Nechceme, aby se podobně, jak vytýkali němečtí výtečníci svého času divadlu německému i nám vytýkati mohlo „das nationale der unnationalitaet, der charakter der charakterlosigkeit". Ostatně se ovšem i nyní již přípravy pro národní operu díti mohou i znenáhla musí. Mnozí spisovatelé se již uvolili, že přeloží, spracují i napíšou vaudevilly, libreta pro operetty i opery a dodají je hlásícím se hudebním skladatelům. Truchlohra, činohra, veselohra, fraška, vaudevill, operetta, opera utvoří tedy abonentům repertoir pestrý a příjemný, zcela dle zásady: „kdo mnoho podává, podá každému něco."

Záleží pouze na tom, aby se abonnement všestranně zdařilo. O zdaření úplném ani nepochybujeme, neboť každý probuzelý obyvatel pražský ví, čím je národní naší

cti povinován. Valnou návštěvou dokážeme, že jest divadlo pro národ náš skutečně potřebou, nikoli potřebou vymyšlenou „několika křiklouny".

Jakž o obecenstvo, o písemnictví, o herce a t. d., bude také lépe než posud postaráno o spisovatele. K posavádním nedostačujícím honorarům přibudou nyní pro spisovatele ještě tantiémy, kteréž mu povždy pojistí podíl z příjmů docílených provozováním duševních jeho plodů. Prozatímně usnešeno jest v tom ohledu následovně: Hra celý večer vyplňující splácí se na první provozování 30—40 zlatými, dvouaktová neb tříaktová, nevyplňující celý večer 20—30, hra jednoaktová 10—15 zl. Za každé další provozování obdrží spisovatel při hře první třídy 6, druhé 4, třetí 2 percenta z celého hrubého příjmu. Při frašce a vaudevillu musí se spisovatel s hudebním skladatelem sjednotit, jak mezi sebe honorar a percenta rozdělí.

Za překlad kusu výtečného a těžkého avšak celý večer vyplňujícího platí se 40 zl., méně obtížného 30 zl. bez dalších tantiém. Překlady další honorují se jako odpovídající původní, avšak opět bez tantiém. Podle příjmů zvýší se honorary také dál, a o příjmech, jak známo, bude podávati ředitel měsíčně výkazy zemskému výboru, tak že i veřejnost jaksi nad možností zvýšení honorarů bdíti bude.

Nemohu řádky tyto ukončiti, abych nepoukázal ku věci důležité. Dlouho již zase neměl výbor pro zbudování národního divadla sedění. Nyní jsou všichni členové jeho v Praze přítomni, mohli by se o mnohých věcech důležitých usnésti. Škoda pro nás každé chvíle!

„Čas". Č. 240. z 10. října 1861, feuilleton.

HLAS.

1862.

ČESKÉ DIVADLO.

(V Praze, 25. července.)

Stesky na nynější divadlo české stále se množí. Učinili jsme na všechen spůsob jistý pokrok proti dřívějšku, co se počtu českých her týče, avšak všeobecné panuje přesvědčení, že větší počet her nespůsobil zároveň žádného vlastního pokroku českého divadla vůbec. Přesvědčení to není liché, veřejné mínění to je více než opodstatněné, ano v některém ohledu možno i říci, že jsme šli místo o nějaký krok ku předu spíše ještě trochu nazad. Nechcem zde rozbírati známější i méně známé příčiny toho, faktum jest, že u větších kusů pohřešujeme pravidelně souhru vytříbenější, a že herectvo naše není právě bohatší než dříve, že se na repertoiru leda dva neb tři nové kousky objevily a starých dobrých že se pramálo opakovalo. Nejpikantnější jest zajisté případ v právě běžícím týdnu se sběhlý, kterýž snad ani v letopisech divadel kočujících nemá sobě rovného. Proto, že se jeden herec roznemohl, nemohlo se, ač ochuravění více než čtyryadvacet hodin dříve

známo bylo, v určený den hrát. Prvních oborů je více, a bylo by velmi pěkné, kdyby se zastupitelé jejich jeden po druhém buď opravdově nebo schválně rozstonávali, tak aby se dle případu prvního třeba po dlouhý čas ani hráti nemohlo. Schválnost jest u divadla dle zkušenosti možnější než jinde, a škoda z ní plynoucí stihne vždy ředitele nejtrpčeji. Divno také zajisté, nehledí-li se tento proti náhodě nebo intrice zabezpečiti. Česky hraje se třikrát za týden, německy za doby zimní jen o jednou více (ostatní představení jsou operní), v německém divadle se ale posud nepřihodilo, aby se bylo pro churavost herce, neroznemohl-li se již právě v okamžiku před samým začátkem hry, vůbec hráti nemohlo. Vina či příčina spočívá v repertoiru, pak v počtu a jakosti personalu. Personal český je značně slabší než německý a k tomu ještě tím zoužený, že mnozí členové onoho zároveň tomuto přináležejí. Německá hra předchází před českou, herec musí spíš do německého než do českého divadla, statista musí spíše poslechnouti komanda regisseura německého než českého. Mohlo by sice býti, ale nebude jinak, pokud zůstanou obě divadla pod ředitelstvím jedním. Catonovským spůsobem měla by se opakovat věta: „Zapotřebí samostatného českého divadelního ředitelství!“ až se konečně přece stane, bez čehož se obejíti nemožno. Samostatné české ředitelství!

Stýskali jsme sobě na průměrně nedostatečnou souhru při kusech větších. Dobrá souhra je hlavně úkolem regisseurovým, on má v čas úlohy rozdati, potřebné zkoušky určiti a říditi. O regisseurských schopnostech pana Svobody nevíme mnoho určitého, neboť nejsme zasvěceni v život zákulisní; nechcem ale dle málo nás uspokojující souhry již na neschopnost mysliti, poněvadž dobře víme, s jakými překážkami z výše uvedených

příčin mu zápasiti třeba. Regisseur nejsoucí úplným pánem svého herectva, není také úplným pánem zkoušek. Mohlo by sice býti, ale nebude jinak, dokud nebude samostatné české ředitelství!

Že herectvo není právě bohatší než dříve, ví každý, kdo třeba jen divadelní cedule čte, tím líp to ví a cítí navštěvovatel divadla. Jediným platným obohacením je slečna Libická, vedle ní jest však leckteré místo, které by se vyplniti neb jinak obsaditi mohlo. I vedle slečny Libické, která svůj talent také veselohře, hlavně však činohře věnovati musí, jest slečna Heincova pro vysokou truchlohru velmi potřebna. Některé jiné obory ženské mladší a starší úpějí taktéž po novém obsazení nebo doplnění. Z oborů mužských vadí hlavně nedostačující episodisté, ve frašce je již docela pusto. Jedinou naději budoucí české frašky, komika Vilhelma, viděli jsme jen několikráte na jevišti; — přišel, aby laskavě propuštěn zase odešel. Mladé komiky má prý hrát na dál p. Sekyra a p. Svoboda! Nedoplní se a nenahradí, pokud nebude samostatné české ředitelství!

O repertoir stará se dramaturg.[1]) Tento nemůže ovšem originální nové kusy ze spisovatelstva vynutit, může však postarati se o rychlé a dobré překlady novinek cizích. Proč toho posud neučinil, není nám známo. My udali nedávno v jednom feuilletonu svém spůsob, jakým by se chudobě repertoirní odpomoci mohlo.[2]) Konstatuju velkou nejistotu v repertoiru a slabost repertoiru toho. Také to je nápadné, že ve starších originálech a pře-

---

[1]) G. Pfleger.

[2]) Jest to feuilleton v „Hlasu“ č. 177 z 29. června 1862, naps. N-ou v Praze dne 28. června t. r. pod názvem „Drobné klepy“. Návrh ten, tvořící poslední odstavec tohoto feuilletonu, otiskujeme ke konci této stati jako přílohu.

kladech dávné a husté poklesky mluvní nadál panují, ač by se tomu snadno odpomoci mohlo. Ostatně stojí-li regisseur nejistě, stojí dramaturg ještě nejistěji, a nebude jinak, pokud a t. d.

Musíme prozatímní divadlo považovati za pravý dar boží. Jest to jedině možný přechod k důstojnému velkému divadlu. S počátku byly mysle rozkvašeny proti takému divadlu menšímu. Nesouhlasili jsme, praxí poučení, s míněním veřejným, avšak neopřeli jsme se mu zbytečně, neboť jsme věděli, že prozatímní divadlo povstati musí a že bude blahodárně působit. Nyní se jedná o to, komu se má ředitelství svěřit. Otázka ta rozlušťuje se vlastnostmi, jakéž český divadelní ředitel vůbec míti musí. Musí být horlivým Čechem, obeznalým ve všech poměrech obecenstva zdejšího, musí míti lásku k divadlu vůbec, musil se na divadle třeba menším již co ředitel neb regisseur osvědčit, musí míti nějaké jmění vlastní, musí býti muž energický, neústupný. Volba zde není těžká, neboť jest jen jediný, který všem těm požadavkům vyhovuje a české divadlo k rozkvětu přivésti může. Pražanům uvědomělým jest dobře znám, na venkově čtli jmeno jeho již často v časopisech, za poslední doby zvláště tenkráte, kdy se jednalo o privatní divadelní představení ve prospěch pomníků Máchy a Šumavského.[8])

»Hlas«. Č. 204. z 26. července 1862.

---

[8]) Míněn tu Pavel Švanda ze Semčic, spis. český (1825-1890) Š. byl od r. 1853-63 regissérem soukr. Mikulášského divadla v Praze, pak až do roku 1866 dramaturgem Prozatímního divadla. Po té hrál s vlastní společností v Plzni a po venkově. V létě v aréně v Pštrosce, později na Smíchově. Viz též feuilleton „Procházky po Praze“ I. v „Hlase“ č. 196 z 18./7. 1862 ke konci.

Příloha k stati „ČESKÉ DIVADLO".

(Úryvek z feuilletonu „Drobné klepy" z 28/6. 1862.)

— — —

— Ano, když již o českých fraškách mluvíme, nebude snad vzdor krkolomnému lyrickému skoku od místa, prohodíme-li i několik slov o jiných divadelních hrách vůbec. Dostavení a otevření prozatímního divadla českého přiblíží se již v málo měsících a pro budoucí repertoir jest teprv pramálo učiněno. Navrhuji v ohledu tom zcela opravdově, aby mladší spisovatelé čeští, kteří se známostí divadla honosí a hlavně, kteří z nich (k vůli snadnějšímu dorozumění se) v Praze bydlí, sestoupili se ve spolek jakýs, který by nejcitelnější mezery českého repertoiru rychle a co nejlépe vyplnil. Hlavní potřebou bude nám veselohra a v ohledu tom nemůžeme zajisté teprvé vyčkati, co zdejší divadlo německé před námi podá. Jestiť známo, jak liknavé divadlo to je ohledem k novinkám (poukazujeme na př. k dosti vyhlášeným veselohrám Schlesingrovým), musili bychom tedy sami zříditi přímé spojení s Paříží, Berlínem a Vídní, což nemá obtíží. Slovanská dramatická díla jsou nám taktéž lehce přístupna, musilo by se ale rychle přikročiti k práci. Veselohra jest základ budoucího našeho divadla, veselohra nám bude musit na nějaký čas také ballet i operu nahražovat. Prozatím pracuje o překladech veseloher jedna síla, spanilomyslná to dáma, zároveň oblíbená česká herečka.[1]) Jelikož se skrývá za mužským pseudonymem, nesmíme býti tak nedelikátními, abychom jméno její předčasně veřejnosti prozradili.

---

[1]) Eliška Pešková. Viz její „Z. Č. H." 54 a j. t.

NĚCO O ČESKÝCH KRITICÍCH DIVADELNÍCH.

Překvapující to nadpis, viďte? Ovšem mohl jsem své řádky také nadepsat n. př.: „Slovo o něčem, co není", nebo také „List o ledačem, co by býti mohlo", nebo i jinak, volil jsem ale nadpis co nejméně mystický. Nemohu sice o předmětu svém systematicky pojednat, neboť není systemu v divadle, není systemu v kritice, není ho také v rozboru kritiky a kritiků, povím ale přece ledacos nesouvisle souvislého. Také se musím přiznat, že jsem ani celé thema nevážil z vlastní hluboké studně moudrosti, nýbrž že jsem byl naň znovu upozorněn časopisem jménem „Boleslavan", jenž zrodil právě několikasloupcový článek o divadle a věcech divadelních.

Pražský dopisovatel „Boleslavana" vyřknul první nehoráznou pravdu, překvapující nález, že nemáme žádných divadelních kritiků, a výrok ten mohl by se směle umístiti do dětských čítánek vedlé jiných důmyslných vět, jakými jsou na př. „slunce svítí", „v noci je tma", „člověk je člověk". Börne také neřekl nic jiného o tehdejších divadelních kritících v ů b e c, nebral sice nejspíše ohledu na kritiky české, řekl to ale vzdor tomu a snad právě proto trochu duchaplněji a ostřeji než dopisovatel

boleslavanský. Redukovanou duchaplnost nemůžeme vytýkati, zadrženou ostrost musíme my, kterým souzeno, aby se referáty o českém divadle hmoždili, uznat za velkou šetrnost, které věru ani hodni nejsme; přes to přese všechno musíme ale říci, že slova „Boleslavana" jsou slova zbytečná, platící právě tolik, jako kterýkoli jiný výrok zamlčený, a to vzdor tomu, že se dopisovateli nemůže upřít ani nejlepší vůle, ani známost skutečných poměrů českého jeviště, kterážto známost vztahuje se i k zákulisním tajemstvím. To však pokládati můžeme za jisté, že pan dopisovatel vzdor velké obeznalosti nezná přece všechno a že nikdy neplaval v ingoustu tom, o kterémž napsal, že je rezavý. Nejlépe by se přesvědčil o jiném, kdyby mu osud dopřál několik let na galejích referentských, a jediná odpověď na jeho konstatování toho, že nemáme divadelních kritiků, byla by as: „Máme je, ale nemůžeme je mít."

Já seznal již mnohé české referenty, lidičky rozličného druhu, mohl bych je učeně roztříďovat jako Sterne staré panny, mohl bych je i jménem vypočítat, a začít třeba se samým sebou. O těch, kteří začli psát beze vší známosti divadelních poměrů, bez známosti literatury dramatické, historie českého divadla, bez znalosti pokroků jinde již učiněných, bez dostatečného aesthetického vzdělání vůbec, o těch nemůže býti ani řeči. Němci mají v každém místečku, kde se pravidelně divadlo hraje, korespondenty do divadelních časopisů a kronik svých, korespondety to, kteří ničemu nerozumějí a nic chytrého nevědí, proč bychom my neměli takových hafánků, kteří vlastně neuškodí; ano my je i musíme míti již alespoň proto, aby herci nějakou radost z toho měli, jak jsou ti referenti vlastně hloupí. Seznal jsem ale také kritiky, a bohudíky nebude i nadál o ně nouze mezi českými spisova-

teli, kteří vším potřebným ozbrojeni a opatřeni se pustili do orání „sterilní“ půdy té, kteří nadšeni Lessingovskými ideály sobě předsevzali, že vše to zjinačí a předělají, co posud v tak krásném a bohatém počtu objevuje se jakožto srdečně špatné. Pracovali usilovně, nedbali nijakých nadávek a výčitek, spustili s vysoka, vyvrkli sobě několikrát vaz, lopotili se rok, dvě léta, a když se pak na okamžik zastavili a po vykonaném rozhlédli, viděli, že se nepohnul ani kamínek, neřku-li ty hrůzné balvány, které pravé umění u nás dusí. Blaze tomu, kdo po zkušenosti takové může péro z okna vyhodit, neblahý ten, komu káže řemeslo, „zde seď a piš“. Pegasus schlípne křídla a kráčí rozvážným, zemdleným krokem drožkářského koně tolik a tolik kroků na „touru“, zcela podle taxy. Ano, pane dopisovateli, zkuste tu Sysifovu práci takhle sedm neb osm let, jak již leckterý z nás, pak budete raději kameny obcházet, než byste se s nimi prazbytečně do vrchu namáhal. Pište proti českému divadlu a pište proti ústavě únorové a budete míti stejný výsledek. Provisorium je provisorium, vy víte, co se v takovém vyřídí, — čímž ovšem neopovažuju se naznačiti snad také únorovu ústavu co provisorium. A v tom nemáme ani jeden referent druhému co vyčítat, mohl by jeden volat na druhého s Mexikánem Guatimozinem: „Což já ležím na růžích?“

Z toho, co se českému divadelnímu referentovi všechno děje a přihodí, mohla by se sestavit nejbizarnější arabeska, těmi kaménky a kameny, které mu v cestě jsou, mohl by se pražský most vydlážditi co nejpestřejší mosaikou. Když jsem již jednou slovo „řemeslo“ prohodil, musíme poukázati k tomu, že nemáme ani jediného českého časopisu, ve kterém by se divadelní kritika obšírněji pěstovati mohla. Zprávy o divadlech jsou obme-

zeny na velké politické journaly, a jak dalece tyto obšírnosti zvláště nyní napomáhati mohou, každý rozumný sám určí. Referent vkročí do redakce s nejlepším předsevzetím. „Dnes se musí na všechen spůsob něco obšírnějšího napsat.“ — „I Bůh zachraň!“ zní ouzkostlivá odpověď, „beztoho již plaveme; rukopisů je až hrůza, vyhazujeme kurs a inserty, — nanejvýš takhle dvacet řádek.“ Vezmeš tedy „svůj rukopis“ a píšeš deset řádek. — „Dnes je místa dost, nedošly dopisy, není článků,“ zní to jindy. „Napiš aspoň čtvrt sloupce.“ Právě se byla ale před strašně prázdným, zejícím domem provozovala po osmé špatná vídeňská fraška, nestojící za to, abys péro namočil. Byla substituována pro náhlou chorobu některého herce; nakvap místo něčeho jiného bez dostatečných zkoušek; obsazení bylo staré, hrálo se jako jindy pod prostředností. Psal's již o podobných případech stokráte, vezmeš ale „rukopis svůj“ a píšeš čtvrt sloupce. A přece obětují politické časopisy naše poměrně dosti ještě místa a neprovozuje se ani jediná větší původní novinka, aby se jí nevěnoval feuilleton. V tom se rozbírají charaktery kusu, pokud možno, a tím již naznačeno zároveň herci, ovšem opět, pokud dle rozměru možno, jakou cestou při představení kráčeti má.

Dopisovatel „Boleslavana“ vytýká vůbec, že české referáty neobsahují psychologických rozborů, dle kterých by se herec řídil. Při tom zapomněl na jednu maličkost, zdaž by se také herec dle toho návodu říditi chtěl, a kdyby chtěl, zdaž by mohl. Tak často již vysloveno a dokázáno, že většina herců našich jest, třeba i velmi šťastně a nadaně, přece jen naturalistickou; udeří-li naturalista přirozeným faktem svým na pravé, je dobře, ne-li: nepředěláš jej. K tomu přijde ještě souverenita a domýšlivost herce vůbec, u kterého kritika n i k d y pravdu

nemá. Do obého by ovšem kritikovi nebylo nic, důležité jest ale, zdaž se herec i při největší ochotě a vší schopnosti také dle rozboru říditi může. Velký kus obsahující velké, důležité úlohy, dává se jednou za dlouhý čas. Herec, taktéž německým divadlem trmácený, nemá ani chutě ani skorem času, aby úlohu svou prohloubal. Tentýž kus se dává as po roku teprvé zase. Mezi tím herec zapomněl slova úlohy, zapomněl, co mu kritika řekla, hrál mezi tím třicet, čtyřicet úloh jiných, tvoří tedy opět znovu, někdy šťastněji, někdy nešťastněji, než poprvé. Nač má kritik psáti rozbory, když k ničemu neslouží, než aby dokázal dovednou execírku péra a rozumu!

Divadelní kritika česká jest uznána aspoň pro svou neodvislost a nestrannost. Dopisovatel „Boleslavana“ pochybuje i o tom a praví, že je přece někdy zřejmo, že jsme tomu či onomu náchylni. Inu systematické vystupování proti někomu může mít důležité a čistě aesthetické příčiny, o kterýchž třeba ani pan dopisovatel ničeho tušiti nemusí, a mimo to jest český kritik také trochu člověkem, kteroužto slabost ovšem nezapíráme. Někdy je kritik přísný. Nejen, že dotknutný herec s ním není spokojen, ale i holubičí obecenstvo je rozdurděno. Jsme ještě přílišně jedinou rodinou, známe se mezi sebou, a tu přijde mnohý a vytýká. „Nač to,“ zní ze všech stran, „musí se bráti ohled na to, že je divadlo české. Když budem hanět, řeknou německé časopisy, že pranic nemáme. To není vlastenecké, škodí se věci!“ — Jdeš co referent do divadla, těšíš se na to, jak herec hráti bude, který má hlavní úlohu. Zrovna před vchodem dozvíš se z nejlepšího pramenu, že herec převzal úlohu teprvé včera, — kritika padne pod stůl. — Po dlouhý čas je mizerný repertoir, mizerná souhra, piš, co chceš, jest to právě tolik, jako bys nepsal. Umíníš sobě, že podáš nej-

lepší kritiku tím, když nebudeš o divadle ani psát. Nepíšeš, obecenstvo ale chce referát, vytýká netečnost a dopisovateli „Boleslavana“ vytisknou, že čeští referenti nechodí z nevšímavosti ani do divadla.

Starší herci čeští chtějí míti monopol na našem divadle, proti novým silám jsou nepřátelskými, dlouho to trvá, než vydobudou tyto práva občanského. I vystoupí herec nový nebo herečka, poznáš na nich, že jsou to talenty, že by byli platným obohacením našich dosavádních sil. Chválíš mírně, — herec je engažován; střež se ale nyní chváliti méně, vytýká se nedůslednost, jednostranná obliba. Ať ale nadál chválíš nebo nechválíš, ředitel herce dobrého přece propustí, když se mu ze šetřivosti toho uzdá. Pamatuješ sobě to pro budoucnosť a mlčíš raději.

Při prozatímním odvislém stavu českého divadla nezaujímá leckterá síla místa toho, které jí přísluší. Ujímáš se jí, — opět strannost, ale opět neplatna.

Z ohledu na zásluhy toho či onoho zemřelého engažuje se někdo z pozůstalých jeho, třeba by se nehodil. Věc ta vychází se shora, jest rozhodnuta; kdybys proti tomu psal, objevil bys malomocnost svého slova, mlčíš tedy raději, a těšíš se vyhlídkou na budoucí neodvislost českého divadla.

Blažený stav referentský; postav se proti čemu chceš, stane se to přece, mluv proč chceš, neudělají to.

Mám ještě dále kreslit, pane dopisovateli?

„Hlas“. Č. 217. z 8. srpna 1862.

DROBNÉ KLEPY.

(V Praze, 22. listopadu.)

Dnešní „Humoristické Listy“ se mně velmi líbí. Není to snad nějaká zaplacená neb dobrovolná reklama, řeknu-li, že se mně líbí, nýbrž ryzí pravda, líbíť se mně hlavně obrázek představující stěhování se českého divadla, vlastně jeho náčiní a osob, do prozatímního, samostatného domu na nábřeží.[1]) K obrazu tomu mohl by se vlastně přidati obšírný komentář. Co se mně na illustraci té zvláště líbí, je to, co na ní ani není, jak snad mnohého zdejších osobností a poměrů neznalého čtenáře venkovského nejvíce bude zajímati na ní to, čemu nerozumí. Na illustraci není totiž především pražádné obecenstvo, ani stopa o tom, že by se stěhovalo s sebou — a to je nejpernější, nejostřejší a bolestně se dotýkající satyra!

Praví se na místech důkladně zpravených, že abonnement na hry v divadle prozatímním velmi prostředně se daří. To je událost smutná. Tím způsobem zajisté nedokážem, že potřebujem divadla velkého, neboť nena-

---

[1]) „Hum. L. z 22./11. 1862. Illustrace ta jest od Františka Kolara, stálého illustratora „Humoristických Listů“. Viz reprodukci v „Máji“ 1904 čís. 9. str. 141. — Popis její v „Máji“ 1903 č. 8. str. 116.

plníme ani malého; tím zadáváme nepřátelům svým příležitost k posměchu a podáváme jen opodstatněných důvodů proti nim. Někteří ráznější nechtějí prý vůbec ani abonovati proto, že nechtěli a nechtějí prozatímního divadla, nýbrž hned velké, národa důstojné. Divný to důvod, chtít dokázat malým divadlem důsledně prázdným, že potřebujeme velkého. Obecenstvo naše musí se skutečně teprvé učit návštěvě divadla ve dny všední, divadlo se musí státi potřebou, jako denní chléb, a když někdy náhodou v určitý den z jakýchkoli příčin se nehraje, musí to učiniti ve zvycích obecenstva neli celou revoluci, alespoň velkou prázdnotu. Naše obecenstvo musí se návštěvě skutečně teprvé učit. Viděli jsme to dle posavádního. Nebyla-li právě benefice, bylo až strašně prázdno; uvyklť každý, nechati se pozvat k představením jednotlivým; byl-li zván, přišel s radostí, nebyl-li, necítil také potřeby, aby přišel. Pravda je sice, že obecenstvo divadla německého sestává z dvou třetin asi z Čechů. Na ty nechť ale nikdo nepočítá, že přejdou k divadlu českému, neboť neobjeví se v divadle našem dříve, pokud neposkytne jim alespoň rovněž dobré opery a činohry, jaké poskytuje divadlo německé. A k tomu se v nejblíže příští době ještě nepodobá.[1]) Mnohým se zavinili, kdož stále kázali proti „boudě“, ji snižovali, tupili, nepomýšlíce, že nikde není skoku, že potřebí nám znenáhlého přechodu pro herce, repertoir — i obecenstvo. Nový ústav náš není bouda, nýbrž zcela slušné divedlo, mnozí jsou ale již předpojati a nenavštíví ho. A přece jest Praha dosti

[1]) Neruda viděl dobře. Toho důkazem jest, že ještě před samým otevřením „Národního divadla“ mnohé ryze české rodiny pražské byly abonnovány v divadle německém a že n. p. abonnentem takým byl ještě r. 1878 neb 1879 předseda jednoho z prvních českých spolků. To stvrzuji z vlastní zkušenosti.

velké město k tomu, aby měla dvě divadla, i kdyby nebylo bývalo pro většinu zdejšího obecenstva posavádní divadlo německé ústavem zcela neprospěšným a tedy nepotřebným.

Jen za dobré návštěvy, při dobrých příjmech může se také na ředitelstvu co nutnost vyžadovati, aby staralo se o rozmnožení a doplnění personalu. Na illustraci H. L. vidíme mezi herci mnohé, „kteří tam nejsou", kteří však býti mají a musí, má-li se ústav náš postaviti na stupeň umělecký. Fraška i činohra objevují velké mezery, onano v partiích prvních, tato v partiích podřízenějších. Co se pak týká personalu ženského, jsme ještě mnohem smutněji v tom. A máme snad žádat na milosti ředitelově, čeho můžeme při dobré návštěvě dosíci kategorickým imperativem?

Malý je hlouček lepších našich mimů, všeobecné jest ale očekávání, že nyní přičiní se všeobecně seč jsou, že u leckterého odpadne netečnost, lhostejnost, a nově vzbuzená ctižádost že potrvá k vlastnímu prospěchu hercovu. Netečnost, nepokračování, stagnace nesmějí se více trpět, kdo nemá vyššího povolání, ať se vzdá raději dříve, než se mu nevítané radosti dostane, aby se mohl dívati na vlastní svůj úpadek. Leckterý zase, talent zvláštní, nemohl se posud tak vyvinout, jak by jemu i národnímu umění nejlépe posloužilo. To bude úlohou našeho dramaturga, aby byl postaven každý tam, kam nejspíše patří.

Slyšel jsem tyto dny návrh, o kterém by se na rozhodném místě zrale uvážiti mohlo. Aby totiž odpolední nedělní hry přestati nemusily, zároveň ale nečetný personal náš jimi přespříliš namáhán nebyl, mohli by prý diletanti odpolední hry ty převzíti, ovšem že pod přísným dozorstvím. Diletantů by se zajisté přihlásilo

dost a mohla by se z nich pěkná dramatická škola vyvinouti.

Střed illustrace „H. L." jest vyplněn vozíkem Thespisiným. Jmena spisovatelů původních tvoří na něm opět jen řadu malou. Zde nastává opět velká úloha dramaturgova, jenž má vždy a všude pomáhat a povzbuzovat talenty nové i mladé. Co se týče překladů, musí na všechen způsob překonat repertoir německý, sil překladatelských máme k tomu dost.

V pravém rohu illustrace jsou vyobrazeni číhající referenti „Hlasu" a „Národních Listů".[1]) Také těm nastává nyní úkol nový; do zákulisních nehod toho či onoho není jim pranic více.[2])

„Hlas". Č. 325. z 25. listopadu 1862.

---

1) T. j. Neruda a Hálek, z nichž první vyobrazen tam s důtkami, druhý s metlou v ruce.

2) Hry v Prozatímním divadle zahájeny byly dne 18. listopadu 1862.

ODPOLEDNÍ HRY DIVADELNÍ.

(V Praze, 27. listopadu.)

Divadlo a opět divadlo! Kdokoli vezme do rukou české listy naše, najde buď ve feuilletonu, buď ve zprávách místních nebo ve zprávách o literatuře a umění divadelní otázky a příhody všestranně přetřásány. Nejlepší to ovšem důkaz, čím nám divadlo je. Vybudováním samostatného divadla českého, jako by nám byli kámen s prsou sejmuli, volněji oddychujem a hledíme již i, abychom nabyté volnosti všestranně užili.

Nebudem zde mluvit o důležitosti divadla vůbec, aniž o důležitosti jeho pro nás zvláště. Že potřebu jeho každý zcela cítil, vysvítalo dostatečně ze stokráte vyslovených veřejně tužeb, ze všeobecných sbírek pro velké samostatné divadlo, z namáhání předních našich mužů atd. atd.

České divadlo již za mrzké odvislosti své působilo velmi blahodatně. Budilo mladé talenty, shromažďovalo a sbližovalo vřele smýšlející Čechy. Největší však vliv mělo na nižší vrstvy pražského obyvatelstva, hlavně na třídu pracovnickou.

Služka těšila se třeba po celých čtrnácte dní, že

půjde na poslední galerii do divadla, dělník mozolil se po celý týden, utrhl sobě od úst a šel v neděli do divadla.

Na ty a podobné lidi mělo české jeviště vliv veliký. Znali celý repertoir náš a rozeznali přirozeným taktem svým velmi často dobré od špatného. Že jejich esthetické vzdělání nemohlo je povznésti na úsudek zcela přesný, nemůže býti divu, a dosti často protivil se úsudek galerií přísnějšímu parteru přímo. Obecenstvo to bylo velevděčné a oblíbený herec nemusil se nikdy báti, že ho při benefici jeho zklamou. Ano, znali jeho osobnost tak dobře, že ho poznali okamžitě v jakémkoli přestrojení. Když kráčel po ulici, slyšel své jméno se všech stran. I jeho domácí a rodinné poměry byly každému známy, neboť byl tak důležitou osobou, že se každý i o podrobnosti jeho poměrů staral. Za to také hrával herec někdy — jen pro galerie.

Na broušení jazyka mělo divadlo rovněž velký vliv. Leckdy jsme slyšeli z úst služčiných výrazy vybrané, řídké, kterých neměla odjinud, než z českého divadla. Není ovšem pochybnosti, že pěkný ten vliv divadla bude i nadál trvati, ano, že se zvětší, rozšíří. Tomu se ale musí pravidelně pomáhati.

Při posavadních představeních v divadle prozatímním pozorovali jsme, že se od kasy vracelo množství lidu, které se více na galerie nevešlo. I nejprostější člověk považuje zároveň s námi prozatímní divadlo za vítězství svoje, toho vítězství pak chce užíti, a navštěvoval-li dříve pilně hry divadelní, bude (je) navštěvovati nyní ještě pilněji. Musil-li ale několikráte s nepořízenou od kasy pryč, znechutí se mu cesta; usedne do hospody a odvyká divadlu.

Tomu se musí předejíti, odpomoci.

Třída pracovnická má jen v neděli a ve svátek čas

k návštěvě divadla, v jiné dny velmi zřídka a jen výminkou. Někteří jsou ale službami svými tak vázáni, že nemají ani neděle a svátek cele pro sebe, že jen odpůldne jest jejich, večer pak že patří opět jiným. Také na ty musí se slušný ohled vzíti.

Navrhujem proto, aby odpolední hry sváteční opět se zřídily, zajisté by se v zimě dobře vyplatily, v létě pak, kdyžby se ochabování návštěvy pozorovalo, mohly by se odpolední hry vždy na několik měsíců odročiti. Nedělního obecenstva je dosti, aby naplnilo v neděli divadlo dvakráte, zvláště kdyby byla hra večerní v předplacení.

Jakým spůsobem by se dvě ty hry při personalu našem uspořádati mohly, přenecháváme věhlasu slavného ředitelstva.

Je-li málo místa pro scenickou úpravu, nechť se hraje odpůldne v divadle německém, večer v divadle prozatímním.

Je-li málo sil hereckých, poukázali jsme již před několika dny k tomu, že by mohli odpůldne diletanti hráti, z nichž by se způsobem tím vyvinula dobrá škola dramatická.

Ostatně je z českého repertoiru našeho viditelno, že fraška bude mít u nás prozatím pramálo práce. Nevíme ale, proč by měla právě fraška zaháleti, kdežto činohra a veselohra se namáhá. Není ovšem sil těch mnoho, které jsou pouze či hlavně pro frašku určeny, není ale také potřebí, aby zahálely. Dle našeho přesvědčení je odpolední hra pro Prahu nutností.

„Hlas". Č. 328 z 28. listopadu 1862.

HLAS.

1863.

OTÁZKA DIVADELNÍ.

(V Praze, 20. dubna.)

Není otázky, která by byla v okamžiku pro pražský život důležitější, než otázka divadelní. Pražan je vůbec velkým milovníkem divadla, čemuž nasvědčuje, že navštěvuje nejen pilně divadlo české, ale i německé, pomáhaje udržeti toto na výši důstojné, dále pak, že pražská divadla vůbec těší se za hranicemi nejlepší pověsti, třeba by jedno z nich, totiž německé, z bývalé své rozhlášenosti přemnoho bylo ztratilo. Šestiletí divadelní dobíhá konce, konkurs se již vypisuje a časopisy přinášejí harcující inserty kandidujících na ředitelství osob. Dle všeho není pochybno, že posavádní ředitel pan Thomé by se asi nehněval, kdyby ještě jedno šestiletí musil se s divadelní správou zanášet. Ano praví se, že, kdyby někdo jiný veslo správní obdržel, pan Thomé hodlá pak svým divadlem Novoměstským působit, v němž by pěstoval operu, veselohru, frašku a snad i balet; tu bychom se dočkali náhle zázraku, že by Praha snesla tré divadel, kdežto přece posud každý ředitel stýskal sobě na špatné výdělky z divadla jediného.

Po změnách režie divadla německého je ale české journalistice právě tak málo, jako českému obecenstvu. Rozhodně důležité jest však pro nás, že správa divadla prozatímního bude od německého odloučena a tedy samostatna. Odloučení nebo neodloučení bylo mladému našemu ústavu skutečně otázkou životní. Buď svobodný, zdárný rozvin, buď další odvislost, podřízenost, nedochůdnost, — věčná popelka. Že by při ředitelství spojeném jinak než zle se českému divadlu dařiti nemohlo, vyřkli jsme již dosti často a zkušenost posavádní dává k výroku našemu důkazy více než dostatečné.

„Divadelní říše jsem já,“ může každý ředitel divadelní říci, neboť jeho sultánské vůli je odevzdáno takřka vše. Jakmile je kontrakt podepsán a on hlavou divadelního státu, závisí dobro i zlo ústavu od něho. Kritika, obecenstvo, požadavky časové mívají velmi malý vliv. Lehce pochopitelno, že ohledy finanční jsou vodítkem hlavním a štěstí pro divadlo, když ředitelova vzdělanost, divadelní obeznalost a poctivost alespoň jaksi taksi rovná se síle oněch ohledů. Kdož rozhoduje nad udělením ředitelské hodnosti, musí tedy dobře seznati vlastnosti hlásících se osob. U ředitele českého musí se vyžadovati vedle vlastností již jmenovaných také špetka upřímného vlastenectví.

Že žádný cizinec nemůže se státi ředitelem českým, jest na bíledni již pro známost českého jazyka při dohlídkách na zkoušky, vyjednáváních s personálem atd. velepotřebnou. České divadlo musí vše vytvořit samo ze sebe; nemůže ani bráti herců od jiných českých divadel, protože těchto vůbec jinde není, ani artistických vůdců, tím méně ale tyto od divadla německého.

Známost pražského obecenstva vůbec a českého zvláště musí býti dokonalá. Že ale nemohl naše obecen-

stvo prozkoumati nikdo, kdo se v divadelním řízení u nás posud činně nesúčastnil, jest opět na bíledni.

České divadlo musí začít a provést konkurenci s divadlem německým. K tomu je potřebí v čele správy muže vzdělaného a energického, který s láskou nastoupil obtížnou dráhu svou a který má dosti vlastenectví, aby nehleděl ve všem a ve všem k úsporám co možná nejvyšším.

To jsou ovšem požadavky dosti veliké, ano je při novosti našeho národního ústavu mužů velmi poskrovnu, kteří by všemu tomu vyhověli. Tím potěšitelnější byla nám zpráva, některými časopisy přinešená, že se před jinými uchází o ředitelství pan Švanda ze Semčic, posavádní dramaturg náš. Každý nám dá zajisté svědectví, že jsme se vždy vyslovovali o záležitostech divadelních zcela nestranně, bez osobních nebo jakýchkoli jiných ohledů. Záleží nám především na zdaru českého umění, a tu vyslovujem opět upřímně úplné své přesvědčení, že před jinými hodí se nyní pan Švanda za ředitele. Líbo-li někomu nazvati výrok náš pouhou reklamou, nechť to jen učiní, pravdivost musí slovům našim přece přiřknout. Doufáme, že náhled náš je náhledem všeobecným a také náhledem rozhodujícího pana intendanta, a že bychom nemusili o něm ani mluviti, kdyby u nás i o nejjasnější věci nebylo stálého výkladu potřebí.

Pana Švandu byli jsme již tenkráte naznačili co veleschopného k divadelní správě, když měl dramaturgství převzíti, a pan Švanda se osvědčil. Repertoir českého divadla rovnal se a rovná repertoirům všech velikých divadel, poměry divadelní se jím ustálily, nabyly solidnosti již nyní uznávané. Kdož vytýkají, že obsahuje množství překladů z německého, zvláště veseloher, zapomínají, že dramaturg i nejlepší je právě jednotlivcem. Když není

vzdálenějšího po ruce, musí se sáhnout k bližšímu, a na spisovatelích samých záleží, aby repertoiru dali obzor ještě širší. Ostatně dovedl tím pan dramaturg veseloherní náš personál na výši dříve netušenou; achilská pata dřívějšího divadla českého, veselohra, zvláště salonní, je nyní velmi zdokonalena a mnohdy již vynikla nad pražskou veselohru německou, podporovanou i dávným repertoirem i četnějším herectvem. A zajisté, že vedle veselohry tragoedie česká neklesla a opera rovněž bujně rozkvétá!

Divná se nám zdála zpráva časopisů, že se hodlá pan Švanda o ředitelství rozděliti s panem kapelníkem Mayrem. Bývá někdy výhodno, když se rozdělí správa v artistickou a administrativní,*) aby ale v divadle malém rozdělena byla i správa artistická na dvé, nemůže ústavu posloužiti a vedlo by k třenicím záhubným. Potřebí zde pevné ruky jediné a jedné vůle.

Zastávali jsme kdys zřízení prozatímního divadla proti příliš ohnivým idealistům, nechtějícím přechodu přirozeného, nechtějícím raději ničeho, když ne hned divadlo velké. Nyní již nebude jediného, kdož by dle zkušeností nabytých s námi nesouhlasil. Doufáme, že se rovněž nemýlíme, tvrdíme-li, že pan Švanda může nám opatřiti postupně možnost divadla velkého.

„Hlas“. Č. 110. z 21. dubna 1863. Feuilleton.

---

*) Jiná pověst dí skutečně, že pan Švanda hodlá se spolčiti s jedním pražským obchodníkem. Velkým fondem možno ovšem velké podnikat. (Pozn. Nerudova.)

DRAMATICKÁ ŠKOLA.

Dramatickou školu mám u nás za požadavek nutnosti, třeba by mnohému zdála se již základní myšlénka její nepraktickým ideálem. Mám ji za nutnost, ač bych zároveň opíral se proti základům příliš rozsáhlým, spíše dramatickou universitu než praktickou školu připomínajícím. Praktičnost je tu prvním pravidlem a zákonem.

Správní výbor Besedy Umělecké uznal prospěšnost dramatické školy v zásadě. Uvolil se již i, že ji chce peněžně podporovati, první zřízení upraviti, nemýlím-li se dva stálé učitele platiti. Odbor literární, z něhož vyšla myšlénka, má podati podrobně vypracovaný plán dle peněžních sil Besedy a jsem přesvědčen, že se nebude při tom říditi zásadou, stavěti že se má bez ohledu na to, jsou-li peníze do stavby a vynese-li stavba něco. Věc dozrává tedy k uskutečnění, a jest dle žurnalistických hodin na čase, aby se mluvilo o ní. Podávám zde několik aforismů, třeba by většinou byly prozatím jen obsahu negativního.

Především nesouhlasil bych, kdyby se vyslovilo co princip neodstranitelný, aby dramatická škola musila být v místnostech besedních. Neznám posud budoucí byt Besedy, pochybuju ale, že by z něho mohla se oddělit

jedna neb dvě světnice a pak ještě sálové prostranství pro zbudování jeviště s ponecháním místa sebe skromnějšího pro diváky. A odděleny musily by být místnosti školy dramatické. Nejspíš že dle učňů, kteří se přihlásí, bude musit část vyučování, ne-li celé, odbývati večer, kdy Beseda bude naplněna členy buď se bavícími, buď v jednotlivé odbory k rokování shromážděnými. Školou by vzrostl byt Besedy velmi, snad by se nenašel ani vždy dostatečně velký, kdežto při bytu rozděleném mnohá obtíž odpadne. Dobré by bylo ovšem spojení, ku prospěchu školy, není ho ale právě potřebí; mohlo by se také jen tenkráte prospěšně provésti, kdyby se nalezla vhodná místnost pro celou řadu let. Tane tu na mysli ta i ona vhodná místnost pražská, které snad dosti lacino dosíci lze pro školu oddělenou.

Obavy, že nedostaví se snad žákovstvo v počtu poměrně značném, nesdílím. Dramatická škola česká hledí k třídám rozmanitým. Nejprv jsou tu někteří mladší členové divadla pražského, kterým bude příjemno i nutno, aby doplňovali vědomosti své. Tím bude škola u stálém spojení s veřejným divadlem; ovšem že pak i jiných cest spojovacích vyhledati dlužno. Dále členové opery, kteří se zde přiučí mimice, přednášení prosy atd.; operistům začínajícím, žákům a žákyním zdejšího konservatoria bude poskytnuta příležitost vítaná. Studující, mladší řemeslníci atd. budou se zde cvičiti v deklamaci, diletanti učiti vůbec hře. Zajisté, že sdíleti se bude i obecenstvo jiné, aby slyšelo tu či onu přednášku zajímavou, rozbor dramatu i j. Vylučovat nesmí se žádná třída společenská, kdyby se někdo zapsal či ohlásil do předmětu jediného, budiž mu to volno. Jen takovým spůsobem je možno, aby škola sama přispěla ku svému trvání pomůckou peněžitou.

Učební plán musí se obmeziti v řádných předmětech na nejnutnější, aby nenastala nutnost placení velké řady učitelů stálých. Myšlénka kdesi vyslovená, že se přihlásí dostatečně učitelů bezplatných, kteří čas i práci milerádi obětovati budou, jest sice o sobě velmi krásna, v praxi nemá ale na dlouho platnosti. Česká škola dramatická musí se hned solidně založiti, nesmí záviset od sterých náhod, jakéž jsou osobní nevůle, náhlá nechuť a tomu podobné.

Více předmětů třeba, pokud možno stahovati v jediný, jehož jsou odvětvími. Četl jsem v předběžném rozboru předmětů, časopisy podaném na př. náuku o kostumech. K předmětu tomu zajisté nemohl by se vzíti učitel placený, a kdyby se i našel bezplatný, není zajisté třeba, aby se přednášela náuka ta zvláště v učeném systému. O kostumech nechť mluví učitel dějepisu, který beztoho předmět svůj zvláště sobě upraviti musí, o těch nechť mluví, kdož s učni probírá jednotlivé drama neb úlohu, kdo řídí provozování her na jevišti dramatické školy.

Rovněž obmeziti slušno vyučování cizím jazykům, i slovanským, kteréž poslední dle všeho příliš obšírně přednášeti se mají. Bylo by ovšem pěkné, kdyby učni vyšlému ze školy naší byl širý svět slovanský otevřen; snad by pak na školu naší chodili i Jinoslované. Nevím však, odkud přichází náhle povolání naše, abychom co nejchudší, co materielně nejsevřenější větev slovanská přinášeli právě v tom oboru oběti větvím bohatě obsypaným. Povolání, ano příkrá povinnost by ovšem nastala ihned, jakmile bychom prostředky bohatšími vládli, nebo třeba, kdyby se určitě tvrditi mohlo, že s všeslovanskou školou svou dosáhnem pro české učně své něčeho stkvělého. První požadavek dobré deklamace jest, aby herec byl jazyka, kterým deklamuje, úplně mocen, bez dobrého

přízvuku není dobrá deklamace ani možna. Za čtyry neděle rozumí pilný Čech na př. ovšem zcela dobře knihám polským, nevím však zdaž by za rok, byť žil i v samé Polsce, měl dostatečně přesný přízvuk, jakého jeviště vyžaduje. Při ruštině trvalo by učení se přízvuku třeba dvě léta. Vyučování bude se musit tedy obmeziti na čtení a správné vyslovování, jen že s větší důkladností než u jazyků cizích k obému se přihlížeti bude.

Někteří kladou otázku kam s učni dramatické školy, když absolvují, a praví, že jediné divadlo české v Praze nestačí, aby jim všem místa popřálo. K tomu podotýkám, že pražské divadlo nebude jejich útočištěm jediným, ač i zde mnohá síla se za vhodnější a mladší vyměniti musí. Moravský sněm rozhodne nyní o českém divadle v Brně a bude tam potřebí silného personálu. Větší města česká musí nyní také k tomu hleděti, aby za příkladem Plzně zřídila sobě divadlo stálé alespoň pro jednu roční saisonu, buď letní, buď zimní. Mileráda to učiní, když budou moci pohostiti společnost dobře sehranou, solidně vzdělanou. Mimo to budou míti nadál, zvláště na Moravě, dobré kočující společnosti široké působiště.

Počátek má již býti učiněn, nechť se neprotahuje zbytečně a nechť se nastoupí hned cesta co nejpraktičtější.

„Hlas". Č. 301 z 1. listopadu 1863. Pod čarou.

JUBILANT NA ČESKÉM DIVADLE. — ČESKÝ LIST DIVADELNÍ.

V Praze, dne 16. listopadu.

České divadlo posud ani nebylo, slavit třicítileté jubileum co herec český, zní tedy dost odvážně. A přece tomu tak, a sice odůvodněně. Český herec byl do nedávna Paria, žebrák, jakých se počítá pouze na statisíce, jaký co individuum nemá platnosti. Tu se stalo české divadlo samostatným, stalo se skutečně ústavem uměleckým, a tu také hlásí se najednou herci, že už dříve byli, lidé, že už dříve žili. Dříve žili a nežili, úcty zasluhují však tím větší, neboť nezištným a pracným působením pomohli sobě k uznání, nám k nové duchovní šlechtě, k umělcům. Byli to zlí časové, jací jařmili Musu naši dramatickou. V podruží u divadla německého nesměla ani volně promluvit, ani volně se pohnout. Když byly zkoušky ku hrám, musily být někdy k vůli zkouškám německým někde po půdách, kde se baletnice cvičívaly; směly-li se však na jevišti samém díti, znělo kolem zkoušejících tolik bouchajících a hlomozících příprav k večernímu představení německému, že nebylo slyšeti ani slova. Když se hra česká začala, musilo se pilně dávat pozor na ubíhající čas a

mezi hrou samou ještě zkracovat, aby se německý intendant a slavná policie nezlobili, za druhé, aby německé obecenstvo dosti časně mohlo na poslední galerii zasednout. Při posledních převlecích aby se byl herec již mezi kulisami přestrojil, neboť v šatnici byli již herci němečtí a těm se nesmělo překážet.

Kus byl někdy již určen, zkoušky odbyty, a náhle se musil provozovat v zcela jiném obsazení, — čeští herci musili za bránu do německé arény. Ano, se sterými obtížemi měl Paria, český herec co bojovat, nemaje sice valného uznání, za to ale tím méně příjmů. Tím většího nyní od nás uznání zasluhují, kdož vzdor všemu vytrvali a pracovali na poli tom skoro po živobytí celé. Mladším silám jsou vlastenectvím svým příkladem zářícím. Při oslavě prvního jubilanta našeho pohřešovali někteří trochu těch mladších sil, zvláště dámy stkvěly se prý nepřítomností svou. Věříme sice, že by byly jubilanta mladšího mnohem ochotněji oslavovaly, chcem ale vše přičísti roztržitosti, zapomělivosti, nahodilým zábavám, rýmě nebo čemukoli, a jsme přesvědčeni, že až bude mít pan Kaška jubileum druhé, všechny dámy přijdou, které nyní nepřišly. Stáří a zkušenost dodávají odvahy.[1])

Nuž, ale nechme této nemilé pro četnější milé, dost na tom, že jsme alespoň dočkali se toho, že slavíme jubileum hercovo vděčně a slušně. Jest to důkaz, že divadlo

[1]) V neděli dne 8. listopadu 1863 měl Jan Kaška příjem oslavuje zároveň, jak uvedla divadelní cedule, výroční den svého třicítiletého působení při českém divadle. Dáván Klicperův „Divotvorný klobouk“ a Nerudova „Prodaná láska“. — Když se po divadle obecenstvo vzdálilo, uveden jubilant na jeviště, kdež mu po Šamberkově oslovení podal Chramosta stříbrný pohár, dar to herců. Z dám, jež ve hrách neúčinkovaly, přišla jen pí. Hynková. (Hlas, č. 310 z 10./11. t.).

naše skutečně žije. Jiný důkaz, zajisté ještě více přesvědčující bude podán tím, že počne vycházeti samostatný časopis divadelní. Na časopisy odborné musí dojít, mají-li jednotlivé větve umění rozkvétati. Divadlo nám podá zajisté předmětů nazbyt, o kterých nutno bude veřejně pojednati; časopisy politické a belletristické nebudou však mít dosti místa pro ně, a musíme tedy časopis, který záležitosti divadelní postaví v první řadu, vřele uvítati.[2])

„Hlas". Čís. 317. z 17. listopadu 1863.

---

[1]) Konec feuilletonu tohoto, týkající se časopisu „Veleslavína", zde vypuštěn.

H L A S.

1864.

DROBNOSTI DIVADELNÍ.

V Praze 11. února.

Slyšeli jste zajisté již o jistém člověku, který měl za celé živobytí své jen jedinou myšlénku, s níž srostl, jíž tyl, jíž se stal pověstným — monomanií svou pověstným! Nebylo to sice žádné, věčně se opakující „Carthaginem esse“ starého Catona, přece se ale stalo pověstným, jak pravím a jak každému příteli českého divadla v Praze známo. Stůňu podobně fixní ideí, dost často jsem o ní již ve veřejnosti mluvil a dopouštím se nyní toho opětně. Jest to: zřizování stálých českých divadel ve městech mimo Prahu.

Prahu pokládám jako ve všem, takž i v divadelním světě českém za centrum, z něhož vše vychází, k němuž vše se zase sbíhá. Na národním jevišti pražském musí Musa naše své nejprvnější a nejrozhodnější oslavy dojíti, nebude-li v Praze divadelní umění rozkvétati, zůstane divadlo pro celou českou vlast hříčkou pouhou. Avšak samo o sobě divadlo pražské všeho nedokáže. Byť bychom měli ihned samé dokonalé, vybrané umělce zde

shromážděny, jakých potřeba nejen k vůli repraesentaci, může náhoda nepříznivá nás náhle zbavit části sil těch, a odkud pak náhrada, kdyby mimo Prahu zůstaly poměry posavádní? Vidíme právě nyní příklad ne příliš potěšitelný. „Máme sice několik dobrých herců, žádnou ale uzavřenou falanx umělců, mimo to máme posud jen personal i numericky jen na dvě — tři představení v témdni dostačující, a když se nyní konají přípravy ke hrám každodenním, nenalezne se ani „doplňků“, jimž by se mohlo dát epitheton „doplňků dosti slušných“, o zvýšení hodnoty umělecké při našem personalu není ani řeči. Tak by to šlo i v budoucnosti. Požadavky činěné právem při jevišti pražském, nedovolují, aby sobě jeviště to vychovávalo síly platné z pouhých jen začátečníků; ani bychom nechtěli se dívati na počátečnické motání se teprv začínajících. Ze společností kočujících, které zřizují repertoir svůj jen pro městys a vesnici, byla by opět rekrutýrka slaba, a co bychom získali z Čechů po německých divadlech roztroušených, byl by leda nějaký routiner bez naděje na pokrok další, bez lásky k národní věci, nám málo platen.

Zbývá tedy, aby divadlo pražské nezůstalo jediným divadlem českým, totiž stálým divadlem. Mnohá z našich větších měst podnikla již tak mnoho velkého a důležitého pro blahobyt i osvětu svou, zařídila velké školy, četné spolky, zajisté že budou nyní přičiňovati se k tomu, aby stálým divadlem pracovala i pro další osvětu a zábavu svou. Není potřebí, aby mělo město ne příliš vzrostlé divadlo své právě po celý rok, pololetní saisona může však vždy býti dosti skvělá, působí-li v ní řádná divadelní společnost, honosící se dobrým repertoirem a vycvičenou souhrou. A na společnost musí okolnost, že jen dvakráte ročně působiště své střídá, rovněž dobře a zušlechťujíc

působiti; trvalému, čestnému engagament poddá se mladý talent spíše, s větší nadějí a láskou, než kočujícím společnostem, jakž posud jsou, kterýmž ostatně zůstane ještě dosti výnosné působiště v městech a místech menších.

Králové Hradec, Chrudim, Plzeň, Litomyšl i města ještě jiná mají již pěkné své budovy divadelní, mají i obecenstvo probuzené a vzdělané, třeba jen jediného roku činnosti, dobré dohlídky a taktu, aby již druhého roku byla potřeba divadla všeobecně cítěna, aby zmizel i stín vší obětavosti, jakáž se u nás přečasto nesmyslně předstírá. Ovšem, taktu je třeba více než obyčejného, řekl bych plzeňského taktu, kdybych nebral ohledu na rozumnější část obyvatelstva plzeňského. Pravda je ale, že Plzeň se nyní zachovala slabě, že dala příklad odstrašující. Měli tam divadlo české i německé. V Plzni je českého obecenstva a sice zámožného obecenstva rozhodná většina, a přece tam rozkvetlo divadlo německé a zakrnělo české! Němci a přívrženci jejich dobře pochopili význam současných her německých a českých a navštěvovali prvější hojně; i herci pražského divadla německého jezdili do Plzně s velkým úspěchem na hry pohostinské. Čechům však nebyl ředitel vhod a místo aby ředitele vlastence, pana Wallburga-Veseckého přinutili, by českému divadlu věnoval rovnou péči s německým, v prapodivné noblesse či vzdorovitosti vyhýbali se českým hrám a nechali je přejít na mizinu, — sláva! Z Prahy tam přibyl jen jeden český host, potkal se s velikým uznáním a — prázdným divadlem,[1]) ostatní pak již neměli chuti k výletu. Taktu je především potřebí!

Že by řádná divadelní společnost i v samé Vídni po

---

[1]) Byla to Eliška Pešková, která si v lednu 1864 do Plzně vyjela. Viz její „Zápisky české herečky“ str. 58.

shromážděny, jakých potřeba nejen k vůli repraesentaci, může náhoda nepříznivá nás náhle zbavit části sil těch, a odkud pak náhrada, kdyby mimo Prahu zůstaly poměry posavádní? Vidíme právě nyní příklad ne příliš potěšitelný. „Máme sice několik dobrých herců, žádnou ale uzavřenou falanx umělců, mimo to máme posud jen personal i numericky jen na dvě — tři představení v témdni dostačující, a když se nyní konají přípravy ke hrám každodenním, nenalezne se ani „doplňků", jimž by se mohlo dát epitheton „doplňků dosti slušných", o zvýšení hodnoty umělecké při našem personalu není ani řeči. Tak by to šlo i v budoucnosti. Požadavky činěné právem při jevišti pražském, nedovolují, aby sobě jeviště to vychovávalo síly platné z pouhých jen začátečníků; ani bychom nechtěli se dívati na počátečnické motání se teprv začínajících. Ze společností kočujících, které zřizují repertoir svůj jen pro městys a vesnici, byla by opět rekrutýrka slaba, a co bychom získali z Čechů po německých divadlech roztroušených, byl by leda nějaký routiner bez naděje na pokrok další, bez lásky k národní věci, nám málo platen.

Zbývá tedy, aby divadlo pražské nezůstalo jediným divadlem českým, totiž stálým divadlem. Mnohá z našich větších měst podnikla již tak mnoho velkého a důležitého pro blahobyt i osvětu svou, zařídila velké školy, četné spolky, zajisté že budou nyní přičiňovati se k tomu, aby stálým divadlem pracovala i pro další osvětu a zábavu svou. Není potřebí, aby mělo město ne příliš vzrostlé divadlo své právě po celý rok, pololetní saisona může však vždy býti dosti skvělá, působí-li v ní řádná divadelní společnost, honosící se dobrým repertoirem a vycvičenou souhrou. A na společnost musí okolnost, že jen dvakráte ročně působiště své střídá, rovněž dobře a zušlechťujíc

působiti; trvalému, čestnému engagament poddá se mladý talent spíše, s větší nadějí a láskou, než kočujícím společnostem, jakž posud jsou, kterýmž ostatně zůstane ještě dosti výnosné působiště v městech a místech menších.

Králové Hradec, Chrudim, Plzeň, Litomyšl i města ještě jiná mají již pěkné své budovy divadelní, mají i obecenstvo probuzené a vzdělané, třeba jen jediného roku činnosti, dobré dohlídky a taktu, aby již druhého roku byla potřeba divadla všeobecně cítěna, aby zmizel i stín vší obětavosti, jakáž se u nás přečasto nesmyslně předstírá. Ovšem, taktu je třeba více než obyčejného, řekl bych plzeňského taktu, kdybych nebral ohledu na rozumnější část obyvatelstva plzeňského. Pravda je ale, že Plzeň se nyní zachovala slabě, že dala příklad odstrašující. Měli tam divadlo české i německé. V Plzni je českého obecenstva a sice zámožného obecenstva rozhodná většina, a přece tam rozkvetlo divadlo německé a zakrnělo české! Němci a přívrženci jejich dobře pochopili význam současných her německých a českých a navštěvovali prvější hojně; i herci pražského divadla německého jezdili do Plzně s velkým úspěchem na hry pohostinské. Čechům však nebyl ředitel vhod a místo aby ředitele vlastence, pana Wallburga-Veseckého přinutili, by českému divadlu věnoval rovnou péči s německým, v prapodivné noblesse či vzdorovitosti vyhýbali se českým hrám a nechali je přejít na mizinu, — sláva! Z Prahy tam přibyl jen jeden český host, potkal se s velikým uznáním a — prázdným divadlem,[1]) ostatní pak již neměli chuti k výletu. Taktu je především potřebí!

Že by řádná divadelní společnost i v samé Vídni po

---

[1]) Byla to Eliška Pešková, která si v lednu 1864 do Plzně vyjela. Viz její „Zápisky české herečky“ str. 58.

dosti dlouhou dobu prospívala, není pochybnosti. V ostatní části roku působilo by tam dobře energicky vedené divadlo ochotnické (zdá se, bohužel, že v Čechách ztrácejí ochotníci nyní již píle a tedy půdy). Společnost ochotnická neměla by ovšem zřízena býti z lidí malicherných, kteří odstupují od věci již na př. proto, že neobdrželi všichni úlohy první.

V Olomouci, jak se nyní právě dočítáme, je českého obecenstva v divadle hojně, v Brně by se ho nalezlo (prozatím třeba jen pro představení nedělní a sváteční) zajisté ještě více. Zasazují se také již, aby zemský sněm moravský přivolil ku hrám českým, na něž mají Slované brněnští svaté právo.

Musíme ovšem první a další kroky přenechati samé Vídni, Brnu, městům českým, můžeme jen k vytrvalosti napomenouti. Radou i skutkem bude jim Praha vždy nápomocna — jen ať nezůstane divadlo pražské osamotnělé! Jestiť to otázkou životní pro umění české.

„Hlas". Č. 43. z 12. února 1864. Feuilleton.

PAN JOSEF JIŘÍ KOLAR SE LOUČÍ.

V Praze 14. března.

Pan Kolar starší uveřejnil v předvčerejším čísle „Nár. L." dosti dlouhé „zasláno", v němž oznamuje obecenstvu českého divadla, že „od toho ustoupiti musel, kam se byl **hmyz** zahnízdil." Že panu Kolarovi morální outlocit nedovoluje více, aby po velkonocích při divadle českém dále působil, jest zajisté smutné svědectví pro ústav ten, jenž po velkonocích již všechny morální váhy tedy pozbude. Podporován jest výrok tím, že „zasláno" p. Kolarovo, vystupující se žalobou bezohlednou a při mladém ústavě a mladém obecenstvu tedy důležitou, otištěno jest beze vší poznámky. Nezbývá, než abychom uvěřili a české divadlo padnout nechali, nebo abychom se podívali na věc trochu blíže.

Náš umělecký ústav jest tak mlád, že ovšem netřeba obecenstvu vyprávět všechny boje, jakýmiž se propracovati musil k stanovisku, kteréž mu vykázáno po velkonocích. Každému je známo, jak dlouhé bylo naše volání po častější hře, a když této dosaženo, jaké zas bylo volání

po zvláštní budově divadelní, jížto jsme doufali dosíci samostatnost herců i ústavu celého. Konečně jsme neunavnou pílí svého pana intendanta[1]) dosáhli i tohoto. Nastala práce o závod a věru, že vykonáno dílo dosti značné. Opery vůbec dříve nebylo, nyní láká již i Nečechy do divadla našeho; veselohra dříve takměř nemožná je nyní zcela uspokojující; v tragoedii vystoupila mnohá nová síla zdatná, starší síly okoušely se v nových oborech: že pak tragoedie nebyla ještě pilněji pěstována, to viselo na mnohých náhodách; „Don Carlos“ byl na př. vícekráte na repertoiru, jednou se ale osvědčil král Filip, že nedoslýchá na pravé ucho, po druhé že na levé, po třetí že má revma v zubech a po čtvrté zase chraptěl ideální „Carlos“ sám.[2]) — Nyní pak máme učinit obrovský krok dál. Bude se hráti každodenně, v létě bude česká aréna, opera naše přestěhuje se pro léto do Novoměstského divadla, personalu je najato na půl třetího sta[3]) osob, mezi nimi pro značné obory síly co možná nejvýtečnější s tak velikými obětmi, že jsou tyto skoro již v nepoměru k obmezeným místnostem prozatímní naší budovy. Nový ředitel[4]) mohl podobné podniknouti jen v nejpevnější důvěře v české obecenstvo, a toto zase — ač nesklame-li důvěry — bude žádati od umělců snahu nejupřímnější. Aby pak umělci obecenstvu dostáli a je uspokojili, musili se všichni vyhledat, kdož po světě posud roztroušeni nám by se snad hoditi mohli, musili se především všichni trvale upoutat, kdož se již co podpory české Thalie osvědčili.

---

[1]) Riegra.

[2]) Filipa v „Don Carlosu“ hrál Kolar st., Carlosa pak Samberk.

[3]) Poukazujem k seznamu divadelního personálu, uveřejněnému mezi našimi dnešními lokálkami. (Pozn. Ner.)

[4]) Liegert.

Že mezi tyto rozhodně náležeti měl pan Kolar starší, kdož by o tom pochyboval! Jest to talent skutečně skvostný, všeobecně uznaný herec i vzdělanec vůbec; co herec český (co německý nemá stejné pružnosti) způsobil Pražanům již mnohou uměleckou pochoutku, — když se mu právě zlíbilo.

Od doby, co složil pan Kolar režisérství (za kteréhož se i stalo, že se v den ku hře určený vůbec nehrálo), choval se k českému divadlu záporně.

Zápornost ta projevila se tím ostřeji, čím více přibývalo divadlu velitelů, intendant, dramaturg, nyní konečně nový ředitel. An pan Kolar sám praví, „že život českého divadla měl se státi jeho životem“, musí zápornost ta základy své míti v nelibosti osobní, ve velmi silné nelibosti, že mohla najednou zničit nadšený ten „život v životě“. Nevěříme tomu, že by takové nadšení ustoupit mohlo tvrdošíjnému nějakému „aut Caesar aut nihil“, ač tvrzeno z nejedné strany, že by pan Kolar nezůstal jinak než co ředitel. Ač se o ředitelství, jak známo, neucházel, přiznáváme upřímně, že by nebylo vítanějšího nám muže pro místo to nad pana Kolara — kdyby divadlo potřebným již bylo zásobeno vším a kdyby pan Kolar všechny své vzácné síly neunavně práci věnovati chtěl.

Pan Liegert stal se ředitelem a vynaložil vše, aby pana Kolara staršího získal; kdyby se mu bylo podařilo, byl by sobě dobyl větší bez odporu pochvalu, než nejvýtečnější silou, kterou by mohl na př. výnosné opeře získat. Aby známé osobní nenávisti se vyhovělo, nabízelo se panu Kolarovi režisérství truchlohry a činohry, tak neodvislé od kohokoliv jiného, že jsme věru ani nepochopovali, jak možno vůbec nějaký

repertoir, jak vůbec rozumný celek při dvojím samostatném komandu očekávat. Ale skála se měla odvalit, ať pak strhne s sebou co chce. K tomu činěno co do materialní stránky, jejíž jednotlivosti před veřejnost nenáležejí, nabídnutí velmi slušné, proti kterémuž pan Kolar zase své výminky položil. Časopisy přinášely nepřetržený růženec zpráv o jednání tom a s nikým ani s nejtalentovanějším ani s nejnadšenějším nemohlo se ze strany té pochlebněji zacházet než s panem Kolarem. Avšak jednání přetrženo násilně panem Kolarem samým. Po nějakém čase počal pan Kolar opět sám vyjednávati. Ředitel Liegert nemohl však podmínek jeho přijmouti, neboť nepochopitelnou zajisté náhodou nemohl nahlédnout, jak může řediteli dostačit pouhé vědomí, že má při ústavě svém o talent víc, a jak může herec jen tenkrát hrát, když on a ne když ředitel chce. Pan Kolar tedy vyjednával, a kdyby se bylo výminkám jeho vyhovět mohlo, byl by s nenáviděným **hmyzem** i po velikonocích dále přebýval! „Hmyz" ho tedy nevyhnal, „osud" je velmi pochopitelný, a že „jest mu loučit se", záviselo a závisí posud jen od pana Kolara, jenž nám bude vždy vítaným, zůstane-li nebo vrátí-li se po nějakém čase, o čemž ani dle vlasteneckého jeho „zasláno" nepochybujem. Na všechen spůsob musí však odstoupení své zcela jinak odůvodniti, než jak ve svém „zasláno" učinil, pevnými náhledy, určitými dáty a nikoli jen všeobecně a perfidně urážejícími frásemi, neboť obecenstvo naše, k jehož soudu se pan Kolar odvolává, naučilo se již bohudíky prohlídat takovými prázdnými frásemi. Prozatím nevidíme v jeho článku skutečně nic jiného, než vůli uškoditi mladému našemu ústavu, v nějž celý národ velké neděje má, zničiti z ohledů čistě osob-

ních samý začátek samostatnosti naší, v bláto nedůvěry a opovržení strhnouti to, v co my věříme s přesvědčením skoro ideálním. A kdo z osobních ohledů škoditi chce věci naší, ten raději ať sobě pospíší pryč — mámeť dosti co dělat s těmi, kteří nám škodí z ohledů „vyšších". —

Že se pan Kolar nerozloučí mlčky, očekávali jsme, a bylo veřejným tajemstvím, že tak učiní: „Ein abschiedswort zu sagen ziemt dem, der noch ein herz im busen trägt." A poněvadž „jen chladný egoista se neloučí", rozloučil se také skutečně pan Kolar před svou beneficí. Chtěl-li docíliti tím plný dům, přejem mu ho, ač toho není věru potřebí při představení, ve kterémž vystoupí pan Kolar naposled v úloze, v níž nám ho sotva nahradí hned umělec jiný; chtěl-li docílit osobní jakés demonstrace, přejem mu i té, ač by se jinde v očekávání svém na podobné „zasláno" velmi zklamal. Nešťastná to pro něho náhoda, že při loučení právě tom vyjímá se „srdce jeho nad míru bolestně" tak mefistofelsky, že člověk mimovolně opakuje pak slova „soběchlebný, sobětržný", kterýmž se v „zasláno" byl naučil.

Po slušně učiněném pozvání k benefici a po komediantském opakování: „Ano se srdcem bolestným!" počíná se pan Kolar chváliti. Nu, něco chvály, trochu samolibosti je každému dovoleno, herci třeba i více než trochu; když ale čelo Fallstaffovo i mimo jeviště před nás vstoupí, když chvastavost sama sobě slávu volá, když Kolar starší se tváří, jakoby byl sám a sám co umělec nejdokonalejší, co národovec nejvřelejší, co snažitel nejupřímnější divadlo české na obrovských svých ramenou nesl, tu přestává všechna objektivnost čtenářova a ve chvástalu vidí se právě jen chvástal. Což myslí opravdu pan Kolar, že obecenstvo naše, kterémuž ze samé „genial-

nosti“ stokrát prapodivné u m ě n í předváděl, jemu neporozumělo? On skutečně musí se toho domnívati, sic by se nedovolával spravedlivého soudu obecenstva, jež prý mu „t o l i k d ů k a z ů s v é n á k l o n n o s t i l a s k a v ě p o d a l o“, když o deset řádek dříve byl pravil, že „d o b r é j e h o s r o z u m ě n í s o b e c e n s t v e m p ř e r u š i t i **podařilo** se soběchlebným, sobětržným nádenníkům poznenáhlým podezříváním a osočováním jeho přísně uměleckých snah!“ Buď je tedy čtenářstvo a obecenstvo skutečně ducha obmezeného, že uvěří i největším nesmyslům a protivám, jakmile je pronesou nadšená ústa páně Kolarova, buď je ono „podezřívání“ pouhá nerozumná tirada, kterou vůbec svůj podivný odchod odůvodniti chce. Kdykoli toho zasloužil a přečasto v neděli, když toho ani nezasloužil, vyznamenávalo ho obecenstvo co nejvřeleji, a divadelní kritika dělala samou radostí až kotrmelce, když se někdy panu Kolarovi zráčilo, aby sobě o p r a v d u d l e c h u t ě z a h r á l. Že se mu neráčilo ale velmi často, toho nechť sobě přečte doklady v referátech samých „Národních Listů“, kteréž mu jeho „zasláno“ otiskly. Ovšem že hereckým nedostatkům někdy odpouštěno pro zásluhy spisovatelské a někdy zas naopak!

Kdož ale oni nádenníci jsou, kteří nebohému tak ublížili, toho nepovídá pan Kolar právě tak, jako sobě v Olympu svém zůstavuje bližší naznačení všeho h m y z u. O nádennících nemůžem uhodnouti, myslí-li jimi u známé vděčnosti své divadelní referenty, kteří k němu vždy co nejšetrněji a nejuctivěji se chovali, nebo u známé kolegiálnosti své pány spoluherce nebo snad z pouhé oposice nynější své představené. Kdo p l e t i c h y strojil proti panu Kolarovi, neví se také ještě, ač pletichy proti vážným lidem osnované obyčejně se rychle do veřejnosti dostávají; vždyť vešly i pletichy v známost obecnou, jakými

pan Kolar a ještě někdo[1]) Tyla z Prahy vzdálili, a což je dle „zasláno“ Tyl pro divadlo proti Kolarovi? A kdo konečně ten zahnízděný hmyz býti má, zůstává rovněž tajemstvím. Prohlížíme-li seznam všech osob divadla našeho, nalézáme leckterou, která v uměleckém ohledu je nám právě tak milá jako pan Kolar, a nalézáme mimo uměleckou váhu také velmi mnoho v národnostním, uměleckém i každém jiném ohledu ryzé povahy, z jejichž kruhu věru netřeba se ani největšímu moralistovi odlučovati. Podivné dává ale zajisté pan Kolar vysvědčení všem, kteříž setrvají, odkud jeho čistá duše se straní k vůli moralnímu hmyzu! Jaký as pojem učiní sobě lidé cizí o našem divadle!

Vidíme již, že zlehčení českého divadla vůbec bylo účelem znamenitého „zasláno“. Že pak nedovolíme, aby kdokoliv a způsobem jakýmkoliv mladý a nadějný ústav národní špinil, schvalujem, abychom na článku také něco ze zdvořilosti pochválili, zcela mlčelivost, jakou sobě pan Kolar ke konci ukládá. Pan Kolar odmlčel se již leckdy náhle při polemikách svých. Že ale hotový výtečník slibuje „bohda snad později u větším článku o divadle českém blahodárné oučinkování všech těch divadelních demiurgů objeviti“, pravíme hned zde, že beze všech snadů odkryjeme každou nepravdu, dopustí-li se jakés, a že dovedem ubrániti každému ouskoku, který by našemu ústavu škoditi mohl. Ač každou zásluhu o věc naší vysoce ctíme, mizí nám přece ohledy osobní před zájmem všeobecným.

Dnešní ale, poslední benefici i páně Kolarovu doporučujeme hojné návštěvě upřímně a vřele, aby obecenstvo

---

[1]) F Mikovec

dokázalo, že sobě v divadle váží dobrého umělce, i když nás opouští bez všeliké podstatné příčiny, ba i když napíše podobné krásné „zasláno“. A pan Kolar ať dosáhne spokojenosti a slávy tam, kam se odbírá s jiným repertoirem, než jaký měl u nás!

„Hlas“. Č. 75 z 15. března 1864. Feuilleton.

OBECENSTVO DIVADELNÍ.

V Praze 21. března.

Praha vstupuje divadly svými v řadu velkých měst. Máme rok staré české divadlo prozatímní a celé století staré německé divadlo definitivní. Novoměstské divadlo jest dle jedněch najato pro střídavé provozování oper českých a německých, dle jiných jen pro opery české za doby letní, arena česká počne se již stavěti tyto dny a na německou pomýšlí prý se již také. Lidé povídají, že je toho příliš mnoho na dobré Pražany, a poněvadž se tito vůbec těžko rozhodují a příliš dobrosrdeční jsou, než aby návštěvou divadla jednoho urazili divadlo druhé, že ostanou všechna divadla prázdna. Jsou-li prorocká ústa ta ústa Kasandřina, toť mají nastupující ředitelé vyhlídky tak rozkošné, že jim nebude nikdo ani čestného úřadu záviděti ani výdělku. Zbude jim jen krásné vědomí, že se stali obětmi doby přechodní. Také pěkné! Pro nás jest ale slabá či silná návštěva otázkou bytí či nebytí českého divadla, nám nepůsobí rozpak ředitelův věru pražádné rozkoše, a protož doufáme, že z lásky k nám do rozpaků nepřijde, vlastně že ho obecenstvo české do nich neuvrhne.

Pravda jest, že obecenstva divadelního jest v Praze vůbec málo. Třeba se zde porozhlédnouti i po obecenstvu divadla německého, abychom jakžtakž z předu již věděli, jaké bude asi obecenstvo české. Jádrem obecenstva, podporou i spásou ředitelstva jsou předplatitelé, tito pojišťují řediteli návštěvu pravidelnou. V ložích, na sedadlech přízemních i galerijních je v německém divadle ode dávna mocný šik předplatitelův, habitués, kteří i s rodinami svými bez divadla ani žíti nemohou. Jest tu především šlechta „česká", bohatší obchodníci, nejvíce israelité, vyšší úřadnictvo v činnosti i na odpočinutí, někteří advokáti, kteří praxi mají mezi třídami právě uvedenými. Studentstvo a jiní „nezámožní vzdělanci" chodí dosti často do divadla německého, kdykoli se tam podává novinka neb pochoutka skutečně umělecká. Vlastní měšťanstvo pražské, jak známo, dosti bohaté, nepřidává valné cifry navštěvovatelstvu divadla německého. Měšťanstvo naše jest české, německé divadlo nemohlo míti pro ně půvabu, z čehož dle dosavádních poměrů ovšem vyplývá zároveň, že se jemu nestalo divadlo vůbec potřebou. Náš měšťan vysedí leta klidně v kruhu svém rodinném, aniž by mu divadelní svět činil nejmenšího nepokoje; jen když je svátek v rodině, dovolí se dětem dvě neb tři sedadla, a otec sám podívá se jen při velkých iluminacích — na zevnějšek divadelní budovy.

Mnoho-li z uvedených habitués přirazí se k jádru obecenstva českého, není právě těžko určit. Na šlechtu jsme odvykli dávno již se spoléhati, v českém divadle jí as mnoho nepřivyknem. Bohatší obchodník je Němec, neb hraje sobě na Němce, israelité hrají hru tutéž, v úřadnictvu máme jen v nižších kategoriích rozhodnější Čechy, a nižší úřadník nemůže as být stálým předplatitelem, a

advokáti onino, nu, ti zůstanou mezi lidmi, mezi nimiž praxi svou mají. Pro abonnement české nebude tedy valného lovu zde, ovšem ale pro návštěvu občasnou. Podá-li se v divadle českém něco skutečně uměleckého nebo alespoň zvláštností svou lákavého, přijde každý milovník divadla nebo umění vůbec. V ohledu tom je divadlo naše hlavně poukázáno k opeře, pro niž ředitel Liegert v pravdě velkých, ano na poměry naše již největších obětí podnikl, tak že opera česká nyní značně převyšovati bude operu německou. Avšak opera nemůže být každodenně provozována, ba ve prospěch rozvinu dramatické literatury své bychom sobě toho ani nepřáli. Recitativní hry nemohou ale v témž poměru udržovati se návštěvou nepravidelnou, těm je třeba četného kmene předplatitelského. Pro recitativní učiněno ředitelem také vše možné; shledáni jsou herci ze všech končin světa, pracuje se na tom, aby repertoir český vykázal se vším, co repertoiry jiné zdobí, a vůlí ředitelstva jest, aby zlepšením i honorárů i majitelských práv činnost dramatických spisovatelů zvýšena byla.

Posavádní předplatitelstvo české rekrutovalo se počátkem samostatnosti českého divadla z dávnějších „kruhů vlasteneckých". Jakož skrovnost kruhů těch odpovídala právě jen dřívějším poměrům, takž nedostačují naprosto potřebám divadla nynějšího; k tomu ještě se připojuje, že leckterý zámožný muž dle doslechu straní se nového abonnement, jda „na odpočinutí" ve snahách svých a ponechávaje velkomyslně příležitost i místo, aby se „noví osvědčili". My pevně doufáme, že zámožné měšťanstvo naše vyšine se z posavádní své lethargie a že za laciný věru peníz opatří rodinám svým nejkrásnější příležitost ku pobavení a vzdělání se. Oběť v tom není žádná. Nynější výše uměleckého ústavu našeho upoutá

je pro později na jisto a učiní jim divadlo potřebou, jakou je u všech národů vzdělaných. V Paříži je třicet hojně navštěvovaných divadel, proč by se nám neudrželo jediné, a nese-li pařížský dělník svůj frank ochotně do divadla Beaumarchais, proč by neobětoval sobě a svým právě tolik zámožný měšťan pražský na pohodlné sedadlo! Slyšíme, že se k abonnement spolčují i dvě rodiny. To se děje všude jinde také a opakování her uspokojuje všecky strany.

„Hlas". Čís. 82 z 22. března 1864.

NAŠE OTÁZKA DIVADELNÍ.

V Praze 5. září.

Pan Liegert prý již zase převzal ředitelství. Dobře. My alespoň vidíme, že jako my jsme neviděli, co se za posledních dob „velkého" děje, zase „oni" neviděli, co sami činí. To je ale nad bílý den jasné, že se přece něco stalo, a sice jizlivý posměch českému divadlu. Kdo je původem? Osoby se tak zcela jistě neznají, to se ale najisto ví, že celá ta směšná bouřka strhla se tlacháním jedněch, kteří mysleli, že musí centralistickou německou journalistiku sobě získat, aby nadvládali jiným stranám a sami „krásni i mocni" byli, — druhých, kteří vítají vše co vhodnou příležitost, jen když mohou nepříjemným jim osobnostem něco na těžkou vinu vykládat. Ano, i s podobnými choutkami musí ústav náš zápasit! Třeba by nepravdivou pověstí velmi se ublížilo, jen když se choutce vyhoví! A jednou-li se jen vzbudí nedůvěra v trvání schválně, po druhé dostaví se sama již o sobě. Víra v opravdovost snahy nemá se nikdy svévolně rušit při ústavě národním.

Divadlo české je nyní v těchto růžových (co do vůně i do trní) poměrech, v jakých bylo před pěti měsíci.

*

Přejem panu Liegertovi štěstí k činnosti další, vždyť činností jeho má ústav náš přiveden býti k rozkvětu, především ale k zapevnění. Pan Liegert může být ubezpečen, že bude podporován se všech stran, obecenstvem i journalistikou, jen když spatříme snahu upřímnou. K něčemu dobrému je každé zlo, a při divadelním zlu posledním proklubalo se alespoň ledaco a ledaskdo. Napadly nás tu Rubešovy „Klepny". Kmotře německé se zdálo, že vidí něco divného na základech; druhá kmotra — v občanském životě jí říkají „Prg. Morgenpost" — tvrdila již, že české divadlo padá, a čeští kmotrové přijali již tvrzení to za jistotu, věděli již, že v „nejlepším případu bude se hrát čtyrykráte jen v témdni, ano znali již určitě a podrobně také příčinu a kolportovali klidně velkou větu, že úpadkem českého divadla vinna je — česká journalistika. Nu, nesmějte se! Není nesmyslu, aby nenalezl svého apoštola! Nemůže zde být ovšem řeči o lidech upřímných, velmi ale bojácných, kteří při každém větříčku třesou se o budoucnost našeho divadla, při tom však z extremu do extremu přecházejí a z vlasteneckého strachu o ústav český třeba i nepoctivost českým časopisům vytýkají. Také o osobnostech divadelních se zde mluviti nemůže. Regisseur, jemuž se někdy něco na repertoiru nebo souhře vytklo, zpěvák, jemuž se řeklo, že zpívá sice jako slavík, ale ne tak krásně, herec, jenž sice někdy milostivě připustí, že „je člověk a tedy také chybě podroben", když se mu ale taková slabost vytkne, hned v tom vidí „pronásledování systematické", — všichni ti dotknutí lidé jsou přirozenými nepřátely časopisectva od onoho okamžiku, co se lidstvu ráčilo postaviti vedle umění kritiku. U nás přidružuje se k tomu ještě ledacos jiného, zaprvé, že víra v nenahraditelnost, třeba odůvodněná, vzbuzuje zároveň víru v nedotknutelnost,

za druhé, že samostatné české divadlo je ještě mladé a že leckteří z členů jeho nezapomněli ještě jinde slyšené a odříkávané: „Schlagt ihn todt den hund, er ist ein recensent!“ — Jsou ale ještě jiní „přátelé české journalistiky“ a každý kazatel nalezne konečně alespoň několik párů uší.

Česká journalistika nemá toho potřeby, aby se zastávala. Dobře porozuměla hned z počátku (a protivníci naši jsou téhož náhledu), že divadlo české má pro nás také značný význam politický, a vedle politiky stalo se divadlo takřka mazánkem našich časopisů. Známo, s jakým ohněm zasazovaly se časopisy o zřízení samostatného divadla a jak zaražení jeho radostně uvítaly. Byly veleskromny v požadavcích svých, a již spokojeny, kdyby se bylo pro počátek třeba jen čtyrykrát v témdni hrálo. Nový ředitel odhodlal se však ku hře každodenní, ku řízení divadelnímu, jaké by ústav náš postavilo na roveň s jinými ústavy v ohledu každém. Tím se ovšem aesthetické požadavky samy sebou náhle velmi povznesly, avšak kritika, uznávajíc počátky, dovolávala se oněch jen velmi volně, a přijala také hru každodenní s vřelým odporučením k obecenstvu. Nastalo léto a s ním výdělečné pohostinské hry v divadle Novoměstském. Hry byly sice dosti velkolepé, v obecenstvu vzbuzovala se však obava, že v nich zaniká vlastní divadlo české a že to celé je jen nahodilé a netrvalé. Avšak i ku ztrátě celého léta odhodlali jsme se a rozumovali as takto: ku každodenní hře je potřebí velkého a drahého personalu; za léta nemají místnosti prozatímního nic lákavého a na zimu jsou zas příliš obmezeny, než aby výtěžek mohl býti značný; ať tedy za léta pomáhá sobě ředitel jinak! Mezi tím ale poukazováno stále k tomu, aby alespoň vyplňující hry neodbývaly se jen tak leda bylo, když již dostatečné

k tomu síly byly tu pohotově; hrami těmi aby dosažena byla dobrá strava domácí vedle pochoutek cizích, dosaženo bylo remedium proti předrážděnosti, jimi aby se pracovalo na upevnění repertoiru i na trvalém rozmnožení obecenstva. Také poukazováno k tomu, že v čas mají se díti přípravy pro dobu zimní, za níž musí se divadlo již rozvinovati co české, kteréž se nevede a vésti nesmí kolejemi jinde již vyjezděnými a omrzelými. Zároveň ale mluveno o hostech v nejvybranějších superlativech, divadlo podporováno vůbec všemožně. Doba pohostinských her přestala a místo očekávaného skvělého výsledku materielního hlásáno všude, že ředitel prodělal, — jak to možno, do toho nám z d e nic není. Zároveň ale mluveno již, že prodělek ten podmiňuje nevyhnutelný úpad českého divadla. Kdyby úpadek ten skutečně se byl přihodil, byla by tedy vina úplně na manipulaci ústavu samého, nikoli na obecenstvu, nebo snad docela journalistice: obecenstvo plnilo kasu výdatně, časopisy jednoduše zaznamenávaly, co se dělo.

Avšak počasný odpočinek páně Liegertův, o nějž opírali naši „přátelé“ tvrzení své, vzal již zase za své, a v úpadek sám beztoho nikdo nevěřil. Přecházíme stran otázky divadelní jaksi zase k dennímu pořádku. Takový úpadek byl by ale také věcí velmi divnou. Zakládalť by se v redukci her každodenních na několikadenní a takový krok zpáteční byl by celé zemi k malé zajisté cti. České divadlo je ústavem zemským, jeho zvelebení jest ctí pro celou zemi. Divadlo české má být d ů s t o j n ý m ústavem uměleckým a zajisté, že nepanuje nikde náhled, že již dostačí zemi, jen když divadlo n ě m e c k é bude důstojné, české pak že se může právě jen tak odbýt. Žádali jsme rovnoprávnost a obdrželi jsme divadlo o polovic menší než je německé. Platí-li kde zásada, že rovno-

právnost záleží v tom, aby nedostali všichni stejně, nýbrž každý tolik, mnoho-li potřebuje, platí to zajisté o našich divadlech. Malému divadlu českému dáti právě tolik, mnoho-li velkému německému, začínajícmu, tolik co dávno již ustálenému, není rovnoprávností. A subvence nynější není také v žádném historickém poměru, neboť německé divadlo užívá subvence již po mnohá a mnohá léta, a pouhá oprava divadla stála před málo léty ještě jednou tolik, co celá stavba divadélka českého.

Právě se dočítáme z listů dnešních, že maďarské národní divadlo v Pešti obdrželo opět subvenci 40.000 zlatých, jakéž značné sumy velmi často se tam opakují. Příklad ten je příliš krásný, než abychom se odvážili žádat za napodobení. Český ředitel byl by s polovicí velmi spokojen.

„Hlas". Č. 245 z 6. září 1864. Feuilleton.

O BENEFICÍCH.

Jsou věci, které jsou přímo nepochopitelny. Na př. to, že od divadelní naší správy nevyjde pražádná oprava, pro kterouž nebyl dříve se journalistikou tuhý boj, že na jednotlivé nepříslušnosti nepřipadne nikdo dříve, pokud neztropí se o nich ve veřejnosti hluk až k omrzení. V divoké honbě za výdělkem musí ovšem i přirozený takt zaniknout. — Chcem opět promluvit o jedné věci závadné, která třeba posud jsouc v počátcích, může za krátko tak mocně vzrůst, že zmaří i poslední naději v želanou zimní dobu. Míníme benefice. Abychom hned z počátku náhled svůj o beneficích jasně pronesli, pravíme, že je považujem za divadelní zlo; nemožno-li je úplně odstranit, nutno je obmezit pokud možná. Benefice třeba uvažovat vzhledem k obecenstvu, k repertoiru, k beneficiantům; o třech těch stránkách promluvíme vesměs

---

[1] Titul tento dal stati té vydavatel t., v „Hlase otištěna v rubrice „Literatura a umění", kde z pravidla otisknul Neruda své divadelní referáty a to pod záhlavím „Divadlo", právě jako tyto.

jen krátce, ponechávajíce čtoucím, aby ostatní přidali sami.

Co se týká obecenstva, lze pokračovat takřka ciferně. Dříve bylo jen jedno představení za týden a to bylo představení benefiční. V základu svém totéž obecenstvo jediného toho představení stalo se abonentním obecenstvem hry codenní; k abonnement přichází pak nyní v témdni ještě jedno představení odpolední, pak nějaké „mimo předplacení“, kdy je něco zvláštního, pak jedna benefice, jedna operní, druhá činoherní. Srovnává se se zvýšeným nárokem na kapsu českého obecenstva také snaha našeho divadla? Pracuje toto skutečně k tomu, aby se kruh navštěvovatelů rozšířil, aby navštěvovatelů nových a častých přibývalo a systematicky se upoutalo? Pravda, že zvoucí beneficiant může hledět ku kruhům pražským mimo abonenty stojícím. Děje se ale v ž d y dle toho, aby jednou pozvaní nabyli chuti, přijít po druhé bez pozvání?

Co do repertoiru nelze upřít, že by benefice m o h l y našemu ústavu prospívat, pravíme, „mohly“. Za dřívějších her odpoledních byli herci skutečně tvůrci českého repertoiru. Starali se vždy o to, aby v „čestný den“ měli nějakou zajímavou novinku původní nebo dobře přeloženou a spracovanou. Také nyní jeví se u většiny ještě snaha ta, avšak za doby celkem diletantské mělo ledacos úspěch veliký, co v pevně článkovaném a velký cíl svůj znajícím (!!) ústavě může být někdy až závadou. Pravili jsme již nesčíslněkráte, že naše divadlo nemá ani krok zbytečný učinit, a věru nemáme pražádné chutě vidět mizeti léto a zimu a zase léto a číst na každé saisoně nápis: Hraje se, aby se hrálo! Kdyby se beneficianti podrobili vůli regisseurské, kdyby hry benefiční přinášely

to, co by saisona dle pevného plánu byla sama také podala, mohlo by zde ovšem vše jako ulito vypadat. Jakž ale jsme od systematického vedení právě tak vzdáleni jakoby od nějakého ideálu v pravdě nemožného, musí také benefiční hry obsazením, zkouškami, ano i samým dnem svým často překážet celistvému (!) plánu. Počítejme: Ze sedmi představení 2 opery, 2 benefice — zbývají tři večery pro běžný činoherní repertoir, z nichž se ještě velmi mnohý ztratí známými divadelními náhodami a nehodami a pak tím, že k vůli čas vymáhajícím zkouškám benefiční večer se ještě jednou nebeneficně opakuje, třeba by bez dalšího aesthetického výsledku. Pomoc by byla, kdyby se činoherní benefice na nedělní odpůldne přenesla. V dobu tu je ale divadlo ovšem i bez benefice plno. Mimo to je při poněkud zvýšených požadavcích honorářových a při menších prostorách prozatímního divadla získání poněkud jen dražší novinky pro beneficianta pravou obětí.

A kdo je vlastně beneficiantem? Cedule nám ovšem jmenuje toho či onoho herce a herec ten také přisvědčí, neboť mu má benefice vyrovnati to, oč gáže nestačí. Z hrubého příjmu odrazí se nejprv všechny výdaje téhož večera, pak obdrží beneficiant polovic zbytku a ředitel polovic — vlastním beneficiantem jest tedy ředitelstvo. Mají arci oba právo k tomu, avšak herec má sobě svou část pilně vyzvat. Nemluvíme ani o tom, že zvaní mnohému se hnusí, poukazujem ale, že držitelé vedlejších, s menšími gážemi spojených oborů, mají také příjmy, a že tu se ledacos u nás jako po celém světě přihodit může, co činí zvaní ještě obtížnějším.

Jak praveno, my považujeme benefice za divadelní zlo; nemožno-li je úplně odstranit, nutno je obmezit. Po-

moc by byla, kdyby se činoherní benefice na nedělní odpůldne přenesla. Tím by se zároveň mohlo na obecenstvo dne toho lépe a vděčněji působit, než jak se nyní děje.

„Hlas". Č. 286 z 19. října 1864

H L A S.

1865.

KRITIKA A DIVADLO — U NÁS.

I.

Ač v naší, skoro již úplně nenaivní době produkce a reflexe takměř současně vždy vystupují, není přece žádného umění jiného, při kterém by kritika na produkci tak rychle následovala, jako při umění dramatického představování. Skoro právě tak rychle, jak umělec zví, učinil-li dojem na obecenstvo, dovedl-li je zachvátit (o pouhém pobavení není při pravém umění nikdy řeči), zví také již vše ostatní z hlasů kritiky, které podané srovnává s myšlénkou a s požadavkem absolutním. Kritika divadelní béře výkon herců v všim právem za událost denní, a poněvadž nalézá ložisko hlavní v časopisech denních, pojednává o divadle také nejvíc jen co o události denní. Tato denní kritika stala se již veřejnou potřebou, herec by bez ní přišel o plnou polovici své odměny, obecenstvo pak má na ni stejné právo, zaprvé aby náhled svůj srovnávalo i opravilo dle náhledu zku-

šenějších, a zadruhé již ze zvyku, plynoucího hlavně z pochoutky, jaká povstává vždy při opětném myšlénkovém pohroužení se v obraz dříve viděný.

Lehce pochopitelno, že kritika uvažující jednotlivé představení co událost pouze denní, jen v nejvšeobecnějším co zjev umění vůbec vystupující, nemůže zvláště při častém journalistickém chvatu jinak než stručně o události té pojednati. Denní dlouhá, vědecky držená, motivy prohloubená kritika by unavovala čtenáře, unavila ale i píšícího, který by musil i vědeckou abecedu opakovat denně a takměř o každém jednotlivci, a to tím více, že výkony herců podávají tak zřídka obraz plné samostatnosti a prohloubenosti myšlénkové, která by sama již vyvolávala rozbor rovněž samostatný a nový. Kritik journalistický má tedy jen zřídka kdy příležitost k exkursi čistě vědecké, on musí z jednotlivých odstavců své, z architektonicky dramatického umění, sestavené na základě bohatého názoru všeobecného aesthetického vzdělání a známosti technických mysterií, jaké každé umění má, vybírati jaksi jen věty závěreční a to již v přechodu na praktické jich upotřebení. Taková závěreční, o sobě stojící věta má vždy jen ráz aforistický, a každý aforismus zase ráz apodiktický, řekněm třeba že ráz pánovitosti. Ve smyslu této pánovitosti chápou se kritiky pak všichni ti, kterým je nepohodlna a mají ovšem ve prospěch svůj tolik spekulativního taktu, aby práce sobě s přemýšlením nebrali nebo alespoň zamlčeli, že aforismus ten je právě výsledkem v ě d y a pravdou z konsekvence sta předcházejících pravd vydobytou. U nás napomáhá antikritikářům ještě okolnost ze samých počátků našeho divadla vyplývající, že divadelní kritik nemůže se ani obmezit na pole čistě aesthetické, že musí i gramatice učit i nárožní cedule kontrolovat, tedy vymýťovat bejlí, jaké je jinde sociál-

nými poměry nebo základními vědomostmi herců naprosto vymýtěno, ano jaké se jinde vůbec ani nezná.

Aforistická pojednání o divadle, nazývána obyčejně divadelními referáty, nejsou jen u nás, nýbrž všude, neboť všude panují journalistikou vykázané meze, všude překážejí rychle se měnící umělecké zjevy a porozličné individuality umělců, ač nalézá snad právě umění dramatického provedení nejkratší a nejprostější pevnou definici větou, že je to umění smyslného oživení básníkem smyšlených postav a dějů. Referentství vyvolalo u jiných národů již prapodivnou třídu lidí, někdy poetickou, někdy ale surovou a plnou sprostnosti.

Umění nežádá na jednotlivci z obecenstva vzdělání v specialnosti vynikajícího, obrací se na člověka celého nejen na rozum, ale i na cit jeho, a právě proto myslí také snadno člověk, že dovede-li s umělcem cítit, dovede ho i posoudit, k čemuž nemálo přispívá vzdělanostní nyní již obecní politura a snadné porozumění výtvorům básnickým. Právě tak jak mnohý člověk beze všeho studia, bez školy, obmyšlený jen jistým talentem nápodobivým myslí, že se může stát již hercem umělcem, přibeře-li jen jistý stupeň snadno nabyté techniky, takž myslí zase jiní, že dovedou i pravé umění posoudit, vzdělají-li se specielně jen lehkou konversací, čtením divadelních kritik, navštěvováním divadla.

Bez známosti umění vůbec, bez známosti celé architektoniky umění toho zvláštního, o kterém spisovatel píše, je však jako bez vesla, a tam, kde bohužel přehojná prostřednost umělců mu nepodává ničeho zvláštního, opouští ho pak i jistota fráse nejvšeobecnější. Tak nastává nesrovnalost náhledů v táboře referentském a

připojí-li se k tomu snad ještě surovost či docela špinavost jednotlivců, odvrátí se i prostřední herec s úsměchem pohrdlivým, nevšímne sobě pak ani toho dobrého a opodstatněného, co se mu zde onde řekne, a všímá sobě kritiky vůbec jen tak dalece a jen tenkrát, kdy veřejné její působení prospěch mu opatřiti může hmotný.

Na podobný neduh žalují skoro u všech národů. Že se u nás posud neobjevil, nebo alespoň, že se u nás objevuje jen sporadicky a tedy málomocně, přičísti můžem jedině náhodě šťastně nešťastné, že jsme v divadelním vůbec teprv v počátcích. Jediné a k tomu tak mladičké divadlo české je nám všem pokladem příliš drahým, než aby literární zastupitelé národa nepřistupovali k němu s pocitem povzneseným, s vůlí nejopravdovější. Bylo by od místa dolíčiti zde vše to, co veřejnost již učinila a jaké hlavně má zásluhy o nynější divadlo české. Pravda je sice, že kritika česká nevyvodila dosud literárních pokladů dramaturgických (jinde, nevyjímaje ani filosofii německou, jich také není valně), pravda, že nemáme posud ani Lessinga ani Tiecka; neměli jsme posud ale také žádného Talmu, by v bohatých memoirech byl nám zůstavil poklad dramaturgických zkušeností, nebo za živa podal vzor velký, ke kterému by se vedle aesthetické všeobecnosti mohlo poukázat co k vynikajícímu praktickému příkladu. Jsme právě s divadlem svým v počátcích, a to, co přešlo za posledních dob k nám od divadel cizích či cize vyvinutých, není o sobě ani takové, aby vyvolalo novou aeru, aniž aby přineseným odjinud souverenním opovrhováním vší kritikou naproti této skutečně cos podstatného zmohlo.

Nechť upírá české kritice kdo chce co chce, že je veskrz poctiva, toho jí nikdo neupře! Že však přece

vidíme, jak poctivý ten hlas musí se stokráte namáhat o každou maličkost, než ji jednou dosáhne (z čehož pak u drobných druhů musí povstat i nevážení sobě kritiky), toho příčinu nalézáme zcela jinde než v kritice.

II.

I nejpoctivější slovo zůstává někdy málomocné, když není z jedné strany dosti vůle, z druhé dost vydatného přinucování. Ze strany oné počítá se někdy až příliš na poctivost tu, která nevybočí z dráhy své, nechť se udá cokoli, která má budoucnost národního ústavu příliš jasně na zřeteli, než aby i nejosobnější urážka mohla cestu k cíli zatemnit. Ze strany druhé máme nad divadelní správou ovšem ještě jednu instanci, která tak mnohý nelad může jediným rozkazujícím slovem odstranit, avšak instance ta neužívá moci své, nebo užívá-li, nevíme o tom ničeho a neděje se to tedy dosti vydatně. Uvedem některé příklady. Intendant český má již tak značné zásluhy o nynější divadlo, že můžem směle vždy také ostatní možné od něho žádati.[1])

O jazykových nedostatcích deklamace našich herců mluvilo se na př. již tak mnoho, že hnusno na novo mluvit a na novo číst. Přece však nestalo se v ohledu tom ni-

[1]) Intendantem divadla českého byl od jara r. 1861 — t. j. od zvolení zemského výboru novým českým sněmem Dr. Frant. Ladislav Rieger. Že on především vymohl stavbu a subvenci Prozatímního divadla, jest vůbec známo. —

čeho. Známá to věc z praxe divadelní, že mluví-li se již na zkouškách správně, mluví se pak při představení samém taktéž, a naopak, že přeřeknutí nebo chyba v zkoušce učiněná a neopravená zcela jistě se pak před rozsvícenými lampami opakuje. Když již regisseurové v ohledu tom nedostačí, nebo snad u výkonných členů dosti důvěry nenalézají, má tu být osobnost zvláštní, která přísně k odbývání čítacích zkoušek přihlíží a alespoň první zkoušce přítomna jest. Nepříjemno ovšem, že jest toho potřebí; při faktickém poměru není ale již jiné pomoci. Při představování dramatickém je již hlavním požadavkem, že musíme před sebou stojící osobnost hercovu zapomenout a spatřovat osobu básníkem vytvořenou; jakž ale nemáme býti ze zapomenutí, do kterého jsme se někdy dosti namáhavě vpracovali, nemile vytrhnuti, když náhle zapadne s jeviště mluvní tak hrubá chyba, že spatříme nejen zas hercovu osobnost samu, nýbrž i mezery jeho vzdělanosti. Nevíme právě, může-li u nás intendant jen tak naprosto rozhodnout, že má ředitel přibrat ku pomoci dobrého dramaturga; víme ale, že podobných podstatných přání neodepře žádný ředitel velmocnému svému intendantovi.

D r a m a t u r g je divadlu mladému a především prvnímu divadlu českému osobností a posilou nad jiné důležitou, a nalezl by tolik práce, že by výsledky její pro delší dobu zůstávaly třeba dosti skryty, aby později tím jasněji působily. Přivádí nás to ku věci druhé, ku jazykové stránce her samých. Skoro pokaždé kdy se dává překlad nový, pokaždé kdy se opakuje starý, dle oblíbené u nás fráse „nově v scénu uvedený“, píšeme a čteme nářky na hrubou nedostatečnost dikce. Věc ta nás skutečně naplňuje obdivem zvláště při pracích nových. Vždyť přece víme, že pan intendant čte každou knihu

svědomitě před zasláním k censuře, přesvědčili jsme se o tom na novo při zákazu hry „Les diables noirs“[1]) Při čtení seznává již úplně nedostatek knihy a může tedy nařídit opravy. K těm je již zase dramaturga potřebí, jako i k mnohému jinému, nemá-li činnost dramaturgická vůbec obmeziti se na regisseurovu škrtající tužku.

Dále! Jak nejinak možno při počátcích našich, je činoherní personal náš posud ještě neúplný. Píšem články tyto zcela objektivně a protož také přiznáváme, že divadlo naše mělo hned v počátcích svých valné štěstí. Kolar, Šamberk, Šimanovský, — Libická, Lipšová, Malá, Pešková, toť jsou vesměs síly, jaké nám může také leckteré velké divadlo, které vybírá síly své z jiných divadel, záviděti! A k tomu ještě povšimnutí hodná řada sil jiných, buď z dřívější doby dotrvávajících, buď nově přibylých! Nesmyslem by tedy bylo bývalo, kdybychom byli po příkladu divadel jiných naléhali na veškeré důkladné obsazení oborů a proto snad důtklivěji interpelovali. Z počátku učiněny jsou všecky možné zkoušky a povoláno do Prahy co jen trochu pověsti mělo; od té doby ovšem poněkud (od toho) upustěno a nyní již jeví se leckteré nemilé známky destruktivní. Interpelace naše k intendantovi, posud arci nepřímo kladené, počaly teprv od času, kdy jsme viděli, že se dobrými silami n e d o b ř e hospodaří. Nebudeme nikdy pro pedantství při rozdávání úloh, budeme ale vždy proti maření talentů, jichž, jak zkušenost poučila nemáme v umění dramatickém posud nazbyt. Kdo musí mnoho hrát, nemůže v jednotlivém mnoho podati; příliš častým a různým hraním nabývá herec sice pak omluvy a snad také hmotné výhody, maří ale znenáhla vlastní sílu, hledí často instinktivně nahraditi hra-

---

[1]) V. Sardou.

vým leskem scházející hloubku a podkopává svou i ústavu budoucnost. Když pracují první herci i tam, kde nemají ničeho co dělat, kde se mají pak síly posud slabší a začátečnické vyvinovat?! A těchto nových sil je nyní již kočujícím společnostem nejvýš potřebí (veřejné stesky o tom se množí) a ze společností těch mají se k nám zase herci vracet s routinou nabytou. K tomu všemu je třeba jakés systematičnosti a proto dovolávala se kritika dohlídky nějaké. Dohlídka nepřišla neb alespoň nepůsobila, hlas kritiky vycházel nadarmo a stal se jen nepohodlným těm, kterých se osobně dotýkal a kteří se proti němu bránili zbraněmi svými, ovšem často směšnými, — z počátku extempory, nyní již i německými časopisy — naproti české kritice! Všemu tomu mohlo a mělo se v čas předejíti, neboť kritika poctivá nemůže nikdy upustit od toho, co jednou za pravé byla uznala. Výše zmíněná destruktivnost ale jeví se již na př. zvláštnostmi odchod slečny Libické sprovázejícími, a ti, kdož podobně činí, nechať zvolají: „Ještě dvé takových vítězství a jsme — hotovi!“

Mohli bychom nyní také ještě poukázat na př. k beneficím. V létě „Le pied de mouton“ po dva měsíce a zimě s e d m benefic za čtrnáct dni. Takto není žádná systematičnost v pěstování repertoiru možna! Ani nás ale ještě nenapadlo, abychom stran toho interpelovali. Za prvé by se řeklo, že benefice jsou náhradou za větší gaže, že pomáhají divadelní kasu plnit, že by se jinak divadlo peněžitě neudrželo, — a tu je kritika hned ticha, ze strachu o umělecké národní prvorozeňátko. Za druhé víme, že kontraktně již jednou učiněné závazky nemohou se ihned přervati, třeba by se nahlížela zhoubnost jejich, jaká zde pochází z přílišného vykapsování obecenstva. Pro příští rok, od blížících se

velkonoc, bychom ale již rozhodně žádali opravy, neboť nemůžem připustit, aby první šestiletí českého divadla vyznačovalo se smutným „ode dne ke dni“.

III.

Ze svých interpelac k intendantovi vynechali jsme schválně stesk svůj hlavní, že divadlo nejde ani cestou tou, aby se stalo divadlem českým, slovanským. V tom ohledu může se směle říci, že divadlo české bylo češtější za doby nesamostatnosti a jediné hry v témdni, než nyní při hře codenní. Za osmiměsíčné vlády páně Liegertovy viděli jsme všeho všudy dva kusy slovanské „Rodriga a Isabellu“ a „Dříve matka“, oba ale zděděny jsou již od dřívějška. Repertoir náš pohybuje se v dobrých dvou třetinách v koleji pražského divadla německého, neboť pohodlnost vymyslila sobě větu, že „co dobrého, dovedou sobě Němci již vyhledat“. Kdo již tuto větu praktického regisseurského katechismu slyšel, zachvěje se myšlénkou, že není rozumu ve světě mimo kruh germanský. A hledí titéž pohodlní pánové zas alespoň třetinou jít cestou konkurenční, hledí tou či onou novinkou předstihnout divadlo německé! Proč nerozšiřují činnost tuto také na ostatní dvě třetiny, nebo alespoň na polovici zbývajícího ještě pole? Kritika k tomu dosti často poukazovala arci že marně, jakž se u nás již samo sebou rozumí. O indolenci repertoir ustanovujících rozbíjí se všechna podobná přání v lichou pěnu, jako se rozbíjí každé přání stran obsazování úloh o indolenci těch, kteří úlohy obsazují. Vímeť, že indolence ta může mařiti také plány inten-

dantovy, a protož jsme dalecí toho, vřadit vše a vše na vrub nejvyšší instance, nebo snad přizvukovat těm, kteří na př. při systematickém extemporování již hned připomínali Hülsenem[1]) daný rozkaz, jenž zněl: „Pane řediteli! Nejsem proti extemporům Vašich herců, jen ať se dotýkají vždy těch, kteří jsou političtí moji protivníci!" My litujeme jen, že neměla posud intendance naše času, aby podporovala hlasy kritické.

Vedle intendantury jest tu ovšem ještě jedna mocnost pomocná, totiž obecenstvo. Tu je ale opět málo vydatnosti, z tétéž příčiny, kterou jsme již uvedli, totiž že je divadlo nábřežní — našim jedináčkem. Nemůžeme sobě na duševní stránku našeho obecenstva právě stýskat, „Faust" nalezne u nás právě tak porozumění jako Shakespeare mocný, vroucí cit, a k národní frašce přistupujem zase s takou bezprostředností, že nás jednoduchý nápad právě tak baví jako jindy nejdůmyslnější abstrakce. Přece však nemohlo krátké trvání našeho divadla rozšířiti příliš značně ono prvotné jádro v obecenstvu, které rozhoduje toliko z čistě a všeobecně aesthetických důvodů, a původními nebo jinoslovanskými kusy nebylo také posud obecenstvo naše na individualní požadavky navykáno. Takové jádro bylo by pak ovšem rozhodující podporou kritiky. Velké obecenstvo hledí ale vždy jen k zábavě bezprostřední a lehké, a v ohledu tom nežádá nikdy ničeho jiného, než co již zná. Platí tu rozhodně slova aesthetická Rötschera: „Obecenstvo co celek myšleno, nepovznese se nad to, co bylo v umění vidělo a zažilo, nýbrž obmezí se dle toho." Kdyby se ale i neob-

[1]) Hermann Alexander Hans Kasimir Botho von Hülsen, generální intendant královských pruských divadel (1815—1886). Pro umělecké řízení měl jen málo smyslu, byl spíše dobrým správním úředníkem.

mezovalo, — divadlo je u nás také velkým faktorem politickým, je důležito pro národní a politický život náš, a z ohledu toho nechá kritika i obecenstvo přemnohou věc tak býti, jak právě jest. To může každý ve svůj rozpočet směle zabrat a nezmýlí se; proto ale nezmění se na osobnostech počítajících ani vlásku.

Politický to musí být důvod, který zmůže, že i obecenstvo spojí veřejně hlas svůj s hlasem kritiky. Když chtěli nám zavádět v českém divadle utrakvistické hry, když nám dávali německá ohlášení, podalo také obecenstvo veto své; podobných příležitostí není ale bohudíky mnoho a při jiných obecenstvo nemůže ani hlasu svého často podávat. Je ostatně dobře, že obecenstvo uznává vždy rozhodně vše skutečně dobré, a tohoto skutečně dobrého má divadlo vzdor své mladosti také dost, to uznáváme s obecenstvem.

Tím ale, že kritika ne dosti podporována, se svými požadavky ihned nedošla cíle, že mnohá věc káraná směle živořila dál, vzbudilo u těch, kteří moc veřejného mínění, někdy rozdrcující, někdy hlodavou, zúplna neznají, domněnku, že je kritika zcela málomocna, ano že snad ani vyšší požadavky její nejsou odůvodněny a že otázka materielní je tu nejen první ale i jediná. Odmítnuvši radu kritiky stála pak divadelní správa na pohled samostatně. Že však její ředitelská praxis ani dosti sebedůvěry neměla a míti nemohla, musila motající se hlava naslouchat tu i tam a vyhledávat sobě rádce, jichž ochotných je vždy a všude dost. Ochotnost není však vždy také schopností, ba často ani ne dobrou vůlí. Že zahrávání sobě na vplyv má vždy cos lehtivého do sebe, ano že z toho mohou i příjemnosti a výhody vyplývati, nalezlo se rádců dosti i mezi lidmi mimo divadlo stojícími a náležejícími k světoběžné třídě „znatelů umění“. A po radě těch lidí by snad

bylo zcela lhostejno, kdyby místo divadelních referentů nastali divadelní **reklamanti** a místo o českém zemském divadle, kdyby se mluvilo o „divadelní společnosti páně Liegertově, sídlící téhož času v Praze na nábřeží.

Tak daleko však věc nepřijde a přijíti nikdy nesmí, nejen za pomoci kritiky ale vůbec každého, kdo o prospěch národního ústavu dbá. Kritika může směle pracovati dál, berouc na poměry vždy jen ohledu toho, jakého vyžaduje poměrů snad **neodstranitelnost**. Snahy kritiky dojdou jistě cíle svého, protož učiní také ti, kterým svěřeny jsou první léta samostatného našeho divadla nejlíp, když uposlechnou rady jim dávané upřímně a vydatně.

„Hlas." Čís. 31, 32. a 33. z 31. ledna, 1. a 2. února. 1865. Feuilleton.

Z ČESKÉHO DIVADLA.

Je prý krisis v českém divadle, stahuje se prý bouře nad českým divadlem, stanou prý se kardinální změny v českém divadle — tak sdělují obíhající pověsti a sdělují německé zdejší listy, jejichž vlastenectví se zbytečně namáhá, aby zakrylo škodolibost. My zažili již tak mnoho prapodivného při našem mladém ústavě, my sami jsme již tak mnohokráte řekli, že řízení českého divadla nedává nám žádného rukojemství do budoucnosti, že nás pranic více ani nepřekvapí ani nezadiví. Věříme v možnost vyplnění všech pověstí, nevěříme ale v řeči ani jediné osoby při tom podíl mající. Divadelní svět je již jednou světem intrik a úzkostlivého střežení osobního prospěchu, což se ovšem (nesnáší) s výminečným stavem divadla českého, jemuž především potřebí snahy až ideálně čisté. Nevěra naše začíná kdekoli a končí právě tam, kde leží „ultima Thule", totiž skutečný český ředitel, jenž by byl arci býval hned dobrá „ratio prima".

Snad bude mnohého nevinného člověka zajímat skrovná ukázka z gallimathiasu nyní rozšiřovaných pověstí, aby posoudit mohl, jaké „výše situační je pro toho

potřebí, kdož má ve veřejnosti přidat slovo své k té neb oné straně. Spusťme se tedy do toho, ale opatrně, máme co činit s lidmi velmi nedůtklivými!

Předně se tedy vypravuje — prosím čtenáře, aby bral všechno „na jisto"! — že podal ředitel pan Liegert intendaci spis toho smyslu, že skládá ředitelství ihned, nedostane-li od země zvýšenou subvenci, na niž má co ředitel českého, malého i mladého divadla ovšem právo. Někteří vědí zcela určitě, že ji dostane a že zůstane tedy ředitelem, a jiní zase vědí zcela určitě, že ji nedostane a že nebude ředitelem. Tito jmenují za nástupce v ředitelství p. Thomé, který prý nastoupí činnost svou zrovna dne 14. června. Zatím prý nemá ale p. Liegert ani nejmenší chutě na odstoupení a 14. červen je prý mu právě jen jedním z lhostejnějších dnů běžícího roku. Nýbrž plány jeho směřují prý za Koňskou bránu, kdež se k vůli „Afrikánce" hodlá s německým ředitelem svorně srovnat, počítaje v svornost tu polovici výdajů i polovic příjmů, jakož neméně také uměleckou pochoutku z francouzského tenoristy Naudina, jenž má se za branou jmenovat „Vasco di Gama". Dejme tomu tedy za prvé, že pan Liegert nemá chutě sestoupit se stolice, již zaujal na šest let!

Za druhé ale musíme zas tomu dát víru, že nastoupí 14. červnem pan Thomé, což je rovněž jisto. Činí prý to hlavně proto, že hlavní jeho výtěžek z Novoměstského divadla, každoroční totiž zimní reduty, byl zničen českými redutami na Žofíně. Poněvadž ale nechce a nemůže převzít také výdaje na divadlo žofínské,[1]) povede až do října správu jen prozatímně, načež začne s definitivní zimní saisonou na nábřeží a s „Afrikánkou" za bra-

---

[1]) Liegert zřídil r. 1865 v žofínském sále letní divadlo, poněvadž mu na ten rok Novoměstské divadlo nebylo propůjčeno.

nou. Není pochybnosti, že schopnosti a zkušenosti páně Thomé jsou značny, ano, že by co ředitel českého divadla měl i s dostatek vůle i síly, aby se stal nebezpečným soupeřem pražského ředitele německého.[1]) Ze soupeřství toho slibují sobě mnozí mnoho, jiní ale vidí v něm jistý úpadek divadla německého, v spojení pak obou divadel pod ředitelstvem jediným, ztrátu samostatnosti divadla českého.

Proto také vypravuje se za třetí, že ředitelství převezmou na jisto pánové Švanda a Mayer, nynější první regisseur a první kapelník, jak známo. Mají také své schopnosti a své zkušenosti a v jejich rukou stalo by se řízení alespoň řízením ryze českým. Za to ale se tvrdí, že prý mají oba jmenovaní pánové následující náhled: Dvou oper je příliš mnoho na Prahu, nejlíp bude, když budou místo dvou divadel zemských tři, jedno činoherní české, druhé německé a třetí operní. Zpívat tutéž operu v pondělí v prvním a v úterý v druhém zemském jazyku, nezdá se být myšlénka příliš skvělá, a opera italská by ve své výhradnosti málo prospěla hudební Praze, nehledě ani k tomu, že nevíme, kam pak umístit svou operu národní, v niž ve své nevinnosti přece ještě a posud věříme. Těžko vyjednávat s takovým „za třetí". — Nechcem ještě vypravovat to, co se kombinuje za čtvrté, za páté a za šesté, ač čísla ta jsou rovněž zajímava a rovněž vhodna ku spletení českých mozků a k utvrzení nestydaté pověsti, že to s tím českým divadlem nejde a že se neudrží. Neudrží-li se jeden ředitel, jest to vina jeho a bude také vina druhého, kdyby se zase neudržel; veřejnost radila a bude vždy radit zcela upřímně, vždyť radila již tak upřímně, že se z druhé strany až vášnivost vzbudila!

---

[1]) Wirsinga.

A přece zůstane vzdor všem protivným a třeba vášnivě bráněným náhledům nezvratnou pravdou, že trvalá výhoda českého divadla souvisí jen s všestrannou samostatností a opravdovou českostí jeho. Divadelní správa má hleděti rovněž ke všem časovým zjevům v cizině jako ku pěstování umění slovanského! My nepotřebujem úzkostlivě hledět ke konkurenci, vnitřní hodností českého divadla je otázka ta v české Praze beztoho najisto rozluštěna. Takovému divadlu obětuje pak obyvatelstvo vše, a v kruzích indiferentních nastane obrat pro všechny časy rozhodující. Netřeba se ale nikterak bát o nynější život našeho zemského ústavu, a vědomí to je Ariadninou nití, která nás vyvádí ze spletenice všech možných i nemožných, obyčejně ale zlomyslných kombinac.

Historie prvních let našeho divadla bude ostatně jednou na všechen způsob zajímava.

„Hlas." Čís. 156. z 9. června 1865. Feuilleton.

LITERÁRNÍ LISTY.
Týdenník věnovaný literatuře, umění, poučení a zábavě.
Redaktor Ferdinand Schulz. Tiskem dra Ed. Grégra. 1865.

ČINOHERNÍ HLÍDKA.

Chcem pracovati k tomu, aby u nás zakořenilo se hlubší vědomí o umění dramatickém, jež je „určeno, aby nejvznešenější duševní poklady národův co nejušlechtileji smyslně se znázornily, aby zúrodňovaly a na tisíce lidstva působily, oživujíc a vyprosťujíc z tíže života všedního“. Jakým důležitým faktorem zvláště u nás divadlo, id est dramatické umění jest, bylo v listech těchto již dosti často a dosti důkladně vysloveno; nehodláme tedy přikládati holých frásí zvláště u nás, kde přesvědčení z národního citu pocházející, vždy ještě účinlivěji působiti musí než důvody rozumové, které teprv stvrditi, zapevniti a v soustavu uváděti musí vše, co cit byl v neklamné sice, přece ale vždy jen mlhavé divinaci dávno již zjevil. Cit ovšem dodá ku každému podniku, někdy až oslňujíc nadšeně podnět první, a rozjede záležitost prvním jaksi rozdechem svým; cit však je plamenem nejistého trvání, má-li se změnit na věčný vestalský oheň, má-li záležitost jím počatá nejen udržeti se v pravých kolejích, ale vůbec

pokračovati, musí rozum pomoci své poskytnouti. Jen tenkráte bude dramatické umění míti u nás zabezpečenou budoucnost, když pravý význam jeho vejde v plné uvědomění naše, když účel i pomůcky budou nám zcela jasny, když stejně svatým stane se umění to i obecenstvu i herectvu. Musíme v tom ohledu začíti od samých počátků dramatického vědění a máme tím větší práci před sebou, že v oboru tom nebylo praničeho vykonáno. Jednotlivé zjevy, jakých nám pražské divadlo české právě poskytuje, mohou nám býti pouze pobůdkou při práci té, nikoli kostrou k sestavení dramaturgické architektoniky; vystupujíť jen nahodile a nevyhnuli bychom se tedy zbytečnému opakování.

Ovšem nemožno také v časopise sebe přísnějším sledovati soustavu nezvratnou; již pojem „časopisu" sám nutí nás, abychom sáhli vždy tam, kde toho časová potřeba. Naše činnost vzhledem k umění dramatickému rozpadne se tedy na dva hlavní směry: na „hlídku činoherní", která bude tak dalece kronikářská, že předváděné dramatické plody určí vždy krátce dle pravé jich hodnoty, že bude bdíti i nad pravým vedením repertoiru i nad pravým upotřebením dramatických našich sil; za druhé na „listy dramaturgické", které abstrahujíce od specielního, pojednávati budou o pojmech samých a pomáhati znenáhla k zbudování celé dramaturgie české. Listy dramaturgické budou vedlé hlídky činoherní a dosti často snad místo ní.

Poslednějšímu se podobá alespoň dle zúplna nesystematického řízení našeho divadla, v němž se hraje za zcela jinými, než čistě uměleckými účely, v němž herci navykli hleděti k výsledku okamžitému, totiž k povrchní obecenstva zábavě, a do něhož obecenstvo chodí tak ze zvyku a aby utratilo čas večerní. Že pak pro hlídku tý-

denní mají výsledky na jevišti okamžitě docílené menší dosah, nepodají nám také osoby herecké těchže styků, jako referentům codenním. Věc sama a změny její budou dle toho naším předmětem při týdenní hlídce; osob dotkneme se jen tenkráte, mohou-li nám činností svou poskytnouti obrazu všestrannějšího, individuelně charakteristického a tedy k historii českého divadelního umění náležejícího.

Jsme skoro v nebezpečí, že již na první hlídku nepodává nám minulý týden dostatečného obsahu, nechceme-li sáhnouti dál a vzíti do rozboru věci aspoň polominulé. Ráz týdnu toho je ráz divadelního řízení našeho vůbec, ráz důslednosti, ovoce přirozené. Že nebylo za minulého léta chuti k opravdovějšímu řízení divadla, jakéž by bylo mělo z ústavu našeho učiniti ústav český a ústav do budoucnosti své obecenstvo a tedy své trvání zajišťující, vymizela i u herectva i u obecenstva chuť na vlastním, zušlechťujícím umění divadelním. Myšlénkou vládnoucí činohra sklesla a pak se jednoduše řeklo, že obecenstvo nemá záliby v ní, kdežto se vlastně říci mělo, že nemůže mít záliby v činohře tak patrně nedostačující. Špatně hraná veselohra nebo fraška vždy ještě více baví než prostředně hraná činohra, protože při této i sebe menší nedbalost probuzuje již pocit se hnusící; špatně hraná veselohra nebo fraška dá také všem připravujícím a provozujícím mnohem méně práce, než prostředně hraná činohra, — i sáhli tedy k pěstování genrů lehčích a nejlehčích. Vinné osoby ani nechcem zde soudit, i kdybychom dopodrobna mohli. Vyplynulo z toho zlo dvojí: Místo souměrného vycvičení všech lepších sil uměleckých dána jen as dvěma neb třem příležitost k činnosti a k osvědčení se mimo vše také ještě zcela jednostrannému. A za druhé obdržel celý repertoir ráz rozhodně jednostranný, unavu-

jící tím více, že nikde nerozvlnil v nás ani citů ani myšlenek hloub a opravdověji. Obecenstvo fraškami, opakováním nedělních kusů ve všední den, opětným a opětným viděním již viděného a t. p. týrané, skutečně je již unaveno, čehož důkazem výsledek nového abonnement. Léto a zima uplynuly beze všeho takřka výsledku, šli jsme ještě o některý krok nazpět, musíme nyní více učinit než pouze znovu počít. Jen bude-li chuti k tomu, neřekne-li se v čistě divadelní logice, je-li abonentů méně, že nelze nyní pro ně, totiž pro divadlo více činit.

„Staří mládenci“, „Paragrafy na střeše“, „Český dobrovolník a francouzská selka“, „Co říkáte Maďarům“, „Divadelní nesmysl“, — kdo se v divadle jen zasmát chce, mohl se v čtrnácti dnech třeba roztřást. Vše to by mohlo vedle jiného v dobrém repertoiru také dobře obstát, i ten Morländrův „Divadelní nesmysl“, jenž jest lepší satyrou na naše dramatické poměry, než by kdo myslil. Ano v jiných poměrech, řekli bychom snad, že je ledacos zde uznání hodným obohacením fraškové a veseloherní části našeho repertoiru. Moserův kousek „Wie denken sie über Russland“, Vilímkem obratně vzdělán na „Co říkáte Maďarům“, baví při dobré hře také, vzdor tomu, že se zatáčí jen kolem situace jediné. A Sardouův kus „Les vieux garçons“ byl by již proto vítán, že seznáváme v něm předmět, o němž vypravovaly steré pařížské korespondence, a zároveň že vidíme líc i rub pařížského života společenského. Dobrý soud byl již jinde nad starými mládenci pronešen, přicházíme tedy pozdě a zbývá nám co paběrka jen poznamenání krátké.

Sardou, byť i byl v novém kuse svém nepokročil,

ukázal v něm přece něco nového, úžasnou totiž smělost, jakou jen spisovatel francouzský míti může. On kreslí poměry pohlavní a beře k tomu postavy nahé. O oprávněnosti nelze soudit: najde-li vděčného obecenstva, má aspoň jisté právo, a to nalezl v Paříži i u nás, neboť všude jsou lidé, kteří se tomu těší, když se jednou také veřejně styděti nemusí. Možno, že půjde Sardou v příštím svém kuse ještě dál, a jisto, že i pak najde své obecenstvo; naskytuje se jen otázka, nepatří-li pak spisovatel, kus i obecenstvo pro společnou zábavu na místo soukromnější, než jakým je veřejné jeviště. Snad že alespoň v umění dramatickém má průpověď „naturalia non sunt turpia" meze jisté. Avšak i moralnost by byla zde věcí vedlejší, vše by se ubrousilo, seslabilo, kdyby se v repertoiru pěstovaly i kusy jiného druhu, kdybychom seznávali i názory jiné a kdyby ostentativnost nepoukazovala k „Starým mládencům" co k výkvětu nejvyšší duchaplnosti, co k idealu, za kterým literatura naše kráčeti má. Naše poměry společenské jsou alespoň co do zevnějšku jiné, snad máme týž „rub", který Paříž, najisto ale máme jiný „líc"; spisovatel český nemůže nikdy podati to, co Sardou, on nikdy nebude se tak líbit nyní již obecenstvu našemu, nebude se nikdy zdát duchaplným, ba ani prostě pikantním, neboť nesmí ani skutečnost naši objevit tak pepřenou, jakou často bývá. „Moralita" naše nejspíš že se nepokazí, zkazily se ale jistě nároky na literaturu činěné.

„Staří mládenci" nemají ani té jednotné myšlénky, ani téhož jednotného provedení, kterého Sardouových „Mnoho přátel". Hlavní čin, motor a rozuzlitel posledních dvou aktů, přihodil se dvacet let před početím hry, zavládá zde tedy Grillparzerův mstící osud a dle toho i Ifflandova truchlosměšná sentimentálnost. A první a druhý akt?

Je-li známé dílo Henry Murgera[1]) románem, jsou dva ty akty Sardouovy dramatem; my máme jedno i druhé za řadu povrchně slepých scén, fotograficky věrných, chcete-li, duchaplných a zábavných, chcete-li, ale přece jen slepených a nikoli zákonem nutnosti a přirozenosti v drama srostlých.

„Literární Listy."[2]) Čís. 1. z 8. dubna 1865. Str. 14 a n.

---

[1]) Narážka na nejproslulejší dílo jmenovaného zde spisovatele „Scènes de la vie de Bohème". (Vyd. 1851.) —

[2]) Literární Listy. Týdenník věnovaný literatuře, umění, poučení a zábavě. — Tiskem dr. Ed. Grégra v Praze 1865. Až do čísla 16. včetně byl vydavatelem a redaktorem listu Ferdinand Schulz, počínaje čís. 16. dr. Ed. Grégr. — Vyšlo celkem 26 čísel, 1. vydáno dne 8. dubna, poslední dne 30. září 1865. „L. L." vycházely vždy v sobotu odpoledne.

ŘEČ A DIVADLO.

I.

Snad že nám štěstí nepřeje a že příští pokolení tomu již ani neporozumí, proč as za dnů našich teprv zvláště vytknouti se musilo, že musí český herec umět česky, totiž dobře česky. Pokračující vzdělanost sbližuje se někdy mimoděk s prvotní naivností a snad že se příští pokolení to zeptá: což tenkráte neznali také hudebníci not a sochař a řezbář nerozuměli kamenu a dřevu svému? Rozuměli a rozumějí, jen v umění dramatickém objevuje se nepravidelnost, že umělec nemá materialu svého úplně v moci své.

Každé umění má jisté hmotné prostředky, jimiž jedině dovede ideu nějakou znázorniti. Prostředky ty jsou s uměním tak těsně srostlé, že vše podmiňují, co umění jednotlivé vůbec vyvésti může. Nemůžem sobě mysleti malíře umělce, který by neovládal úplně barvy a formy, nemůžem sobě mysleti herce umělce, který by neovládal úplně slovo a pohyb. Herec, neznající zákonů mluvního svého materialu, vypotřebuje mnohem více pilnosti než

ducha a dovede při největší pilnosti pravé výši umělecké se jen s b l í ž i t, nikdy ji zcela dosáhnout. Ani nejjasnější myšlénku, jeví-li se jen poněkud v rouše zvláštním, nedovede s j i s t o t o u vždy stejnou zcela jasně podati, nejnepatrnější náhoda vyšine ho z kolejí, a náhle stojí místo umělce před námi pouhý diletant. Diletantů je v každém umění mnoho, nejvíce v dramatickém, a diletantovi je celkem jedno, hraje-li sonatu nebo polku, a také jedno, hmátne-li někdy vedle pravého klávesu, jen když se „brzy“ vzpamatuje a dále hraje, až je kousek dohrán. „Jen když se hraje, až je dohráno“, platí také na našem divadle; málo, který ale dohrál, aby nebyl hmátnul alespoň několikrát vedle. Co do jazykového klesáme někdy i pod diletantství, až na samu školáckost.

Bezúhonnost s l o v a je první podmínkou pro herce. V poesii vidíme vrchol všeho umění, ona jest uměním nejduchovnějším, vše, co lidského a umění přístupného, objímajícím, ona užívá i materialu nejméně hmotného, totiž slova. Herec dodá duchovnímu poesie plodu plastickou formu, on o s o b n o s t í svou znázorňuje plod ten co živý, v ideální skutečnost uvedený; osobnost jeho musí idealnosti té odpovídat, přirozené vlastnosti jeho musejí se vzdělat, zušlechtit. Řeč je takou přirozenou vlastností, a kdož (jako u nás) je již spokojen s pouhou osobností svou, nepovznešenou a nevytříbenou; bude ovšem také již spokojen s oním fondem jazykovým, jaký má z obecného života. Avšak jakož myšlénce poetově nedostačí forma obecná, takž také nemůže dostačit znázorniteli poetické myšlénky té jazyková jeho „domácí“ zásoba. Zásobu větší, vyšší, vzdělanost jazykovou musí d ř í v e mít, než se odváží předstoupiti před nás, pravidla mluvní musí mít dávno překonána, vssáta, — „musí odstraniti lešení z pravidel zhotovené, aby budově umě-

lecké těšiti se mohl co krásnému celku" (Roetscher).[1]) Naši herci myslí však, že kdy básníku rozumějí, mohou již také slova jeho mluvit, jen naučí-li se jim dobře z paměti, ač u nás bohužel i poslednějšímu požadavku jen málo kdy se vyhovuje. Není-li herec navyklý mluviti již v obecném životě správně, stane se mu velmi snadno, že v proudu ohnivé deklamace, nebo ještě spíše při okamžité menší napnutosti, ochablosti nebo roztržitosti, nebo konečně i, když osobu svou s osobou básněnou tak dalece stotožňuje, že objekt je mu náhle subjektem a že ztratil nadvládu nad samým sebou, — že podklouzne mu jediný třeba jen zvuk obyčejný, jenž nás však ihned vyruší z říše poesie a přehodí z idealnosti v hnusnou skutečnost. Místo postavy poetické a jejího skvoucího myšlénkami roucha, vidíme herce i nahotu jeho. Kdykoliv se provozuje na našem jevišti kus obsahu a formy vznešenější, stane se vždy podobná nehoda a jsme v ohledu tom věru již velmi otužilí, z parna jdem do lámajícího mrazu. Smutná otužilost! Musíme se stát choulostivější, tak choulostivi, jako je umění samo, má-li divadlo naše dostoupiti výše umělecké. Choulostivost musí být i u obecenstva i u herectva, zvláště u tohoto, jehož výsledek je na okamžik poután a okamžikem zničen. Malíř může sesílit světlo, opravit stín, osvěžit barvu na obraze ukončeném, herci není pražádná oprava možna. Někdy se snaží naši herci po takových opravách, jakkoliv to směšně zní. Nemůže být nic trapnějšího než dvakrát, třikrát opravované, zlepšované slovo, a nic hnusnějšího, než když ně-

---

[1]) Rötscher Heinrich Theodor, něm. aesthetik (* 1803, † 1871). Obíral se výhradně dramaturgií. Z prací jeho buďtež zde uvedeny: Das Schauspielwesen (1843) a Dramaturgische Probleme (1865); z tohoto díla, tehda novinky, vybral Neruda svůj citát.

kdy i čirá nevědomost chce sobě zahrávati na vzdělanost, při čemž obyčejně nevědomost ta stává se tím hmatavější, měníc idealnost náhle na skutečnost nejnižšího duševního života. Nebozí spisovatelé, co je jim platno, že s posvátným citem každé slůvko pilují, aby myšlénce těsně a ozdobně přiléhlo, nebohé posluchačstvo, které se v divadle u č i t i má! Od koho? Myšlénka obdrží dobrým tónem jaksi vtělení své, tělo své zvučné, a mluví k nám pak nejen abstraktní hloubkou svou, nýbrž i mocně lahodným, protože přesvědčujícím zvukem. Tón náš však má od přírody, pokud není vzdělán, ráz sprostnosti na sobě a podržuje ráz ten také u herce, který není vzdělán jazykově. Že však je herec nucen k znázorňování rozličných povah i vášní, hledává uměleckou ohebnost zvuku a slova nahraditi formami všeobecnými, z e v n ě j š í m i, z čehož povstává deklamace nepřirozená, myšlénce jen zcela všeobecně odpovídající, ano i manýra. Úkaz ten možno sledovati v české tragedii; ve veselohře a frašce vidíme ale úkaz ještě podivnější, nemilejší. Zde totiž mluví se mluva již docela všední a neukládá co do jazykového již pražádných vzdělanostních pout, zde uvádí se všední mluva směle na jeviště a tvoří tedy v češtině, kde toho nejméně potřebí, zvláštní dialekt, n a p r o t i s p i s o v n é m u j a z y k u d i a l e k t l o k a l n í, d i v a d e l n í. Avšak dialekt protiví se vší idealnosti, dialekt je naprosto vyloučen z pravého umění. Dialekt poukazuje k lokalní komice, p o u z e k ní, a obmezuje nás tedy velmi. Tři jsou přednosti přirozené, herci kýžené: tělo pěkně vzrostlé, ušlechtilá tvář, zvučný n e d i a l e k t n í organ. Nám schází při organu vlastnost poslednější. Nejkrásnější organ není ničím, pokud ho duch nepronikne; v dialektu obdrží výraz svůj však jen duch lokalní.

Nechcem říci, že není u nás výminky pražádné, je

jich ale tak málo, že bychom se báli je počítat, i kdybychom jmenovat chtěli. K ostatním musí mluvit více vlastní pobůdka a ti, kdož v bezprostředním jsou styku, než hlas veřejný. Stavte ale rychle to „lešení pravidel“, abyste je tím dříve strhnouti mohli. Sic budou ti, kteří přijdou po vás, nepoměrně vysoko nad vámi! Budou mít mimo jiné i jména opravdových vzdělanců.

II.

„Celé tajemství uměleckého přednesu spočívá v schopnosti, že herec nevyslovuje myšlénkový obsah co abstraktní, nýbrž že mu dá t ě l o, oživené duchem básnickým a odpovídajícím obsahu onomu.“ V tomto arcipravidle jsou všecka pravidla obsažena. Herci nedostačuje přednes v obyčejném životě slyšaný, jemu nedostačí, aby nám jen p o j e m jasně podal, on musí podati celý smyslný o b r a z pojmu toho, malovaný ovšem jen barvami zvukovými. Básněný obsah vzbudí v nás jistý názor, kterémuž přednes musí smyslně odpovídati, myšlénce se dodá tělo, ovšem tělo průhledné. Herec nesmí vládnout tedy jen přízvukem l o g i c k ý m, jakýmž vládne člověk každý, nýbrž i přízvukem s y m b o l i c k ý m, a teprv tento patří k umění. Přízvuk musí se povznést na myšlénkový zpěv, jenž nejeví jen tóny, nýbrž i t a k t: v přednesu musí působit také r h y t h m i c k ý p o h y b a t e m p o.

Jakož při zpěvu čistě smyslném musí mít zpívající material svůj, totiž každý jednotlivý tón úplně v moci své, ano umění jakés jinak ani mysleti se nemůže. takž musí i herec míti material řeči, totiž každý jednotlivý

zvuk v moci plné. Zvuk má velkou důležitost, převelkou, jíž ovšem netuší, kdož navyklý z hruba pracovati sám ztratil již citu pro jemnost. Je sice pravda, že nám všem je nyní již význam zvuků lidské mluvy byť i ne nepochopitelný, přece ale již lhostejnější, protože jsme již velmi vzdáleni doby, ve které mluva z onomatopejických a jiných prvků vyrůstala a se tvořila. Umělec však, jemuž pouhý zvuk je již předmětem veledůležitým, měl by sobě významu a dosahu jeho býti zcela vědom, měl by jasné míti přesvědčení, že zvukové lidské mluvy povstali z pudu, aby člověk dojem jistého předmětu také zvukem znázornil, že tedy již prvky řeči jsou schopny státi se tělem myšlénky. Ano, jakkoli to divně zní, je předce pravda, že by se mělo s cvikem zvuku u herce právě tak pokračovat, jako s cvikem tónu u zpěváka, že by měl herec cvičiti čistotu jednotlivé samohlásky, v níž je „mluva v úplné své svobodě", jako zpěvák čistotu jednotlivého tónu cvičí, že by měl herec se zpěvákem pokračovat vždy dál a dál, až by dosáhl virtuosní mluvy, kteráž by pak ovšem myšlénce básníkově podala tělo nejpřiměřenější. Quintilian žádal, aby k vůli vychování budoucích řečníků hledělo se k tomu, by i kojné mluvily zcela čistě! U nás Slovanů, čistě vokalisujících, nebylo by arci potřebí pozornosti tak subtilní, také by málo prospěla naproti návykům herců již letitějších; jedná se nám ale o to, aby síly nové a nejmladší nepřebraly návyky ty co jakous „školu". Kdybychom měli školu dramatickou, mohlo by se v ohledu tom mnoho prospěti a zlepšiti.

Obecenstvo naše nemá dostatek jemného taktu v divadle, protože v životě samém hledí pramálo k čistotě jazykové, k mluvě elegantnější, vybrané. A že nečiní obecenstvo nároků, myslí herci, že jich umění také nečiní. Zapomínají vyučovací a zušlechťující stránky úlohy své

a jsou všedními lidmi tam, kde máme osobu básníkovu vidět a zapomenout individualitu hercovu. Nemluvíme zde o nedostačujícím myšlénce přízvuku symbolickém, ani o tom, že nevyhovuje se vedlé prostého přízvuku logického také dosti přízvuku přirozenému, v češtině prvními slabikami podmíněnému, ani konečně více o strašných bídách gramatikálních, nýbrž o tom, že i sám prostý, přirozený zvuk znečišťuje a potvoří se na jevišti. My slýcháme s jeviště českého zvuky nejpodivnější, ano úplně nečeské, že by se někdy mysleti mohlo, jak v řeči naší hemží se „ö" a „ü", a někdy zas, že české „s" je sesazeno alespoň z desíti sykavých zvuček. Jeden herec vyslovuje v životě zvuk „r" čistě a pěkně, myslí ale, že je zvuk ten sprostý a předvádí tedy na jevišti vždy jakési hrčící „r", zmačkaného, na záškrt trpícího mrzáka.[1]) Druhý slyšel, že dlouhé samohlásky mají se jen as dvojnásob krátkých rozdechnouti, a poněvadž sobě nedůvěřuje, že by dobře vyměřil, vyslovuje všecky samohlásky krátce, přenechávaje třetímu, aby je protáhl „přes desátou hodinu", jak se v idiomu prozatímního divadla říká. Čtvrtý[2]) přivěšuje zase ku každému slovu, kterýmž končí protivné „e", mysle nejspíš, že — poněvadž zvučka ta vyznačuje ze všech zvuček nejspíše jakous relativníj prázdnost, také co přívěsek ničím neuškodí.

Místo aby zvuk co umělecký prvek předstoupil před nás hotově a zakulaceně, slyšíme obyčejně nejisté jeho a trapné tedy tvoření. Stálo by na př. za to, vypočítati, mnoho-li má divadelní čeština dvouhlásek takých, jaké platívají za jen mathematicky možné (oe, ae, eo, ao atd.). „Vyměnění jedny souhlásky za druhou pochází as z orga-

---

[1]) Míněn tu F. Samberk.
[2]) Šimanovský.

nické chyby, změna samohlásek na dvouhlásky rodí se ale z nepravého patha", praví Göthe. A nepravé pathos charakterisuje bohužel zvláště kothurn český a vytvořilo svémravnou školu!

„Literární Listy." Čís. 2. a 3. z 15. a 22. dubna 1865.
Str. 38. n. a 61. n. Feuilleton.

PRAŽSKÝ FEUILLETON.

Umělecký život pražský soustřeďuje se skoro po celý rok jen kolem obou divadel pražských. Při tak velkém městě, jakým je Praha, a při množství opravdové, ano i produktivní intelligence, jaké se zde nalézá, mohlo by se mysleti, že bude alespoň onen směr umělecký co nejdůstojněji a nejbohatěji zastoupen, který je u nás takměř jediným. Avšak i tu jeví se nedostatek opravdově uměleckého snažení. Německé divadlo pražské bylo kdys uměleckou svou výší vyhlášeno, v činohře i zpěvohře. Avšak tomu je již velmi dávno, a i jména někdejších divadelních korifeů, napsaná na oponě Novoměstského divadla, ztratila již své pozlátko a jsou nečitelna. Německé divadlo nesmí již ani na bývalou dobrou pověst hřešit. Poslední zbytky pravého snažení utonuly v tom, že nastal divadlu německému závod s divadlem českým, kteréž místo aby šlo cestou svou zvláštní, vjelo do opotřebovaných kolejí ústavu staršího. Tím se stalo, že oba ústavy přišly na scestí, že okamžitý peněžitý výsledek byl jediným rozhodčím, a že tedy pro přítomnost poměrně učiněno všechno, pro budoucnost pranic, což ovšem

je tím povážlivější při mladém divadle českém, kteréž je pro nás více než divadlem.

Jediné, co se vůbec dělo, byly pohostinské hry, k nimž získáno ovšem sil nejvyhlášenějších, — brillantní prskavky, pro jediný ples a několik hodin nočních vypůjčené démanty! Když odejdou, zbude dřívější nahota, chudoba a tma. České divadlo přibralo k tomu jen ještě kultus proslulých novinek činoherního repertoiru pařížského, což by byla věc zajisté záslužná, kdyby v divém honu nebyla uvedla v jednostrannost. Slovanské drama vůbec nebylo, panovala jen veselohra francouzská a obehraná truchlohra německá. V opeře vypadalo to ještě hůř. Traditionelní italský repertoir cestujících zpěvních virtuosů nedovolil vybočení do oper pro Prahu nových, a vyskytla-li se na kvap študovaná novinka k vůli hostům, ztratila již cenu svou s odchodem hostů zároveň. Slovanská zpěvohra také neměla půdy a z celé řady původních skladeb dramatických, jež se opět a opět vypočítávaly, dojde po dlouhém lamentu journalistickém nyní jedině na Smetanovy „Branibory v Čechách" — dojde-li vůbec aspoň na ty.[1])

Import z Francie má i tu odpomoci. Ředitel Liegert cestoval do Paříže, aby byl přítomen prvnímu provedení Meyerbeerovy „Afrikánky", dílu to nikoli novějšímu, kteréž tak dlouho u skladatele svého leželo, až dramatické síly, pro které úlohy psány byly, dávno již síly i hlasů pozbyly. Ředitel Liegert zaslal radostný pro něho telegram do Prahy, že opera se rozhodně líbila, že je to skutečně

---

[1]) Branibory dokončil Smetana na jaře r. 1863. K provozování na Prozatímním divadle přijal je ředitel Thomé teprve koncem r. 1865 a provozovány poprvé dne 5. ledna 1866 se znamenitým úspěchem.

proslulá „Afrikánka“ a nikoli nějaké „Fiasco di Gama“, jak pařížský vtip tvrdil. Přejem českému řediteli štěstí k tomu, — že Meyerbeer neučinil fiasca, neboť byl ředitel partituru koupil na slepo a mnohé bude ještě velké vydání, než bude moci natřená Afrikánka v Praze vypustit zpěvnou duši svou pod listím jedovatého dle předpisu keře. Snad uvidí pan Liegert v Paříži ještě ledacos jiného, a snad zajde sobě také do théâtre des Folies-Dramatiques na boulevard du Temple a přesvědčí se tam, jak asi zbohatnul pan Mouvier, dříve obchodník v pentlích a jiném módním zboží, napotom divadelní ředitel. Jen ať nepřináší k nám dle zmíněného pána výhradný kultus vaudevillu a frašky!

Prozatím jeví se nyní, jako každého roku v krásném máji, ještě jinde život umělecký, totiž v umělecké výstavě. Pražské Klementinum[1]) vidělo již mnohou výstavu slabou, letošní, jak dosud vypadá, bude as z mnohých let nejslabší. Jsou tam jednotlivá čísla ovšem zcela pěkně a „slušně“ malovaná, člověk ale kráčí kolem ověšených stěn, aniž by pocítil dost málo, že také umění obrazné má nám znázorniti pokrok a ducha času. Dle výstavy letošní byla by prostřednost duchem naší doby, a to je lež, třeba by olejem a vodní barvou illustrována.

Zvlášť ale chudě vypadá to milé umění domácí, pro něž v dobách dávných vynalezeno pěkné jméno „vaterländische Kunst“. Máme zajisté síly české, které měřiti se mohou se všemi, jež považujíce Prahu za „dobrý trh“, mimo peníze z pražských kapes také ještě epithety oplývající chválu z pražských časopisů vyvážejí. Nemůžem říci, že by vystavená díla českých umělců byla snad

---

[1]) R. 1865 přeložena Umělecká výstava opět do Klementina, protože Žofín zaujalo tehda letní divadlo Liegertovo.

slabá, jmenujem ale chudobou, že tak mnohý umělec, který jména toho úplně hoden, vzdaluje se pražské výstavy, jakoby jakés nákazy. „Špatný trh“ nemůže býti příčinou, důvod sluší hledati v antipathii, jaká panuje proti jistým, umění po otčímsku řídícím a pěstujícím pánům. Je nejvyšší čas, aby byla akademie naše důkladně zreorganisována, nebo aby síly mimo Prahu vycvičené nalezly vhodný střed svůj v Besedě Umělecké.

„Literární Listy.“ Čís. 5. z 6. května 1865, str. 108 a n. Feuilleton.

SHYLOK CLOWN ČI JIDÁŠ MACHABEJSKÝ?

Stalo se již často a děje se zvláště s „posvátnými spisy" jednotlivých národů posud, že chybně vykládají se buď celá díla básnická, buď jednotlivé části jejich; někdy se chybný náhled opraví kritikou, někdy není nejjasnější kritika pranic platna. Rudolf Valdek myslí, že odhalil jednu takovou dlouholetou mýlku a sice v oboru dramatickém a praví následující: „Po dobu dlouhou, zajisté již po sto let, navyklo se anglické, za ním pak německé divadlo činiti ze Shyloka střed Shakespearova „Kupce benátského", hlavní osobu kusu na osoby bohatého. Shylok platí zástupcem židovského mučennictva, jeho ukrutným mstitelem, jeho Jidášem Machabejským s bolem tím hlubokým, s myšlénkou tou velkou v ňadrech, zkrátka, on je osobou plně tragickou, jížto jen nepříznivé poměry časové místo meče vtiskly do ruky směnku a nůž řeznický." Nic prý nemůže být mylnějšího než náhled ten. Shylok jest prý — dle náhledu Shakespearova, jak myslí Valdek — „osobou vedlejší, nikoli hlavní, není hrdinou, nýbrž *clownem* (po česku šaškem nebo paňácou, chcete-li), a „Kupec benátský" není tragedií, nýbrž veselohrou".

Vědělo se také před Valdekem, že „Kupec benátský“ vzdor opravdové figuře Shyloka není truchlohrou, jakož se také ví, že „Hamlet“ není vzdor figuře Polonia veselohrou, aniž by se na Valdeka čekalo. Shakespeare má již velikánskou tu stránku při sobě, že v přepestré obrazy své hází nejčernější stín vedle nejbělejšího světla, že vyrývá kus skutečného života, a život zase náš má do sebe to, že málo která veselá hra jeho je bez přiměsku smutnějšího a málo která smutnohra bez kousku komiky. Život sám, jenž se na jevišti smí jen idealisovat, nikoli falšovat, rozhoduje všechny aesthetické otázky druhu: „smí-li mít truchlohra episody komické, či nesmí-li.“ Veseloherní ráz „Kupce benátského“ neujímá Shyloku ani zrna opravdivosti; přihlídněm však blíž, sledujíce důvody Valdekovy. Při tom ale podotýkáme hned zde, že nenahlížíme, proč by zas s druhé strany měl se stát Shylok jakýms Machabejským. Shakespeare zindividualisoval zkrátka žida benátského v rámci právě takém, jakýž mu podával celý život benátský.

Pohlédneme-li na nárys Shakespearovy hry, na rozměr jejích částí, vidíme ovšem, že Shylok nevyplňuje kus celý. Nevystupuje sice ve scenách četných, kdekoli se však objeví, stává se scena závažnou a naše pozornost zůstává mocně k němu připoutána, pokud se žid nevypotácí zničen ze síně soudní. Kdyby objevoval se ještě nadál, získal by snad úpadem svým soustrast, a takto ani nemohl Shakespeare působiti na své současníky tak vzdálené humanní myšlénky našeho věku. Že Shakespearu samému nebyla humannost myšlénkou cizou, vysvítá již ze Shylokovy trpkosti proti utlačovatelům křesťanským. Hlavní váhu dodává ale Shylokovi, že v nejzávažnější sceně celé hry, v sceně soudní jest osoba jeho osobou první a sama Porcia teprv osobou druhou.

Ostatní herci zde přirozeně musí vždy ustoupit představovateli Shyloka, jakož sama Porcia ustupuje před Shylokem. Že kus žene se po úpadu Shylokově ještě o celý akt dál, není zde rozhodující. Náměsíčnici Jessiku mohli bychom vidět již dříve šťastnu, a prsteny vyměněné mohly by také na konec čtvrtého aktu již službu svou dokonat, aniž by bylo nevyhnutelně třeba aktu pátého. Shylok jest a zůstane osobou hlavní vzdor tomu, že ostatní osoby hry rozpřádají nepatrné maličkosti své ještě na akt další. Shylok jest a zůstane ale také osobou opravdovou!

Clownského nespočívá zajisté nic v tom, že veškeré osoby závodí v ubližování Shylokovi. Již mnohému otci utekla dcera i s bohatstvím jeho k vůli milenci, aniž by byl otec pro to již šaškem se stal. Již mnohý Tubal vysmíval se neštěstí přítelovu a mnohý Lancelot utekl ze služby pánovy, aniž by bylo někoho napadlo, přítele nebo pána k vůli podobným lidským mizerám nazvati šaškem. Že šlechetný Antonio sám nemá se židem outrpnosti, že Antoniovi přátelé, mladí bonvivanti, židu se posmívají, je přirozený odlesk doby, jakož odleskem doby té je také zákon na konec žida zcela rozdrcující. Soudci s ním zacházejí z počátku důstojně a nikoli jako se šaškem, ano vyjednávají s ním, a nesmíme zapomenout, že teprv pak mizí všechna lidskost naproti němu, když nelidská krvežíznivost Shylokova náruživosti nanejvýš popudila. Je nelidskost známkou šaškovství? Či měl snad Shakespeare, aby nebylo mýlky o opravdivosti povahy Shylokovy, dát kupci maso vyříznout nebo žida oběsit?

A nyní Shylok sám, je v jeho řeči jen atom clownství? Myslíme, že není ani výrok jeho o „celém lese opů“ šaškovitým, situace dodává i výroku tomu ostrosti, a jeho cizejší nám a jen proto komičtější výkřiky

„Danieli!“ vyplývají důsledně z celé testamentární fraseologie Shylokovy. Shylok je především židem, cítí se co takový a chce jím zůstat. Nikdo neupře, že Shylok cítí bezpráví a potupu jemu činěnou, on cítí své nízké postavení právě tak, jako mnohý křesťanský chuďas posud v „humanní“ době naší, on ale potlačuje cit ten v sobě právě tak, jako novověcí chuďasové naši k vůli existenci své. Shylok nese těžce slinu, kterou mu Antonio „rokelor“ jeho potřísnil, neboť cítí urážku své lidské hodnosti, své národnosti, svého náboženství, on ví, že slina padla naň co na žida; židem chce ale zůstat, a první pomůckou k tomu jsou peníze, a druhou zase peníze, kupcem musí být, aby mohl židem zůstat, Antonia musí třeba ze světa sprovodit, aby nabylo prostředků a moci židovstvo benátské, jehož hlavním representantem je Shylok. Peníze jsou pomstou, jsou ale zároveň ochranou pro budoucnost. Tím byly za Shakespeara poměrně víc, než za humanního Richarda Cumberlanda, a ještě když Cumberlandův „žid Shewa“ do Německa se dostal, cítil žid Boerne nutnost, aby ve jmenu svého lidu zvolal: „Jakž nemá Shewa milovati peníze, když nikdo nemiluje na něm jiného než peníze!“

Shylok nemá nejmenšího nadání k vtipu, nejmenší chuti k humoru; sarkasmus, ale je přirozenou, vlastně individualní mluvou jeho, a sarkasmus je vždy příchuti opravdové. Shylok mluví věty ostré, pevné, žulové; vzdor vší nechuti, jakou máme proti nízké peněz chtivosti, domůže se Shylok přece vždy jistého čistě dramatického dojmu buď osudem židovstva, které Shyloky zrodilo, buď velkou náruživostí Shylokovou. Nechcem pokládat Shyloka za jakéhos morálního velikána, velikánem v náruživosti jest ale zajisté. Mravní jeho cena jest ničemná, nízkost ta ale není šaškovita, nýbrž opravdova, proto má

také nyní ještě diváky proti sobě, tak že mu přejí, když se svíjí. Obyčejně se mu ovšem i smějí, neboť nedojde s ním předce až k nejhoršímu a ztraceného jmění může snad znovu nabýt; přestali by se smát, kdyby konec jeho byl ještě opravdovější, jakž by také mohl být. Praví-li Valdek: „Shylok jest a zůstane tím, čím ho Shakespeare učinil: sprostá a nízká povaha s přídechem silně komickým," pravíme zase: Shylok jest a zůstane tím, čím ho Shakespeare učinil: sprostá a nízká povaha rázu ouplně opravdového. Shakespeare nechtěl středověkému svému židu opatřit výsměv clownství, bylo by to též jako posměch spoutanému, nebo mrzákovi, jenž se sice přihodit **může**, pro který ale spoutanec nebo mrzák pořád ještě není žádným clownem. V prostém a sprostém životě bývají jisté druhy neuvědomělé komiky; ty však mění se v poesii na opravdovost dojemnou, k přemýšlení vedoucí. Byli-li středověcí židé clowny svých současníků, nemohou jimi býti bez z c e l a z v l á š t n í h o individualisování na jevišti!

Ostatní důvody Valdekovy jsou právě onoho druhu imbecilního, jakého bývají vedlejší důvody vždy, když hlavní důvod nedovedl by se o sobě na nohou udržet. Clownství spatřuje na př. také v tom, jak mísí Shylok žaloby pro dceru s žalobami pro své dukáty. Waltera Scotta „Izák z Yorku" jest jaksi odleskem Shakespearova „Kupce". Také u něho vidíme mísení to citu ušlechtilejšího s citem špinavým; ač však děje se Izakovi od Ivanhoe dobrodiní všeliké, o jakém Shylok nemá ani zdání, přece nemá Izák proto ani za mák rozhodného clownství do sebe, právě jako Shylok ne.

Ze Shyloka učinili prý již staří angličtí herci mučedníka a zástupce pomsty potlačovaného židovstva proto, že sami byli kastou opovrženou, že tedy byli soucitni,

třeba by soucitu snad ne zcela uvědomělého. Psychologický ten důvod vyžadoval by silné historické podpory, rozpadá se ale sám vlivem jiného tvrzení Valdekova. Byli-li židé, jak Valdek praví, clownové Shakespearových současníků, nebyli by se herci tehdejší, aniž tak snadno jejich sledovníci opovážili jinak Shyloka představovat, než co clowna. Valdek se hněvá na herce německé, že převzali od anglických pojmutí opravdové, hněvá se na herečku Gabillonovu, že v soudní sceně náhle zvracuje lehký ton veseloherní na tragický a se Shylokem že mluví tonem mravní rozhořčenosti. Porcii dojímá osud milencova přítele a působí na ni také nízkost Shylokovy povahy!

Pro to vše také nemůžem souhlasit s Valdekem, který sobě přeje, aby byl Shylok v „prvotní" své clownství restituován, a stane-li se to snad na některém divadle německém, ohražujem alespoň jeviště české, na kteréž „Kupec benátský" z Německa přešel. Divně by se vyjímal clown Shylok u nás, kde o „karakterní komice" bývá bohužel příliš často clownský náhled.

„Literární Listy." Čís. 12. z 24. června 1865, str. 277 a n. Feuilleton.

ČINOHERNÍ HLÍDKA.

Při jednom výletu „Umělecké besedy“ měl prozatímní řečník prozatímní řeč, při které bylo vše tak prozatímní, že se zatloukaly i do „prozatímního praporu prozatímní hřeby“. Prosím za odpuštění, že věta první je větou hned tak jednozvučnou, chtěl jsem ale skutečně podobnou řeč míti o nynějším vedení českého divadla. Musíme se jen prozatímně vyjadřovat o věci, která má v čele tak určitý ráz prozatímnosti. Avšak nepomíjejme ani zde příležitosti vhodné a poukazujme neunavně k tomu, co by se činiti mělo. Víme, že konečně předc (z)vítězíme.

Nikdo ze vzdělanců nesouhlasí již asi s náhledem výstředním, že divadlo má vždy jenom vzdělávat, vždy jen poučovat: ušlechtilá zábava je neodlučitelná od umění. Nikdo ale zase neupře, že dle zušlechťujícího úkolu každého umění má se k poučení hledět všude kde se jen může. Máme tu hlavně na zřeteli odpolední hry české, které už dávno nejsou obecenstvu tím, čím bývaly. Dostatkem je známo, že v Praze je velké obecenstvo české pro hry ty. Na množství to spekuluje se, ale jen kasovně, jen fraškovým titulem, nějakým „Životem ve

snách“ nebo „Kloboučníkem a punčochářem“. Jedná se právě jen o náhled, který možno že směřuje k tomu, abychom měli v odpoledních hrách náhradu za scházející nám „divadlo pro lid“. Kdyby nezasahoval repertoir odpolední do her večerních, což se bohužel děje, byla by celá věc záležitostí a otázkou pouze kasovní. Takž ale žádáme, aby k vůli samému zabezpečení her těch odpoledních, k vůli systematickému vzdělávání obecenstva, nejvíc nižším třídám a drobnější mládeži náležejícího, byl také ušlechtilejší system ve hrách těch. Stokrátę bylo již obšírně rozloženo, jaký úkol výminečný sice, za to ale tím vznešenější má divadlo naše, jaký je význam jeho v životě našem politickém i společenském. Kdož význam ten úplně pochopil, jest sobě také vědom cíle, k jakému, i cesty, po které kráčeti má ústav český. Žádost to přirozená, že hledáme pochopení přede vším u těch, kteří mají vplyv na řízení divadla. Nechcem velkých esthetických měřítek, nechcem snad „saisony shakespeárské“; chcem ale předce repertoir takový, který šíří v obecenstvu dobré porozumění poměrům a nynějším záhadám společenským a který budí lásku k velkým dějinám národa!

Divadlo naše dotrpělo se právě spasné jakési krisi, doufáme, že nejbližší budoucnost bude lepší než celá minulosť.[1]) Doufáme-li ale něco pro hry odpolední, doufáme ještě více pro hry večerní. Tyto jsou vlastním životem ústavu, jejich choroba sahá v účincích svých daleko mimo zdi naše prozatímní a daleko za dobu nynější. Že pak hrám těm zdrávo nyní není, k tomu nepotřebí věru důkazů. Repertoir nehonosí se žádným pokrokem: novinek je co

---

[1]) Neruda naráží tu na odstoupení Liegerta od ředitelství Prozatímního divadla, jež měl opět převzíti Thomé.

nejřídčeji a novinkou sluje podivným způsobem nyní u nás již kus starý, je-li v divadelní řeči „nově v scenu uveden“, což znamená v poctivé češtině as tolik, že sedadla, která dříve v pravo stála, jsou nyní na straně levé, a ten, kdož dříve úlohu neuměl, že ji odevzdal někomu jinému, který ji nyní neumí. Pohybujem se v červotočině as dvou tuctů dobrých sice, ale velmi, velmi starých a známých her, kteréž herectvo napnou málo kdy a obecenstvo již omrzují. Ani beneficianti, dříve snahou proslulí, nehledí sobě novinek více. Při tom pozorujeme dvě ještě věci nemilé, za prvé, že herectvo při starých hrách klesá v nedbalost, na př. při „Starých mládencích“ a „Paragrafech na střeše“ již až urážlivou, za druhé, že v obsazování dějí se chyby kardinalní. „Romea“ hraje začátečník, který by nám Romea i tenkráte špatně hrál, kdyby hrál na začátečníka co možná nejlíp, a „Sklenice vody“ dává se tak, že nepochopujeme, proč se dává.

Jak praveno, krisis je zde. Proto také prozatím naznačujem jen co nejvšeobecněji, doufajíce, že příští obšírnější hlídka naše nebude také vady obšírněji rozváděti.

„Literární Listy“ čís. 12. z 24. června 1865 str. 279. Feuilleton.

VDĚČNÉ A NEVDĚČNÉ ÚLOHY.

Jisté úlohy nesou divadelní kletbu svou po desítiletí a vlekou ji z jeviště na jeviště. Některý kus dáván poprvé na jevišti, na kterém nevládla veskrz svědomitá režie, nebo na kterém nebylo pro úlohu tu či onu svědomitého herce; traditionelně obsadí se již na divadle druhém úloha nešťastná, která ani potlesku nevynesla, silou vedlejší, nejchudší jen routinou pracující, a úloha platí za nevděčnou, pokud vůbec celý kus platnost jakous má. Nikdo nestará se o její povznešení, nikdo sobě popelky nevšimne, kletba její stává se historickou a máme tu první druh úloh nevděčných: historicky „nevděčné“ úlohy. Podle těch rozbují i v kusech nejnovějších úlohy „nevděčné“ a pojem té nevděčnosti zakládá se v tom, že úloha nevynáší buď vůbec aplausu, buď že by na aplaus stačilo jen velké, opravdové namáhání, za kteréž úloha prý „nestojí“. Vděčnou úlohou nazývají tedy naopak tu, která získala již hercům oslavu a tedy své renomé má, nebo tu, při které herec bez velkého namáhání má potleskový svůj výdělеček. Dle toho vidíme pak v kuse pět neb šest dobrých figur, kdežto vše ostatní jen ledabylo se odbývá, vidíme vedle vynikajícího věci až urážlivě nedbalé, vedle

lesklého bohatství protivnou duševní chudobu, písek vedle palmy. Mnohá zcela dobrá hra vypadá jako koberec sešitý z aksamitu a hadrů, a vedle lesklých kostumů vyznačuje se šatem ošumělým nebo bezvýznamným obyčejně i herec „nevděčné" úlohy, jakoby se obecenstvu naznačiti chtělo, čeho netřeba dbáti. Tu pak se ovšem divíme často dobrému spisovateli, ano nepochopujem ho, že vedle postav genialně kreslených nakupil takovou duševní nicotu!

Definice vděčné úlohy je velmi jednoduchá. Aesthetika praví, že „úloha, která má v organismu kusu závážné a potřebné místo, není vlastně nikdy nevděčnou"; vždyť dramatická hra není pouhým monologem, a za každý v divadle strávený večer chcem vidět celistvý obraz rozmanitého života. Byť ale byla mnohá úloha jen episodní, která by bez značné ujmy zcela z kusu se odstraniti mohla, byť tedy byla jen okrasou a nikoli organickou, životní části, zůstane vždy vděčnou, jakmile poskytuje umělci příležitost, aby předvedl nám osobnost celistvou, individualitu rozhodnou.

Dobří spisovatelé, Shakespeare a Schiller na př., nemají vlastně skorem žádných „nevděčných" úloh. Také jich nemívají ani spisovatelé ti, kteří znajíce efekt divadelní pracují jen k tomuto; uvádíť na jeviště jen osoby takové, které jsou vodítkem neb světlem děje a hlavních osob, nebo vypočítají i episodu každou, aby měla osobní váhu svou. Tím ovšem nemá být řečeno, že nevděčných úloh vůbec není. Jakož v životě samém jsou jisté existence, jež lze označit co zbytečné nebo alespoň co nevděčné, takž se také přihodí spisovateli, že podobným figurovým tmelem musí budovu svou obmyslit. Avšak nevděčných úloh je nepoměrně méně, než by se dle hry herců, a to hlavně herců českých mysleti mohlo.

Honba za výsledkem okamžitým a lehce dobytým maří úctu k umění. Každé umění žádá šetrnost nejvyšší, každé dílo umělecké má šetrnost tu jeviti i v nejdrobnější své části. Jakož ve čtverozpěvu nesmí sobě počínat jednotlivý hlas dle libovůle své, aby souzvuk pravý byl docílen, jako socha nesmí mít hlavu Venuše a tělo oněch tuctových andělů, které vídáme po hřbitovech plakati nad tělesním svým mrzáctvím, aby celá socha nepůsobila komikou protivnou, takž také musí při hře dramatické vše být šetrně podáváno, vše do podrobna vypracováno, aby vytvořilo souzvuk a celek v pravdě umělecký. Chvalitebná je snaha jednotlivcova, aby vyniknul, snahu tu musí mít ale k a ž d ý spolupůsobící, sic neuvidíme skoro nikdy hry veskrz umělecké. Herec musí vše na úlohu svou vynaložit, musí se ale dovést také umělecky umírnit a celku podřídit; také když mu nekyne se strany obecenstva odměna, má mu dostačit vědomí, že přispěl k celku veskrz zdárnému. Takové sebevědomí je první charakteristikou pravého umělce.

„Lear" může být ovšem pro sebe „Learem", „Posa" může i o sobě většími scenami svými dojíti platnosti; avšak tu se obdivujem jen umění j e d n o t l i v c o v u a neodcházíme uspokojeni c e l k e m, nasytili jsme se uměním h e r c o v ý m, nepoznali jsme ale krásy d r a m a t i c k é b á s n ě. Opakujem ještě jednou, že žádáme od herce především vědomí, že pracuje k uměleckému celku, že úlohou jeho jest, aby pomohl nám k plasticky živému názoru básnických krás. Při tom ani nepřipomínáme četných případů a příkladů umělců skutečně velkých, kteří ujavše se úlohy „nevděčné" přivedli ji náhle k platnosti netušené.

Vymýtění nepravého pojmu o úlohách nevděčných, redukování těchto na počet jich přirozený závisí ale ne-

jen od herců, nýbrž i od režie, která nejen že zkoušky řídí, ale i úlohy rozdává. Doufáme v pokrok našeho divadla, v rozkvět umění slovanského a české poesie dramatické. Kdybychom se toho domohli, kdyby nezakotvil se pravý náhled o významu dramatického umění, jak často by mohla nastoupiti omrzelost u talentů produktivních a zmařit se talent nadějný, kdyby plody dramatické měřily se dle toho, mnoho-li laciného potlesku vynesou! Pro doklady nemusili bychom sáhnout o mnoho let nazpět!

„Literární Listy.“ Čís 13. z 1. července 1865, str. 298 a n. Feuilleton.

JAKÝ VÝZNAM MÁ PRO NÁS REPERTOIR NÁRODNÍ.

Jediné stálé divadlo naše má jiný význam a jiný účel než divadla jiná.

Pražské divadlo naše, vzhledem repertoiru, neliší se skoro praničím od divadel jiných; kdyby se v něm to, co se provozuje, provozovalo německým jazykem, ani nikoho nenapadne, že máme divadlo před sebou, které vyrostlo jinak než kterékoliv divadlo německé, a že z něho a jím má se podati nepoměrně více národu českému, než podává na př. divadlo vratislavské neb pražské německé národu německému. České divadlo má v poměru k sterým divadlům německým práci obrovskou, jíž dostačí jen tenkráte, když správci jeho spojí s opravdovým nadšením pro věc naši také opravdové studium věci naší. Kdežto se každému řediteli německému odpustí bez dalších řečí všecka samočinnost, postará-li se jen o to, aby seznamoval obecenstvo rychle s novinkami a jinými plody samočinnosti lidí jiných, je samočinnost jedinému českému divadlu přirozeně první povinností. Sta německých divadel dovedou i při velké nedbalosti přece nějaký, třeba by jen zdánlivý a pouhou změnou oslňující pokrok; kdybychom však my chtěli

se postaviti na totéž nečinné a jen odjinud vše přebírající stanovisko, bude divadlo české v řadě jiných divadel jen tím, čím je literatura pouze překladatelská v řadě literatur původních.

Každé německé divadlo nové obdrží hned do počátku hospodářství svého bohatou dramatickou literaturu národní, přeložený již výbor dramatických her francouzských a anglických a prospívají mu také herecké vzory, vyšlé ze školy národní, německé. My na to vše máme jen jistý, dosti mezer ještě objevující výbor her cizích. Domácí dramatická literatura naše honosí se ovšem také již mnohými kusy, které vřaděny mohou být v repertoir stálý, jiné ale závady nenechávají nás v nich se pokochat. Zaprvé nenašla posud divadelní správa naše pravý poměr, v jakém se mají pěstovati hry domácí k hrám cizím, za druhé nejsou naši herci dalekou většinou dost českými, aby původnímu, českému životu odpovídajícímu kusu mohli dodati ráz také v provedení původní. Co však nepředstupuje před nás v plné síle původnosti, individualnosti, přechází vždy napolo cize a nezasáhnouc hloub, nelitováno zase odchází. Obecenstvu je pak zcela lhostejno, vidí-li kus původní nebo kus přeložený, a že jiné literatury měly mnohem více příležitosti, vyvinouti se z bohatšího života svého národa, obdrží jiné literatury u nás více vrchu než potřebí.

Víme, že divadelní správa nových kusů nevykouzlí, a nepíšou-li je spisovatelé, že jich nemůže podávat, a nedovedou-li vůbec herci český kus česky zahrat, že jim to nemůže vnutit. Avšak na herce může vždy působit rozumným poučováním, rozumí-li sama vůbec něčemu, a především tím, ukazuje-li sama pietu k literatuře národní. A na literaturu a na spisovatele působí opět pietou tou, řádným provedením her původních, starostí, aby

dobrý kus neklesl v zbytečné zapomenutí, a laskavostí při zacházení s plodem novým. V poslednějším musí ji kritika co nejrozhodněji podporovati.

Piety, laskavosti je potřebí, aby zaujala česká literatura v našem repertoiru ono místo, které jí přirozeně patří, aby obecenstvo samo toho žádalo. Obecenstvo chce být s jeviště dojato plným životem, při hře české tedy plným životem českým. Co bylo v ohledu tom posud obecenstvu uděláno, aby sobě rozhodně přálo her původních? A může za to literatura? Jak mnohý velký talent dramatický nerozvinul se nám jen proto, že nebylo vůbec národního života, který by se byl na živoucí ideal povznésti mohl! Co mohl posud podati spisovatel český? Z moderních kusů byly to hry většinou studentské a etudiant je, jak známo, po celém světě stejným sociálním faktorem a má jen málo kdy něco typického pro sebe, kteréž se také ostatně dvěma či třemi figurami již vyčerpá. Spisovateli zbyl tedy jen „obraz" ze života pracovnické či rolnické třídy, života to do nedávna velmi chudého a zhněteného, tak že skoro bolno o něm psát, a zbyl mu kus historický. Avšak co učiněno se strany exekutivní? Nebyla-li herci v „obraze" úloha připsána, jak se říká, „dle těla", nestaral se ani sám o vyhledání typů spisovateli odpovídajících, a kruh figur byl tedy již zase obmezen; a co do kusů historických neučiněno se strany divadla skoro pranic. Herec se „povznesl" na stanovisko nejvšeobecnější, na kterém je Žižka a Wetter von Strahl[1]) stejnou zcela osobou, a režie neměla buď ani prostředků, buď nedbala jich zhola, tak že často ani dekorativní ani kostumní část neodpovídala hře historické. Nynější ruch

---

1) Úloha rytířská v Kleistově činohře Katinka Heilbronnská.

veřejný a s ním spojená volnost společenská vzbudí u nás konečně nový zase život, který zvenáhla rozvine se na život individualní, jenž poslouží předměty a zjevy svými především zase spisovateli dramatickému, na jeviště uvádí právě jen fotografii života, ovšem že s idealním retouchem svým.

Snad není ani potřebí podotknouti, že nikdo neočekává, aby samostatnost českého dramatu rozvinovala se jaksi již z vejce. Na to jsme pokročili již příliš daleko a styk s ostatním světem literárním a uměleckým je také příliš velký. Cokoliv jinde již překonáno, musí i nám co překonané platiti, v dramatu i v literatuře ostatní. Vše, co jinde již na čistou myšlénkovou výš povzneseno, celé to bohatství názorů ostatního vzdělaného světa musíme považovati za své; avšak všeobecnost tu třeba navléknout na zvláštnosti a osobnosti n a š e, tak aby česká literatura byla tolikéž co český život: rovnajíc se výší svou výši ostatního světa, aby měla přece barvitost svou zvláštní. Byť zplodil národ náš i genia některého velkého, p o č t e m těch geniů s těží budeme se rovnat národům desetkrát četnějším, a těžký by byl zápas o uznání, kdyby literatura naše zaujala stanovisko p o u z e světoobčanské; dovedem-li ale mocně a silně podat n e j v l a s t n ě j š í s v ů j r á z u s t y k u j e h o s e v š e o b e c n o s t í, budem v řadě k stejnému cíli jdoucích vždy přece platnou, samostatnou „jedničkou". Shakespearovy osoby, i nejvšeobecněji držené, mají vždy anglický vzduch kolem sebe, Goethův „Faust", dílo nejvšeobecnější a čistě abstraktní, má ráz ducha německého a tolikéž nesou i klassická dramata starověká i moderní hra francouzská zcela ráz doby a národa svého.

Jakož ale na př. dramatický spisovatel francouzský

nebeře svých vzorů odjinud, takž jich také nebeře francouzský herec. Má-li dostoupit herec výše skutečně umělecké, nedostoupí jí zajisté pouhým následováním, vždyť je již sama osobnost hercova momentem veleplatným. Následováním dosáhne se jen routina, kterouž lze jako obchodní zboží měřit; umění ale dosáhne se jen studiemi, plynoucími z nadšení. Dosáhne-li herec pilným cvikem úplné nadvlády nade všemi svými prostředky hmotnými, zbývá mu pak ještě velké studium života, aby sama sebe dovedl přetvořit na nejrozmanitější individualnosti, jež představovati má. Co jest ale bližšího herci než život jeho domácí? Čemu se již v rodině a u souseda učil, dovede nejlíp a původně podat. Ten domácí vzduch má něco zvláštního do sebe! „Angličan hraje nejlíp „Macbethy“ a Francouz figury salonní.“

České umění dramatické, má-li být uměním, musí povznést se na původnost, a proto také musí divadlo naše moudře pěstovati literaturu původní, bdíti nad spisovatelem i hercem, tak že opravdovým snažením vzbudí a udrží se nadšení u obou. Oběma prospěje pěstováním dramat jinoslovanských, nám poesií i obsahem svým tak rychle přístupných a milých. Avšak v tom se má právě jevit rozum upřímně smýšlející správy, aby nevyčkávala náhod a příhod, nýbrž sama se starala o to, co je na slovanských divadlech dobrého. Její poviností je, aby to znala a sama sobě opatřovala. Od ní samé musí tatáž hlavní iniciativa vycházeti i vzhledem k repertoirům neslovanským, tak aby divadlo naše bylo obrazem naší domácnosti i světa vůbec. Spisovatel potřebuje rozmanitých vzorů, herec musí se okoušet v nejrozmanitějším, obecenstvo žádá sobě seznat také život jiný a cizí: repertoir českého divadla musí stejně národu našemu jako národům jiným býti práv!

Nepraví se, že to vše má býti dnes či zítra, je tu vytknut jen konečný cíl. Podle toho ale, kráčí-li se skutečně k cíli tomu, měříme upřímnost a schopnost divadelní naší správy.

„Literární Listy." Čís. 23. z 9. září 1865, str. 547 a n. Feuilleton. [1])

---

[1]) Veškeré zde z „Literárních Listů" otištěné články Nerudovy podepsány tam plným jménem: Jan Neruda.

NÁRODNÍ LISTY.

1865.

CENSURA DIVADELNÍ.

„Dokud mám censuru v ruce, mám sebe.“ řekl Sedlnický. Dobře to tušil, jakou duševní mocí censura je, jak s ní zároveň upadá všecka moc absolutistická, protože před myšlénkami se rozpadne vše, co myšlénky absolutisticky určovat, obmezovat a přistřihovat chce. Praeventivní censura, totiž ta, která ještě před tiskem vše odstraňovala, co vypadalo tak, že by se nemohlo otisknouti do čítánky pro děti a do labutí literatury ostatních nevinných občanů, přestala již dávno všude. Knihy a časopisy mohou se nyní směle vytisknout, na mnohých místech postaráno ale o to všelikými zákony, aby ona smělost nebyla příliš smělá.

Podivno však, že ani ve státech, ve kterých svoboda tisku nejdéle nepřetrženě trvá, v Anglicku, v Dánsku na př. nevymizela přece jistá praeventivní censura, totiž censura divadelní. V dojemný zvuk, v živou plastiku přecházející slovo básnické zdá se být zcela jiným kořením než slovo to vytištěné, a tak se přihazuje zázrak,

že to, co vytištěno a rozšiřováno bez závady, často velmi mnoho závad nalézá, když se to provozovati má.

Jest sice u nás nad zemskými divadly určena intendantura, která také dříve všechno čísti musí, než se kusy k provozování připouštějí, avšak ta zdá se býti nedostačující. Také zdravý takt obecenstva nezdá se dostačovati, kde se jedná o mravnost, zkrátka v mravním i v politickém ohledu panují nad divadlem posud poručníci. Jakož by se proti censuře vůbec ničeho také při tiskopisech nenamítalo, kdyby odstraňovala jen takové věci, které by samo lidské společenstvo a tedy každý spravedlivý soudce ztrestal, takž by se také nenamítalo ničeho proti censuře divadelní, kdyby často nechtěla, aby v divadle nezrcadlil se volný proud politický, a kdyby osobní ouzkostlivost nebo i pánovitost jednotlivých censorů neprovedla mnohdy i v jiných ohledech lecos pěkného.

Že se na př. také u nás a to i v kruzích konservativních pomýšlí na upravení censurních poměrů, dosvědčuje vídeňská jedna korespondence v „Augsb. Allg. Ztg.“. Dopisovatel praví: „Tatáž vznešená... (jsme příliš ouzkostlivě k zdvořilosti vychováni, než abychom slovo to třeba by po Augšpurkyni opakovali), kterouž se vyznamenávala předbřeznová censura kněh a časopisů, ovládá podnes růmělku censorovu. Sprostnosti propouští se volně, také když cit i nejposlednější galerie urážejí, avšak politické vtipy a narážky škrtají se nemilosrdně. Někdy je škrtání samo sobě účelem, a člověk nemůže pražádného důvodu udati. Částečně spočívá vina našich spisovatelů, že tak bídně fádní a dvojsmyslné kusy píšou na tom, že ani nesmějí býti vtipnými. Oprava divadelní censury naší je nutna, mořít básníky, ředitele a herce jak nikde v Německu.“

Každá divadelní kniha předkládá se dříve úřadům, než se ku provozování připustí. Dovolí-li se vůbec kus, vrátí se kniha a na konci jejím je přivázáno ouřadní, dobře spečetěné povolení na půlarchu krásně bílého papíru, mnohem bělejšího, než jaký bývá komisní papír divadelní knihy samé. Zde pak stojí pěkným kancelářským písmem napsáno, že kus došel buď úplné milosti, nebo že na stránkách x y musí se vynechat to a to, — „omissis delatis", říkala předbřeznová censura, nebo že se musí změnit tak a tak „correctis corrigendis", říkávala tatáž. Nad vyplněním bdí pak úřadní osoba, a každý hřích nebo samovolný přídavek tresce se pokutami, jak již i z historie žofínského divadla známe.[1])

Vyškrtávání a opravování to je vzdor všemu předce vždy jakýmsi, třeba slabým odleskem doby. Probíráme se někdy v tom a mimovolně předstupuje před nás při jednotlivém škrtnutí celá doba. Do těch předbřeznových nápadů, které na př. v „Divotvorném klobouku" vyškrtaly i slovo „pánbůh" pokaždé, je ovšem již trochu daleko bližší příklady ale také dostačují.

V Klicperových „Boleslavcích" vyškrtnut r. 1855 následující výrok Oldřichův: „Nejen hájiti, co nám ještě nechali; ale co nám vzali, snad se ztrátou svého života vydobývati, jest a bude nyní každého vévody českého trůnu pilná úloha, tak že synům našim až do pátého kolena bude v úplné zbroji zůstávati a na bojištích zesivěti."

V téhož „Soběslavu" škrtnuta roku 1858 věta: „Měl bych drahou vlast svou rozšlapat dát vaší podkovou?"

---

¹) Divadlo zřízené řed. Liegertem r. 1865 pro letní hry v sále žofínském.

V Hugovu „Angelu“ škrtnuto r. 1859: „Dvě duše, jež jako naše spolu splývají, toť něco čistého a vznešeného, co by bůh sám nechtěl znepokojovati. Já miluju tebe, ty mne, a bůh nás vidí! Jen my tři bdíme v této chvíli.“

V Scribově „Sklenici vody“ škrtnuto r. 1862: „V naší zemi“ (Anglicku) „ministři, kteří se nelíbí“ atd. Místo slova „Rakousko“ oktroyováno „jinou říši“. Z fráse: „O slabosti ženská a královská“ vytrženo „a královská“.

Z „Tří Maupinových“ ztratila se fráse: „Sliby jsou svěcená voda, nic nestojí.“ Ze „Starých mládenců“ vypadlo slovo „nevinnost“ skoro všude, což bude ovšem zvláště těm divno, kteří z divadla znají „Staré mládence“; ve „Hříšné lásce“ určeno, že se má vystupující tam purkmistrovský kandidát jmenovati jinak než „Vaněk“[1]) atd.

Censurování kusů podobá se ale pouhému gourmandství naproti censurování kupletů. Nebohému kupletistovi zbude někdy právě tolik, že mu ani za to nestojí, aby zpívat začal.

Ti, kdož mají divadelní knihy na starosti, libují sobě v novější době liberalnost a neúzkostlivost pražské censury. Věříme tomu rádi, vítámeť v každém oboru rakouského úřadnictví náhled zdravý. Avšak příjemný ten zjev závisí na všechen způsob od osobností úřadníků zanášejících se s censurou, změna osobnosti může náhle všechno zvrtnout. V naší době neradi již závisíme od osobností a od náhody, kteráž vždy má přídech milostivosti; pevná norma, zákon chrání líp a jsou nám záštitou pro budoucnost. Nechťsi vzhledem k mravnosti panuje rozumná a neouzkostlivá dohlídka dál, pro dějepis a poli-

---

[1]) Pol. censura viděla v tom narážku na býv. dlouholetého purkmistra pražského z dob absolutismu, dra. Vanku.

tiku nechť je měřítko pevnější. Divadlo nesmí zůstat zavřeno politickému proudu nynějška, spisovatel musí mít právo, aby, hodí-li se mu, přibral do hry své i politickou stránku života našeho, aby také, pokud historický předmět neustupuje sám požadvkům poetickým, mohl s ním naložit zcela tak spravedlivě, jak dějepisec. Měřítkem zde může být jednoduše, že co zákon k tisku připouští, zůstává nezávadno i na jevišti. Či stala by se snad demonstrace, totiž demonstrativní potlesk, vyvolaný prostě řečenou, ale všeobecně cítěnou pravdou, trestuhodným čínem v divadle, kdyby pravda sama v tiskopisu byla nezávadna? Ve prospěch již literatury své dramatické žádáme pevné, určité normy pro divadelní censuru a opakujem po německém dopisovateli, že „oprava divadelní censury je nutna, moříť básníky, ředitele a herce“!

„Národní Listy“. Čís. 116. z 29. června 1865. Feuilleton.

ZA DIVADELNÍHO MEZIVLÁDÍ.

Pan Liegert nemá více rozhodného slova v divadelní kanceláři, zemský výbor svěřil správu rukoum jiným.[1])

[1]) V polovici června 1865 podal ředitel Liegert zároveň s tehd. ředitelem německého divadla pražského Wirsingem zemskému výboru návrh toho smyslu, aby Liegert propuštěn byl ze závazku dávati česká operní představení (t. j. aby česká opera byla zrušena), poněvadž prý dvě opery v Praze obstáti nemohou. Při českém divadle měla zůstati jen činohra a mělo býti hráno pouze čtyřikráte v témdni, jako se dělo první rok po otevření prozatímního divadla, zpěvohra pak měla býti ponechána Wirsingovi. — Pro případ, že by zemský výbor na tento návrh nepřistoupil, žádal Liegert zvýšení dosavadní subvence zemské 10.500 zl. pro běžící rok mimořádně o 12.000 zl. a pro případ, že by mu zvýšení to bylo odepřeno, za propuštění ze všech závazků a sproštění ředitelstva. Následkem odporu tehd. intendanta česk. divadla dra. Riegra, který hrozil odstoupením pro případ, že by byl přijat návrh na zrušení české opery, zamítl zemský výbor (většinou německý) společný návrh Liegertův a Wirsingův, načež ale též odepřel Liegertovi žádané zvýšení subvence, a propustil jej ze smlouvy, kterou převzal ředitelství českého divadla. Zároveň usnesl se na potřebných krocích, aby své pohledávání z této smlouvy proti Liegertovi, zejména na jeho domě pojistil. Jinak uloženo Liegertovi, aby vedl ředitelství do té doby, až učiní zemský výbor potřebná opatření. Když však Liegert následkem toho žádal za okamžité propuštění, bylo mu vyhověno, a odevzdána artistická správa činohry dosavadnímu vrchnímu režisérovi P. Švandovi a zpěvohry kapelníku J. Mayrovi,

Podle toho, že repertoir je nyní právě tak slabý, bezúčelný a unavující, jakým byl dříve, podle toho, že jednotlivé hry, nejsou-li dávno již sestudovány, právě tak drsnatě se odbývají, jak dřív odbývány byly, možno skoro s plnou jistotou soudit, že tytéž síly, které nyní vévodí, již za pana Liegerta vévodily, a že vady dříve vytýkané přicházejí na vrub těch, kteří nyní nových, či vlastně dalších vad se dopouštějí. Chceme věřiti, že dříve byly předce překážky nám dříve nepovědomé a že nelze nyní náhle věc zlepšit a opravit. Proto však předce nemůžem vidět v nynějšku rukojemství dobré budoucnosti; faktum je, že divadlo pražské nejeví svěží duševní činnosti, a pravda je, že bez činnosti té bude divadlo naše třtinou, podléhající každé náhodě, a nejdůležitější nynější ústav národní, že bude buď jen předmětem spekulace, buď jen místem zábavy všeho rázu i účele prosté.

Máme nyní dobu divadelního mezivládí. Za tři neděle přijde nový ředitel, s ním má nastat nový řád. Žadatelů na místo ředitelské bude celý houf, což je nám milým svědectvím, že naše pevná důvěra v ústav národní, v umělce i v obecenstvo je zároveň důvěrou obecnou. Divadelní krisis nynější, která zbytečností svou zajisté i pana Liegerta samého překvapila, opatřila nám ovšem mnohý úsměšek, mnohé škodolibé proroctví u nepřátel, kteréž již zase v urputné německé journalistice nalézáme. Vše to překonáme tím snáze, že má ústav náš budoucnost svou zakořeněnou v jistém rozkvětu národnosti naší vůbec, budoucnost tak jistou, že by zajisté odstupující nyní ře-

---

finanční správa divadla svěřena tajemníku z. výboru Volyňskému, to vše od 1. července 1865. Zároveň vypsán konkurs na pronájem českého divadla na dobu až do velikonoc r. 1870, na základě kterého pak zadáno č. divadlo býv. řediteli německého divadla Thoméovi, kterýž dnem 1. září 1865 také nastoupil.

ditel nanovo zase nastoupil, kdyby to jen poněkud šlo, vzdor tomu, že důsledně nešikovní jeho stranníci veřejně i soukromě opak tvrdí. Z houfu žadatelů třeba ale nyní učiniti výbor[1]) tím přísnější, že důležitost ústavu přísně zapovídá všechno další experimentování. Veřejný tisk je hlasem obecenstva a naší povinností tedy jest, abychom vyslovili, jakého muže sobě obecenstvo v čelo národního svého ústavu žádá.

Nový ředitel musí být národnosti české, musí být národovcem rozhodným. Jenom Čech je s to, aby úplně porozuměl potřebám českého obecenstva, jež jsou předc zároveň potřebami jeho vlastními, jenom Čech dovede mít i dosti jemnosti i dosti povolnosti naproti pokynům, jakéž se mu dostávají od hlasů veřejných. Ředitel Čech bude mít nepoměrně větší důvěru i lásku v obecenstvu, a z důvěry té pojde mu podpora tím všestrannější. Mimo to je zajisté potřebí, aby v čele ústavu stál muž, který by byl co do smýšlení svého národního příkladem všem svým podřízeným, kteří přišedše z části z ciziny zpět, přinesli s sebou onen pocit světobčanský, jaký zvláště vyznačuje divadelní umělce německé. Stotožní-li ředitel jméno své i budoucnost svou se jmenem a budoucností ústavu, budou totéž činiti i jiní po něm, jakž nyní již pokročilí jednotlivci činí. Ředitel Čech musí zčeštiti všechnu posavádní správu německou, musí odstranit všechny zbytečnosti, které posud ústavu našemu opatřovaly výsměch. Kdo nedovede býti Čechem na českém ústavě, musí se odstranit.

Ředitel Čech nebude přirozeným způsobem moci viděti v ústavě našem ústav jenom výdělkářský. Jak-

---

[1]) Konkurs vypsaný z. výborem určil lhůtu k podání nabídek od 20. července t. r.

koli jsme vzdáleni všeho idealismu, který žádá všemožnou duševní práci, třeba až k duševnímu vysílení sahající, aniž by připouštěl jinou než pouze nahodilou odměnu materialní, jsme předce při mladých poměrech svých nuceni žádati, aby otázka výsledku materielního nebyla otázkou j e d i n o u. Máme za zcela přirozené, že kdož kapitál svůj hmotný a duševní vloží do závodu, ať již jakéhokoli, má také procenta řádná těžit (čím větší výtěžek má někdo z věci české, tím líp!); avšak považujem také za věc jistou, že ten, kdož poctivě a s láskou bude pěstovat ústav náš, hodnotou jeho dosáhne i hmotného prospěchu svého. Bude-li se vidět, že ředitel pokračuje ve všem jen k prospěchu ústavu, že vydání svá zřizuje účelně, odpadnou také všecky přepjaté požadavky členů i obecenstva, jaké se ovšem často řediteli divadelnímu činí.

Ředitel ale musí se vykázati jinými ještě vlastnostmi. Jeho vzdělání musí v sobě zahrnovati nejen známost všech potřeb divadelních, zevrubnou známost divadelního celého světa, on musí stát i na té výši, s které jasně a určitě zří v budoucnost českého divadla, s které poznává neomylné cesty, kterými mladý český ústav povznésti se může na ústav rozhodně n o v ý a s a m o s t a t n ý. V čemkoli nedostačil by v ohledu tom ředitel sám, musí nahražovat dobrým taktem u vybírání osobností, kterým co pomocníkům svým svěřuje řízení j e d n o t l i v ý c h o b o r ů, jež pak vesměs ovšem duchem vlastním musí svést v celek úplně zaokrouhlený. Především třeba porozuměti dobře pojmu často nyní citované konkurrence s pražským divadlem německým. Ředitel český má dbáti jen toho, aby ředitel německý nemohl podnikati, co by divadlu českému š k o d i l o. V ohledu tom musí být ovšem bdělý všech pomůcek kdekoliv se naskytujících. V ostatním pro nás německé divadlo praž-

ské ani neexistuje. Nechť si kráčí divadlo druhé cestou jakoukoli, nechť pěstuje umění způsobem svým odpovídajícím literatuře a umění vůbec, — my máme jiné síly — jiné pomůcky, jiný účel, zakládající se hlavně v živlu slovanském. Jakož divadlo má býti zrcadlem duševní naší vzdělanosti, nemůžem arci pevně je snad uzavříti před vlivem cizím; naopak, cokoliv důležitého se v cizině naskytne, musí co nejrychleji přeneseno býti k nám. Avšak co jinde již překonáno, je překonáno také nám; prodělavše s ostatní Evropou vzdělanostní proces, nemusíme nyní sahat k opakování nebo dohánění, leč tam, kde oragnismus uměleckého našeho ústavu toho přirozeně vyžaduje. Experimenty nedaří se vždy a máme na ně také málo času. Bude-li repertoir náš vždy svěží a nový, je otázka konkurence beztoho již rozluštěná.

Naposled kladem zde velkou váhu na obecenstvo. Netroufám sobě přáti, aby obecenstvo i tenkráte ústav svůj podporovalo, kdyby za podporu svou nemělo žádné opravdové náhrady; žádáme ale podporu obecenstva rozhodně, jakmile řízení divadla bude takové, že vyhoví požadavkům i přísnějším. Dobře řízené divadlo láká a rozmnožuje sobě arciť obecenstvo samo, jsme ale právě v počátcích a všichni víme, že nezvyklost je těžký balvan, rovnající se zastaralému předsudku. Kdyby bylo veškeré obyvatelstvo pražské duševně probuzeno, nestačila by mu ani tři divadla česká. Vždyť je známo, že i navštěvování škol setkává se posud s odporem! Jest právě úkolem těch, kteří jsou probuzenější, aby působili na ostatní, a v působnost tu důvěřujem jako vůbec v plnění všech povinností, jakéž našincům ukládá čest a přesvědčení.

„Národní Listy". Čís. 131. z 14. července 1865. Feuilleton.

MOLIÈRE.

„Zde se dávaly mnohé Molièrovy hry dříve, než na Theâtre français, na tomto královském divadélku dávalo se také známé „Impromptu de Versailles“, ve kterém Molière dokázal, že rozumí výborně i požadavkům truchlohry a tak dále a tak dále,“ — a šli jsme sami hned také dále s přítelem Fričem z divadélka pochmúrného, v němž se člověku zdá, že polyká pudr z doby Ludvíka XIV.

Co také mají sobě lidé dále vykládat! Vysloví-li se Molière, vyslovilo se jméno věčné. Básníků obrovské velikosti je v oboru veseloherním málo, jedním z nejobrovštějších je Molière, syn čalouníkův, dítě z lidu. Sám jsa hercem a náležeje dle náhledů doby své tedy k lidu opovrženému, povznesl se zase duchem svým až na přátelství s prvními duchy Francie, ano i s králem Francie. Herec Molière nestal se sice členem francouzské akademie, někdy ku konci minulého století však postavila akademie ta v místnostech svých poprsí jeho a vepsala v historii lidského ducha památná slova: „Nic nescházelo slávě jeho, on ale schází slávě naší.“ Za živa stoloval s knížaty, a když umíral, odepřeli mu dva kněži poslední pomazání,

a když umřel, odepřel mu farář hrob. „Jakž, odpírají mu poctivý hrob?“ zvolala vdova jeho, „v Řecku by mu byli postavili oltáře!“ Nač ale podobné známé věci rozkládat o Molièrovi, který má již oltář svůj věčný! Ani všeborní francouzští romantikové neodvážili se dotknout slávy jeho, i co do jazykového je Francouzům dosud vzorem a Němci nenapsali toho tolik ani o „Faustu“ ani o „Hamletu“, mnoho-li Francouzové o své pýše, o svém Molièrovi. „Molièrovi nemůžem nikoho po bok postaviti,“ přiznávají se sami chlubiví Němci — a to jest tuze, tuze mnoho.

Molière stvořil národní veselohru francouzskou. Vybavil ji z přehnaných intrik komedie španělské, sprostil ji improvisace italské, uvedl ji na onu kolej, na které se Francouzům nejlíp daří, na objektivní totiž líčení života a lidí samých. Molière byl velkým pozorovatelem. Kdo ho pozval do společnosti, aby se společnost vtipným Molièrem pobavila, zmýlil se velmi; Molière bavil jen sama sebe, uvažoval každé mluvené slovo, pozoroval každý pohyb, ano byl tak nezdvořilým, že to sobě i ve společnosti zapisoval. Odtud pak také jeho síla v individualisování povah, odtud i pravdivost onoho výroku o něm, že „Molière nemá slohu, že ale všechny postavy jeho mluví slohem svým“. Jasnost a pevnost v líčení povah byly hlavním jeho idealem, tomu musela se pak ovšem přidružit přirozená, průhledná stavba kusu, dramatičností svou podivuhodná často exposice. On líčil lidi, proto také nedbal umělého a intrikantního zauzlení a když se mu podařilo vyhloubat povahy, nedbal již ani o to, aby konečné rozuzlení překvapilo.

Život Molièrův a divadlo byly stotožněny. Churav již napsal svého „Le malade imaginaire“, poslední svůj kus, — na smrt nemocen hrál v kuse tom hlavní úlohu „domněle nemocného“, při slově „juro“ sklesl a odnesli ho

s jeviště na smrtelné lože. Divadlo mu bylo vším a to v takové míře, že sám prosí: „Ať ani nikdo raděj nečte kusy mé, kdo nemá obrazotvornosti, aby sobě při čtení hned myslel hru!“ Velevtipný Molière nedovedl v životě udělat vtip, nemohl-li to učinit v nějakém alespoň spojení s divadlem. Jednou — dovolte mně zde opakování anekdoty méně snad známé — hádal se s Lafontainem, který mluvil proti užívání tak zvaných „les apartés“, čili tajomluv v dialogu dramatickém. Lafontaine vemluvil se do ohně a mezi tím vykřikl Molière několikrát: „Lafontaine je darebák,“ aniž by ho byl Lafontaine zaslechl, čímž oprávněnost tajomluvů byla i vtipně i nezvratně náhle dokázána. Ale ani v kusech svých nevystupuje Molière nikde co vtipkálek. Žádná z osob jeho nehoní se za vtipem, vtip objeví se v dialogu přirozeně tam, kde je ho potřebí k vylíčení povahy. Jeho vtip není tedy reflektovaný, nýbrž přirozený na jisté a určité jen situace a osoby se vížící. Proto také neposmívá se Molière nikde lidstvu, nýbrž lidem, — v tom právě je jeho francouzský národní ráz. Na doklad čti jeho „Misanthropa“, — srovnej sobě pak posměch v Göthově „Faustu“ lidstvu činěný s posměchem v „Misanthropu“ lidem činěným.

„Misanthrope“ je Molière. Také o Molièru platí, že psal kusy své krví svou. Molière procítil v životě svém nesmírně mnoho, on „hleděl jako Göthe cit svůj sobě objektivovat“ (praví o něm Němec Lann) a tím i bol samý přemáhat. Ničím neměl být ušetřen, i žárlivost, kterou tak trefně vyličoval, měla ho strhnout do nejbolestnějšího víru. Mademoiselle Molière, slavná herečka, choť jeho, postarala se o to vydatně, aby Molière žárlivost trefně vypsat a úchvatně představovat dovedl.

„Misanthrope“ slaví r. 1865 své dvousté narozeniny. České divadlo jej sobě nyní v jubilejní příležitost tu při-

vlastní a proto poukazuju v těchto řádkách na Molièra. Myslím, že jedině „Misanthropem“ dovede sobě obecenstvo naše pojem svůj o Molièrovi doplnit. Známá již masivní fraška „Ze ševce doktor“ (Le medecin malgré lui“) a „Misanthrope“ jsou praví protinožci. S kusy „les femmes savantes“ a „le Tartuffe“ tvoří „le Misanthrope“ pro Francouze slavnou trojici charakterních her, „hautes comédies“. Ještě v „Tartuffu“ mrská Molière jen sprosťáctví měšťanské, v „Misanthropu“ vyjel sobě již proti zkaženosti světa vznešeného. Nechť nikdo neobmešká nechat obraz ten rozvinout před duchem svým!

„Nár. Listy“. Čís. 216. z 28. prosince 1865. Feuilleton.

KVĚTY.

1865.

TAJOMLUVY.

Dramaturgický lístek.

Truchlohra, druhdy pýcha, je nyní popelkou českého jeviště. Není tím řečeno, že nezahraje se vůbec nikdy truchlohra dobře, ano musíme i říci, že máme velmi dobré síly, kteréž by mohly pomáhat rozvinu truchlohry, bez níž není pro divadlo žádná výše dramatická, a kteréž také někdy, zvlášť při tragoedii dávno sehrané, podají něco zcela zdařilého. Avšak truchlohra vůbec u nás nyní se nepěstuje, nového se nepřibírá do repertoiru ničeho, staré hry opakují se jen náhodou a „aby se neřeklo“, že se nedává také někdy truchlohra „velká“. Za to rozkvětla veselohra takřka náhle a povznesla se k výši dříve netušené. To mělo rozmanité příčiny. Za prvé ukázala se v obecenstvu velká záliba ve veselohrách. Za druhé přeneslo se k nám šťastnou náhodou několik dobrých novinek veseloherních. Za třetí je náš personál herecký co do počtu skromný, na veselohru sice lehce, na truchlohru ale často s těží dostačující. A za čtvrté pomohlo časté předvádění veseloher

některým silám až k virtuositě, a virtuosita taková, na níž možno se režii spolehnout i bez pečlivých zkoušek a bez učení se úlohám, bývá vítanou podporou divadelním správám, kteréž žijí pohodlně a bez plánů do budoucnosti. Že přece, vzdor nepopíratelným talentům a vzdor té jisté virtuositě jsou na naší veselohře ještě částky nevyrovnané a neuhlazené, přičítáme jen tomu, že v pouhém aperçu běžných divadelních referátů nemožno na podrobnosti se usadit. Tajomluvy n. př. pronášejí se u nás skoro vždy ještě neumělecky!

Tajomluvou (u Francouzů a Němců jmenuje se „apart") nazýváme ony drobty dialogu, jejichž poměrnou tajnost sice zdravý cit a bystrozrak umělcův poznati by musil i bez zvláštního připomenutí básníkova, jež ale básník, hlavně k vůli čtoucím, vyznačuje připomenutím „(pro sebe)". Již „prosební" výraz ten žádá za zcela zvláštní nakládání. Tajomluva znázorňuje ony blesky myšlénkové, které v životě i při nejrychlejším dialogu šlehají sem a tam stranou, znázorňuje to, co v životě lidem zamlčujem, čímž se ale při činech svých přece řídíme. Tajomluva je velkou pomůckou tedy pro spisovatele, který jediným slovem takto ozářiti může celý svůj děj dramatický, nebo alespoň vysvětliti právě se rozvinující situaci. Zkažení důležité tajomluvy rovná se tedy snadno zkažení celé situace a ubližuje básníkovi, obecenstvu i herci co umělci. U nás nakládá se s tajomluvami právě tak jako s jinými plnovážnými částkami dialogu, ano dává se jim někdy i přízvuk mnohem ještě těžší, čímž jsou ráz i platnost jejich zcela zničeny. Herec předstoupí až k samému orchestru a zvýšeným hlasem vrhne tajomluvu svou v obecenstvo s takovou silou, že v obecenstvu nemůže povstat ani stín oné illuse, jíž básník v situaci té dosíci chtěl. Leda že herec rukou ústa za-

stírající naznačiti se snaží, že zde konečně mělo by se mluvit něco zastřeného.

Tajomluvu naznačili jsme co myšlénkový blesk, jenž se jen stranou, v dálce zakmitne. Musí se tedy tajomluva také pronésti v dialogu s jistou rychlostí, kteráž dialog takřka ani na okamžik nezastaví. Také v tajomluvách je obraz skutečného života, jelikož ale v skutečném životě ty tajné myšlénkové blesky se ukrývají a leda jen tušiti se mohou, takž také musí umělecký jich obraz na jevišti být tajností obestřen a ostatnímu dialogu jen jakoby přidchnut. Byť třeba byl v tajomluvě na př. obsažen vtip velmi dobrý, nesmí herec s ním přece nikdy nápadně zakoketovat aniž neuměleckého, hrubého efektu pomocí jeho vymáhat. Stává se také, že někdy sám básník pochybí a tajomluvu přespříliš rozestřev v dialog svůj hrbolatý suk vráží; tu ale jako při všech jiných vadách básníkových má právě umění hercovo neshodu co možná opravit a vyhladit. Také při chybě básníkově má se objevit, že ani na okamžik nezapomíná herec úkol svůj: postavám myšleným dodat těla, opravdového života. Obě umění musí se doplňovat a doplňování chyb musí podat uměleckou positivnost, tedy opravu chyb.

Krátce tedy již řečeno: tajomluva musí být pronešena rychle a bez těžkého, zvláště bez pathetického přízvuku, musí být pronešena lehce a volně, přece ale se zvláštním výrazem příšeptu a tajnosti. Že však myšlénkový obsah tajomluvy musí také dojít své plné platnosti, že platnosti té musí se dostati i každé jednotlivé sylabě, — musí se ovšem tajomluva deklamatorem právě tak vycvičiti jako cokoli jiného.

„Květy", čís. 3. z 11. prosince 1865, str. 33 a n.

NÁRODNÍ LISTY.

1866.

ČESKÁ VESELOHRA.

Chceme mluvit o něčem, co není, totiž o původní české veselohře. Ne snad, že by nebylo vůbec dobrých českých veseloher, jeť jich alespoň tolik, mnoho-li dobrých českých truchloher; není ale dobrých nových a nejnovějších. Kdyby se na pražském jevišti našem pěstoval také jiný repertoir než skoro výhradně francouzský, kdyby se jen poněkud v rovnováze pěstovala truchlohra s veselohrou: nastala by žaloba poněkud změněná, že nemáme totiž ani veselohru ani truchlohru novou původní. Snad bychom chudobu tu necítili, kdybychom za prvé nevěděli, že jinde se pracuje mnoho, a kdybychom za druhé neměli ústav mladý, při němž chceme viděti nadšení, chuť, květ, sílu a plodnost vždy a všude. V posledních letech vidíme předvádět jednu veselohru původní po druhé (ve velmi slušných ovšem mezerách časových) a každé předvedení je totožné s pádem nebo alespoň „plováním“; dívajících se, zmocní se nás při tom ponižující, skličující pocit impotence, v níž nevěříme, jež nás ale přece souží. A sku-

tečně, — mnohem větší vina leží na poměrech než na lidech, totiž na spisovatelích.

Veselohra kvetla u jednotlivých národů jen zřídka, „národní" svou veselohru, totiž celou národní literaturu veseloherní má národ málokterý a Francouzové jsou v tom ohledu výminkou čím řidší, tím skvělejší. Mají se naši spisovatelé řídit na př. dle vzorů francouzských? Nikoli, samo obecenstvo naše veselohrám francouzským velmi přející nepřeje sobě toho. Třeba by se v plodu francouzském snesly všechny možné a skoro již i v slušné společnosti nemožné dvojsmysly a sprostnosti; jakmile chtěl by český spisovatel následovat volnost tu, začalo by se kamenování a bičování takové, že by nedlouho ztratil vědomí o pravé cestě. Máme toho již až směšné doklady. „Paragrafy pana Puškvorce"[1]) byly frivolní, protože v nich stařec mladé děvče políbit — — chce! Patrno, že obecenstvo, třeba neuvědoměle, žádá něco tedy zcela jiného od spisovatele českého čili od veselohry české, národní. Žádá, aby se postavil na nejvšeobecnější stanoviště lidské, či žádá, aby mu veselohra byla zrcadlem života vlastního, osobního! To je ovšem otázka potud nerozluštěná, pokud nějaká rozhodně dobrá veselohra nepronikne tak, že uvidíme již i udržení její pro budoucnost.

Jisto jest, že veselohra na ryze český život se vížící byla by skoro všude vázána na kruh velmi skromný, neboť málo je těch tříd, míst a poměrů, které se nám udržely a zjevují co ryze české. Již život maloměstský a život pražský, obec a politika, vychování a hmotné poměry rodinné, vše to vstupuje do nové teprv doby,

[1]) Hru tu napsala Eliška Pešková. — Prov. po prvé dne 12. listopadu 1864. Viz d. II. zde!

je ještě ve svých počátcích, denně se měnících. Veselohra z toho života vážená měla by tedy vždy jen časový ráz, možno že pouze časový, a taková veselohra držela by se opět jen pro týden neb pro měsíc. Ovšem že může někdo dovést poměrů časových užíti co pouhého relifu k povahám a dějům věčně platným, k tomu je ale nejen velkého nadání, nýbrž i velmi vyzrálého ducha potřebí, jakož je nadání i ducha toho a k tomu také ještě velmi šťastného nápadu (Čelakovský nazývá to při epigramu velmi trefně „náhodou“) potřebí, aby v prvním druhu, totiž ve veselohře ze života pouze národního, dovedlo se něco skutečně nového a při tom tak původně provedeného, že se nám úplně nahradí všeobecná pikantnost, které jsme navykli z plodů cizích. Máme ale podobně obratných duchů v české literatuře, či vlastně mohli jsme je posud mít?

Veškerá (bohužel, že nevelká) novější literatura veseloherní je literatura studentská. Lepší veselohry v době té napsané byly básněny v létech studentských, a skoro vše, co se nyní objevuje, je opět z per studentských. Jak někdo vystoupil z let studentských a byť třeba byl vstoupil v činnost výhradně spisovatelskou, ustal v psaní veseloher i jiných prací pro divadlo. Proč právě pak, když měl zajisté mnohem již značnější známost požadavků divadelních? Z větší části jsou v tom příčiny čistě hmotné. Student, obyčejně ještě z domova podporován v potřebách svých, nečiní zvláštních požadavků na život, život a svět nečiní ale také žádných požadavků na něho. Student je spokojen za práci svou s honorářem skromným, nebo i pražádným, jinak pak již muž samostatný na sebe poukázaný, od něhož požaduje svět již to a ono — a někdy velmi mnoho. Čas, jaký se musí věnovat divadelní práci, není posud v pražádném poměru

k divadelním honorářům, a kdo nemá jiných příjmů, než jaké ze spisovatelského péra plynou, ani pomysliti nesmí na výdělek z prací dramatických. To je záležitost ovšem čistě materielní, mladým idealistům snad přímo hnusná; váha její nejlíp se však ukazuje ve výsledcích. Není účelem těchto řádků, aby se rozebrala možnost oprav; jedná se tu jen o konstatování poměrů.

Přímo směšna je často slyšená poznámka, že strach před kritikou veřejnou zdržuje mnohého od práce. Každý spisovatel dobře ví, má-li jeho práce jen některou skutečně dobrou stránku, slabých že dotkne se česká kritika vždy pak šetrněji. A žádné obecenstvo není ve světě tak obmezené, aby účelná a stranná kritika dovedla mu namluvit, že je něco dobrého zcela špatné. Spisovatel však ovšem, bojí-li se vůbec nějaké kritiky u nás, bojí se té, která se děje před provedením kusu v divadelní kanceláři a pak na zkouškách. Běda jeho hře, uznají-li kritikové-herci, že je špatna.

„Nár. Listy". Čís. 12. z 13. ledna 1866. Feuilleton.

NOVÉ SLOVO O STARÉ VĚCI.

Mluvím o něčem, o čem jsem již vícekráte mluvil, o divadelní censuře. Mluvit o něčem již omluveném a zmluveném je smutnou výsadou journalistovou, jemuž řekne čtenář s největší nonchalancí do očí: „Což pak myslíte, že si pamatuju, co jste mi již jednou řekl?“ Musíš opakovat a přece se nesmíš opakovat; byť i laskavější čtenář se mlhovitě pamatoval, je tvou povinností, aby se přec neupamatoval a aby připadala mu věc stará zase novou. A proto píšu opět o censuře divadelní, která v novější době naší připadá mně jako lusky agátové, jež visí na stromě do června — člověk ani nevěří v nové jaro, pokud ty lusky loňské na stromě jsou.

Již je tomu dávno, co Börne napsal, že je Rakousko jakoby svým vlastním náhrobkem. Je tomu tak dávno, že už to není pravda, bohudík! Mrazy nehod tu skálu protrhaly, vzduch času ji zvětral, větry volné zanesly ze šťastnějších krajů mladé símě na ni, skála zapadá v zelení živé. Zapadá? Ještě ne, jen místy se kryje, místy strmí ještě naze, je v tom ještě strakatina. Takovým nahým místem podobá se mně censura divadelní. Nyní, kdy se již i porot, ano i porot pro tiskové záležitosti do-

máháme, kvete potají bujně dále zbytek z oné doby, ve které i Bach i poddaní jeho byli ve věčném strachu, vidíme kvést censuru divadelní, censuru to praeventivní — a pro herce nejen praeventivní! Či smíme jen pomalu ku předu? Je věčný přechod také přechodem?

Ovšem mnohý ji nevidí, mnohý zví o blahodatném jejím působení jen z časopiseckých notic, když mu vypravují, že byl ten neb onen herec zase na policii volán, penězi trestán, důtkou obmyšlen, snad docela i zavřen. Nebo snad se toho vůbec ani nedozví, či četl snad někdo, že herec p. Frankovský byl v minulém právě témdni po celé dva dny zavřen? Takové věci přihazují se dosti často, že nám to skoro už ani nestojí za řeč. Ví o tom ale velmi dobře na př. spisovatel, který sobě dost hlavu naláme nad knihou již censurovanou, nechápaje pro celý svět, proč as to či ono bylo závadno, modrou tuhou vymazáno a vzadu pod pečetí, ouřadním podpisem, černožlutou šňůrkou a u průvodu potřebných k tomu paragrafů věrně a obšírně vyznamenáno. Někteří bláhoví myslí, že v ohledu tom děláme přec nějaký pokrok. Ano před zcela kratičkým časem škrtal slavný ouřad všude, kde bylo napsáno „národ“, „hlas národa“, „síla národa“, a možná že myslil, že tím národ vezme do opravdy za své. Ač nevím, nemyslí-li to posud, vím přec, že škrtá nyní věci sice jiné, avšak ne méně „nebezpečné“. Züngl napsal kus „Náš pan soused“[1]) — bůh mu ten spisovatelský hřích odpusť, já nemohu — a v tom kuse bylo následující místo:

Jirka (Němec): Půjč mně šesták.

Vašek (to se rozumí Čech): Nemám

---

[1]) Viz referát o hře té v d. III. zde! Emanuel Frant. Züngl, spisovatel a básník český (1840—1S94).

Jirka: A to chcete stavět národní divadlo?

Vašek: Drž hubu! Spíš je vystavíme než vy jedinou lodičku pro německou flotu!"

Možná, že by se bylo té německé flotě, která není, ublížilo, zkrátka proložená slova Jirkova a Vaškova jsou nadobro závadna, modrou tuhou vymazána a tak dále ut supra. Tu pak arci sedí spisovatel nad censurovanou knihou všecek zoufalý, neboť neporozumí a gruntu se nedomaká, aniž z „poučení" nynějšího naučí se pro budoucnost způsobu, jak smí a má vtipkovat, stylisovat a psát. Arci ho upozorní modrá tuha po druhé, po třetí i po desáté, a spisovatel nemusí se právě domýšlet, že rozumí sám všemu, neb že jen rozumět má.

Nemohl by dramatický spisovatel být těmže zákonům podroben jako jiní lidé, a trestán teprv pak, když skutečně něco spáchá protizákonného? Má se nevinným myšlénkám, na něž by žádný trestní paragraf se nehodil, lámat vaz? Nesnese obecenstvo papriku a nesnese Rakousko aplaus divadelního obecenstva? Vždyť ještě ani kousek malty v Rakousku proto nespadl a obecenstvo aplaudovalo už často, neboť je to obecenstvo již v celém světě takové, že dovede sobě vybrat příležitost k demonstrativním aplausům, kdykoli toho potřebu cítí. Pak se objeví každá nedostatečnost censury, pak by bylo nejlíp celé kusy zapovědít, — pokud se ale milostivě dovolují, měla by ouzkostlivost přestat, měla by především přestat censura myšlének! Což nemá zákon dosti jemu zodpovědných: intendanta, ředitele, spisovatele?

Dušičky censurou porubaných myšlének, vět a slov dají se tedy pod pokličku a dává se pilně pozor, aby při

představení žádná neuletěla. Poněvadž ale kniha vyjde z censury někdy velmi pozdě, někdy až v samý den představení, po odbyté poslední zkoušce, musí pak herec znovu začít se učit seznamu toho, co je vymazáno. A když se zapomene a úlohu příliš dobře uměl, vylítne dušička — a pan Frankovský jde na dva dny do chládku, protože spáchal něco a řekl na př. slova: „rozmilá lůzo“, která říci neměl. Censura nejspíš viděla, jak to bylo na panu Herbstovi ošklivé, když vyslovil „lůza“ veřejně! Immunita poslanců chrání ale Herbsta i na divadle a i před zpomínkami a pan Frankovský byl tedy také za to trestán, že úlohu uměl příliš dobře. Skoro bychom se mohli bát, že nám to herce zkazí, kdybychom — — — chtěli udělat laciný vtip.

Někdy se však také stane, že herec nechá se humorem, dobrou situací a vábnou příležitostí svést ku vtipu vlastnímu — „na nějž spisovatel zapomněl“, „aby se kusu pomohlo“, jak herecká fraseologie praví, „k vůli aplausu“, „k vůli rozesmání“, jak obecenstvo říká. Je to proti dramaturgickým pravidlům, ani kritika ani policie toho neschvalují, jenže první obyčejně mlčí neb kronikářsky registruje; tato pak předvolá, vyšetří, důtku udělí, pětku neb desítku trestu neb i místo peněz „časové relutum“ diktuje. Má-li herec m n o h o humoru, je arci častěji předvolán, vyšetřován atd. Známo na př., že pan Šamberk hrál „Žvanila“ s takýmto nadbytkem humoru. A tu řekl jednou:

„Já už mozku nepotřebuju, jsem teď v redakci „Tagesbote“.

A byl vyšetřen a trestán.

I opravil se po druhé: „Já už mozku nepotřebuju, jsem teď v redakci „Morgenpostu“.“

A byl po druhé vyšetřen a trestán.

I řekl po třetí k herci podávajícímu mu sedadlo: „Děkuju, já už seděl!"

A byl po třetí vyšetřen a trestán.

I řekl po čtvrté k témuž při témž: „Což pak myslíte, že peníze kradu?!"

A byl po čtvrté vyšetřen a trestán.

Pan Kysela byl důtkou obmyšlen za to, že řekl o Rogerovi: „Vida, ten se už nyní přiučuje češtině, a žijou lidé po mnohá léta mezi námi i od nás a nechtějí o nás ničeho vědít!" — Pan Sák byl trestán za to, že řekl co Bartolo o Almavivovi: „Řeknem, že krade stříbro!"[1])

Bartolo a měšťanosta zaardamský[2]) a jiné a jiné staré úlohy mají ale v celém světě právo na extempory a nové úlohy sobě právo to berou. Také neslyšíme odjinud o vyšetřování leda tenkrát, když se extemporuje něco skutečně „mastnějšího". Z neslyšení mohlo by se snad i soudit, že se jinde ani ničeho „s patra" nepronese, čili „nezpátrá", jak by se extemporování nejlíp přečeštit mohlo! Byla by to mýlka, spátrá se dost a dost; od Kieslova procesu[3]) na př. spátral prý na německém jevišti sám prorok Nael mnoho, — — nikoli, porovnání vede někdy k denunciaci a s tou věru nechci skončit ani dnešní ani ostatní život svůj!

---

[1]) Narážka na sensační aféru krádeže stříbra v Příbramských dolech, která propukla na jaře r. 1866.

[2]) Ve Flotově opeře „Car a tesař".

[3]) Narážka na sensační přelíčení trestní konané v Praze proti Josefu Kieslovi, inspektoru statků hrabat Kolovrata a Lützova, pak proti MUDru. Františku Horstovi, Luise Hallerové Terezii Spannbauerové pro podvod. Viz Nár. Listy čís. 122. z 4. května a n. pod záhlavím „Magnetizér v Praze".

Vím, že nemůže ani úřad, ani úřadník za to, musí-li trestat; přál bych si ale a myslím, že by měl muset jen tam, kde je něco opravdu proti zákonu a něco vůbec trestuhodného spácháno. Měla by být v tom jasnost a určitost, pevný zákon a vedle toho všemožná liberálnost. Je snad již čas, neb jak praveno: věčný přechod není už ani přechodem.

„Nár. Listy". Čís. 159. z 12. června 1866. Feuilleton.

———

OTEVŘENÝ LIST K SLAVNÉMU ZEMSKÉMU VÝBORU STRAN ČESKÉHO DIVADLA.

Pohroma za pohromou valí se na vlast naši. Sotvy že začínal národ náš politicky se oživovat, sotvy že začalo písemnictví a umění znovu klíčit na půdě domácí, zalehla bouř válečná a mžikem rozerváno i usmrceno zas vše. Zdupané rolníkovo osení příštím rokem snad již nahradí velkou část letošní ztráty, škody v přírodě způsobené příroda sama znenáhla napraví, ale škody, jež utrpí jen povlovně se vyvinující duch národa, nenapraví se někdy ani celými věky. Toho doznal národ náš smutné doklady, smutnější než kterýkoli národ na tom širém světě.

Chudé je to duševní ovoce našeho národa posud, slabý je ten plamínek náš; tím větší je nám povinností, abychom střežily plamínek jako světlo věčné, abychom jej chránili i před nepravidelným sžírajícím plápoláním, jakž teprv před úplným zhasnutím! A jak se s ním zachází!? — Věru že až trudno připomínat!

S nadšením příkladným pomýšlejí Češi na národní divadlo své, každý žebrák přispívá krejcarem svým, každá zábava nalézá pyšný vrchol svůj ve zpomínce na

ústav ten pro život a budoucnost naši předůležitý. Jen čirá nevědomost mohla by tvrditi, že není literatura, že není umění zárukou přední a téměř jedinou pro budoucnost naši a semenem oním, jehož pomocí lze i národ z popele znovu vzkřísiti. Český jazyk a český duch žije především v literatuře a umění, komu se podaří umořiti jazyk a zničiti ducha toho, tomu se podařilo zabít národ pro všecky časy. To cítí i nejchudší a nejprostější, třeba by to určitými slovy ani vyjádřiti nedovedl, a odtud ta obětovnost, pro niž není příkladu! Proto ale také ta úzkostlivost, s jakou hledíme na své nynější divadlo prozatímní, s jakou střežíme každý krok jeho; vždyť v něm vidíme símě, přípravu i půdu pro příští velké divadlo národní, vidíme v něm jediné střediště českého společenského života v Praze, ba vidíme v něm jediný činný český ústav, v němž jsme zcela pány, zcela doma a zcela svoji.

A jakých osudů zažil již ústavek ten malý a mladý! Sotvy že čtyry léta žije, a již po druhé mu nasazen nůž na hrdlo, zasazena mu rána, jíž může snadno dokrvácet, bolestně i nehodně i bídně. Dvakráte již zastavena činnost pražského divadla. Není nyní ani času ani klidnosti k rozboru, bylo-li toho poprvé, je-li toho nyní třeba. Událostí pro okamžik ovšem nenapravitelnou jest zkrátka, že české divadlo pražské „k vůli událostem válečným", vlastně k vůli návštěvě válečnými událostmi seslabené, zavřeno jest. Jsou-li události tak nepříznivy a návštěva tak zcela nevyhovující, nemůže se nikdo řediteli divit, že nejsa Čechem nehodlá neb nemůže přinášeti obětí dalších. Ředitel je ale jen počasným nájemníkem českého toho ústavu, ústav sám je ústavem zemským, majetkem české země a českého národa a má potrvati i zabezpečen být, pokud národ český vůbec žije. Pochopitelno

je, že i zemský ústav ten může se třeba pro dva nebo pro tři měsíce zavřít k vůli zuřící válce, rovněž je ale jisto, že ihned po uplynutí nepříznivé doby musí se zase otevříti a obé že se musí díti tak, aby ústav co umělecký neutrpěl škod velkých, snad i nenapravitelných. Musí se díti, — a přec se neděje, přec zachází se s ústavem tím jako by s mrtvou hmotou, již spustit a zastavit, zastavit a spustit lze dle libosti!

České divadlo se zavřelo, činoherním i operním členům se řeklo, že „jsou závazků svých prosti" a milostivě jim dovoleno, že „mohou jít kam jim libo."[1]) A pů-

[1]) „N. L." přinesly v čís. 179. z pondělka dne 2. července 1866 v „Denních zprávách" tuto noticku: „České divadlo jest včera na neurčitou dobu zavřeno. Ředitel p. Thomé oznámil pak prostě hercům, že od včerejška sproštěni jsou všech závazků t. j. že nadále nebudou se jim gáže vyplácet. Herci na to vyslali ze svého středu deputaci záležející z pp. Švandy, Mayera a Šamberka k zemskému výboru, ohražujíce se proti takovému opatření. Jaké odpovědi se deputaci dostalo, není nám povědomo, avšak doufáme pevně, že intendance v té věci rozhodně se ujme herců českých, jakož toho vymáhá čest ústavu zemského. Ostatně nenahlížíme, kterak se opatření takové srovnává se smlouvou ředitelovou, vedle které tento v mimořádných případech za každý večer, kdy se nehraje, obdrží ve prospěch herectva dvě stě zlatých." — (Viz o obsahu smlouvy té pozn. k násl. článku str. 210. zde!) — V násl. čísle „N. L." z 3. července t. sděleno v „Denních zprávách" pod záhlavím „V záležitostech českého divadla", že deputace herců k zemskému maršálkovi hr. Rothkirch-Panthenovi tohoto již nezastihla (an týž se zemským výborem před Prušáky do Plzně se uchýlil). Přítomný přísedící z. v. dr. Schmeykal slíbil, že učiní co možného, a poslal do Plzně sekretáře p. Volyňského. N. L. vyslovují naději, že v Plzni přítomný intendant dr. Rieger nejlépe poradí. — V čís. 182. ze dne 5. července t. oznamují konečně „N. L." v téže záležitosti, že výsledek deputace herců k z. v. byl zatím ten, že výbor poukázal sumu 1200 zl., která se má poměrně rozděliti mezi personál divadelní. List doufá, že to opatření jen prozatímní, a slibuje, že se k věci té ještě vrátí.

jdou-li kam jim libo, zdaž zase přijdou, až se divadlo otevře? Dobře arci ví se, že mezi dvěma sty nyní propuštěných členů není příliš mnoho těch, kteří jsou hotovými, opravdovými umělci. Jakž ale, když ani těch několik více se nevrátí? Jakž sestavit zřízenou a secvičenou tu soustavu nynější na novo, když pražské divadlo je jediným stálým českým divadlem ve světě? Jaké to pracování pak ze samých zase počátků, z horších počátků, než jaké jsme měli při přechodu z pravidelných her nedělních do pravidelných her každodenních! Jaké to pak výmluvy pro hry slabé, obecenstvu nevyhovující, pro opětné snížení platu členům účinkujícím atd. atd. Jaká to dobrá konečně příčina, aby se divadlo z toho zarazilo po třetí a pro dlouho, pro hnusně dlouho! Nebo snad aby splynulo opět s divadlem německým, k čemuž se již nyní zase pracuje z jisté strany!

Ještě máme v okamžiku nynějším celý svůj umělecký sbor pohromadě, ještě jsme neztratili nikoho, na kom by záleželo, ale nechť slavný zemský výbor pečuje o to v čas, aby z nehod časových také nadál vyšel ústav náš s pohromami co možná nepatrnými. Jest to jeho povinností, které posud nevyhověl, vyhověti ale dobře může. Velké jsou zajisté škody, které země naše válkou již utrpěla, nebo snad ještě utrpí, nebudou však již přemnohem větší, postaráno-li bude o ústav národní. Bylo by na místě srovnat, proč mnohem starší a abonenty zabezpečenější divadlo německé posud hraje a v umělecké soustavě své spíše ještě se zdokonaluje, než aby ztráty trpělo; bylo by na místě poukázati k době, kde totéž divadlo před málo lety v zemské budově podrobeno bylo nákladné opravě, mezi čímž důkladně postaráno o ně jinde, ale vše to vedlo by k rozkladům dalekým, doufejme, že i zbytečným.

Památný postrach dne 1. července[1]) způsobil mnohý zmatek, přenáhlil leccos, co by bylo jinak se rozvinulo. Nechť to, co se nestalo v den ten nebo po něm, přijde na oučet zmatku a postrachu, nyní ale, kdy nastalá klidnost odnímá každou další výmluvu, nechť slavný zemský výbor učiní vše, co vůbec možno. I slovo v pravý čas pronešené bývá blahodatné, jakž teprv čin, o kterémž říci lze, že vykonán v čas pravý a dle poměrů, jaké právě na ten čas utvořil a vůbec připustil.

„N. L." Čís. 183. z 6. července 1866. Bez chiffry v rubrice „Denní zprávy".

---

[1]) V neděli dne 1. července 1866 opustily Prahu následkem poplašných zpráv z bojiště všecky zeměpanské úřady, ba i zemský výbor, což způsobilo opět v obecenstvu takou paniku, že dle noticky N. L. v „Denních zprávách" (č. 181. z 4. července t.) ujelo z Prahy toho dne 13.000 osob. — V sobotu dne 30. června t. hrán v Novom. divadle „Revisor", aniž kdo tušil, že to na celý měsíc poslední česká hra a poslední představení za ředitele Thomé. Na neděli 2. července oznámeny dvě hry. Odpolední v Novom. div. „Katinka Heilbronnská" a večerní v Proz. div. „Norma", avšak k těmto již nedošlo. Oznámil-tě za nastalého postrachu, v době, kdy zemský maršálek s výborem zemským do Plzně utekl, řed. Thomé v neděli dopoledne členům divadla, že je propouští ze všech závazků.

ZASE O DIVADLE, — TŘEBA V BOUŘNÉ DOBĚ.

Naši otcové snášeli slůvko k slůvku a krůpěj ke krůpěji, aby z tisícerých pilně snášených maličkostí povstalo konečně něco velkého, národ sám. A povinností naší jest, abychom zase každou maličkost rovněž bystře střežili, abychom nedali umořiti se ani jediné věci národní, neboť vše u nás těsně spolu souvisí, úmor jediného člena svědčí již o hnilobě celku a musíme vůbec býti stále činni, stále bdělí, abychom se neobjevili býti efemerkou. Vlny časové nesou nás ku břehům neznámým, bouř přehlušuje hlas náš na zevnějšek, musíme být uvnitř pokud možno celistvě seřaděni, musíme bdíti nad každým zjevem národního života, abychom rány přítomné i budoucí snesli bez velkých ourazů. Beztoho je těch ourazů již dost a dost! A proto neváháme ani nyní promluvit uprostřed války zase o svém divadle, třeba by se to leckomu zdálo nevčasné: co do národního života neznáme nikdy a nikdy jakousi nevčasnost!

Divadlo zavřeli, členům jeho dali nějakou další podporu, pak jim řekli, že mohou činit, co se jim líbí, totiž třeba jít a více nepřijít. To je ovšem příkladně krátká

procedura, pomyslíme-li, že pražské divadlo české není pouze předmětem spekulace soukromé, nýbrž ústavem zemským, k jehož střežení je určen zvláštní intendant, nad nímž bdíti má dobře nadaný výbor zemský, a o jehož konečném osudu rozhoduje sám zemský sněm.[1]) Viděli jsme během čtrnácti jen dnů díti se u nás věci prapodivné, z náhlého strachu ztratil mnohý hlavu, v překvapenosti stal se mnohý nepořádek, kterýž dovedem sobě sice vysvětlit, ale nikdy ne omluvit, — a na účet překvapenosti té chcem tedy také vřadit nynější novou prozatímnost prozatímního našeho divadla. Avšak vysvětlujeme-li nyní ještě zjev tak zvláštní, nevysvětlovali bychom dále, vidouce, že se k opravě ničeho neděje, ba ani na opravu nepomýšlí. Před několika dny (č. 183. N. L.) uromluvili jsme o důležitosti českého divadla vůbec, k slovům těm

---

[1]) Zde třeba připomenouti, že když po náhlém odstupu řed. Liegerta divadlo proz. zadáno bylo zemským výborem v sezení dne 2. srpna 1865 — s opominutím spoluuchazeče JUC. Sklenáře, pozd. chotě pí. Sklenářové-Malé, bývalému řediteli německého a spojeného s ním českého divadla Thoméovi (viz čís. 151. „N. L.“ z 3. srpna 1865), vymínil si tento výslovně, že přejímá řízení českého divadla pouze na 12 měsíců dnem 1. září 1865 počínaje. Mimo to vyhradil si právo, žádati na zemském sněmu (pro nejhorší případ) zdvojnásobnění subvence roční v částce 10.500 zl., a kdyby mu nebyla udělena, by se směl vzdáti ředitelství. Kromě toho žádal pro měsíc září, když návštěva divadla nejslabší, mimořádnou subvenci 2000 zl. Zemský výbor přistoupil na výminky ty, zavázav jedině Thoméa k tomu, aby setrval v ředitelství pro každý případ po 13 měsíců. Návrh, by uděleno bylo ředitelství Thoméovi, učinil intendant dr. Rieger a hájil ho i proti německým členům výboru, namítajícím, že Thomé neumí česky. — JUC. Sklenář nečinil zvláštních výminek a zavazoval se vésti ředitelství až do velikonoc r. 1870. Pro oba uchazeče byla při hlasování rovnost hlasů, načež rozhodl zemský maršálek hr. Rothkirch-Panthen pro Thoméa. (Viz „N. L.“ čís. 152. ze 4. srpna 1865.)

se nyní prostě odvoláváme.[1]) Nežádáme, aby se začalo zase hrát již dnes či zejtra, žádáme ale, aby se vůbec na budoucnost pomýšlelo, aby nezdálo se, že českého divadla vůbec ani více nebude, aby zachovány byly nám síly, za něž náhradu nemáme nikde, aby garancii obdrželi ti, kdož k vůli ústavu národnímu přečkati hodlají časy těžké, ale čekání jejich není zbytečné, ano snad i směšné. „České divadlo přestalo existovat," řekl prý někdo, kdož měl by se spolu také starat, aby nepřestalo ani na okamžik zbytečně. My nevěříme, že se slova ta pronesla, sic bychom musili pánu takovému říci co nejjadrněji, že české divadlo potrvá, pokud český národ bude, žečeské divadlo přečká tedy zajisté leccos a leckoho.

Sbor členů divadelních stojí prozatím zde, nevěda sobě rady. Jedni hledí udržet se pohromadě, aranžujíce koncerty, připravujíce hry.

Jsou to lidé, na které můžem se bezpečit: mají smysl pro věc národní, dovedou uvážit tíži událostí, nedají se za čtrnácte dní již zvrátit na stanovisku svém. Jiní zase dle doslechu činí již kroky „samostatné", jimiž chtějí se pošinout od nás dál, neboť ani nepochopují, že by se čtrnáct dní stráviti mohlo jinak nečinně než leda — na dovolené. Také v tom ohledu je divadlo naše ještě mladé a převzalo mimo jiné od divadel německých i zhoubný „umělecký" kosmopolitismus, vylučující každou myšlénku vřelejší.

A kamže ty samostatné kroky mají je pošinouti dál? Většina divadel je zavřena, jedná se tedy prý o úmluvu s ředitelem německého divadla pražského! Snad pro hry

---

[1]) Viz předcházející stať: „Otevřený list k sl. zemsk. výboru stran českého divadla". Str. 204. n. zde!

německé? To prý ne, nýbrž p. Wirsing prý by nebyl proti tomu, spojiti obě divadla pod ředitelstvím svým, čemuž prý by se hlavně při opeře dobře odpomohlo jedním sborem a jedním orchestrem. Nebudem vymalovávat obrázek, jak vypadal by na př. zpěv, kdy polovic choristů zpívalo by v německé opeře česky a druhá v české německy, kterouž sladkost už jsme v Praze také zažili; položíme jen několik otázek, abychom věc celou přivedli krátce ad absurdum.

Poděkoval se p. Thomé vůbec z ředitelství? Ztratil je snad samovolným zavřením divadla?

Vypíše zemský výbor znovu nájem českého divadla? Či dovolí snad, aby členové divadelní sami o to se postarali a ředitelství zadali?

Stalo se válkou usnesení náhle neplatno, které káže, že z jednoho divadla pražského na druhé nesmí se přijímat člen žádný?

Je výslovně sněmem rozloučení obou divadel nyní zvrženo?

Dovolí se p. Wirsingovi, aby vzal české divadlo do podruží a z divadelní kanceláře své aby spravoval divadla obě? — V poslednějším případu náhle by nám spadlo bělmo s očí, náhle bychom porozuměli nepochopenému dříve „systému správnímu“, pomocí jehož obecenstva hezky systematicky v divadle ubývalo, porozuměli bychom konečně tomu, proč se leccos dělo, a hlavně tomu, proč se jiné nedělo, proč nemohli jsme dostat primadonny dramatické atd.

Taková věc nezdařila by se ovšem nikdy, nevěříme také všem těm versím. České divadlo jest a musí zůstat samostatné, musí právě na základě samostatnosti té dobýt sobě budoucnosti, sic začnem s příštím divadlem národním právě tak nedochůdně, jak jsme začali s divadlem

prozatímním, budem se s ním právě tak náhodně a nezdravě plahočit jako s tímto!

Budou mnohé otázky důležité, jichž sobě musí záhy povšímnout i jiní než my journalisté. Zemskému výboru, snad i důvěrníkům klubu poslanců českých nastává starost mnohá. Hleďte, pánové, aby divadelní otázka nebyla poslední mezi všemi. Jest to hmotná otázka taktéž pro více set lidí, mravní otázka pro budoucnost nás všech!

„Nár. Listy." Čís. 194. z 17. července 1866. Feuilleton.

PROZATÍMNOST V PROZATÍMNOSTI.

Prvního srpna bude se zase hráti české divadlo. Každému kdo nás a malheury naše nezná, musilo bý ovšem býti divno, že cos podobného teprv zvláště se u nás vytkne. Avšak jsme již jednou tak chudě v tom, že zvěstujem radostně: Prvního srpna bude se zase hrát! Kdo bude hrát, ani to se prozatím neví, vzdor mnohým a mnohým pověstem, vzdor schůzkám, komitétům atd. Jedni praví, že pan Thomé zadal nově za subvenci čtyr tisíců zlatých a obdrží-li je, že hodlá hrát sám, poněvadž prý sebe a členy své nepropustil, nýbrž jen „suspendoval", kterýžto případ se zemským výborem as smluven nebyl. Pravdě podobnější však jest, že budou herci prozatím v srpnu hráti na vlastní účet svůj, o vlastní ujmě, či s vlastním výdělkem.[1])

[1]) Dle noticky v „Denních zprávách N. L." čís. 200. z 23. července 1866, pod záhlavím: „V záležitosti českého divadla" odbývala se 22. t. m. na staroměstské radnici schůze členů divadla, zástupců žurnalistiky, přátel umění a stálých navštěvovatelů divadla za přítomnosti intendanta dra. Riegra. Účel její byl vytknouti prostředky, jimiž by se poskytla herectvu podpora do opětného otevření divadla. Sděleno, že se personálu na srpen dostane subvence zemské

Aby členové divadelní hráli o vlastní ujmě, k tomu je dle zkušenosti všech divadel třeba případů a nehod zcela výminečných. Nastane-li však případ ten, bývá všude obyčejem i věcí přirozenou, že celistvý sbor divadelní setkává se ze strany obecenstva se sympatií poměrně větší než podnikatel jednotlivý. Že se ta sympatie osvědčí také u nás, nepochybujem ani na okamžik. Naše obecenstvo je beztoho v blízkém osobním styku s platnými silami našeho divadla, ano mnohdy i v poměru opravdu přátelském k nim. Sympatie musí se ale šířit mimo naše dosavádní divadelní kruhy, musí zasáhnout hloub do obecenstva.

Dovoláváme-li se obětovnosti, činíme to jen právě k vůli té době výmineční, a i v tom ohledu s jistým obmezením. Obětovnost je vždy jaksi výminkou, obmezuje se vždy jen na jednotlivé osobnosti a i ty musily by míti velkou pružnost, aby dodržely vždy stejně, aby vydržely dlouho. Obětovností může se sice vše začít, založit, ale nemá-li tato sama v sobě síly životní, mře již s odumíráním obětovnosti, zhyne s ní. Divadlo je ústavem, který je poukázán na obecenstvo široké, z nejrozmanitějších prvků sestávající (ovšem kde není podpory státní neb velkého mecenášství, což obé u nás není). A obecenstvo to široké nezná obětovnosti, ale zná váhu peníze svého a za ten

---

asi 1300 zl., jakož i předplatné za měsíc ten vybrané. Dále že se dovoluje členům pořádati v srpnu představení ve prospěch vlastní; inventář a Novoměstské divadlo že k tomu poskytne řed. Thomé zdarma. Načež usneseno hry takové v srpnu pořádati. Mimo to projeveno, že jest naděje, že se od zemského výboru dostane členům českého divadla ještě další podpory; co se týče vyplácení členů, že obdrží orkestr nejspíše celý plat, sbor nejméně dvě třetiny, ostatní členové, solisté, herci atd. dle kvoty ze svých gáží. Mimo to usneseno, že se zřídí z předplatitelů divadelních zvláštní výbor, který bude zvát k předplacení neb subskripci na další hry.

peníz chce něco dostat; jeden chce zábavu, druhý poučení, třetí něco, což nenajde-li, ústavu sobě více nevšímne. Proto dovolávala se kritika naše vždy řádného systemu u vedení divadelním, bez něhož nelze vyhovět požadavkům všem, bez něhož není rozumného postupu, jenž vždy obecenstvo napíná dál, aniž by je přepínal. Proto dovolávala se též kritika repertoiru do budoucnosti vypočítaného, želela odcházejících dobrých sil, upozorňovala na síly naše i na zhoubné mezery v personálu, vytýkala povrchnost a ještě přísněji nedbalost, netěšila se z okamžitého přepnutí a z klamného opalisování, neželela však také leckteré slabosti, jen když viděla opravdivou vůli a snahu skutečně uměleckou. Dovoláváme-li se na tomto místě předce zase obětovnosti obecenstva, činíme to předně k vůli hmotnému blahu opuštěných nyní členů divadelních, a za druhé již zase proto, že z okamžité obětovnosti očekáváme budoucí ovoce. A to nejen ovoce z udržení divadelního sboru v celistvosti jeho. Jsouť v pražském obecenstvu českém ještě vrstvy divadelním ruchem takřka netknuté, apathické. Známe mezi členy obecního zastupitelstva svého, mezi členy měšťanské besedy muže jménem „národovců“ právem se honosící, kteříž však přese všechno na př. ještě ani jedinkráte do prozatímního divadla nevkročili. Proč?

Zkrátka, že je to asi nenapadlo, „nemají potřebu divadla“ říká se krásným germanismem u nás. Žádáme-li od těch a takových nyní obět, vystoupení totiž z lethargie, děje se to v naději, že tím, co se jim podá, budoucně budou vábeni k návštěvě další, sami či rodiny jejich.

Záleží na podnikajících nyní členech divadelních, aby navštěvovatelům obezřelostí i pilností svou učinili divadlo místem vábivým. Leckdy jsme slyšeli povzdech, že není národního zápalu u většiny členů těch, což omlou-

váno tím, že k mladému ústavu sebráno odevšad sil nám z části již odcizených, a že v divadelní správě není vzorů v národním ohledu pobádajících. Nyní mají však mnozí příležitost, aby opravdivou vůlí dokázali ryzost smýšlení svého. Jejich snahu, kteráž ovšem v témdni, ba ani v měsíci nemůže se setkat hned s úspěchy nápadnějšími, uzná veřejný hlas kritiky zajisté vděčné. Také kritika, jež u nás konečně též někdy ve způsobu výtek svých třeba pochybila, ale vždy nejlepší vůlí se řídila, dokáže samostatně nyní sobě počínajícím členům divadelním sympatie své, neboť odpadá tak leckterý vzhled k osobnostem dříve slova lhostejná až na trpká slova měnící. Ovšem k pouhé reklamě nesmí sklesnout hlas journalistiky, i v nejprozatímnější prozatímnosti velí otázka budoucnosti našeho divadla, abychom sami nestali se nedbalými. Kritika nemůže dál než na pokraj svých požadavků přísnějších, z nichž vybočivši, nebyla by více kritikou. Na pokraji tom může se arci i repertoir výminečný připustit. A v tom ohledu přáli bychom členům divadelním, musí-li již ve zvláštních poměrech nynějších býti také jistá censura divadelní, aby byla jiná a nikoli až směšně ouzkostliva, jak bývala dřívější.

Třetí, kdož sympatie své prokázati může, jest výbor zemský, od něhož hmotně, hlavně pak intendant divadelní, od něhož mravně mnoho závisí. Nebudem z toho nyní činit výčitku, že pravé a včasné zakročení bylo by divadlo chránilo kalamity nynější, že ústav zemský má se střežit vždy stejně, vždy ale bystře. V tom ohledu arci mnoho zanedbáno, a v rozhodném okamžiku zanedbáno nejvíce. Zaražení stalo se nyní jen krátké a přec má ústav co celek již zase škodu z toho. Dovídáme

se, že opět seslaben sbor, orchestr; ostatní snad ještě zvíme. Pravili jsme již jednou v listech těchto, že třetí úpadek mohl by být posledním, mohl by být smrtí našeho ústavu. Včasná přítomnost rozhodující osoby, včasné její kroky mohly i druhému úpadku zabránit. Nechť se myslí tedy na budoucnost, nechť se nastoupí jiná cesta, uznána-li nynější za chybnou, nechť se obnovuje důkladně, když pouhé nátěry nepomáhají. Země naše nese nyní nesmírné škody, málo již na tom sejde, pomůže-li se další maličkostí, ale včasnou, divadlu českému, miláčku českého národa!

„Nár. Listy". Čís. 201. z 27. července 1866. Feuilleton.

ŘÍZENÍ ČESKÉHO DIVADLA.

Byl ředitel Liegert, byl ředitel Thomé a je nyní interregnum herecké. Poslednější dojde peněžitých výsledků pěkných, prvější dvoje řízení pracovalo prý se škodou. Ředitel Liegert měl za panování svého as dvouletého první saisonu zimní co do předplacení a tedy co do součinnosti obecenstva velmi dobrou, první saisonu pak letní přímo přeskvělou, tak že měsíční příjmy za doby této až k 50.000 zl. dosahovaly. Z toho by vyplývalo, kdyby i rok na to byl pracoval o škodě nějaké, že výtěžek prvního roku by byl v náhradu zúplna dostačil. Pro Liegerta pracovaly dvě výhody velké, za prvé nebylo obecenstvo české z počátku ještě ničím disgustováno a považovalo divadlo za svůj podnik národní, za druhé byl on sám ducha podnikavého, v jistém ohledu dobře kupeckého: něco podat a pak něco tržit, bylo jeho heslem, proto také sestavil sobě personál operní i činoherní, co nejlépe dovedl a k pohostinným hrám získal síly po celém uměleckém světě proslulé. Avšak osobně neznal ještě obecenstva českého, co Němec neměl ani ponětí o tom, co nám divadlo naše je, jak se má k budoucnosti jeho pracovati. Rádcové jeho užívali té neznalo-

sti k svému prospěchu, totiž alespoň k svému pohodlí. Činoherní repertoir, z něhož hlavně musí budoucnost ta vykvést, byl především a hlavně překladem pražského repertoiru německého; co přicházelo nového, přicházelo bez obstarávání a náhodou; co docházelo opakování, řídilo se opět jen náhodou, osobními ohledy na herce, na menší práci atd. K vůli dvěma neb třem členům, kteří nepotřebovali mnoho zkoušek a ještě méně času — na učení se úlohám, pěstována veselohra nepoměrně a (vzdor jednotlivému velmi dobrému) i často povrchně, tragedie dávala se jednou za tři neděle a pak ještě jen tak „aby se neřeklo", zkrátka proud tak zvaný umělecký změlčil zcela a s ním mizela i hlubší součinnost obecenstva. Mnohem ještě hůře to šlo s operou, při níž osobní ohledy a poměry již dokonce nedovolovaly (jakož posud nedovolují!) žádného kroku přímého a vydatného, ohledy a poměry, kterými naše divadlo o mnohou dobrou sílu přišlo, mnohou jinou sílu dobrou získati opomenulo atd. Ba i výtečné síly pohostinské, místo aby osvěžily, ještě nám ublížily; místo aby jimi se bylo řádně hospodařilo, dělo se vše tak, že abonenti českého divadla třeba po celý měsíc opery ani neslyšeli, ač se jim stále tvrdilo, že je právě saisona „co nejskvělejší". Journály ovšem napomínaly, ale hlasem Kassandřiným; ředitel nerozuměl obecenstvu, nerozuměl časopisům, jeho rádcové byli rádi, že nerozumí, a nanejvýš ho těšili: „Ať píšou! Za čtrnáct dní nikdo neví, co před čtrnácti dny napsaly!" Šlechetný princip!

Ředitel Liegert padl, aniž bychom po dnes věděli, proč se to vlastně stalo, a nastoupil ředitel Thomé, kterému na budoucnosti českého divadla záleželo právě tolik, mnoho-li předchůdci jeho, a který obecenstvu našemu nerozuměl ani za mák více. Jak by byl dovedl využitko-

vat saisonu letní, nelze říci, přišelť s ní v dobu valně nešťastnou, v rok nynější. Co do hospodářství domácího, pravidelného ukázal se býti však mnohem méně rozmyslným než Liegert. Osobní nadzmíněné neduhy nechával hubit českou operu vždy dál a dál, ač repertoir samý přece dobře uvolnil, trpěl však i, aby také činohra byla ještě seslabena tím, že část personálu, důležitá pro hry větší, odešla pro celou zimu do Plzně, jiná část aby tam dojížděla hodně často na hry pohostinské, tak že repertoir pražský řídil se vlastně dle repertoiru plzeňského, an také vrchní regisseur[1]) neměl času pro Prahu. Byla to kalná voda, ve které lovili jiní než pan Thomé a kterou se obecenstvo odstrašovalo tak, že již prvotně co do počtu skromnější předplatitelé p. Thoméovi ještě více seřídli! Ano, obětovnost může být vždy jen počasna u massy, neboť obecenstvo je konečně také jen kupcem, který kupuje jen to, co se mu líbí!

Ředitel Thomé zavřel divadlo, aniž bychom podnes věděli, proč vlastně intendantura divadelní v čas tomu nezabránila, což přece snadno mohla. Nyní sobě řídí herci, zatím jen pro měsíc, divadlo sami. Mají plné domy, značné abonnement, velké příjmy mimotní. Myslíte, že to učinila perspektiva na provedení „Žižkovy smrti“ či „Jana Husa“? Že snad houfně se hlásící předplatitelé byli přesvědčeni, že uvidí hry a uslyší opery v každém ohledu d o k o n a l é? Nikoli, vždyť každý věděl, že nelze zázrakem překonat mnohou dosavádní pohodlnost i jinou vadu, že v opeře scházejí některé hlavní síly atd. Avšak v to doufal každý pevně, že spatří v každém ohledu d o-

---

1) Vrchním režisérem byl tehda, jako již za Liegerta, Pavel Švanda ze Semčic, jemuž obec plzeňská pronajala právě r. 1865 tamější městské divadlo. — Viz k tomu též článek „Švanda v českém divadle.“ „N. L.“ č. 220. ze 17. srpna 1866.

brou vůli, každý se těšil, že divadlo je v rukou pouze *českých*, *našich*, a naše vlastní ruce že nemohou ani ústavu našemu ublížit dál, že české řízení musí již takřka instinktivně kráčeti cestou tou, kterou jedině divadlo české pokračovat smí, aby skutečně *pokračovalo*. Taková důvěra je důkazem přirozeným, ji potřebuje ústav mladý, ona je nám poučením, jak naložiti máme s divadlem pro budoucnost. Nevíme, pochybujem ale, že by nadlouho mohlo komité herecké vésti divadlo dál. Bylo by k tomu potřebí přátelského podřizování se, bezohledné ochoty i jiných vlastností, které alespoň dle tradice za kulisami nekvetou. Také musí být u řízení velká jednota, pevný směr, jakýž jen od jednotlivce povolaného očekávati můžeme. Avšak tolik je nyní jisto, přejde-li řízení do rukou nových, **že to musí být ruce české! Postavte v čelo našeho divadla muže Čecha, který je národovcem uvědomělým, který úkol svůj plně zná a nadšen jest pro rozkvět umění českého! Jeho nadšením prochvěje se ústav celý, co je zápalu schopno, vzplane s ním, co je v smýšlení svém nedochůdné, rozpadne se v neškodný troud a popel, jejž svěží průvan odnese i odstraní povždy. Sám myšlénky jsa schopen, přinutí muž takový vše kolem sebe k čistému duševnímu životu; nadšení, pevný směr, důstojné sobě počínání pokryje jeviště v době co možná blízké milým květem i zdravým ovocem, nadšení s jeviště vanoucí vzbudí i udrží také nadšení v obecenstvu a málo let vzorné vzájemné práce zabezpečí budoucnost ústavu pro dlouho, snad i provždy!**

Vědomost účelu i pomůcek, nadšení pro věc národní i pro umění, *nezištnost* s jedné a zase *praktičnost* s druhé strany: toť jest jediný ten kouzelný proutek, kterým se nám v ohledu tom posud záhadném a tak často nás tísnícím pomoci může. Že by se osobnost

vhodná k tomu našla, o tom ještě nikdo nepochyboval. Jedinou závadou posud byly peníze, nikoli nedostatek osobností. A což je opravdu tak mnoho peněz zde potřebí? Což již některý ředitel obětoval neb musil obětovat zde opravdu značné sumy? Což bychom neměli mezi měšťanstvem svým dosti mužů zámožných, kteří by i společně, když již ne jednotlivě, převzali řízení oekonomické a ustanovili sobě za ředitele muže v každém ohledu schopného? Posavádní divadlo prozatímní není ovšem velké, v saisoně letní, než bude velké divadlo národní, které za zimy již vynese pro celé léto, musilo by se ovšem třeba sahati i nadál k pomůckám jiným; vždyť ale lze vypočítat možný výdaj i příjem také v divadle malém a příjem ten je jistý u obecenstva, které nežádá žádných krkolomných skoků, které neopustí nikoho, vidí-li **nezištnost a dobrou vůli! Pánové, nechme divadlo v rukou vlastních a je mu pomoženo!**

„Nár. Listy". Čís. 226. z 18. srpna 1866. Feuilleton.

Poznámka vydavatelova. Odkazuje na poznámky, jež jsem učinil k předcházejícím zde třem článkům, dodávám k tomuto čtvrtému, který Neruda věnoval v zlé době válečné palčivé tehda otázce divadla českého, o jehož bytí či nebytí běžeti se zdálo, stručně ještě vše to, čeho třeba k úplnému porozumění a vysvětlení situace, v jaké se tehda nalézal jediný umělecký náš ústav. Obmezuji se tu ovšem jen na hubené zprávy novin, jimž pro stéré a velké události v bouřlivé té době přívalem se

hrnoucí nezbývalo hrubě ani času ani místa pro věci divadelní, třeba pro nás tak důležité.

Když po náhlém uzavření českého divadla ředitelem Thoméem dne 1. července 1866 a po převalení se nejprudší vlny válečné svolána dne 22. července t. r. na staroměstskou radnici schůze členů a přátel českého divadla (v. 1. pozn. k článku „Prozatímnost v prozatímnosti" str. 214. zde), oznámeno tam intendantem dr. Riegrem mimo jiné, že ředitel Thomé odevzdá hercům předplatné za ten měsíc vybrané a že jim propůjčí v srpnu zdarma k pořádání samostatných her své Novoměstské divadlo a garderobu, načež usneseno pořádati tyto hry, vypsati na ně předplatné, a utvořil se hned zvláštní výbor přátel divadla, by ku předplacení tomu zval.

Avšak již v čís. 209. z 1. srpna t. sdělují „N. L.", že ředitel Thomé prý oznámil členům divadla písemně, že jim ani z vybraného předplatného ani ze subvence (již dostal od zemského výboru na červenec, srpen a snad i září, ač v divadle se nehrálo) nic dáti nemůže.

Mezi tím pokročily však již přípravy k samostatným hrám do té míry, že v tomtéž čísle „N. L." uveřejněn již jejich repertoir (později ovšem co do slíbených her z větší části nedodržený), dle něhož mělo se v srpnu v Novoměstském divadle, počínaje dnem 3. t. m., hráti šestnáctkráte.

Ve skutečnosti uspořádáno však osmnácte představení, a sice dávány tyto hry: v pátek dne 3. srpna „Troubadour", v neděli 5. srpna „Žižkova smrt", v pondělí 6. srpna operety „Krásné Gruzinky" a „Milenka na střeše", ve středu dne 8. srpna „Žižkova smrt", v pátek dne 10. srpna opera „Lazebník Sevillský", v neděli 12. srpna Tylův „Jan Hus", v pondělí 13. srpna Sabinův „Inserát", ve středu 15. srpna „Jan Hus", v pátek

17. srpna (v předvečer císařových narozenin) po proslovu Sabinově „Zkrocení zlé ženy", v neděli 19. srpna „Jan Hus", v pondělí 20. srpna Auberova „Němá z Portiči", v úterý 21. srpna „Žižkova smrt", ve středu 22. srpna „Povídky královny Navarské", v pátek 24. srpna premiéra Sabinovy veselohry „Tajné plány", „Rozpustilí kluci ve škole", v ned. 26. srp. „Žižkova smrt", v pond. 27. srp. „Večer tříkrálový", ve středu 29. srpna premiéra Glinkovy opery „Život za cara" (jejíž partituru daroval hercům obchodník p. Hrubý), načež tato opera v pátek dne 31. srpna opakována, čímž cyklus těchto hojně navštívených her, jež osiřelým hercům vynesly slušný přebytek, byl ukončen. Sluší tu připomenouti, že kromě divadelní censurou dosud zapovězených her „Žižkova smrt" a „Jan Hus", jež do Novoměstského divadla nejvíce obecenstva vábily a proto tolikráte se opakovaly, dle výše zmíněného repertoiru, měly býti předvedeny v tomto cyklu ještě dvě jiné zapovězené hry a to Tylův „Jan Žižka z Trocnova, aneb Bitva u Sudoměřic", pak Hálkův „Král Rudolf", který po dnes nespatřil světlo rampy; z příčin nepovědomých však z představení těch sešlo.

Avšak i pro „Žižkovu smrt" a „Jana Husa" vznikly přes dočasnou málomoc rakouské censury hercům obtíže. Dle zprávy „N. L." (č. 226 z 18. srpna t. pod záhlavím „Divadelní hry z husitských dob") požádal kardinal arcibiskup kn. Schwarzenberk písemně Šimanovského, aby se tendenční hry jako „Žižkova smrt" a „Jan Hus" již nedávaly. Následkem toho vyslali herci ke kardinalovi Kolára ml. a Chramostu, by mu vysvětlili nezávadnost těchto dramat, arcibiskup však setrval na svém. „Herci naši," končí zpráva „N. L.", „chtěli „Jana Husa" ještě jednou v neděli opakovat, a praví se, že ve valné hromadě se usnesou, učiní-li tak." — Jak vidno z výše uve-

deného pořadu her, nebylo přání kardinalovu vyhověno.

Po ukončení těchto her objevila se v „N. L.“ (č. 242. z 3. září t.) v rubrice „Literatura a umění“ tato, patrně Nerudou napsaná noticka:

⁂ České divadlo je již zase zastaveno. Tak alespoň soudíme dle toho, že členové divadla ve včerejším veřejném děkování svém[1]) nezmínili se o další samostatnosti her svých, že včera, v den nedělní ani se nehrálo a že ředitele vůbec není. To vše začíná se již vůbec hnusit, myslíme, že za dva měsíce bylo dosti času upraviti vše. V zemském divadle českém musí se hrát, protože je divadlem zemským a kontrakty ředitelův víceleté. Samostatné hry členů divadelních nepokračují k vůli jakýmsi rozmíškám s p. Thomém, který mimo to, že z obdržené subvence a předplacení jim ničeho nedal, a za to, že je počátkem července tak starostlivě opustil, také ještě nároky činí na přebytek v srpnu docílený i na ten, který by se snad ještě docílil.[2]) Měli by se měšťané pražští otázky divadelní vůbec ujmout.“

Avšak k dalším samostatným hrám již nedošlo, leda že dne 23. září uspořádal F. Šamberk v Nov. divadle ve svůj prospěch první představení své veselohry „Jen žádný sněm“. —

Zatím po uzavřeném příměří vracelo se vše v obvyklé koleje; uzavřen mír a Prušáci chystali se opustiti Prahu. Zemský výbor započal opět svoji činnost, a tu ovšem došlo záhy na řešení otázky českého divadla.

---

[1]) Viz „Poděkování“ to v „N. L.“, č. 241. z 2. září 1866.

[2]) O těchto požadavcích Thoméových zmiňují se „N. L.“ ostatně již v č. 234 z 26. srpna v rubrice „Literatura a umění“ pod záhlavím „Z českého divadla“, ale připojují k zprávě té, „že jí nemohou věřiti“.

Intendant téhož, dr. Rieger, vyzval dle zprávy „N. L." (č. 234. z 26. srpna v rubrice „Literatura a umění") ředitele Thoméa, by se vyslovil, chce-li divadlo české dále vésti. Načež týž („N. L.", č. 239. z 31. srpna, „Denní zprávy" pod záhlavím „Záležitosti divadelní") žádal zemský výbor, aby sproštěn byl veškerých závazků svých jako ředitel divadla českého. Výbor zemský vyhověl této žádosti potud, že projevil ochotu propustiti Thoméa z ředitelství, jakmile by se nalezl nový, schopný ředitel, a vypsal také již dne 29. srpna konkurs na pronájem českého zemského divadla v Praze, uveřejněný v tomtéž 239. čísle „N. L." z 31. srpna. V úvodu konkursu toho praví se výslovně: „Poněvadž nynější ředitel českého divadla zemského žádá, aby byl propuštěn ze svazků kontraktních, uzavřel výbor zemský království českého, ohradiv sobě práva proti němu ze smlouvy plynoucí, vyhověti žádosti této pro ten případ, najde-li se jiný ředitel způsobilý, kterému by se divadlo výše uvedené až do květné neděle 1870 v nájem dáti mohlo s důvěrou, že dovede zadost učiniti povinnostem s tím spojeným v ohledu uměleckém i materiálním." Žádosti měly býti podány do 12. září do 2. hodiny odpoledne.

Ještě před tím proskakovaly pověsti o různých ucházečích o ředitelství českého divadla, tak jmenováni zpěvák Lev a herec Šimanovský („N. L.", č. 230. z 22. srpna, „Denní zprávy") a psáno též o jiných, jmenovitě neuvedených („N. L.", č. 231. z 23. srpna 1866, „Denní zprávy"), při čemž kladena hlavní váha na to, že nestačí, aby české divadlo bylo samostatné, ale že musí býti též v českých a schopných rukou a že nesmí být předmětem soukromné spekulace.

Záhy dostavilo se šťastné rozluštění a to zcela ve

smyslu myšlénky pronesené Nerudou v předcházejícím zde feuilletonu.

Již v č. 253. z 15. září oznamují „N. L." v „Denních zprávách" pod záhlavím „Otázka divadelní": „Aby se předešlo všem svízelům, jimiž posud trpěla kontinuita českých her divadelních, sestoupilo se několik měšťanů pražských, by převzali řízení ústavu, vybavili jej ze spekulace soukromné, určili mu ředitele artistického atd. Ve včerejší schůzi výboru zemsk. přijat návrh komitétu toho s tím dodatkem, že má týž složiti 5000 zl. kauce, která by sloužila k zabezpečení her pro případy všechny. Již v nejbližších dnech otevře se kancelář divadelní, v níž přijímati se bude ohlašování členů divadelních a uzavírati s nimi kontrakty." „N. L." z 16. září 1866, č. 254. pak oznamují v „Denních zprávách" — „Nové řízení českého divadla. Sdělili jsme již, že zemský výbor usnesl se dáti české divadlo v řízení a nájem spolku pražských národovců, v jejichž jménu zažádali pp. Oliva, dr. Čížek a Skrejšovský. Spolek ten sestává z pánů měst. radů Pštrosa, Olivy a Huleše, dále pp. Veselého, Bubeníčka, dr. Čížka, J. Skrejšovského, Jul. Grégra, Ferd. Fingerhuta, Stýbla, J. Sklenáře, Götzla, purkmistra karlínského, Židlického, ob. rady v Karlíně, dr. Klaudyho, dr. Škardy, Starého a nejmenovaného jednoho pána, kteří vesměs upsali po 1000 zl. Z pánů těch zvoleno především komité, sestávající ze tří členů: Oliva, Čížek, Skrejšovský, jejichž úkolem je ujednání smlouvy s výborem zemským, dále jiné jedno komité, jehož úlohou je starost, aby pravidelné hry počaly již v den sv. Václava. Komité toto skládá se z pp. Skrejšovského, Sklenáře a Bubeníčka. Jednotlivé výminky smlouvy mezi spolkem a zemským výborem nejsou ještě zcela umluveny, avšak jednání s intendantem panem drem. Riegrem vedené ji-

naké slibuje výsledky i podmínky, než jaké uvedla včerejší „Prg. Ztg.“. Spolek zaručiti se chce výboru zemskému 15.000 zlatých i úmluvou, že v případu zkončení her podá tříměsíční výpověď, kteráž lhůta vystačila by zemskému výboru na nové opatření stran ředitelstva úplně.“

Tamtéž pak se sděluje dále:

— „Členové divadla českého pozváni jsou sborem, jemuž odevzdáno vedení tohoto ústavu zemského, aby se za příčinou engagementu dostavili do kanceláře divadelní během tří dnů, zejtřejškem počínaje.“

Konečně oznamují „N. L.“ (č. 264. z 26. září), že družstvo divadelní ustanovilo novým kapelníkem české opery Bedřicha Smetanu, a (v č. 265. z 27. září t.), že Karel Šebor engažován za hudebního dramaturga, vrchním režisérem že jmenován J. J. Kolár, ostatními režiséry pak Kolár ml., Chramosta a Sák, tajemníkem ředitelstva pak M. C. Sklenář.

Dne 27. září 1866 zahájeny za správy nového družstva opětně pravidelné hry v prozatímním divadle po přestávce téměř čtvrtletní Jeřábkovou veselohrou „Cesty veřejného mínění“, jíž předcházel téhož proslov, přednesený slečnou Malou a ouvertura k „Prodané nevěstě“, řízená novým kapelníkem Bedřichem Smetanou.

Tím ukončena tato trapná, ba nejtrapnější kapitola mladého českého divadla, kteréž od té doby postaveno na pevný základ a jsouc zcela samostatné a zcela naše vyvíjelo se — až na nepatrné již poruchy zaviněné boji politickými — klidně, až dobudováno a otevřeno Národní divadlo.

POTLESK V DIVADLE.

Potlesk hraje při každém divadelním představení úlohu velkou, jeť jakýmsi reflexem toho, co se děje na jevišti. Hojné jeho objevení bývá známkou jisté spokojenosti alespoň většiny obecenstva, schází-li ale potlesk, scházel snad také všechen výsledek kusu neb herců. Potlesk není nic ryze českého, nic nového; slyšíme-li jej, zdá se nám, jakoby částečně vždy také platil známému výroku Ben Akibovu. Potlesk je v obdobách svých nejspíš tak stár jak samo umění dramatické. Snad že již žákům Bharatovým staří Indové tleskávali, v Kalidasově „Urvasi“ alespoň čteme negativní doklad toho, an Bharata za to, že Urvasi se přeřekla v kuse jeho, zbaví ji božských vlastností její. Jak hluboký v tom smysl, že nedbalost umělcova béře mu božskou jiskru, jakž často by při podobně přísném soudu musily leckdes jiskry deštěm padat s uměleckého nebe! Za to ovšem ti, kdož věří v „chrám umění“ a pečlivě chrání božskou jiskru svou, zasluhují zase odměny, a té se jim dostávalo od nejstarších dob. Herci hellenští měli rovněž úžasně velké platy, jaké mají vynikající herci nyní, měli ale tytéž lehké mysle i tytéž dluhy jako nynější. Staří Ře-

kové stavěli své Aristodemy a Neoptolemy rovněž vysoko jak Francouz své Talmy a Rus své Samojlovy; staří Řekové aplaudovali v divadle rovněž ohnivě a snad ohnivěji nežli my, ale i staří Řekové i staří Římané dovedli zas syčet a pískat tím vydatněji než my, čím méně jim v tom policejní předpisy jich bránily. A vysyčeli a vypískali nejen slabého nebo nedbalého herce, nýbrž i každý špatný verš spisovatelův a s ním i spisovatele. Tu kritickou přesnost přáli bychom každému obecenstvu a pak — tleskejte nebo syčte dle libosti!

Herec má svaté právo na potlesk; jeť to jeho mravní honorář. Vidět, že vzbudil, že takřka vynutil zachvění v obecenstvu, jež se manifestuje radostí takřka dětskou, bezděčným tleskáním do rukou, delším neb silnějším dle síly vzbuzeného dojmu, jest herci otázkou životní. A v skutku jest každé obecenstvo v jakéms poměru dětském naproti herci umělci. Herec dá postavě básníkově a myšlénce jeho teprv tělo, plastickou formu, živý tón, on jest jaksi tvůrcem postavy té veliké, daruje ji obecenstvu a obohatí jí jeho obrazotvornost. Rodící se ten svět na jevišti působí plným dojmem novosti a dojem ten je především v každém ohledu mladý, manifestující se na zevnějšek všemi známkami mladosti, tedy i dětským, chcem-li tomu výrazu, tleskáním rukou. Obecenstvo tak zvané „blaseované“, netratící chladnost, rozeznávající dobře a stále to, co básník a co herec, znající mimo to i veškeren, snad i ten čistě prosaický aparát divadla a dramatické architektoniky, uznává umělce někdy za rozličných od massy důvodů, ale projevuje mu tímtéž způsobem uznání své, totiž potleskem. Je v tom právě tradice a že je vůbec tradice ta, má na ni právo také herec. Básník zůstaví mimo jmeno po sobě báseň svou, sochař svou Venuši, hudebník svůj zpěv, — herec zůstavuje pouze

jmeno své, slavnější či méně slavné, dle toho, jak dovedl v okamžiku proniknout. Pro něho je okamžik vše, a právě potlesk mu praví, patří-li okamžik jemu. Z potlesku měl sám starý Cicero, ač nebyl Rosciem, radost a s velkou chloubou vypravuje, že do potlesku nevmísilo se ani jediné zapísknutí.

Ovšem, potlesku možno také zneužít, ale pak nemá potlesk platnosti, nechť ho již zneužívá herec či obecenstvo samo, což u obou možno. O herci, potlesk kulisními pouze prostředky vynucujícím, nemůžem zde mluvit, nedovedli bychom lepších slov pro něho nalézt, než jaká mu již jizlivý Hamlet praví. Není také potřebí šíře to rozbírat, herec takový klesá samým sebou vždy hloub, až konečně ani naivnost samu více nepohne. A pokud se mu ještě daří, působí právě jen na tu naivnost; obecenstvo nenaivní chová naproti němu vždy as týž pocit, jaký bouříval ušlechtilým Menandrem, když obecenstvo nad Philomenovou fraškou jásalo.[1])

Obecenstvo může potlesku zneužívat nebo vlastně jím plýtvat i neuvědoměle i uvědoměle. Co se týče té neuvědomělosti, zůstane pro vždy pravdou, že v celku nestojí obecenstvo nikdy výš, než kam je spisovatel i herec staví. Abstrahujeť teprv z viděného a proto mohlo by se v ohledu tom působiti na obecenstvo teprv prostředně, působením totiž na herectvo i spisovatelstvo. Při nadzmíněné bezprostřednosti a mladosti dojmu zůstává přímé poučlivé slovo vždy led a zbytečnost.

---

[1]) Menandros (342—291 před Kr.), nejslavnější básník norvatické komédie, a Filémón (nar. as r. 350, zemř. as r. 260 př. Kr.), vrstevník a šťastnější u současníků, sok Menandrův v dramatu, ač jeho nedosahoval. Oba napsali téměř stejně dramat, onen as 100, tento as 90), z nichž se však nezachovalo celé ani jediné.

Avšak někdy tleská obecenstvo jen k vůli tomu, aby tleskalo, někdy tleská i na ujmu většího vlastního požitku a v tom ohledu lze přece znenáhla ledacos opravit. Čím celkovitěj, nepřetrženěj hra před námi se rozvinuje, tím více působí i uspokojuje; již ty naše moderní odchylky od Aristotelova pravidla o jednotě ruší. Další rušení působí sobě obecenstvo samo. Již to lze považovat za chybu, kdyby se vyvolávání herců a spisovatelů obmezilo třeba jen na konec každého aktu. Vždyť je tak směšno, předstoupí-li osoba, která dle hry právě odcestovala, omdlela nebo docela zemřela, zase před obecenstvo, aby potom teprv zase v mdlobách svých pokračovala dál, nebo musí-li se klonit dvorně Žižka, aby pak teprv oblékal nanovo pýchu svou. Ale na koncích aktu bylo by to přece snesitelné, avšak obecenstvo aplauduje také po scéně, mezi scénou, po sloce kupletu, ba i po jednotlivém verši kupletu. Nejlíp by ovšem bylo, kdyby teprv ku konci celého kusu vyvolalo sobě obecenstvo všechny ty, kteří mu zadost učinili, třeba pak i spisovatele, který beztoho od okamžiku, kdy byl kus svůj odevzdal, nemá vlastně na jevišti co dělat.

Kdybychom i výše té dosáhli, ještě bychom nebyli v tom ohledu ani první ani původní; jinde jest již tomu tak. Ale nechť má Akiba radost svou, jen když se výši znenáhla blížit budem. Pravíme „znenáhla", vždyť i dnešní slova naše jsou pouhým popudem, aby se alespoň přemýšlelo.

„Nár. Listy." Č. 287. z 19. října 1866. Feuilleton.

NÁRODNÍ LISTY.

1867.

PROMRZELÝ STESK.

„Tím jsou mně žebráci protivni," pravila jistá vznešená dáma, „že žádají vždy jen totéž — chleba!" A kdyby žádali něčeho jiného, byli by jí nejen protivni, nýbrž i nestoudni.

Kdo právě chce, může si učinit paralelu mezi žebrákem o svobodu a jen od něho samého to bude záviset, bude-li paralela jeho vtipna a trefna, nebo suchopárna a netrefna. Na chléb a na svobodu má každý právo přirozené, ale přec je dosti mnoho těch, kterým obého není dáno dle potřeby, kteří musí „vyžebrávat", „vyčkávat", než jim obého z „milosrdí" nebo z „omrzení" se dostane. Čtenářské lidstvo zavrtí hlavou, až zví, že svou radomontadou a svým začínáním s vysoka nechci se dostat na jiné, než zase na tu promrzelou, zastaralou, ale stále ještě živou a činnou censuru divadelní. Nevolejtež, lidské čtenářstvo, hned své „tant de bruit" k mému přiznání. Nemůžem za to, že chcem, aby byla svoboda ve všem a všude, aby stejný zákon ovládal vše; nemůžem za to, že nenahlížíme, proč má být spisovatel dra-

matický jediným spisovatelem, kterému se nedostává veškerých dobrodiní trestního zákona, proč má být jedině ta dramatická omeleta se svou myšlénkovou nádivkou podřízena jiné zdravotní dohlídce, než jaká určena jest na ostatní duševní stravu z části hladového a z části mlsného lidstva.

Politik, journalista, novelista smí „spáchat“ ledacos, o čem se mu arci mnohdy ani nesnilo, spisovatel dramatický nesmí spáchati nic, ale pranic, ani ve snu ne, on nemůže být nikdy trestán, leda — to by ale už musilo být zcela zvláštní! V jiného spisovatele má zákon důvěru aspoň tu, že jest spisovatel sám dosti loyalní, aby nepáchal zločinů svévolných (proti mimovolným nebývá ovšem asekurace pouhého rozumu vždy bezpečna), a dost moudrý, aby sobě svévolně trestů nezpůsobil. Ve spisovatele dramatického nemá ale zákon důvěry pražádné, s tím zachází jako s dítětem, které se musí držet vždy v košíku, aby padnout nemohlo, nebo jako s nevolníkem, kterému nejde nad příjemný pocit proražené lebky. Censura praeventivní ve všem a všude již vyloučená ovládá již jen písemnictvo dramatické. Spisovatel dramatický nezávisí pouze od ouzkostlivosti nebo liberalnosti určených strážců zákona, nýbrž přímo od subjektivnosti osobnosti cenzorské. Spisovatel dramatický napíše divadelní kus a zajisté již sám přihlíží k tomu, aby požadavkům zákona vyhověl. Vytiskne třeba kus ten a skutečně není v něm ani jediného slova, kteréž by po rozumu a po zákonu bylo závadné. Dle prostě občanských ohledů mohl by se tedy kus provozovat, jak byl vytištěn. Ale v tom se ty prosté občanské náhledy tuze mýlí! Jako do roku 1848 každý rukopis musil se honosit svým cenzorským „imprimatur“, než směl do tiskárny, musí se nyní vykázat každý kus divadelní zase zpečetěným „wird ge-

stattet", než smí na jeviště. Nejdřív čte divadelní ředitelstvo kus a nenalezne v něm ničeho, jako již v tištěném ani státní návladní ničeho nenalezl, pak čte týž kus intendance a nenalezne zase ničeho, pak jej ale čte censurní ouřad a ten nalezne na jeho běloskvoucím rouše často velmi mnohé a velmi — divné skvrny. To vše je známo a podali jsme již několikráte ukázky censurních škrtů, které se podobají někdy výroku, že „zde na tomto místě by mohlo něco být". Pro nové doklady nemusili bychom daleko, každému zajisté ještě žije v paměti událost, že nejnevinnější z našich písní politických, naše sněhobílé „Hej, Slované" bylo před několika týdny uznáno za nebezpečné pro jeviště.[1])

Člověk by sobě podobného cos ani nevysvětlil, kdyby nevěděl, že všechny cenzurní náhledy visí na individuelní ouzkostlivosti nebo třeba i na snaze, aby byla „ouřadní práce vidět". Všeobecně se uznává, že není divadelní censury třeba, že se může divadlo těmže zákonům podrobit, kterým vše jiné. „Nový Benedix" německé literatury, jenž co p. Dufek sám do nedávna v Praze cenzuroval (divadelní bibliotheka naše je obohacena dušičkami jeho úřadních plodů) a nyní co Julius Rosen[2]) „divadelni listy" do vídeňské „Debatty" píše, sám se nyní vyslovuje tam rozhodně proti cenzuře a nenahlíží, k čemu je jinému, než aby co nejvíce překážela spisovatelům, ředitelům, hercům, ba i censorům samým. Jsou věci jasné jako den,

---

[1]) Karlínský okr. úřad zapověděl zpívati tamějším ochotníkům ke konci Staňkovského žertu „Hej, Slované" tuto píseň na jevišti.

[2]) Julius Rosen, vlastně Mikuláš Duffek, něm. spis. veseloher (nar. 1833 v Praze, zemřel 1892 v Gorici). Po absolvování práv vstoupil k policii a působil v l. 1860—66 v tiskovém i spolkovém oddělení policejního ředitelství pražského. — Redigoval též od r. 1862 pražský něm. belletr. list „Erinnerungen".

k těm patří také zbytečnost divadelní censury; a přece se ty věci nezlepšují a neodstraňují, leda až po tisíckráte opakovaném nájezdu, rozboru, dolíčení a t. d. Ale přestat musí konečně přec a proto mluvili jsme o ní již dávno před panem Dufkem[1]) a mluvíme i po p. Dufkovi, vzhledem k jehož článkům řekl tyto dny někdo: „Policie by měla býti jako mnišský řád, z něhož je vystoupení takřka nemožné." Mrzuté bývá takové vystoupení z „řádu" velmi často, jak právě nyní na novo dokazují články „Petěrburských Vědomostí" o jesuitech — od exjesuity.

Předběžní cenzurou není ale vše ještě ukončeno při divadelním kuse; při provedení jeho je, jak známo, vždy ještě také ouřadní stráž, která dává pozor, nemluví-li se místa cenzurou vyškrtnutá přec, nebo nepřidává-li se se strany herců něco „necenzurovaného". Toto přidávání, jež se „extemporováním" nazývá, nemá arci místa míti na jevišti; spisovatelé sami by as vesměs proti tomu byli, aby herec duchem svým jejich plody ilustrovati mohl, kdy se mu líbí; jiná ale otázka je, zda je extemporování po zákoně již samo sebou trestuhodné. Konečně možno i každé přeřeknutí se nazvat extemporem a pak důsledně trestati. Členové českého divadla byli již často trestáni (členové německého divadla nejspíš že nikdy neextemporují, není alespoň o policejních trestech slyšet), nedávno odseděl sobě pan Bučínský trest dvoudenní, nyní zase hrozí cos podobného panu Šamberkovi. Co spáchal pan Šamberk? Přeřekl se, řekl místo „Translajthanie" jen „Trantarie". Nařízení jisté dí: „Zapovídá se každé neslušné („unanständig") a zlomyslné extemporování." Nevíme tedy, spáchal-li p. Šamberk něco neslušného nebo něco zlomyslného.

---

[1]) Viz články zmíněné na str. 47, 177 a 178 zde!

Také p. Lev byl již blízek trestní pohromě. Co „Don Juan“ pronesl totiž traditionelní přípitek „Mozart ať žije!“ Ale přítomný pan komisař, jenž ve svém životě „Dona Juana“ asi příliš často neslyšel, rozuměl, že p. Lev zpívá: „Kozáci ať žijou!“ Brzy by bylo zle bývalo pro toho na kozáka přeslyšeného Mozarta!

Pana komisaře toho získala nyní obec pražská, přibrala i jiné síly z řad dřívější policie státní, podle zásady, že „se v tom všem už dobře znají“. Máme tedy odůvodněnou naději, že nám nová naše policie[1]) nebude příliš nova. Ovšem, jiný by to ani nedoved!

„Nár. Listy.“ Č. 79. z 20. března 1867. Feuilleton.

---

[1]) Po válce r. 1866, za které dosavadní státní policie pražská s ostatními úřady Prahu opustila, přiznána Praze — snad jako odměnou za osvědčenou loyálnost — obecní policie, na jejíž vydržování jí stát ročně připlácel 50.000 zl. — Obec převzala velkou část dřívějšího úředního personálu. — Sláva netrvala ovšem dlouho, občanské ministerstvo Herbst-Giskrovo zrušilo ob. policii již 1. listopadu 1868, kdy zaveden v Praze stav výminečný.

NÁRODNÍ LISTY.

1868.

REÁLNOST NA JEVIŠTI.

Kdyby umění mělo a mohlo působit jen na nedorostlé neb dorostlé děti, bylo by sice snadné, nebylo by ale uměním, každý by je mohl provozovat, umělcem by ale ještě nebyl. Dětem se ovšem vyhoví snadno, třeba jim podat pouhý jen popud, dotknouti se jen té či oné stránky obrazotvornosti a ostatní sobě již přičiní všechno samy. Ve vycpané princesce Alcesce s krásně fermežovanými obličejem vidí dítě tím spíše život a pravdu, ano dovede i v pouhém dřívku vidět generála; chraptivému sopránu věří tím spíše, že je hrdinným, velitelským hlasem, ano věří i vlastnímu hlásku, že dojmem hrdinným působí na ty vystříhané papírové vojáky. Obrazotvornost dovede sobě každý nedostatek nahradit a vše vůbec doplnit na obraz plně působivý. A takž také člověk dorostlý, pokud vůbec zůstal dítětem, totiž pokud obrazotvornost jeho podržela původní svůj vliv. V krajinách, kde se posud mysterie provozují, pohne za sv. Máři Majdalenu přestrojený sedlák veškeré selské shromáždění až

k slzám právě tak jak anděl „gloria“ své drobné obecenstvo jesličkové.

Pojem „krásy“ je právě rozdílný. „Je to krásné“, řekne člověk obyčejně, když něco úplně a stejnou měrou uspokojuje cit i rozum jeho. Pokračuje-li člověk u vzdělanosti, záleží procedura v tom, že cit jeho je zušlechťován, rozum bystřen; bystření rozumu zdá se, že děje se na útraty prvotní síly citu, rozum jaksi se šíří, cit ouží, řečiště citu je upraveno, vyčištěno, někdy i jiným směrem vedeno, než jakým prvotně šlo, prvotní potůček rozumu rozšířen za to na obsáhlost světového moře. Pravá vzdělanost, kterou jen jednostranní knihaři kladou v massu vědomostí, záleží konečně přec jen v úplně nabyté rovnováze mezi citem a rozumem. Výsledkem nejvyšším této pravé vzdělanosti je umění a proto také uzná pravý vzdělanec jen ten plod za umělecký, který, aniž by rozumu jen pouhého nějakého popudu dal k vytýkavé neb jen pochybující reflexi, cit jeho zároveň plně ukájí. Pravý vzdělanec žádá na uměleckém plodu, aby „krásně“ vzrušil cit jeho, zároveň aby však také byl zcela pravdivý, bez výtky co do reálního podkladu i věcných pomůcek jeho.

S takovým požadavkem vstupuje pravý vzdělanec na př. také do divadla, kde se mu podává umění dramatické. Umění toto není, jak mnohý se domýšlí, předním faktorem herectví, nýbrž vždy a věčně dramatické básnictví samo. Herectví je ovšem hlavním a předním pomocníkem dramatického básnictví, dodává mu nesmírné působivosti, oživuje jeho výtvory, je prostředníkem mezi ním a obecenstvem. Má-li reproduktivní úloze té úplně dostát, musí v plastickém předvádění hledět k tomu, aby básněný plod umělecký působil také s jeviště plnou pravdou a krásou svou. Kdyby seděli v divadle samí jen

praví vzdělanci, nehodlající pouze zabíjet čas, nýbrž dojít dojmu rozhodně uměleckého, museli by být samí také dobří herci na jevišti a špatní by hráli prázdným jen lavicím. Že špatní herci přece nehrávají prázdným jen lavicím, tím vinna zábavychtivost či to zabíjení času nebo i poměrná dětinskost obecenstva, která nepovažuje plod umělecký za něco, co je mimo ně a od čeho celý dojem teprv obdržeti musí, nýbrž která je součinna, doplňujíc sobě vše, co schází sama. Důvodem neb jen omluvou ona špatnému herectví není, neboť divadlo nemá úkol jen zábavný, nýbrž zábavně-poučný, vzdělávací, nesmí se poddat jakémukoli proudu obecenstva, nýbrž povznést je na stupeň pravé vzdělanosti, povznést k porozumění uměleckých plodů, třeba by jen k porozumění instinktivnímu.*)

Dramatické básnictví bráno vždy za vrchol básnictví. Není divu, že tím více hledělo lidstvo z něho vykořistit, čím více poskytovalo básnictví to prostředků ku kořistění. Dramatické herectví povstalo as zároveň s dramatickým básnictvím, čím dokonalejší stávalo se toto u jednotlivých národů, tím větší reální požadavky činěny na dovednost hereckou; pravdu a krásu básnickou měl herec učiniti pravdou a krásou oživenou. Dlouho se spokojilo lidstvo s tělesnými prostředky herců, dovršujíc obraz, kdekoli třeba, vlastní obrazotvorností svou. Žádali jen reálnost osob, nikoli reálnost obklopujícího je světa.

---

*) Úkol ten mají umělecké plody vůbec vzhledem k masse lidstva. K porozumění uvědomělému ji ovšem nepřivedou, nemohouť o sobě vykonat celý již úkol vzdělanostní, že ale obecného porozumění instinktivního dosíci lze, viděli jsme již na starém Řecku. Krásná veřejná budova, pěkná malba a socha, dobrá hudba a báseň dovedou krasochuť lidu právě tak zušlechtit, jak opak dovede ji zkazit. (Pozn. Nerudova.)

Ještě za Shakespeara, jak vůbec známo, nebylo jeviště ničím jiným než spoustou prken, pokrytých nanejvýš kusem sukna, na něž sobě obrazotvornost namalovala poušť, les, moře neb zahradu, čeho právě potřebovala. Záhy přibrána také hudba, ale velmi pozdě, teprv as od Gluka, žádána také na hudbě reálnost, dramatičnost. Velmi pozdě přivoláno umění výtvarné ku pomoci, velmi pozdě žádala toho vzdělanost, aby součinnost obecenstva zcela obmezena a obrazotvornosti jeho vykázána byla ve všem dráha určitá.

Všech svých prostředků ovšem umění výtvarné nemůže užít nikdy ve prospěch umění dramatického, vždyť i herectví samo má své meze. Malba může učinit mnoho, sochařství již méně, nejméně architektura, kteráž ani v největších a nejbohatších amfiteatrech nestačila by ve všem všudy požadavkům codenní hry.

Avšak mnoho se může ještě docílit, čeho posud nedocíleno. Na jevištích anglických dostoupili nejdál a třeba by také tam bylo posud jako bude vždy a všude divadlo „na čtvrt snem a na čtvrt hrou“, přístupné polovice zmocnili se předce již úplně a kde vůbec je možná, docílena a způsobena tam úplná reálnost.

Abychom již dostali se k praktickým příkladům a výsledkům! Pražské divadlo české zajisté není z těch, která se těší prostředkům výdatným, a předc učiněn ve smyslu našem zde za doby nejnovější pokrok rozhodný. Nové dekorace snaží se obyčejně vyhovět požadavkům uměleckým, hraje-li kus v salonu, je tu opravdové salonní nářadí, pěkné koberce, sochy, živé květiny a t. d. To svědčí o pečlivosti a protož můžem žádat, aby pečlivost ta byla ještě zvýšena, aby z kulis nečouhala do salonu sprostá střecha, do pouště palác, do pozdější scény dekorace scény předešlé. Lisbon ovšem nelze na jevišti vystavět

a spokojíme se vždy s perspektivně dobrým obrazem jeho; nechť ale nečiní obraz ten víc, než činiti má; když na jevišti děj se proudí vždy dál a dál, působí to rozhodně komicky, že v pozadí jeviště namalované ty lodě s plně nadouvanými plachtami ani z místa se nehnou. Zahrada neb les se také nemůže na jevišti vysázet, má-li ale jeviště obraziti krajinu, lze krajině té dobře vypracovanými jednotlivostmi, větevnatými jednotlivými strůmky a keři dodat vzduchu a tedy reální pravdy. Maličkostí vůbec třeba dbáti víc. Okna mají alespoň v popředí mít vždy opravdové sklo a nevypadat jako tlustý podešev; nyní na př. spatříme-li kus opravdového skla na jevišti, víme také již napřed, že spisovatel chce, aby bylo rozbito. Skály, jichž vypukliny velmi snadno lze plasticky nápodobit, vypadají jako splasklý ošumělý šat, — nejkomičtěji ale vypadají ty staré dekorace s namalovanými zrcadly, před nimiž celý pluk bez strachu před zradou manevrovat může, se stoly, které by se patrně samy rády někam na stůl položily, a se sedadly, na něž nikdo sednout nemůže. Chce-li švitořivá služka Molièrova „Nemocného z dumy" sednout si ke dveřím, musí si tam zanést sedadlo, ač tam již čtyry namalovány jsou. Tímtéž právem mohli by být i statisté namalováni, ředitelstvo by alespoň ušetřilo.

Nechť nikdo nenamítne, dekorace že je právě jen dekorací a zde že se žádá trochu mnoho. Nežádá se pranic víc, než ve všem pečlivá pozornost a rozvaha, jež v jednotlivém již zde jest. Lepší na př. žádná než špatná hudba a když se sahá již k prostředkům reálním, nechť se ty prostředky také vyčerpají. Vždyť bychom mohli být konečně i bez divadla, číst si Shakespeara doma a myslet si to všechno velmi krásně!

„Nár. Listy." Č. 30. z 31. ledna 1868. Feuilleton.

*

KVĚTY.

(Hálkovy illustrované.)

1868.

ŽENY NA JEVIŠTI.

I.

„Všeobecný podiv na plesu vzbudila „Krásná Helena“, slečna...; na prsou měla sponku, obrovskou včelu představující, dar to Vídeňáka..., složenou z démantů a rubínů; ve vlasech její skvělo se mistrně pracované hádě démantové, dar to pešťského kavalíra..., velkého ctitele divadla a kněžek jeho“ — vypravují svědomití kronikáři časopisečtí po nějakém bále.

„Jeviště bylo pokryto věnci a kytkami tak, že dvacet lidí bylo třeba k rychlému poklízení, a beneficiantka našla v garderobě své darů za 30.000 rublů“ — čtem v novinách jiných.

Tak mnohá čtenářka zpráv podobných, je-li méně znalá poměrů, myslí sobě as, že jen mohutnému duchu, bohatě tvořivému citu dostává se skvělých těch odměn, i těší se snad uznání tomu, jakého dostává se na zápasišti uměleckém pohlaví ženskému; jiná, poměrů více

znalá, podívá se s dobrým taktem do zrcadla a pomyslí sobě, kdyby vychování její nebylo mělo úzkostlivě na zřeteli budoucí „ženu“, nebo kdyby ke všemu na světě nepatřilo štěstí a zvláštní přízeň i rozvin poměrů, také cna by ty houfy kytek a těch 30.000 rublů a tu sponku a to hádě — — A čtenář zas cítí buď světovou nadvládu krásy nad rozumem i dává ochotně zvláštní rozum svůj pod závoru, nebo sobě kavalírsky myslí, že kdyby jen měl ty kapitály, také by tomu onomu divadelnímu ideálu svému nakoupil věcí podobných, ba ještě lepších.

Divadlo náleží nyní ženám a stalo se jim zlatonosnou Kalifornií. Ne snad, že by sobě byly dobyly nadvlády duchem, přirozeným oním talentem svým, jímž tak lehce a tak vroucně dovedou porozumět i přilnout k intencím lidí jiných, což přirozenější již měrou, jakž na každém divadle diletantském vidíme, činí je schopny reprodukovat také plody spisovatelů dramatických — v tomto, čistě divadelním ohledu nedosáhla na př. ani Ristorka[1]) ani Janoušková[2]) na své pouti po jevištích amerických větších právě výsledků a odměn, než muž Davison. V ohledu tom čistě divadelním vynikne hned Rachelka, hned Garrick, hned žena, hned muž jen právě dle míry svého talentu. V ohledu tom činí jen talent všechno, tělesné vnady, ba i stáří jsou věcí vedlejší: Janouškova a Seebachova neblížily se co do vnad svých

---

[1]) Adelaide Ristori nar. 1822, zemř. v říjnu 1906 v Římě, slavná herečka italská. Od r. 1855 až do první polovice let osmdesátých podnikala umělecké cesty po Evropě a Americe. R. 1865 vystoupila též za Liegertova ředitelství se svou vlašskou společností v Novoměstském div. Nejlepší její úlohy byly Franceska da Rimini a Marie Stuartovna. —

[2]) Fanny Janauschek, herečka světového jména. Nar. v Praze 1830, zemř. 1904 v Americe.

nikdy stupni, na kterém začíná akademická krása. Ristorka dávno své mládí překonala a s mládím i bývalou krásu svou, osmdesátiletá Francouzka Dejazetová hrála do nedávna úlohy naivních milovnic slavně, Angličanka lady Richbor hrála do dvacátého pátého roku svého, pak odpočívala celých šedesáte let, a když co stařena skoro devadesátiletá znovu na jeviště vyšla, líbila se opět nesmírně.

G e n i u s ženský podléhá náhodám g e n i ů v ů b e c, a tyto náhody bývají obyčejně truchlé, jakoby osud sám sobě v jakés divoké romantice liboval; Ristorek, které se těší přeskvostným palácům na nejkrásnějších místech „božské" Italie co majetku svému, napočetli bychom velmi málo, mnoho bychom ale mohli hned zde jmenovat velkých hereček, které bídně zahynuly v chudobinci neb v obecním špitále.[1]) Divadlo nenáleží ženským geniům, nýbrž ženám co ž e n á m. Zkrátka již, toho obecenstva, které v ženě na jevišti jen geniu holduje, je právě tak málo, jako vůbec obecenstva hledícího v ž d y na požitek čistě esthetický. Moderní divadlo vyprostilo se již naprosto z pout středověké úzkoprsosti, avšak moderní vzdělanost nepronická ještě všechny vrstvy obecenstva stejně, aby vzdělanost udržela každého jednotlivce v rovnováze a chránila ho před výstředností druhou. Smyslnost byla dříve na divadle úzkostlivě potlačována, nyní je opanovala, žena dříve na jeviště ani nesměla, nyní v pomstu jakous opanovala je, posila je ohnivým květem a naplnila nejsmyslnější vůní. Ba není to ani radost z k r á s y samé, která massu diváků přivádí někdy až k výskotu, ba až k výjevům o samu satyriasi zavazujícím; ba jistá jen dráždivá hezkost, nebo i originální,

[1]) Osud taký stihl právě F. Janouškovou.

zároveň ale pikantní ošklivost, pro niž má Francouz duchaplný výraz „beauté du diable“ a Italián negalantní výraz „bellezza del asino“, způsobí mnohem víc než nejpravidelnější krása sama, dovede-li jen s jeviště smyslnost parteru rozehřát. Jakož k vůli jedinému židu, jehož předkové bývali v temných stoletích nespravedlivě sužováni, nyní, kdykoliv mu někdo jen náhodou na nohu šlápne, v historickou jaksi pomstu ihned rovněž nespravedlivě celým světem vzdělaným míchati se začíná, takž přebírá na jevišti nyní mnohá ohyzdná Fryna úkol podobné pomsty historické a provádí úkol ten co nejobratněji.

U svého českého divadla v Praze ještě nemáme moderního toho proudu, obecenstvo nemá se k němu v kavalírsko-galantním poměru. Tím není snad vinna zázračná solidnost a ctnota našich divadelních dam, jakkoliv hlavně k vůli měšťanským kruhům, s nimiž divadlo české u přátelském a přímém je spojení, velice a upřímně sobě toho vážiti musíme, že ony dámy našeho divadla, na kterých skutečně něco záleží, také solidností svou rozhodně vynikají. Jakmile by divadelní poměry naše staly se vůbec jiné, splákl by se šmahem ráz ten dosavádní; solidní povaha zůstala by sice u nás solidní povahou, jako zůstává u divadel jiných, neodepřelo by se povaze patřičného uznání, avšak úcty zjevné dostalo by se jen dle míry skutečného talentu, úcty to ve klidných jen vždy mezích se pohybující, a vedlé té „ctnosti v pozadí“ rozeskvěla by se jako jinde mnohá individualita sice třeba prázdná, avšak smyslně působící, se skvělými mimořádnými příjmy, s vyhlídkou na sňatek s nějakým hrabětem atd. Posud jsme měli u svého divadla málo těch, o kterých se mohlo říci: „Dovede sobě svou dvacetizlatovou gáži tak dobře rozdělit, že jí vystačí i na ekypáži.“ Byli to jen

tažní ptáci, odjinud přilítlí, záhy zas jinam čelící, z onoho sboru „dramatických" talentů, které působí bez rozdílu národností, na francouzském i čínském jevišti vždy stejným a stejně hotovým trikotem totiž a sukněmi „uvědomělé nedostatečnosti".

Na českém divadle je ještě solidnost, bohudík i bohužel! V obou ohledech je české divadlo rázem svým nevinno. Osudy dramatického umění českého co do mravního a tendenčního nešeny byly vždy proudem evropským, všeobecným, a nechal-li je ten proud ležet náhodou stranou, nu leželo tedy stranou a vyčkalo nového příboje. Bylo-li po celé Evropě nemravno, aby ženy spoluúčinkovaly na jevištích, hráli u nás v mysteriích a martyrologiích hoši jako všude jinde úlohy ženské a poslouchali jsme kastraty jako všude jinde. Když byl předsudek zrušen, ani se nás to netklo; bylť život našeho dramatického umění příliš slabý, nesúčastnil se činně na revoluci divadelní, mlčky přijal ženy mezi „kněze" své, a kdežto jinde v letopisech slavně zaznamenáno, že žena mohla se stát i divadelní ředitelkou, u našich kočujících společností přijalo se to co něco pranenápadného. A nyní, když za vůdcovstvím smyslného divadla francouzského a realismu dbajícího divadla anglického hlavně jen smyslnost ve všech obdobách svých jevištím evropským vévodí, leží v ohledu tom divadlo naše stranou a nemůže zase za to. V tom počasném zátiší mohlo by se mu ovšem dařit dobře a byli bychom tomu nesmírně povděčni, kdyby co jediný volný a samostatný náš ústav národní, nedbajíc lesku smyslného a moderního, tedy jen dočasného, hledělo sobě rozhodně jen života duševního, kdyby bylo skvělým obrazem ducha vznešeně dramatického, jak kde se rozvinul v básnictví jiných národů, kdyby předváděje cizí vzory pilně, s neunavnou snahou

a nadšením stalo se tím pečlivou matkou produkci domácí, ba středem vznešenějších literárních našich snah. K tomu by bylo ale potřebí železné vůle, plného uvědomění cíle, opravdového nadšení — čehož právě všeho postrádáme. A takž nezbývá než částečná lítost, že divadlo naše, jemuž, když již ne samostatný duševní život, tedy alespoň konkurence obchodnická měla by býti úkolem, ani nemůže sobě hledět moderní divadelní smyslnosti, aby alespoň v jednom směru prospívalo. V moderním tom směru nemůže ale divadlo naše působit pro nedostačující své místní poměry. Vše, co jinde na smyslnost působí velkostí svou, velký balet, velké dekorace, velká mašinerie, odpadá u nás samo sebou, protože máme divadlo jen malé, nedosti pak také výnosné, aby se to, co již jednou malého, podalo aspoň v „kabinetní" dokonalosti. Musíme, hozeni stranou tím proudem evropským, právě vyčkat, až začne buď divadlo naše pracovat do duševní hloubky nebo až lokálně vzroste do šířky.

II.

Trvalo to velmi, velmi dlouho, než žena obdržela na jevišti plné právo. Nyní ovšem dovede sobě jen ten mysliti jeviště bez žen, Magelonu nebo Markétku představovanou hochem, neb dobře oholeným mladým mužem, kdož viděl někdy v mýtinách krkonošských provozovat selské martyrologie a poznal, že osud Máří Magdaleny i tenkráte obecenstvo jisté k slzám pohnouti může, když hraje Máři Magdalenu selský výrostek. Nás Pražany by ovšem již nepohnul, leda k smíchu.

V starých Athénách, kdež žádné počestné děvče divadlo navštěvovati nesmělo, byly ženy na jeviště připouštěny; byly ale otrokyněmi, právě tak jak římské soudružky jejich. Zvláště slavných hereček nezachovalo se nám z té doby jmeno žádné, se slávou vyhlašovaného Roscia nemůže se nějaká Arbuscula, která prý ve hrách Pompejových vynikala, nikterak měřit. V poměru svém společenském stály na roveň s ženštinami nejopovrženějšími a mnohé z nich již proto později přešly na víru křesťanskou, že tato s nich sňala kletbu otroctví. Ani však co křesťanky nepožívaly herečky zvláštní hned úcty, trvalo to celá tisíciletí, než ženy domohly se na jevišti vážnosti, než povstala co do úcty k nim nynější výstřední protiva. Vzdor té nynější výstřednosti ale, vzdor tomu, že veškerá vzdělanost novověká zasazovala se již za společenské právo herečky, není v ohledu tom vítězství přece ještě úplné. Právě to, že kultus ženského talentu daleko se nerovná kultu smyslného dojmu, způsobuje výstřednost ta neumělecká zkrátka na jevišti i v životě, že posud celý ženský svět divadelní mnohým se zdá hraničit s jakous demimonde. Jsme v tom ohledu, mnohdy ale z důvodů nepodstatných, posud jako copatí obyvatelé čínské říše, kteří se vyhýbají posud každému styku s herečkami.*) A jako v Japonsku děvčata jen tenkráte na jevišti vystupují, když trest za nějaké provinění jim to co zahanbení veřejné, co jakýs pranýř určuje, také u nás jen málo kdy lze mluvit o „povolání“, o vyšší snaze, a nutnost volit sobě dráhu divadelní je také u nás jakýmsi trestem za nezaviněný dědičný hřích, kletbu chudoby.

*) Čínský úřadník, oženi-li se s herečkou, ztratí úřad svůj, obdrží padesát ran holí, a žena jeho musí k rodičům svým zpět, aniž by dále herectví oddávati se směla. (Pozn. Nerudova.)

Mladé náboženství křesťanské a staré divadlo pohanské zápasily spolu až toto podlehlo. Církev horlila vůbec proti divadlu, zvláště ale proti vystupování hereček na jevišti. Pokud křesťanství nenadvládlo, nemělo horlení účinku; teprv když roku 305 p. K. Konstantinus Chlorus sobě co ochránce víry nové počínal, zvítězili protivníci divadla. Hercům a herečkám, neodřekli-li se svého zaměstnání, bylo zapovězeno přikročit i k stolu páně. Boj byl zuřivý. Kartagenský presbyter Tertullian, Cyprian, Klemens aleksandrinský nazývali jeviště místem nemravným, hříšným, dráždivým, opovržení hodným — ale obliba her divadelních byla tak veliká, že koncil elvírský dovolil přec návštěvu divadla za jistými podmínkami. Církev činila divadlu koncesse, zároveň ale podnikla toho, aby jeviště užila „mysteriemi“ a „moralitami“ ve prospěch s v ů j. Mladí kněži, hoši a kleštěnci hráli úlohy ženské, ženy na jeviště nesměly. Rozumí se samo sebou, že při tom přihodilo se dost a dost směšností. V Londýně byl kdys jistý Edward Kynnaston co „milovnice“ oblíben; jednou se přihodilo, že ředitel musil shromážděnému obecenstvu oznámit: začátek hry zdržuje se jen tím, že „královna“ (Kynnaston) není ještě oholena.“ Mnozí ještě jiní muži byli svého času slavení co představovatelé úloh ženských; jistý Valentinus Zink na př. hrával po německu výtečně „svatou Dorotu“ a dostával od magistrátů městských značné peněžité odměny.

V době té, ve které divadlo s církví bylo úzce spojeno, jen někdy objevily se ženy na jevišti, po celých patnácte věkův byly to případy velmi, velmi řídké. Zvláštní výminkou jest událost, že r. 1468 v holandském Rysselu spoluúčinkovaly „tři nahaté ženštiny“ co bohyně v mysteriu jednom.

III.

Uvádění žen na jeviště začalo počátkem šestnáctého věku v Italii. Dávno sobě tam již libovali v operách, v nichž úlohy ženské bývaly pro kleštěnce zřízeny. Naléháním kardinála Battiho měl se kdys v Římě dávat „Orfeus"; posavádní pomůcky však nestačily a na všeobecný obdiv vystoupily před obecenstvo opravdové, skutečné zpěvačky; tím získán ženám přístup k jevišti italskému. Kleštěnství přece se však uchovalo až po konec 18. století, v míře ovšem již ubývající. V sedmnáctém věku bylo v Italii přes čtyři tisíce hochů vykleštěno, většina jich vyšla sobě co „zpěvačky" do světa a vrátila se bohatá slávou i penězi. Gaetano Caffarelli na př. vydělal sobě co zpěvačka roční příjem 12.000 dukátů a pozemky v objemu celého vévodství. Farinelli měl v Londýně 50.000 zl. ročně. Jiní známí kastráti byli Bernardi, Francesco, Giovani Carestini, Lenesino, Veluto a t. d.

Také italské zpěvačky rozšířily se brzy světem, i zakládaly ve velkých městech stálá divadla italská, kteráž se v Paříži, v Petrohradě, Vídni posud udržela. Dějiny operní uvádějí mnohé zpěvačky, které se velmi proslavily, takž: Isabella Andreini, Catarina Biancolelli, Baletti Riccoboni, Margherita de Lalicola, Martinelli, Vittoria Tesi, Francesca Landoni, Celesta Cottelini, Catalani; zpěvačku Faustinu Bordoni opěvovali básníci současní písněmi tisícerými; ano i celé r o d i n y zpěvaček vyšly z Italie, jako sestry Gabrielli, Lessi a j. Z Italie vycházejí ještě stále slavné zpěvačky jinam, takž v novější době Pasta, Malibranova a sestra její Viardot-Garcia, sestry Giulia a Giuditta Grisi, Persiani, Alboni, Trezzolini, za dnů našich Trebelli. Ano tak vábivý byl

titul „zpěvačky italské“, že tvářily se býti Italkami i neitalky, na př. Němkyně Marra, Češky (židovky pražské) sestry Marchisiovy.

Čím větší slávu získaly sobě Italky v opeře, tím chudší je sláva jejich v činohře. Jediná Ristori je italským velikánem činoherním, za to ale velikánem rozhodným. Ristori sama stačí na representaci zvláštní italské školy.

IV.

Zároveň pak s pokrokem v Italii začala se emancipace vzmáhat i jinde. Ze Španělska máme o herečkách zprávy z r. 1534. Téhož času vyhazovaly tam herečky již tolik peněz na kostumy, že Filip II. zapověděl vystupování žen vůbec. Zákazu toho dbáno však jen po čas krátký, již roku 1580 mluví se zas o herečkách španělských.

O Portugalech víme jen to, že první herečka, která tam veřejně vystoupla, jmenovala se Rosa de Agujar. Letopočet se tu neudává.

Nejdéle bránila se přísná Anglie, nepřipouštějíc na jeviště žen. Z mužů, kteří se prováděním úloh ženských oslavili tam, jmenovali jsme již Edwarda Kynnastona, nyní uvádíme ještě Richarda Eastcourta a Aleksandra Cooka. Obecenstvo se s nimi spokojilo, a když r. 1629 tlupa francouzská přišla do Londýna ku hrám pohostinským, vysyčelo spoluúčinkující ženské a poházelo je skořápkami z vajec a slupinami z jablek. Roku 1635 přišla tam zas tlupa španělská; tentokráte sice už herečky tlupy té nevysyčeli, odbývali je ale němým pohrdáním. Pravou

bouři však vzbudilo, když londýnský divadelní ředitel William d'Avenant vystoupiti nechal rodilou Angličanku, Miss Colemanovu. Lid by ji byl snad roztrhal, kdyby nebylo bývalo ochrany královy. Jistý právník William Pryne nazval ji veřejně „netvorem"; byl ale za to odsouzen ku ztrátě obou uší, k peněžité pokutě 5000 zl., ku pranýři a mimo to dal král všechny spisy jeho veřejně spáliti. Jakž by se hercům našim srdce smálo, kdyby kritikové jejich přicházeli o uši, musili na pranýř, a t. d.! V touze po té pěkné dávnověkosti stanou se snad tuhými přívrženci historického práva, ač snad nepůjdou v právech těch zpět až do starobylosti, kdy obecenstvo samo kritiku vykonávalo a herce, který se nelíbil, ihned sobě pro zábavu kamenovalo! — I Angličané smířili se konečně s novotou a měli potud herečky mnohé výtečné.

Ve Francii velmi rychle ženy na jevišti zdomácněly. V jistém ohledu je tu Francie opakem Italie; zde mnoho zpěvaček a málo hereček, tam zas víc hereček než zpěvaček. Kdybychom všechny značné herečky francouzské jmenovati chtěli, nestačila by obšírná kniha. Alžběta Béjartova (Molièrova první manželka), Marie Demaresova, Adrienna Lecouvreurova, Gaussinova, Hyppolita de la Inde, sestry Seinvalovy, soubretty Famierovy, Hyppolita Marsova, Rachelka, Virginie Dejazetova — jsou některá z těch jmen, která sobě historie zapsala pro věčnost.

Také v Německu od počátku věku minulého vychováno mnoho značných zpěvaček a hereček, jichž jmena jsou taktéž dostatečně známa od Gottschedovy přítelkyně Karoliny Neuberovy po Seebachovu, Janouškovou, Gossmannovou atd.

Také o českém divadle nelze nám se zde šířit. Řekli jsme již, že posud samorostle sobě počínati nemohlo, že bylo vždy ohlasem hlasů cizích a to ohlasem dosti sla-

bým a opatrným. Co se týče ale jednotlivých divadelních talentů ženských, bylo by velmi zbytečno připomínat osoby a věci každému známé.

V.

Kněžstvo ovšem vzdor emancipaci již rozhodnuté přece ještě mnohý podniklo zápas s divadlem moderním co s mravním jakýms bludištěm. Slavné Adrienně Lecouvreur odepřeli absoluci a musila někam do koutu zapomenutého pohřbena být; na Adrienny našich dnů dívají se modlářsky posud co na tvory prokleté. Ba vzdor tomu, že na př. svatý otec sám má své „papežské divadlo" v Římě, používají nyní ještě jezovitští kněží kazatelen i škol veřejných a spolků soukromných, aby horlili proti divadlu. Obecenstva nynějšího však více nepředělají.

Hledíme-li všeobecně k výsledku, plynoucímu ze součinnosti žen při divadle, musíme se vyznati, že způsobily mnoho, mnoho dobrého. Prospívají tvořivosti básníkově, dávají poetickým dojmům tvar určitý, mírnějí méně něžné slovo básníkovo, které by v ústech mužských znělo hrubě a urážlivě. Jeviště je jim za mnohé povděčno a ze vděčnosti té také částečně pochází přehnaný kultus nynější. Hlavně ale pochází kultus dojmu smyslného, jenž jest větší než kultus dramatického genia ženského, z výstředního směru, do kterého se divadlo moderní dostalo pro nedostatečnou a nestejnou ještě vzdělanost obecenstva vůbec, jakž jsme již na počátku tohoto článku rozvedli. Ovšem, kultus ten smyslný došel velmi daleko a dostupuje vždy ještě dál a dál.

V minulém století byly mužské spodky ještě částí toiletty, ku kteréž herečka nesměla se veřejně vůbec ani hlásit; před málo desítiletími přikázáno kdesi[1]) balletu ještě, aby tančil v širokých zelených, až po kotník sahajících spodcích; před desítiletím by byla slavná naše policie jistě ještě zapověděla „ovčí nožku“,[2]) kterou již před pětiletím zapovědět více se neodvážila: dekoletáže a denudace jde vždy dál a dál, mnohé herečky nechtějí již ani hrát v úlohách jiných než tak zvaných „kalhotkových“ a z Paříže se píše, že baletnice nemívají tam již jiného šatu než — křidélka na zádech.

Dál už to ovšem nemůže jít a musí přijít tedy reakce, která uvede vše na míru pravou. Tím, že pak hrubé spekulování na smyslnost nebude se více brát za jakés umění dramatické, že básnictví nebude pouhou dohazovačkou, že krása ženská tak dobře sloužiti bude musit poesii jako mužská statnost, neubéře se zajisté dojmu kráse ženské, nýbrž tato se tím ještě zvýší a zušlechtí, prodchne se poesií, a kdekoliv bude žena ve službě poesie musit vyniknout též plastičností svých forem, bude to ušlechtilé, čisté, jako bylo čisté a nevinné, když kdysi sto nejkrásnějších panen athenských obětovalo se sloužiti za model sochaři, aby vytvořiti mohl důstojný obraz ochranitelky věčných Athén. Krása tělesná neztratí žádného z přirozených práv svých, ale krása duševní, síla talentu, nezůstane v nynějším nepřirozeně nevděčném poměru ku kráse oné!

„Květy.“ Čís. 9., 10. a 11. z 27. února, 5. a 12. března 1868, str. 70 n., 78 n. a 86 n.

---

1) Stalo se tak v Římě za papeže Pia IX.

2) Výpravný kus provozovaný v Praze r. 1864 v Novoměstském divadle francouzskou společností za ředitele Liegerta.

NÁRODNÍ LISTY.

1869.

FRAŠKY.

I.

Vzdor tomu, že doba nebyla chuda na události závažnější, nepoměrně více rozrušující, zanášela se nyní veřejnost předce dost a dost pouhou fraškou. Vlastně fraškami, a to těmi, které byly letos cenou „poctěny" — výraz to při nich dobře umístěný. Dvě z nich jsem neviděl vůbec provozovat a nebudu se tedy míchat do úvah hloub zasahujících o divadelní jich větší neb menší spůsobilosti, ač jsem bedlivě přečetl sobě všechny tři.[1]) Absolutní

[1]) Divadelní družstvo vypsalo oznámením ze dne 8. ledna 1869 tři ceny za nejlepší původní národní frašky české a požádalo dle téhož oznámení za soudce V. Hálka, Jana Nerudu, Vinc. Vávru, pak režiséry Kolára ml. a Chramostu. („Nár. Listy" čís. 9. z 9. ledna 1869.) O ceny tyto ucházelo se dle téhož listu (čís. 127. z 8. května t. r.) osm konkurenčních her, z nichž jury (dle N. L. čís. 157. z 9. června t. r.) přiřkla první cenu Vlčkově „Kratochvíli, Rebelie v Kocourkově", druhou hře „Červená Karkulka" od Em. Züngla a třetí Štolbově frašce „Krejčí a švec". Z těchto tří frašek provedena

zvláštní cenu nemá z nich žádná, soudcové byli nuceni soudit relativně, ne dle toho, co se na radu režisérskou teprv později do nich časově pouze působivého vpletlo, nýbrž dle toho, mnoho-li kde již v zadaném rukopise bylo alespoň samostatné snahy, hlubší tendence a opravdové spisovatelské práce. Líbí-li se pak na jevišti bouda s kuriositami [1]) pro dnešní svůj význam dnes také víc než hlubší tendence, čelící, třeba ne s rozhodným štěstím, aspoň k původnosti, mohou to soudcové přítomní v divadle, kdež právě každý rád se baví hned dnes a často rád i velmi lacino, dobře pochopit a smát se s sebou — na soudu samém netřeba proto ničeho měnit. Vlček má rozhodnou zásluhu tu, že hleděl všemožně vybočit ze vší šablóny, že hleděl napsat frašku „národní", jak se u nás říká. Ne národní co do formy (neboť Vlček podržel

---

byla nejdříve (4. srpna t. r.) fraška posléze uvedená (viz Nerudův referát o ní, otištěný ve feuilletonu „N. L." čís. 215. z 6. srpna t., v. d. III. zde.) a měla ze všech největší úspěch, tak že se po delší čas udržela na repertoiru. O neutěšené polemice, jež se strhla po provedení všech těchto tří frašek mezi JUC. Viktorem Guthem z jedné a Nerudou, V. Vávrou i Hálkem ze strany druhé za příčinou udělení těchto cen, není zde místa ani potřeby se šířiti. Ostatně otištěna celá (i s I. číslem feuilletonu „Frašky") v premii „Máje" na rok 1892 „Divadelní paběrky. Vzpomínky tří divadelních nadšenců" pod záhlavím: „Dr. Josef Štolba: Moje první cena. Malá vzpomínka, kterou mně napsali jiní." Str. 177. sl. — Stůj zde jen z celé té polemiky jako illustrace zakončení „Posledního slova" JUC. V. Gutha (Pokrok č. 149. z 23. září t. „Div. Paběrky" str. 244.) . . . „aby naše divadlo mělo hodně mnoho „jakýchsi" a „všelijakých" — na př. Štolbův, kteří třebas bez protekce něco zábavného napíšou, a málo známých Nerudův, živících se všestranným kritisováním všeho a každého bez vlastní síly tvůrčí." — Příčina, proč Neruda neviděl ani Zünglovu ani Vlčkovu frašku, jest, že mu právě v čas, kdy byly provedeny, zemřela matka. (9. září 1869.)

[1]) Vztahuje se ke »Krejčímu a ševci«.

i kuplet ve formě ve Vídni a Berlíně oblíbené), nýbrž co do obsahu. Vlčkova individualita ale nepřeje lehkému proudu vtipu a šlehavé satyře, čehož nutně potřebí obého k frašce vážené z nynějšího života národního, jeho práce je chladna, nedospěla také na národní typičnost, čehož rozhodně potřebí k frašce národní. Přece zůstane snaha po původnosti uznání hodnou a šablona zůstane zas jen šablonou. Dle toho musí být řízen poměrný soud při pracích vesměs značnějšího pokroku v národní literatuře dramatické neosvědčujících. Avšak nechci mluvit více o nejnovějších fraškách našich, nýbrž o národní frašce vůbec.

Často slýcháme: „Škoda, že právě nyní nemáme nových frašek národních." Jako bychom měli alespoň nějaké staré frašky národní! Lamentují nad tím jako nad nějakým neštěstím, a vlastně na tom záleží prozatím dost málo. Jmenují „národní frašku" a myslí při tom časovou, která by arci mohla být zároveň také národní. Národní frašky české, která by svou typičností zcela nový přidala typus k fraškám jiných národův, neměli jsme nikdy. Jediné, co tu v obor ten sahá, jsou některé dramatické, groteskně-komické zvyky a obyčeje národní; jednotlivé scény ty zůstaly v lidu, známe je sic, viděli jsme je na vesnici, kdy děvčata vynášela smrt, baby nevěstu čepily, nebo hoši masopustní kukle prováděli, ale je jich málo a pro jeviště nedovedli užít z nich neb neužil z nich český spisovatel posud žádné. To, co u nás naznačuje se co česká fraška národní, štítíme se probrat: začínaje od Štěpánkova „Čecha a Němce" až po Tyla, musili bychom dokazovat plagiát a zase plagiát, nebo, zní-li to líp, tedy „spracování" a zase „spracování", často arci obratné. Ale přec máme několik frašek rozhodně dobrých a nepopíratelně původních a pranic to na

př. „Divotvornému klobouku“ neškodí, že je vůbec dobrý a ne zároveň výlučně český, u jiného národa nemožný, třeba by i jemu srozumitelný. „Národní“ veselohry také nemáme, ale Bozděchovy „Kotillony“ i jiné ještě veselohry české byly by v celém světě dobry a můžeme být s nimi spokojeni. Není pražádným neštěstím, podobá-li se česká fraška fakturou svou frašce moderní pařížské, nebo charakterní molièrovské, nebo mysteriosní raimundovské, a jsou-li povahy její, její děj i její vtip celému světu přirozeny a necizy — líp je ovšem líp, přáli bychom, aby přibraly co skvostný pel také ještě rázu národního, ale budem také spokojeni, když budem mít jen frašek vůbec dobrých. Na další pokrok pak vyčkáme doby!

Nevím už ani, kdo že to pronesl: „Jen národové, kteří měli bohatou národní poesii epickou, vyvinuli sobě také pak samostatnou dramaturgii.“ Při Indech, Řecích, Španělích i Angličanech je náhodou vskutku obé a po sobě, u Francouzů již je ale rozvoj jiný, a okolnost, že staří Židé měli čarokrásnou a převelebnou lyriku, vzletný hymnus, ale drama pražádné, nedokazuje již docela praničeho. Jejich poesie byla vůbec náboženskou a náboženství jim zakazovalo boha jakkoliv již představovat obrazně a plasticky; s náboženskými obřady ale byly všude spojeny počátky dramaturgické. Dle zásady oné by ze slovanských kmenů tedy mohly mít samostatný rozvoj dramatický nejspíše Srbové a nejméně my Češi, kteří nesmíme víc zpět myslet na Záboje, Jaroslava a t. d. Srbům bychom toho přáli, sobě ale proto nezoufáme, možno že ve směru literaturou světovou všem literaturám národním nyní již vykázaném přece se domůžem ještě ledačehos svého a česky samostatného.

Jistého svého a samostatného rázu může se česká

dramaturgie domoci, také fraška může tedy být u nás národní. Náš lid je pořád a pořád ještě individualitou, avšak pro zevnější nátlak nemohly se ony krásné a poetické stránky jeho povahy, jež ji činí právě českou povahou a jsou tedy typické, rozložit v životě šíř; jsou jako mimosa, kvetou v zátiší venkovském, ano jeví se tak něžny, že posud jen ruky ženské směly se jich dotknout, aniž by setřely skvostný jejich pel. Kdo četl ty české povahy ženské, které vylíčila Němcová, kdo sobě rozpomene na př. na „Sylvu" *) Karoliny Světlé, povahu to úžasně zvláštní, v světové literatuře zcela novou a přece tak přirozenou, tak při tom českou. vidí, že možno spisovateli do dramatické akce přivést povahy české, nikde ještě neotřené, že může tedy podat dramatické dílo se zvláštním českým rázem. Avšak aby povstala pomocí povah těch právě národní fraška, je třeba, aby zvláštní ty stránky povah českých vystouply ze svého zátiší, z úzkého toho kruhu, kde působí či trpí, aby jeviti se mohly v činnosti širší. Je zkrátka třeba, aby český život dle svého rozvinul se z trpnosti na dramatičnost, na činnost. Pak podá život český také zcela české základy poetických dějů, zcela české povahy dramatické ve směru každém i bude rámcem tím, do něhož básníci směle mohou vpravit smyšlené obrazy své. Posud toho není, národní život mohl domoci se jen jednoho ruchu a jediné činnosti, ruchu politického — pochybuju, že tak snadno dovede někdo z tohoto jednostranného ruchu již vynést na př. frašku harmonicky národní. Stály by nad ním censury dvě: policie z jedné strany a z druhé strany mnohem ostřejší — „neuškodit věci". Daleká většina našich myslí, že věc naše národní nesnese ještě sa-

*) „Vesnický román". Květy. (Pozn. Ner.)

tyry, nebo jen komické a veselé, ale typické representace. Snad se mýlí, snad ne — nevím, sám často z opatrnosti ztupím péro.

II.

Jakož žádné frašky národní, nemáme také posud žádné frašky lokální. Prapodivně sobě milé naše obecenstvo plete pojmy, vlastně výrazy, proto že mu pojmy nejsou jasny. „Národní" je mu obyčejně buď něco časového nebo něco „z lidu", ať už lidu kteréhokoliv, tak zvaný „volksstueck"; při tom se pak přihodí, že i scény ze života vídeňských copáků platí za česky národní. A co se týče pojmu „lokální", tuť vyslovují dobří lidé na př. často „zpěvačka lokální" a myslí tím soubrettu, která je třeba tak nelokální, že ani dobře česky neumí! Pojem je ale brzy zde podán: Jakož k národní frašce žádali jsme národních typů, žádáme k lokální frašce zase typů lokálních, t. j. místních. Lokální fraška je tedy vlnou v moři frašky národní. Národní fraška nepotřebuje být lokální, ale lokální fraška musí být zároveň národní. Z poslednější pravdy však zároveň plyne, že by se ten velice mýlil, kdo by myslel, že proto, že lehčeji přehlednout a vybrat lze typy lokální, místní platnost mající, než typy z celého národa, také lehčeji lze napsat frašku lokální než národní. Místní typy na jeviště přivedené, mají-li mít cenu pro dramaturgii národní, museji být zároveň zajímavy celému národu — lokální fraška je národní fraška a ještě něco!

Od jakživa patří k lokální frašce také lokální nářečí či podřečí, dialekt, jargon. Mohou, ale nemusí jím mluviti

všechny osoby, ovšem ale musí jím mluviti jisté ty osoby typické, které přecházejí z frašky do frašky. Již staří Římané užívali k svým „atellanům“ *) dialektu veselé Kampani, těšícího se dunivým zvučkám a hlubokým hláskám. Máme cos podobného na „buláčtině“ své — avšak na Šumavou nezáří bezstarostné slunce kampanské, Šumava je dumna a její řeč zní dojemně a mírně jako eleg. Musily by přijít veselé české časy a dlouho hřát a svit, než by zde vedle opravdovosti vyhřály také úsmě a přirozenou komiku.

V Praze nemáme zvláštního podřečí, zvláštnosti či zkaženosti pražské češtiny již již se vyhlazují, je nám protivno každé zadrhnutí, žaludek se nám i v prostém životě obrací myslí-li nějaký pitomostí požehnaný mozek, že udělal v, řekl-li „voni“. Snad že až budem mít také stálá česká divadla na Moravě, zrodí se tam národní frašce také typy s podřečím povaze jich odpovídajícím. Odtamtud k snad zazní široký zvuk typické dobromyslnosti, nebo vyvine se snad z hanáčtiny typus prostě a roztomile hloupého naivního, hned zas skrytě uvědomělého vtipkářství a vytráctví. Milá slovenština dále může pro národní hry sloužit typům nejněžnějším a nejpoetičtějším. Prozatím se však vše ale neví, záviseti to bude na štěstí spisovatelů, snad na náhodě, najisto na nahodilé součinnosti básníka a herce. Na všechen způsob musí každé podřečí to do divadelního svazku přistoupit v jazykové rysy ryzosti své, neboť naučili jsme se jazyk svůj milovat nade vše a česká jemnost odmítá každou nesprávnost co podobné sprosťáctví. Co velmi komický dialekt fraškový hodila by zajisté sloužit na př. čeština

*) Hrám nazváno tak dle města Atelly v Kampanii. (Pozn. Nerudova.)

židovská, ale místo komiky vidíme v ní — urážku. Zrovna ale co bolestný sarkasmus působí to, že kdežto nemáme posud ani pro frašku oprávněného dialektu, mají místo ryzího jazyka mnozí naši herci i pro vznešenou tragedii dialekty své: dialekt negramatičnosti a dialekt koktání. A jsou to dobří herci, aby ti, kteří dle nich se učí nyní dobře hrát, učili se dle nich také nesprávně mluvit a koktat. Taková dědičnosť přihodila se již. Herec Raimond Poisson, který, aby francouzská fraška měla národní svou obdobu italského arlecchina, stvořil typus „Crispin" (typus hned prohnaného hned hloupého sluhy, pánovi při zamilovaných pletkách buď překážecího buď prospěšného), týž Poisson koktal, ale již od přírody. Jeho nástupce Préville, jehož Garrick sám nazval „největším komikem", koktal tedy dobrovolně také — avšak jen v úlohách „Crispin"!

Z řečeného již vysvítá, jak hloupě jednají ti, kteří prostě překládají vídeňské, pouze lokální frašky. Ve Vídni působí lokální zpěvačka dialektem vídeňským, nebo němčinou, jak ji tam mluví Češi („Prader Musikanten") či Maďaři. Jak směšnou, politování hodnou figurou je pak „lokální zpěvačka" naše, která má z těch prostě přeložených, myšlénky i vtipu prázdných kupletů vyzpívat kousek zábavy!

Typické figury vybírali a vybírají již přímo z jistých krajin a míst k národním fraškám. Tak je na př. Gaskoňák divadla francouzského, o němž jsem se již zmínil, pozdější Italiané vzali své typy Arlecchina a Scapina z Bergama, jiné z Beneventu.*) Josef Stránický

*) Obě města stojí polou na výšině, polou v rovině a praví se, že rodí dvojí lidi: nahoře živé, duchaplné, činné, dole líné, nevědomé, skoro hloupé. (Pozn. Nerudova.)

(Slezan) uvedl na počátku minulého století na vídeňské divadlo obnovenou formou Hanse Wursta ze sedlači solnohradské atd. Kde jsou ale naši Bergamaskové a Gaskoňci, kde ta naše sedlač, aby nám podala moderní obdoby typů těch a typy jiné, nové pro moderní naši frašku národní! Ni kaceřovaná Přelouč není více Přeloučí, „hloupá“ Přelouč zahanbila již mnohé „úředně“ chytré město české. Opět se musíme dovolávat života; až bude český život všestranně volným národním životem, vyvine se z něho i přímá vznešenost i — radost ze života a komický květ.

A ještě něco všeobecného! Česká fraška národní bude přirozeně mnoho hudby a zpěvu mít. Co se zpěvu týče — a toho měli by sobě již nyní všimnout —: posavádní francouzsko-berlinsko-vídeňský kuplet refrainní je po česku hotovým nesmyslem. Má-li se kdy (a někdy může se) užít refrainu, je česká prostonárodní, tedy fraškovská a velmi působivá forma proň ta, kterou nalezáme v české národní písni: „Když jsem u vás sloužil to první leto“ a jižto Čelakovský tak pěkně napodobil; jiné formy lze jen málo kde po česku užít, na př. při opakování slov prvních, a refrain vůbec se musí u nás zůstaviti poesii vyšší, ač ani zde nezbujní. Takto se forma písní fraškových u nás musí obmezit na výpravnou balladu a romanci, pak ovšem a hlavně také na formu lehkých, lyrických písní našich národních.

III.

Vysloveno, že vytvoření českých národních a lokálních typů fraškových visí na nahodilé, šťastné součinnosti spisovatele i herce. Platí-li pro vždy

pravidlo, že herec musí přísně podat to, co spisovatel napsal, pranic víc ale také pranic míň, platí to především při podání charakterů národních. Pro povahy heroické v truchlohrách na př. může mnohem snadněji postavou, orgánem, nešenou deklamací atd. herec „něco udělat“, jeden herec snad nedostihne, druhý dostihne, třetí snad i předstihne intenci spisovatelovu; při fraškovém typu národním platí ale zákon „reprodukce“ v nejpřísnější míře, herec musí studovat tytéž typy lidu a zrovna tak jako spisovatel: pokud sahají reální pomůcky spisovatelovy, musí sahat i studie hercova. Bylo by tuze málo platno dramatisovat „Silvy“ a „Evičky“, kdyby se herec na české Sylvy a Evičky nechtěl nikdy podívat.

V tom ohledu platí jako ve všem reálním a ve všem lidském věčné zákony. Modernost dovedla v dramatu jen obdobu, ne změnu podstaty. Polobáječný Phrynichos, který prý psal první řecké tragedie, viděl brzy, že to s pouhým smutkem nejde, a přimísil scény veselé (vyvinuly se z nich pozdější řecké hry satyrické) a naší tragédové činí to podnes a nečiní-li na př. Hebbel, psali také jen pro obecenstvo nejvzdělanější, ne pro vzdělanou massu svého národa. „Hans Wurst“ a „Crispin“ atd. sice více přes dekorační latě neklopýtají, ale klopýtají přes ně nyní typy moderněji hloupých „sloužicích“. „Rubínové“ zašli sice s německými „teufelei“-emi, ale naši „Enšpyglové“ a jiní moderní flámové jsou jen obdobou jich. Improvisovaná komedie „dell' Arte“ sedmnáctého věku sice zmizela, ale všechny její ingredience objevily se za sedmileté války ve vídeňské lokální frašce, arci že pak a nyní již psané. Na jevišti neobjevují se sice více charakterní škrabošky starořecké aniž až na přasku přísně předepsaný kroj „Pantalonův“, ale

každý svědomitý, výsledku dbalý herec náš má celou sbírku paruk i hledí vůbec na působivou masku co na vodítko p. t. obecenské mysle. Proto může každý směle doufat, že vzniknutím národní frašky nevznikne zas nově latinský „Maccus“ neb „Histrion“ nebo italský „Arlekýn“ nebo španělský „Gracioso“, nebo francouzský „Pierrot“, ale rovněž směle lze doufat, že vzniknou typy nové, české. „Náckové“ našeho jeviště jsou prozatím zrovna tak dobře nebo spíš ještě berlínskými Nácky než českými.

Herce, kteří nám uvedou národní typy na jeviště, zaznamená sobě divadelní historie právě tak, jak zapsala jinde jiné. Zapsala, že Raimund Poisson stvořil zmíněného již „Crispina“, Bernard Hadrouin de St. Jaques „Guillota“, Stranický solnohradského „Hanswursta“, Vídeňák Josef Felix von Kurz „Bernardona“, Weiskern „Odoarda“ atd. Prozatím zapisujem my jen jmeno jedno: Jan Kaška.

Kaška uvedl či stvořil typy dva: „Kalafunu“ („Strakonický dudák“) co pravzor českého vesnického šumaře a „Honzu“ („Jiříkovo vidění“) co pravzor českého — nu řekněm Honzy! Honza je ovšem v celém světě Honzou a přec by se o Kaškově českém Honzovi a o jeho poměru k Honzům jiných národů mohlo zde napsat celé učené pojednání. Zvoní nám ještě hloupě a nevinně „nebožtík“ smích v uších a myslíme, že náš „Honza“ je as nejveselejší z celé té evropské rodiny hloupých a veselých. Ostatně je zajímavo, že veselé divadelní persony skutečně mají u všech skoro národů jmeno jankovité, my se svými Janky, Johanny a Honzy že nejsme unikum. „Harlekýn“ a „Scapin“ nazývali se toskánskou abbreviaturou také „Zanni“ (z „Giovanni“ — „Gianni“) a o herci, který úlohy ty hrál, vypravují současní spiso-

vatelé, že „fecerat Joannem“. U Angličanů je „Jack“ i „John“, u Němců „Hänschen“ na divadle rýnokolínském, jinde „Hans Wurst“, „Hansdamm“, „Hansdampf“ — Hans in allen Gassen.

Figury ty měl lid tak rád, že by je byl láskou snědl, jak říkáme, proto také všeobecný úkaz druhý, že všichni ti Honzové i s příbuzenstvem svým obdržovali na divadle ještě nějaké mastné příjmění dle některého národního pokrmu. Takž opět anglický „Jack Pudding“, francouzský „Jean Potage“, dále italští „Maccaroni“ (příjmí pro celou tu veselou bandu tamnější), dále z holandských na německá divadla přenešený „Pickelhäring“, dále berlínský „Junker Hans von Stockfisch“, před jinými ale tedy „Hans Wurst“. Ano Ebeling povídá, že dřevěný meč Hanse Wursta původně nebyl ničím jiným než nožem kuchyňským a týž německý Honza že prý zdědil po „kuchařích“, kteří před ním veselé úlohy na divadlech německých hráli a k nesmírné zábavě ušlechtilého obecenstva vždy a notně klobásy čpíti musili.

Jak my svou dramatisovanou národní buchtu nazvem, ještě nevíme.

„Národní Listy“. Č. 255, 256 a 275 z 15. a 16. září, pak z 5. října 1869.

NÁRODNÍ LISTY.

1870.

JMENA MÍSTO REFLEXÍ.

Operní vzpomínky.

Snad se ještě každý pamatuje na ty počátky české opery. Vždyť tomu není ani tak dávno, když jsme stáli v divadelním parketu[1]) skoro bez dechu, bázlivě se ohlížejíce, není-li tu někdo cizí, kdo by poslouchal sluchem, ne srdcem. To srdce se chvělo v stálém strachu, kolikrát as za to odpůldne — tenkrát se zpívalo jen odpůldne — „převrhnem"; když jsme zcela náhodou nepřevrhli, odlehčili jsme si z hluboka, ale stalo-li se neštěstí, aplaudovali jsme až ztřeštěně, abychom přehlušili vnitřní hlas — musili jsme jej často přehlušovat, aplausu bylo nesmírně mnoho. „Arci, arci," znělo to od souseda v levo, „už mu to nejde — ale bylo jednou, bylo!" — „Nu," zase v pravo, „ještě to sice nic není, ale může být!"

„Stínové nenarozených hlasů," řekl tenkráte v „Čase" hudební znatel Špika, ostře sice, ale velmi pravdivě. Byly

---

[1]) Rozumí se v parketu stavovského, nyní němec. divadla pražského.

to síly buď čistě počátečnické, buď které už dávno dohospodařily, ostatně samý oheň, nesmírně dobrá vůle. Tenkrát byl samý diletant nebo zpěvák, který činil „milost“, nebo začátečník, který pro první krok svůj potřeboval české té shovívavosti, jíž není na světě rovno. Tenkrát vypomáhal až nad možnost ochotný Strakatý, proháněli se po jevišti Pivodové a Appéové, kvičel mladý tenorista Böhm, a když vystoupil Slovinec Kralj co „Alamir“ a spustil „Trema Byzancia“, netřásl se sice Byzanc ani divadlo, ale my dost — už z vděčnosti. Z dám slyšeli jsme jen samé „Lidunky“ nebo „Aninky“. Na repertoiru českém byly celé dvě opery, jedna domácí „Dráteník“, a druhá cizí: Webrův „Freischütz“, jenž se k vůli pikantní změně jednou jmenoval „Čarostřelec“, po druhé „Kouzlostřelec“, pak „Střelec kouzelný“ a pak „Čarovný střelec“. Málo let, necelé decennium od té doby uplynulo, kde jsme nyní?

Na sta přešlo za tu dobu přes mladé české jeviště operních sil. Vystupovaly síly začátečnické, zase zmizely vůbec z obzoru uměleckého, nebo šly do ciziny, aby se více nevrátily, nebo se tam zdokonalily, slávy sebraly a přišly zas do našeho kruhu zpět. Staré síly dozpívaly u nás poslední své zvuky, cizina nám poslala co hosty nejslavnější své pěvce. Síly naše nynější, díky vlastenectví jich nebo obětovnosti naší divadelní správy, vyrovnávají se zdatností svou operám tak zvaným velkým. V repertoiru svém máme už víc než deset svých oper, mezi nimi výtečné a na osmdesát cizích — za několik let!

Uvedeme pouhá jmena zpěváků a zpěvaček, kteří na českém jevišti zpívali, jakož i pouhé tituly provozovaných oper. Na podrobné, anekdotní a jiné vzpomínky je ještě příliš záhy, snad že to ono jmeno či titul vzbudí

v mysli čtenářově samo ozvěnu milou či zábavnou. Vezměm to sumárně jako Leporello.

T e n o ř i na českém jevišti v době as desíti let zaměstnaní byli: Böhm, Peták, Kralj, Bachmann, Royer, Minetti, Carrion, Gerbič, Stažić (Stégr), Trousil (Cantarelli), Vecko, Horlivý, Fiedler (vystoupil v „Stradelle“), Reichl, Polák, Lukes, Barcal, Grund, Vegr, Souček, Rixi, Kysela.

B a r y t o n i. Švarc, Madr, Neděla, Apé, Píšek, Lev, Hora, Bignio, Pivoda, Angyalffy, Řehořovský, Milsszewski, Robinson, Klatovský, Fiala, Šebesta, Novák.

B a s i. Strakatý, Weinlich, Sák, Koubek, Zucchi, Herzog, Bláha, Rokytanský, Hynek, Podhorský, Doubravský, Paleček, Dobš, Novotný.

S o p r á n y, m e z z o s o p r á n y, a l t y. Blažkova, Medalova, Peklova, Roubalova, Alizarova, Freitagova, Tiefensee, Ferenczy, Devries, Alexandrová, Thomeová, Orgényi, Sittova, Kainz-Prausová, Jelínková, Knornová,[1]) Rastelli, Havelkova, Zawiszanka, Bubeníčkova, Bertelli, Rückaufova, Bonnetova, Weissova, Jandova, Štaudingrova, Světlá, Miková, Macháčková, Procházková, Hanušová, Mokřížová, Dupont-Lindner, Goldammerová, Brennerová, Vitali, Marchisiová, Ehrenbergova, Písařovicova, Murská, Römerova, Beutlova, Nedělová, Sákova, Boschetti, La Feria, Kupková, Beštová a Šolárova.

D o m á c í o p e r y a o p e r e t y: Dráteník, Braniboři v Čechách, Dalibor, Drahomíra, Husitská nevěsta, Lejla, Lora, Prodaná nevěsta, Blanka, Templáři na Moravě, Vladimír, V studni, Zajatá, Švédové v Praze.

C i z í o p e r y (větší s opominutím v š e ch operet): Armida, Belizar, Bílá paní, Blesk, Cikánka, Car a tesař,

---

[1]) Pozdější dram. umělkyně Šamberková.

Černé domino, Diamanty koruny, Dinorah, Dom Sebastian, Don Juan, Don Pasquale, Ernani, Faust, Fidelio, Figarova svatba, Fra Diavolo, Halka, Hugenoti, Jan z Paříže, Jessonda, Josef a jeho bratři, Krišpín a kmotra, Kouzelná flétna, La Traviata, Lazebník sevillský, Linda ze Chamounix, Lucia, Lucrecia Borgia, Marta, Marie dcera pluku, Maria di Rohan, Maškarní ples krále Gustava (od Aubera a od Verdiho), Montecchi a Capuletti, Nabuchodonozor, Náměsíčná, Nocleh v Granadě, Němá z Portici, Norma, Nápoj lásky, Orfeus, Othello, Postillon z Longjumeau, Popelka (od Isouarda a od Rossiniho), První den štěstí, Penězokazi, Rigoletto, Robert Ďábel, Ruslan a Ludmila, Romeo a Julie, Semiramis, Sládek prestonský, Sníh, Stradella, Střelec kouzelný, Trovatore, Únos ze serailu, U věrného pastýře, Veselé ženy Vindsorské, Vilém Tell, Vodař, Zampa, Zbrojíř, Zedník a zámečník, Židovka, Život za cara.

Imposantní řady! A možno, že ani paměť není zcela věrna, ani zápisky naprosto úplny!

„Nár. Listy". Č. 82. z 24. března 1870. Feuilleton.

NÁRODNÍ LISTY.

1872.

MEZI SAISONAMI.

Jsme v oné výroční době, která se nám vrací za rok dvakrát, které my ale přece říkáme, že je „zajímava". Míníme dobu „slunovratu" divadelního, kdy je nám na př. v městském divadle již příliš horko a v areně ještě příliš zima, kdy se v „prozatímním" potíme a v „letním" cvakáme zuby, zkrátka kdy je nám zrovna tak příjemno jako mezi dvěma seslíky. Letos se z vůle přírody dostavila saisona letní dřív než jindy, slunce vystouplo rychle výš na nebi, ředitelstvo vystouplo rychle za ním na cenníku arenních míst, vrata arény se otevřela a na větrnaté jeviště uvelebili se „Mravenci", „Lišák a Smola", „Krupařovic Pepička", „Krakonoš", „Princezna Trebizondská", samí staří známí, a jiné ještě starší, plní již vrásek, táhnou hrozivě za nimi a — my se přiznáváme, že nás letos do arény ještě nelákalo mnoho.[1]) Snad že netušeně brzký počátek letních her ředitelstvo překvapil, tak že nemohlo

[1]) R. 1872 zahájeny hry v aréně na hradbách již v neděli dne 28. dubna Kolárovými „Mravenci".

ihned posloužit nějakou novinkou, zvlášť proto, že i když příroda nečiní pražádných mladistvých skoků, když je „v českém ráji“ zcela pravidelně devět měsíců zima a tři měsíce trochu tepleji, divadlo naše se vždy a vždy vzpamatuje teprv tak uprostřed saisony, že třeba pro „novou saisonu“ také něco dělat. Avšak něco, a sice něco výdatného musí ředitelstvo letos učinit záhy. Venkovské arény pouštějí se chutě do závodu (Kramuelova zahájila hry u nás ještě neprovozovanými „Černými ďábly“ od Sardoua), s vyšším cenníkem není obecenstvo příliš spokojeno a nový náš pan intendant, jakýs pan Fürstl, je sice výkony českého divadla nad míru prý potěšen, ale zahájil svou činnost tím, že hlasoval pro zmenšení subvence. České obecenstvo musí k skvělému činu nového zemského výboru odpovědít návštěvou zvýšenou a výdatnou, ale ředitelstvo musí také mnoho učinit. Také prý učiní, již nyní slibuje leccos — pravili jsme, že jsme právě ve výroční „zajímavé“ době a slibování je právě částí zajímavosti té. Připadá nám to divadelní slibování jako slib „věčného míru“ po každé válce — věčný mír je na papíře a sliby jsou jako děti. Víme, kolika nemocem podléhá dítě a jak těžké je odchovávání! Každý z nás má v životě svém již hezkou řadu nevyplněných slibů na svém vrubě, proč by jich nemělo ředitelstvo! Ale je příliš rozhodně prospěchem jeho vlastním, aby splnilo vše, co dle okolností vůbec možno.

Zajímavá doba! Právě teď mohli bychom se bavit výpočtem, mnoho-li „dětí“ jsme pochovali za saisony minulé. Nesmíme být nespravedlivi. Přece jsme spatřili za zimy několik děl nových, ne mnoho, mohlo jich být o hezké číslo více, ale co přišlo, bylo zajímavé. Nejzajímavější mělo přijít právě na konec, jako slunce, když už zapadá, teprv rozmetává nejohnivější paprsky své.

Měli jsme po delší přestávce spatřit zase něco od Bozděcha, veselohru novou, a uslyšet po delším, opravdovém napnutí první delší operní skladbu od Hřímalého. Večer nás ale překvapil, Bozděchův „Světa pán v županu“ již zadřímne a zaschne v letním úpalu, na zimu pak teprv opět obživne, aby více s jeviště českého nezmizel. Seznali jsme výborné, krásné dílo to a prorokujem mu úspěch co nejrozhodnější. Za to veselá opera Hřímalého přestála již základní zkoušky své a provede se přece ještě k benefici našeho Lva. Píli beneficianta a skladatele musíme být povděčni za to, že i poslední obtíže jsou jako by již přemoženy a že výborné to dílo podá se obecenstvu co jarní, svatojanský dar.

Talent Hřímalého již dávno poutal pozornost všeobecnou. Cokoliv jsme od něho slyšeli, nejmenší nějaká vložka operní či ballet či kuplet, vše svědčilo o talentu samostatném, o invenci velmi šťastné, zároveň o vybraném vkusu i o vysoké znalosti hudebního umění. Jeho „Zakletý princ“ má ukázat veškeré ty vlastnosti v rámci velikém, a ukáže je také. Slyšeli jsme již všechna hlavní čísla tříaktové té opery a můžeme říci, že vše, co jsme slyšeli, je dobré, již proto, že je to duchaplné. „Zakletý princ“ je první konversační operou českou, první a hned dobrou! Máme přece jen štěstí. Smetana, Šebor, Rozkošný, Blodek a již zase Hřímalý! Bylo by od místa, kdybychom hned zde chtěli podati podrobnější charakteristiku nové opery, hlavní ráz její je roztomilý humor, bohatý obsah hudební, myšlénky pravé a jasné, a především příjemná ta, rozhodná elegance. Však ono obecenstvo rázu tomu ihned samo jásavě porozumí — musa Hřímalého mluví k nám jazykem, jehož slovům a gramatice nemusíme se teprv přiučovat. Hřímalý je sice pravý umělec, stojící na výši času svého, ale nepíše

jen pro nejužší kruh „znalců“, nýbrž také pro nás lidi, kterým je květ květem a ne botanickou zvláštností. Čím je nám geniální Smetana pro hudbu orlem se do výše nesoucím, tím nám bude Hřímalý pro hudbu půvabně zábavnou.

Zároveň měl Hřímalý štěstí s textem. „Volíte-li špatné texty,“ praví Thibaut, „jednáte právě tak chytře, jako když krásnému děvčeti místo růžového věnce dáváte na hlavu hrnek.“ Hřímalý vzal věnec. Uvil mu jej Hanuš Böhm dle známé u nás práce Putlitzovy. Slova jeho plynou harmonicky a podporují skladatele. Nikde nejsou těžkopádny, nevyzývají hřmotností svou, aby skladatel k nim přizpůsobil hudbu ještě hřmotnější, a zpěvák tu není Demosthenem, řečnícím vedle hřímavého vodopádu a majícím při tom v ústech hrst oblázků. Libretto Böhmovo prospělo Hřímalému jako libretto „Vodaře“ Cherubinimu.

„Nár. Listy“. Č. 125. ze 7. května 1872. Feuilleton.

LUMÍR.

1873.

O KUPLETU — SLOVO V ČAS?

Dle Hugona Muellera od Anonyma druhého.

Jsme v divadle. Dává se nějaká fraška a obecenstvo neposlouchá, či vlastně: poslouchá jen roztržitě. Povídá si, poklepává, pozoruje, kam míří oči. Nahoře na jevišti hraje komik nějakou prapitomou úlohu, člověka, s něhož hloupost zrovna kape. Právě by se mělo dle rozvoje kusu v scéně něco dít, v tom, pánbůh ví proč, zavrtí sebou kapelník v orchestru a zaklepe. Orchestrem to trhne, obecenstvo utichne jako v kostele a nahoře — stal se zázrak. Ideální hlupec má náhle zcela jiný, prachytrý výraz ve své tváři, dříve do kolma rozevřená ústa jdou teď rozmarně do široka, oko je schytrale staženo. Jen to, co mluví teď, je ještě hloupější než dřív, ba nemá to ani žádné souvislosti vůbec, jakoby mluvil šílenec. Komik začal někde od stvoření světa, promluvil nějakých dvacet různých slov, končí slovy „žádná růže bez trní“ — v tom vpadne orchestr, komik začne zpívat, zpívá sloku o Cislajtánii — „žádná růže bez trní“ — o Bismarkovi, o papeži, o starých pannách, o nouzi co do bytů, každá sloka

má vtip, kterého by se byl nikdo do té dřívější figury komikovy nenadál, má třeba i mnoho filosofie a každá má refrain o té růži; obecenstvo aplauduje, komik přidává sloku po sloce, až pak sdělí slokou poslední, že — již žádné víc neumí. Je zas jako dřív po divadle ševel, nepokoj. A komik? Snad Janus s dvěma obličeji? Šidil snad osoby v provozovaném kuse? Je snad tajený chytrák? Bůh zachraň; hraje hlupáka dál až do konce! Jsme v blázinci?

Byl to kuplet! Slovo francouzského původu, přišlé k nám i s věcí samou z Paříže. Jen že v Paříži zpívá se kuplet jen v kavárnách a restauracích, nejmizernější pařížské jeviště předměstské by jej odkoplo — a my jej hejčkáme i ve frašce „národní“! Žádný rozumný nebude chtít zpěv, zvlášť zpěv humoristický, vypudit z jeviště, ale zpěv ten musí patřit k celku, vyrůst z něho přirozeně, nesmí děj přervat, nýbrž musí jej sprostředkovat. Co je to za rozum, za divadelní kus, za dramatičnost, může-li orchestr zasáhnout kde chce — a nezrušit dojem! Francouzský vaudeville má ve svých zpěvích rozmysl, v Kalischových starších berlínských fraškách zpívají „Stullmueller“ a „Bullrich“ právě tak, jak „Stullmueller“ a „Bullrich“ jedině myslit dovedou, v Raimundově nepřekonatelném „Marnotratníku“ a jiných téhož mistra hrách je píseň jako „kytička na klobouku“, také Tyl dovedl ještě sem tam zahradničiti dle přírody — ale to ostatní!

Snad se nám někdo vysměje: chtít vnášet aesthetiku do frašky! Musíme mu především říci, že n e j s m e idealisté. Předně ale nenáležíme k těm, kteří chtějí mít z divadla školu ve všem všudy a jeviště co náhradu za kazatelnu. „Školou mravů“ divadlo nebude nikdy, „slepci nepomůžeš ani teleskopem nejlepším“ — a pak, kdyby mohla být škola, musila by se snad přec nejprv a v ž d y

osvědčit na hercích samých!? My ale víme, že „své opilce hrají střízliví“ a mnohý své nadšené hrdiny mravní také střízliv. Ale pokud lidé budem, bude také divadlo, a my učiníme nejlíp, učiníme-li z něho čím může být — školu aesthetiky. A když už fraška je, pravíme přímo, že kuplet je úhlavním nepřítelem aesthetiky fraškovní, s ním že nám fraška nebude nikdy něčím platným!

Fraška německá strhla nás do nesmyslu toho. Do roku 1848 byly zpěvy, byl kuplet tím, čím býti má — přišly politické převraty, politika a rozháraný život společenský zmocnily se kupletu a z milé okrasy stal se tyran bezsmyslný. Kus sám je teď věcí vedlejší, kuplet věcí hlavní. „Mám kuplet — jen kdybych měl kus k němu“ volá nyní spisovatel. Divadelní ředitel zas myslí: „Co je to za spisovatele — ani kupletu nedovede!“ — dovedlli dobrý kus napsat, po tom se neptá. A komik, dostaneli úlohu novou, přečte si nejdřív kuplety a hned má chuť nebo nechuť. Konečně — obecenstvo? Dialog je baví málokdy, pozornost se budí vůbec teprv pak, když kapelník taktovku vyzdvíhne. Nikoho tu nenapadne, že ho kuplet ten uráží, že ho má za hotového blázna, nechá-li zazpívati podomka náhle o vysoké politice, o toleranci náboženské, nebo kuchařku o George Sandové a t. d.; a pamatuje-li si divák jediný podařený refrain a dovede-li si ho zabručet pak ještě v hospodě, je „fraška dobra“. Vzdělané obecenstvo!

Kuplet je úhlavním nepřítelem frašky, hlavně frašky české! Chcemeli mít skutečně jednou frašku českou, národní — a stále si po ní stýskáme — musí ona vyrůst ze základu skutečně národního, tedy přirozeného, a tu především pryč s tím kupletem nečeským! Ať si jde do kruhů nedivadelních, do hostinců, ke „kupletním společnostem“! Kuplet škodí obecenstvu, herci i básníkovi. Obecenstvu

se jeví co pravý extrakt frašky, vždyť herec i spisovatel kladou naň sami váhu hlavní! Jaký je kus, na tom nezáleží, sic by se u nás nemohlo ani provozovat tolik kusů až bolestně hloupých! Jinde by snad tedy divadelní ředitel měl právo říci: „Musím dávat, co se obecenstvu líbí, sic jsem peněžitě zničen!“ Mohl by tak mluviti ředitel divadla pouze frašky pěstujícího, takových divadel posud však u nás není, ani peněžitá ta výmluva není u nás možna. V Praze máme stálé divadlo jen jedno a to má operu, operetku, činohru, veselohru, frašku, pěstováním aesthetického a dramatického rozumu ve frašce neublíží se kase ani dost málo. A též venkovské společnosti naše mají a musí mít repertoire smíšený. Oblíbený kuplet není tedy bohudíky u nás „otázkou existence“, až pak budem mít také své samostatné divadlo fraškové, bude — už bohudíky po kupletu. Rozežere jej čas sám, ale pomáhejme mu ve jmenu českého básnictví!

Kuplet, řekli jsme, škodí herci. Míníme tak všeobecně, to se rozumí. Ale kdybychom i specielně mínili! Máme v Praze dva komiky výborné: Mošnu a Frankovského. Osvědčili se již i co výborní herci charakterní — a člověka bolí srdce, když je vidí protrmácet se takovou pitomou fraškou až k blbým těm kupletům! Ale což komikové menšího druhu, mnozí komikové venkovští! Obecenstvo sobě komika takového nevšimne po celý večer, pro všeobecný třeba jeho nedostatek humóru a talentu. Najednou přijde kuplet — komik má alespoň dobrou vokalisaci, obecenstvo jeho slokám rozumí, několik dobrých veršů, časové narážky, aplaus! Klam začíná. Herec, to se rozumí, nikdy nevěří, že potlesk platil veršům, ne jemu. Nemoha hrou ničeho svést, nestará se více o úlohu, učí se nadál jen kupletu. Dialog odříká za přá-

telské pomoci nápovědy (obyčejně si tykají), o charakteristice není ani slechu — ale když zazní hudební akord, nadme se „komik" jako ropucha a vemlátí veškeré vtipy kupletu jakoby klínem ve sluch obecenstva. On je umělcem, „umíť přednášet kuplety". Mělli ještě nějaké nadání, ubije se takto zcela. Snad jsme tím způsobem přišli již o mnohý talent!

A trpí básník. Básníkem je, nebo může být spisovatel frašky v plném slova smyslu, třeba sobě kritika právě na něm nejvíce a nejraději pochutnávala. Spisovatel truchlohry špatné nebo fádní zažije milostného poučení nebo se o něm pansky mlčí; spisovatel frašky, právě tak jako šaškové v středověku, je za fádní práci ihned vymrskán. Přec je prostřední fraška rozhodně působivější, tedy pro zábavu lepší, než truchlohra „uvařená z vody". Ale přikročíli spisovatel k ní, má na nohou těžký řetěz s koulí — ten kuplet! V obecenstvu jsou politické a společenské strany, spisovatel nerad by vyzval kteroukoli stranu proti sobě. Učinil-li v prvním verši na př. pernou narážku na Riegra, musí učinit hned v druhém rovněž pernou narážku na Sladkovského a t. d. Zkrátka spisovatel musí šlapat po svém vlastním přesvědčení, jeho kuplet musí být kam vítr tam plášť, podřídit se zcela choutkám massy a dne. Jeho kuplet musí bičovat vše, musí obsahovat všestranný posměch — člověka bez přesvědčení. Kupletem mu vzato přesvědčení, protože mu vzata jím poezie.

Je ale pomoc! Obecenstvo musí věnovat větší pozornost samému kusu, musí od něho mnohem víc požadovat než posud a nesmí snést celý kus špatný pro kuplet dobrý! Herec musí celou úlohu klást výš než kuplet a nabádat tím spisovatele k hlubšímu propracování povah. Spisovatel konečně musí kuplet již do počtu

obmezit, musí z něho učinit to, čím jedině býti může, illustraci, musí jako k básni k němu vynalezat myšlénky nové a jednotné, a smí herce nechat zpívat jen to, co dle povahy představované zpívat může.

Ostatní učiní a musí již učinit hlodavý čas. A již se počíná zahlodávat do kupletu, do nahého toho dítěte posměšné naší doby, do ohyzdného toho miláčka rozežrané naší společnosti. Učil způsobem svým žíravým, ostrým, všemu na světě se bezcitně posmívajícím měšťáky naše, aby vrchol blaha nalézali ve vtipu ostrém, aby je největší neštěstí národa zajímalo as tak půl hodiny — pokud někdo na neštěstí to podařený „vtip neudělá"! Stálým výsměchem vedení nepozorovali, že pozbyli povahy!

Humór má zajisté velké své právo a satyra má úkol k závidění krásný. Avšak v poezii musí obé na určité místo své, musí na stanovisko přirozené. Nevyháníme satyry ani humoru ze svého dramatického umění, ale beřem bič a — ven s kupletem, ven s tím gaminem, kam patří — do hospody!

„Lumír" 1873 č. 2. str. 19. n.

NÁRODNÍ LISTY.

1874.

JIŽ ZASE HOŘÍ![1])

Hoří! V kruzích divadelní repertoir určujících, v mysli českých spisovatelů dramatických — a v této mysli rozhořelo se až do náruživosti. Jedná se o stesk, o němž vzhledem k trvání našeho pražského divadla možno říci, že je „prastarý". Totiž o to, že nepěstuje se na jevišti našem dosti výdatně hra původní, česká a pak slovanská.

---

[1]) K stati této zavdalo příčinu následující „Zasláno" v č. 28 „N. L." z 29. ledna 1874 str. 3. otištěné:

Sl. artistickému ředitelstvu král. zem. divadla českého!

Literární odbor „Uměl. Besedy" podav hned r. 1872 ředitelstvu česk. zemsk. divadla v Praze pamětní spis, čelící jmenovitě proti zkracování původní české produkce na divadle tomto, spatřuje s ustrnutím, že na spis onen rovněž jako na všecko jiné podobné volání veřejné a důtklivé, divadelní ředitelstvo v letošní zimní saisoně odpovědělo skutkem neslýchaným, úplným totiž vyloučením české literatury z jediného uměleckého jeviště českého a úplným uvedením jeviště tohoto ve služby cizoty směru na mnoze velmi povážlivého. Literární odbor „Uměl. Besedy", vida v tom skutku nejen

Když začalo malé to naše divadélko, vrhli jsme na ně — vzhledem k činohře — ihned všechny možné požadavky, uložili jsme mu velmi mnoho, ale uložili to právem. Ne najednou mělo se všemu vyhovět, ale z každého kroku mělo být značno, že pracuje se systematicky, že ředitelstvo je sobě vědomo cíle, k jakému chce dovést ústav náš národní, jediné naše české divadlo stálé. Neměli jsme tenkrát skoro ani ještě repertoiru, měli jen maličký hlouček herců, neměli pražádných herců veselo-herních, měli jen malé obecenstvo a malé jen divadélko, které ještě k tomu nejvíc bylo prázdné a když někdy na oblíbenou a vítanou hru něco přijmout se mohlo, zase návalu nestačilo.

Požadavky na české divadlo vznešené byly:

---

naprosto převrácenou soustavu české divadelní správy, alebrž i velmi nespravedlivý, urážlivý, nesmyslný útisk české národnosti na nejvlastnější půdě její, nemůže než s rozhorlením zatratiti jej a se vším důrazem veřejně proti němu protestuje.

Z výboru literárního odboru „Uměl. Besedy".

V Praze, dne 26. ledna 1874.

Ještě v tomtéž čísle „N. L." otištěna k tomu v rubrice „Literatura a umění" pod záhlavím „Theatralia" tato — ač bez chiffry jistě Nerudou napsaná noticka:

Dnešní naše „Hovorna" obsahuje „z výboru literárního odboru Umělecké Besedy" výtku činěnou správě českého divadla stran toho, že neprovozují se dosti hojně původní hry české. Nesouhlasíme naprosto s formou výtky té, o nějakém „nespravedlivém, urážlivém, nesmyslném útisku české národnosti" mluviti naproti obětovnému družstvu nynějšímu nebo naproti nynějším správcům divadla, vlastencům co nejosvědčenějším, náleží mezi věci naprosto nepříslušné. Nechtějíce vyhledávat v článku zaslaném tendenční snahy osobní, promluvíme o meritorním obsahu jeho obšírněji." — Viz t. Hálkův feuilleton v čís. 41. „N. L." z 12. února t. r. pod záhlavím „Divadelní družstvo a Dramatická jednota".

1. Aby seznamovalo nás rychle s vynikajícími plody cizí literatury moderní.

2. Aby uvedlo k nám klassická díla z celé literatury světové.

3. Aby sloužilo vzájemnosti slovanské a seznamovalo nás s dramaty ostatních kmenů slovanských.

4. Aby se stalo láskyplným pěstitelem plodů českých.

Jak posud všem těm, ovšem velkým požadavkům divadlo naše vyhovělo, je známo. Požadavku prvnímu vyhověno skoro zcela. Mnohé hry nové, o nichž právě „svět“ se zvědavou napnutostí mluvil, měli jsme dřív než konkurující s námi divadlo německé, ano měli jsme je i líp, což ještě více váží. Salonní veselohra a sociální činohra rozkvetla netušeně; zrovna jako by byla ze země vyrostla. Herecké síly naše za krátko se rovnaly silám na divadlech dvorských, konstatovali jsme to často s oprávněnou pýchou. Že mezi moderními novinkami byly hlavně hry francouzské, bylo arci zcela přirozeno, máť právě hra francouzská ve světě vrch. Když vyskytlo se něco dobrého německého, také to hned k nám dodáno, ale seznali jsme, že i to vše je dnešního dne rozhodně pod vlivem dramaturgie francouzské.

Moderní ty hry francouzské mají zajisté zvláštní svůj směr, který velmi mnohému není po chuti. To nevadí. Nač se mohou dívat všude jinde, na to můžem, ba musíme se dívat i my; pak to můžem odsoudit dle libosti, a také jsme již často odsoudili. Žádáme, aby novinky, o nichž se co o zajímavých všude mluví, byly u nás pilně pěstovány také nadál. Nechcemeť, aby naše obecenstvo za těmi novinkami běhalo jinam a tam se němčilo. Před světem se uzavřít nemůžem. Jsou určité meze, dozajista, kde ty byly překročeny, dovedli jsme vždy k tomu poukázat. Ale neméně jisto je, že velmi

těžko, ano nemožno vyhovět těm, kdož u nás „z ohledů mravních“ nejraději by ihned zavřeli divadlo celé a dovolili leda někdy předvést „Budečské jesličky“.

Co se týče požadavku druhého, vyhovováno také pilně. Shakespeare a Molière jsou u nás zastoupeni jako jinde. Goethe a Schiller jako na samých divadlech německých, uváděny jsou k nám hry španělské, italské a t. d. Zbývá ještě mnoho k doplnění, co za těch deset let naplnit se nemohlo — žádáme v tom směru za další ohled pilný.

Požadavek třetí byl poměrně nejsnadnější. Neníť právě ani u ostatních kmenů slovanských rozkvetlé literatury dramatické. Co mají Poláci dobrého, již je přeloženo nebo snadno se ještě přeloží. Taktéž s Rusy, jenže tam má divadlo národní nyní ráz revoluční, pomáhá „přetvořovat společnost“ a mnohá jich v tom ohledu závažná hra, vzdor rozhlášenosti své naprosto se nám nehodí. V tom ohledu mají naši spisovatelé úkol, aby sami čtli, vybírali, překládali. Ředitelstvo nemůže na zdař bůh a do zásoby kupovat všechno a žádný jednotlivý dramaturg nemůže opanovat vše na světě.

Požadavek poslední, stran her původních, je nejlechtivější a není posud vyřízen, jak bychom si přáli. Pro nás je nejdůležitější, jsmeť Čechové, cítíme, že zvítězíme jen všestranným rozvojem národního ducha, především rozvojem literatury, a v literatuře má živel dramatický místo teď právě nad mnohé jiné závažnější. O řádné postavení českých her do kruhu ostatních plodů dramatických byl boj od počátku samostatnosti našeho divadla, je podnes stejně živý a neunavný. Nyní podobá se mně, že nastala vhodná doba, aby jaksi sama sebou, tedy zcela

přirozeně povstala pro pěstování her českých norma pevná.

Byly k vůli pěstování českých her kruté boje! S ředitelstvem, herectvem i obecenstvem. Řediteli byli u nás z počátku jednotlivci, Němci. Literatuře naší ani nerozuměli, počítali jen dle kasovních výsledků a ty výsledky byly při původních hrách velmi slaby. Jen když si obral herec původní hru k benefici nebo když se dával některý z nejlepších kusů českých, naplnilo se divadlo slušně. Dával-li se nový kus český a neprorazil-li ihned zcela, bručelo obecenstvo, že „nechce se nudit při takovém škváru jen snad proto, že je český.“ Kus nanejvýš se opakoval ještě jednou při prázdném již domě, pak byl pochován. Herci nedůvěřovali českým, jen tak nějaký den žijícím novinkám, nebrali si s nimi práci, a tím slaběji a nechutněji vypadly pak ty novinky. Velká to chyba od pánů herců, kteří sobě nemají napřed přisvojovat soud a české původní hře mají pomáhat všemožně a vždy s láskou! Ředitel se k vůli své kasse českých novinek přímo bál, neučinil ničeho pro jich výpravu a ublížil jim tím na novo. Hlavní vina spočívala tedy v beneficích. Jen aby měl beneficiant „původní novinku“ a k tomu lacinou,[1]) vzal beneficiant kterýkoli zaslaný škvár a uvedl jej na jeviště. Obecenstvo se rozmrzovalo víc a víc a circulus vitiosus byl zde. Konečně

---

[1]) Beneficianti platili totiž, objednali-li sobě novou hru, honorář autorovi sami. Viz „Paměti“ J. V. Friče IV. 121. (dostal od Chaura za krále Václava IV. r. 1849 hon. 15 zl.), pak str. 440. t. (Pavel Švanda ze Semčic vyplatil Fričovi r. 1857 za svou choť Elišku Peškovou, k jejímuž příjmu Frič byl napsal kus „Břetislav Bezejmenný“, 20 zl. honoráře, prý místo ujednaných 40 zl.) a str. 441. tamž. (ujednaný honorář za „Tarasa Bulbu“ vyplatila téhož roku 1857 Fričovi beneficiantka Magdalena Hynková).

ztratilo obecenstvo i veškerou onu shovívavost, kterou vždy zachovat má ke kusům domácím, jen když alespoň slušným a o patrném talentu svědčícím. Měřilo mnohé práce hned podle virtuosních prací cizích — oni se ale Bozděchové nerodí každý den. Také ve velkém Německu jich mají málo.

Na chybném tom stanovisku je obecenstvo podnes. Ale leccos jiného se za to změnilo na prospěch náš. Nemáme více ředitele jednotlivce, kterýž při malém divadélku, v němž také ještě operu míti musí tak důstojnou, aby konkurovala s operou německou, všechny výčitky, prosby a hrozby umlčel tím, že ukázal do své prázdné kapsy a na seznam svých dluhů. Máme celé družstvo, kterému se podařilo přemoci peněžité nesnáze dřívější. Vystavělo si výnosnou arénu a ta teď pomáhá co nejvýdatněji přes dobu letní a ukládá na dobu zimní. I ta doba zimní ale drží se finančně již na rovni s výdajem, den co den je divadlo plné, obyčejně přeplněné. Nyní můžeme s určitou nadějí na výsledek žádat od ředitelstva, aby pěstovalo výdatně také hry české. Aby je pěstovalo ale tak, by vyhověly i obecenstvu přísné požadavky činícímu.

Také letos ještě tak neučiněno. Psát se o tom veřejně nemohlo, nebylo adressy na koho. Pan Kolár ml. je správcem jen „prozatímním“, pan Kolár st. nedělá vůbec nic, leda že prý nedovoluje, aby v jeho kusech hrál po něm úlohy jeho někdo jiný vzdor tomu, že on sám je nehraje, a máme-li či nemáme-li nějakého dramaturga, o tom nedovede nás u celého divadla poučit nikdo.[1])

---

[1]) E. Bozděch funkce dramaturga nekonal od rozmíšky své s J. J. Kolárem, který ostatně záhy po té přestal býti artistickým ředitelem. —

Zkrátka nebylo nikoho, koho jsme mohli interpellovat stran českých těch her. Nejvíc proti nim pracovaly již zas benefice herců. Ty nešťastné benefice! Nevíme, jsou-li neodstranitelny — a dost možná, že z finančních ohledů neodstranitelny skutečně jsou — ale benefice je již jednou částí kontraktu každého herce a benefice mu musí vynést značnou část jeho celoročního příjmu. Vždy tedy volí beneficiant nejraděj nějakou lákavou novinku a letos volili samé novinky francouzské, protože jiných je málo a českých dobrých pražádných.*) Jediné původní novinky, o nichž víme, jsou některé hry p. Bozděchovy. Ale p. Bozděch je z neznámých příčin nechce nechat provozovat, násilně mu je nemůže ovšem vzít ani herec, ani ředitel, nikdo.[1])

Zde musí divadelní správa pomoci sobě jinak. Novinek si ovšem nepřičaruje, také bychom byli naprosto proti tomu, aby dávala každý zaslaný škvár, demoralisovala tím nadál herce, rozmrzovala obecenstvo a přiváděla českou produkci o veškerý kredit. Přijde-li ale něco, co jeví alespoň rozhodný talent, co by se již k vůli tomu provést mělo, aby patrně nadaný spisovatel viděl působivost i vady své práce s jeviště, to nechť

---

*) O osudu nebo hodnotě nedávno zadaného Staškova dramatu „Záboj“ není ještě nic známo. (Pozn. Nerudova.)

[1]) Dle noticky „N. L.“ v témže čísle (rubr. „Literatura a umění“, str. 3. sl. 2.) měla se dne 29. ledna t. r. dle divadelní cedule provozovati Bozděchova „Zkouška státníkova“. Hned dopoledne přišel p. spisovatel k zástupci družstva, žádaje honorář, „který mu za kus ten nebyl ještě vyplacen ani určen“. — „Dobře, a mnoho-li tedy chcete?“ — „Tisíc zlatých.“ — Zástupce družstva zkoprněl nad honorářem tím, u nás ještě nebývalým. Načež se dávaly na večer „Dvě svatby pana Darimona“. — Dle noticky „N. L.“ č. 38. z 9. února v téže rubrice pod záhl. „Theatralia“. Bozděch tento žádaný honorář 1000 zl. také dostal.

divadelní naše správa přece dává vzdor nedostatkům některým. Nechť pak ale přihlídne bystře a přímě k tomu, aby herci konali svou povinnost co nejsvědomitěji, nechť naloží něco na úpravu, k vůli uspokojení obecenstva. Avšak velmi výdatně může sobě divadlo pomoci již kusy staršími. Máme takové, které mohou se zcela slušně měřit s mnohým dobrým kusem cizím, jen když je herci provedou jako praví herci a když se jim přidá nutné úpravy. Jednou za týden, po případě jednou za čtrnáct dní může v zimní saisoně dát ředitelstvo vždy něco původního zcela o své ujmě, něco historického nebo společenského, opravdového nebo veselého. Z prací Klicpery a Tyla, Kolára a Mikovce, Hálka a Bozděcha, Pflegra, Vlčka, Zákrejsa a t. d. lze vždy vybrat něco dobrého, ano třeba i výborného.

Jen pečlivost, výdatné zkoušky, — obecenstvo připojí brzo k tomu svou lásku![1])

„Nár. Listy", č. 29. z 30. ledna 1874. Feuilleton.

---

[1]) V tomtéž čísle „N. L.", v němž otištěna tato stať, jest v rubrice „Literatura a umění" pod záhlavím „Theatralia" (str. 3. sl. 1.) tato noticka: „Pánové F. v. Jeřábek a hrabě Kolovrat vzali prý od ředitelstva své divadelní kusy zpět, nechtějíce, aby byly hrány za nynějších „nezřízených" poměrů. (T. j. za mladočeské většiny v div. družstvu. P. v.). Dovídáme se, že Shakespeare, Calderon, Gogol, Molière, Scribe, Ostrovský, Goethe, Sardou, Augier a několik set jiných spisovatelů dramatických nehodlají následovat příkladu jmenovaných dvou šlechticů." (Bez chiffry, ale patrně napsáno Nerudou.)

DIVADLO.

Píšem o českém divadle nyní bez zanícení. Nemůžem se zbavit obavy, že nastoupilo již dráhu nevedoucí jinam než k záhubě, umělecké i hmotné. Kletba nezdaru, jaká leží na všem, čeho se dotýkají ruce jistých lidí našich, jižjiž jako by se kladla také na ten náš důležitý ústav národní.

Bušivým kladivem ohlašuje staročeská frásovitost při každém podniku příchod svůj, ale jakmile dojde k práci, ukáže se fráse býti hlucha, malomocna. I to posvátné umění, kteréž stojí přece mimo všechny strany, i to strženo do víru politických náruživostí lidmi zaslepenými vášní, neschopnými čistého nadšení, žádostivými všude, na dvaceti, na padesáti místech skvíti se svou osobou najednou a již proto nemohoucími důkladně prospět věci ni jediné.

U českého divadla mohlo být dvacet Smetanů a dvacet Kolárů ml. řediteli, všichni nebyli ničím, když tam nebyl člověk, o němž Staročeši mohli říci „náš". Osobnost platila více než umění, malichernému prospěchu, pouhému zalechtání jedné politické strany obětován prospěch národa. Teď tam mají člověka „svého" — a již

*

počínají klidit, co zaseli. Po leta bouchali do ústavu, jednu krisi vyvolávali za druhou, každé dítě jim mohlo říci, že při stálých krisích a nejistotách, bouřích a změnách, musí neustálenost jako žíravá houba zahnízdit se ve zdech každého uměleckého ústavu, jemuž je přec potřebí klidu, soustavy, nadšení — teď mají páni divadlo ve své ruce a neustálenost jimi samými proviněná jim zadrhuje krk! Zatáhli divadlo do svých rejů politických, že pak hnije celá politika jejich, musí přirozeně hníti vše s ní spojené, také divadlo. A již nahnívá.

Odhoďte přec alespoň zde kletou nečinnost svou! Hledejte, vybízejte, poslouchejte sil schopných, když vám samým se schopnosti nedostává! Udržte nám divadlo alespoň na výši posavádní, je to tak lehké, když je zde tolik vynikajících umělců, jež třeba jen v činnosti udržet, nedisgustovat. Udržte nám jediný ústav, kde český duch volně může se povznést v oblast umění a my zajisté že neubijeme zásluhu vaši, my uznáme každý krok váš dobrý!

Nyní bychom zajisté také ještě nějaký týden byli mlčeli a vytýkali leda chyby běžné. To aby se neřeklo, že snad nedopřejem času, že snad překvapujem. Ale jedna je věc, která nutí k slovu. Vaše reklama! Ta nerozumná, nepředložená, směšná a přec nebezpečná. Začínáte demoralisovat české obecenstvo zde, jak jste navykli jinde. V nedostatku skutečných zásluh děláte z pouhého nicu věci velké. Do nebe vynášíte všednost. Pravou zásluhu umlčujete. Obvyklou svou lež házíte nyní také na české divadlo, jen proto náhodou teď pochvalou, že se tak snáší s osobním užitkem „vašich“ lidí.

Mluvíte ku vzdělanému obecenstvu, jako by bylo neschopno soudu. A obecenstvo buď pohrdne celým veřejným míněním českým, nebo opustí divadlo, kde se mu špatné a všední cpe za výtečné. Čeho pak vlastně chcete docílit reklamou, které se směje ale každý?

Čeho chcete docílit, když je 25leté jubileum herce,[1]) který neměl a nemá významu pro české umění, v nynějším běhu činohry již jakousi událostí? Čeho tím, že kusy jako „Pěnkava a Čížek", „Při piketu", „Židovka", „Gavout", „Zkrocení zlé ženy" a jiné do poslední nitě otřepané, až na opatek obehrané chválíte co repertoir kusů „pikantních", „oblíbených", „vybraných"? Před málo nedělmi jste ještě na mnohé ty kusy nadávali — myslíte skutečně, že obecenstvo je tak hloupé, tak zapomětlivé?

Naše zimní saisona začíná jako by pohřeb. V ničem život, nikde myšlénka. Německé zdejší divadlo mělo posud v saisoně té jedenáct novinek, české divadlo jednu. Snad řeknete, že nová správa je příliš krátce zde, než aby byla mohla něčeho tak rychle opatřit. Máte pravdu, i ta jediná novinka je zásluhou správy dřívější! Ale což jste tuto nemohli nechat, aby provedla plány své pro zimu? Musili jste naprosto nepřipraveni, najednou chtít teď řídit divadlo sami, v době zimní, tak důležité, ano o pokroku divadla rozhodující? Avšak — vy také nadál nebudete mít ničeho kloudného! Je nám dobře známo, že co jinde dobrého nového, zakoupeno pro Prahu již řediteli Wirsingem a Švandou — zemské české divadlo nebude mít ničeho. Nikdo se nestaral, nikdo nestará dál. Také kdo? Má snad pokrok dramaturgie

---

[1]) Míněno tu jubileum J. Chramosty dne 1. prosince 1874 k němuž proveden „Sen noci svatojanské".

české řídit pan Meier? Zajisté, že on sám se vám vysměje do očí! Ovšem je pak opět na místě otázka, proč že převzal on vlastně tedy úřad ředitele divadla českého, u něhož je z mnohých národně velezávažných příčin činohra důležitější než opera?

Za čtyry neděle byl slibovaný repertoir vůbec dodržen jen as čtyřikráte — pěkný pořádek! — Teď řeknete snad zase: byl nepředvídaný malér. Řeknete: paní Šamberková se rozstonala a repertoir tím zlomen. Nebudí to myšlénky vážné, když nemoc jediného člena může zlomit repertoir? Okolnost, chyba ta není vinou správy jen nynější, nechcem činit výčitku nespravedlivou. Avšak připomínáme zde, že vůbec musí se hledět, aby chyba netrvala, aby osudy nebo nápady jediného člena neurčovaly osudů celého ústavu. Právě manželé Šamberkovi vnucují nám reflexi. Každým rokem se stává, že jeden z nich je ještě na dovolené, když saisona má začít, nebo že se chystá k úplnému odchodu od našeho divadla, nebo i že v nejnešťastnější okamžik churaví. Za poslednější se arci nemůže, ale i proti poslednějšímu i proti případům dřív jmenovaným má být ústav pojištěn. Čím? Tím, že jeden herec nemá být zaměstnán zbytečně v kuse skoro v každém, že se má pomýšlet jen na zcela příslušné obsazování, na alternování atd. Pomysleme si, jaký všeobecný nepořádek, když napadlo pana Šamberka svého času najednou odejít do Vídně. Nápad ten, jak noviny a soukromné zprávy tvrdily, měla právě na počátku nynější saisony paní Šamberková, ano hrála prý ve Vídni již také na zkoušku; kdyby se bylo povedlo, byla z toho aspoň pro začátek zimy také chyba. A teď, zvěstuje se, má prý pan Šamberk rozšířit rozsáhlý obor svůj také ještě oborem intrikantů! Bojíme se, že na obor ten pan Šamberk již ani dost málo

nestačí, také není ho tu potřebí, on má velké obory jiné, v nichž je zcela oblíben, on má úloh již mnoho, velmi mnoho a to důležitých — jakž pak kdyby po přibrání několika nových tuctů náhle pak pro delší dobu ochuravěl? Umělecky i finančně byla by celá saisona ztracena. Reklamisté nové správy vykřikují, to že je teď ta pravá správa energická, „nepřipouštějící žádných protekcí“, leč vidíme známky jiné, beřem reklamu za slib; pozor ale, ať nevyplyne náhle opak, posměch a škoda!

Konečně ta reklama, jakou křivé huby dělají panu Maierovi co hudebníku! Z oslavy Mozartovy dělají oslavu — Maierovu! Po Smetanovi, nejgeniálnějším dirigentu našem, říkají, že taktovka Meierova je „hůlkou kouzelnou“ — když ta z českého divadla zmizela, že opera upadla v strnutí, když se zas minulé soboty objevila,[1]) slavila opera prý své vzkříšení!! Buď jsou ti lidé vskutku blázni, nebo myslí, že píší pro blázny.

Pane Meieře, poproste své lidi alespoň, aby Vás nečinil směšným! Chtějí-li Vás chválit, ať to činí chytře, hloupá chvála je vždy na škodu. Proti chytré chvále nepromluvíme, zvlášť uvidíme-li, že děláte v skutku něco pro divadlo. Posud nevidíme ničeho. Neboť, Vy již odpustíte, v tom nevidíme praničeho, když po dlouhé řadě zkoušek, kterých možno že potřebuje právě jen dirigent sám, najednou se dává — třicetkrát už dávaná „Kouzelná flétna“. Ba ani to by nám neimponovalo, kdybyste „vzkřísil“ najednou zas „Normu“ nebo „Lukrecii“, „Sníh“ nebo „Cikánku“. Víme, že se nemůžete odvážit přistoupit teď k pulpitu, když na něm leží „Leila“ nebo

---

[1]) Při provedení Mozartovy „Kouzelné flétny“ dne 5. prosince 1874.

„Dvě vdovy“, vždyť jste po osm let vůbec do českého divadla ani nevstoupil! Můžete ovšem scházející po jisté době dohonit — ale což pak jste engažován co kapelník?

Buďte, čím máte být: ředitelem, a hleďte, možno-li být dobrým, činným ředitelem. Vyhledejte sobě pomocné síly schopné. Ne také, které se domnívají být autoritami a nerozumějí ničemu, nýbrž takové, které znají prakticky všechny potřeby i pomůcky divadla a mají rozum a vůli.

Reklama záhubu od divadla neodvrátí, to může učinit jen rozumná, plodná činnost. Jakmile tuto spatříme, uznáme ji, a jediná řádka takového uznání potěší Vás víc než sloupce nynější Vaší reklamy. Ale je nejvyšší čas, aby ta činnost začla.[1])

„Nár. Listy“, č. 340 z 12. prosince 1874. Feuilleton.

---

[1]) Až do listopadu r. 1874 bylo divadelní družstvo v rukou mladočeských; správu vedl místopředseda JUDr. Antonín Čížek, plnomocným artistickým ředitelem byl od září r. 1873 František Kolár, jemuž v březnu 1874 svěřeno též řízení ekonomické; Kolár mohl přijímati i propouštěti personál činohry, ohledně personálu operního pak příslušelo mu právo to s kapelníkem B. Smetanou. Postupem nebo zakoupením podílů domohli se však staročeši během m. října v družstvu většiny, načež byl Fr. Kolár donucen se vzdáti ředitelství, Smetana, tehda již churavý, propuštěn a ve schůzi dne 2. listopadu 1874 ustanoven artistickým i ekonomickým ředitelem českého divadla Jan N. Mayer. (V „N. L.“ č. 301. z 3. listopadu 1874.)

NÁRODNÍ LISTY.

1875.

ČESKÉ DIVADLO — DO RUKOU NĚMECKÝCH.

„Odhoďte alespoň zde kletou nečinnost svou. Udržte nám divadlo alespoň na výši posavádní. Udržte nám jediný ústav, kde český duch volně může se povznést v oblast umění a my zajisté že neubijeme zásluhu vaši, my uznáme každý krok váš dobrý."

Tak jsme psali dne 14. prosince minulého roku, několik neděl po tom, když staročeská strana řízení zemského českého divadla dostala do rukou.[1]) Psali jsme tak upřímně, poctivě — dnes ještě, nebo třeba ještě později uznali bychom s jasnou radostí ihned zásluhy, jen kdyby byly. Neboť jakž by mžikem neustoupila osobní nechuť vůči zdaru národní věci, jakž by dovedl někdo z nás položit mrzkou lež proti potěšitelné tak pravdě! Avšak rovněž upřímně netajili jsme se s přesvědčením svým, že osobnosti k řízení nově povolané nemají ni schopnosti ni pravého čistého uměleckého nadšení. Nebudem se zde šířit

[1]) Feuilleton ten, pod záhlavím „Divadlo", jest v čís. 340. ze dne 12. (a nikoli 14. prosince 1874). Viz str. 296. zde

o činech osobností těch. Pravda je, že divadla užito k rejdům stranickým, pravda, že repertoir zimní saisony nikdy nebyl tak arenovitý jako letošní zimy a že činohra, k vůli jejímuž plodnému rozvoji jsme hlavně toužili po samostatném divadle českém, nikdy tak ladem neležela jako letos, pravda je konečně — pomlčujem rádi o mnohých smutných, obecenstvu ale známých událostech — že takměř celý personál divadelní, potud vlastenecky i umělecky nadšený, je způsoby a činy nové správy již naprosto rozmrzen a unaven.

Snad řekne někdo: nová správa musí se učit chybami. Dobře, nemluvme o patrném úmyslu a schválnostech, připusťme plně nezkušenost. Ale kdy že má být užito tedy nabývaných nyní zkušeností? Za třinácte měsíců dojde již právo nynějšího družstva na divadlo. Má posavádní družstvo jistotu, že obdrží divadlo opět? To se rozluští za málo již neděl — a když ti lidé, kteří s tolikerým křikem a přímo neslýchanými veřejnými skandály pracovali k tomu, aby divadelní správa dostala se z „mladočeských“ do rukou jich „staročeských“, třeba snad uvidí, že ústav již zase vymyká se z rukou jejich, co by as učinili pak a jak by se chovali? Zuřivě by se chovali, zajisté, ať by divadlo dostal již kdokoli, neboť znám je způsob jejich proti všemu, co není úplně jejich. „Osobnost platila víc než umění, pouhému zalechtání jedné politické strany obětován prospěch národa“ — a osobnost politická by platila opět víc než umění a než prospěch národa. Bojíme i zas nebojíme se hrozících všech možností. Je sice pravda, že dovede se přímo hravě rozbit za tři měsíce to, co kristalisovalo po patnácte let a že by nový ředitel místo uměleckého celku převzíti snad musil jen zříceniny; je dále pravda, že bezohlednost osobností těch nemá mezí, ať již při tom uškodí

se národu jakkoli, a rovněž pravda, že by bdělost páně intendantova nestačila asi na zamezení všeho škodného — ale ještě je tu bdělost a soud veřejnosti, hlas obecenstva, láska národa k uměleckému dílu, a kdyby stalo se nejhorší, jedna výhoda velká by plynula z toho přec, že by lidé ti byli hotovi vůči divadlu provždy a ne jen vůči divadlu.

Nevíme, jak dopadne zápas konkursní a kdo divadlo obdrží na nových šest let v nájem. Činí se o tom v obecenstvu kombinace různé, nejrůznější a nejzvláštnější. Včerejší „Tagesbote a. B." na př. praví: „V staročeských kruzích klube se myšlénka, dílem se pro ni propaganda strojí, aby obě divadla zemská, německé i české, při nastávajícím nájmu dána byla tomu uchazeči, který by byl ochoten převzíti oba ústavy zároveň. Předstírá se, že by líp se vše provedlo, poněvadž by operní sbor i ballet mohly býti četnější a přece by se jich mohlo užíti pro divadla obě." A dále „Tagesbote" praví: „Vášeň strannická (řídící se totiž jen dle toho, aby divadlo nepřišlo do rukou strany svobodomyslné) nemůže přece postoupit až ku zrádě na vlastní věci a Čechové as nebudou chtíti ústav, na nějž z celé země přinášeny oběti proto, že právem považován za ústav důležitý pro rozvoj národního ducha, vydati rukoum německým." A mezi tím „Tagesbote" podotýká, že v takový „projekt ani nevěří."

My znali zvěst tu o den dříve, než ji přinesl „Tagesbote". Slyšeli jsme, že právě tuto neděli byl ředitel divadla německého, pan Wirsing, okrášlen bílou vestou a ozdoben svými řády, již při jakés schůzce v Jindřišské ulici,[1] ale také my jsme v prvním okamžiku „pro tu zvěst

---

[1]) T. j. u Skrejšovského.

neměli víry.“ Totiž v to jsme nevěřili, že myšlénka taková by byla dorostla již na praktický náběh. Že tatáž strana, která potlačila v národě veškeré nadšení pro tak toužebně dřív očekávané a podporované velké národní divadlo, která, když k vůli tomu musil sbor pro zbudování činný vypůjčit si peníze od spořitelny, již křičela, že „Národní divadlo tím se dává do rukou Němcům,“ nyní zcela klidně, ano bude záhy dobudováno, jim by je dala sama. Že by tatáž strana, která prý „n a s p á s u českého divadla“ drala se tak křečovitě po správě jeho, již nyní, po třech měsících, chtěla divadlo raději z n i č i t, než aby měli na ně náhodou vliv snad lidé naší strany svobodomyslné. A zničeno by bylo z a j i s t é, jakmile by dostal ředitel jediný divadla obě. Ne snad proto, jak „Tagesbote“ myslí, že by se as uchazeč o obě jiný než Němec nenašel, nýbrž proto, že by nynější zemský výbor jinému než Němci divadlo německé n e d a l. Němec dbal by pak ovšem předně rozkvětu divadla německého, české by bylo jen popelkou, dosti dobrou pro hrubší potřeby finanční, odstrkováno ve všem — a nejméně by se ho as ujali výdatně ti, kteří, ač prý „vlastenci“, po dráhná leta staví a veřejně staví německé divadlo pražské nad české a českému činí, co jen nepřátelská perfidie činiti může. Velké národní divadlo sotva mozolně dobudováno — kdož ví, co by se s tím krásným divadlem stalo! My Češi víme, jak se nám v slově stojí.

H o t o v é m u jakémus faktu jsme prozatím nevěřili — špatně tajenou chuť a dosti zjevnou vůli jsme znali. Vždyť známe ty pány, kterým je národnost věc zcela vedlejší, kteří, ač jsou prý „čelní mužové národa“, mezi sebou nemluví jinak než německy, své syny odchovávají na buršáky a veškerý život v rodině své zařizují sobě německtější než jak je v kterékoli židovské rodině pražské.

Vždyť známe také osobnosti, které nyní mají vliv na řízení divadla — jsou to staří známí. Víme, jak hned po otevření samostatného českého divadla pan doktor Rieger koncertem chtěl němčině otevřít zadní dvířka. Víme, jak roku 1866 pánové Šimanovský a Chramosta šli co samozvaná deputace k řediteli německému, aby převzal také ředitelství divadla českého. Atd. A víme konečně, jaké je vůbec smýšlení na straně té. Člověk slyší každý okamžik od některého pána, který zasedá denně v divadle německém, v českém ale je bílá vrána: „Přec by bylo dobré, kdyby v Praze byla jen opera jedna.“ — „A jaká by pak měla být — německá??“ — „Německá — ne, to ne!“ vzpamatuje se pán tak trochu. — „Tedy česká?“

Snad si pomyslí někdo: Po čertech chytrý plán — a odtud strach „Tagesbotu“! Ředitel by zajisté na př. k vůli úsporám bral si zpěváky, kteří by dovedli zpívat německy i česky — německé divadlo by se tak zponenáhla češtilo, až —. Ano — kdyby nebylo Němců! Kdyby nebylo četné a zkušené německé obecenstvo. Kdyby nebylo sta velkých německých divadel, odkud pražské může vážit stálou uměleckou posilu. Kdyby nebylo německého bdělého výboru zemského. A ono není pravděpodobno, že by staročeská politická činnost dovedla výbor ten změnit alespoň do konce příštího století.

Aby tohle Maďarům někdo řekl, že bude dobré, když dají národní divadlo své do správy Strampfra nebo nyní Albina Svobody, ředitelů pešťského divadla německého! Ta bouř po zemi celé! — Ale nechme toho! Plán „Tagesbotem“ na světlo vynešený provedèn nebude. Protože se provést **nesmí!**

„Nár. Listy“, č. 47 ze 17. února 1874. Feuilleton.

DVORSKÉ DIVADLO NA CESTÁCH.

Náhle jsme čtli po všech německých časopisech články o kočujícím dvorském divadle meiningenském. Celé divadlo dalo se na pouť po městech, kde německé divadelní umění předně kvete, všichni herci a herečky, dekorace, mašinerie, režisér, napověda, ba i statisté. Vévoda meiningenský, vřelý přítel divadelního umění, vychoval si prý „divadlo vzorné".

První myšlénka, která as každého při zprávě té napadne, jest, že meiningenský mecenáš nemůže přes leto stejně nakládat na veškeré ty síly, jichž mu potřebí pro zimu, že by je ale rád pohromadě udržel a proto že jim dává dovolenou a půjčuje na cesty celý divadelní aparát; druhá myšlénka je, že putující společnost přec jen musí být velmi vynikající, když se odváží do Berlína a do Vídně, kde nejlepší herci a herečky celého Německa obecenstvo vychovali vybíračné a kde přísné porovnání je tedy nutné. Tím spíše vítězí tato myšlénka druhá, že časopisy měst těch zahlásaly chválu skoro bezvýminečnou, že divadlo meiningenské staví vlastním svým velkým divadlům za vzor a praví: Tak, ano tak se musí hrát! zde vidíme dramatičnost! Proč by nebylo možno, aby v Meiningenu zcela potichu, za návodu rozumného

mecenáše, bylo se vyvinulo něco, co je epochální a veškerému německému umění divadelnímu náhle dá obrat? Vždyť v skutku umění to má velké, nepopíratelné vady své! Jedna chyba je, že na každém divadle mluví se němčina jiná, ano na jediném jevišti že mluví každý zas herec němčinu jinou — snad mluví tedy meiningenští vzorně. Druhá chyba je zvláště při činohrách dvorských, že jsou tu jednotlivci virtuosové, jichž aby virtuosita vynikla, obětuje se často vše vůkolní, i dramatická báseň sama. Snad také dosáhli Meiningenští toho, co posud scházelo všem německým divadlům dohromady, co ale vyznačuje herce francouzské: elegance a přirozenost zároveň. V skutku časopisy na př. vídeňské psaly, že kusy meiningskými herci vypravené vynikají provedením tak precisním, přirozeným a úchvatným, jakého tu ještě nebylo. Něco epochálního je ale důležito pro světové umění vůbec, to má pak seznat každý, komu na umění záleží. Vyjel jsem si tedy, abych to seznal — a vrátil jsem se seznav: experiment.[1])

Nic víc než experiment, třeba že v jistých okamžicích přímo překvapující. Úplně dle slov Goethových:

Ihr wisst auf unsern deutschen buehnen
probirt ein jeder was er mag —

učinil také vévoda meiningenský průbu svou, a konečně se musí Němcům závidět, že mohou dělat experimenty takové. Vévoda byl veden asi tímtéž vodítkem, jakým skladatelé velkých moderních balletů. Pro řídkost, snad ještě spíš pro drahotu výtečných solových tanečnic, kladou skladatelé balletní hlavní váhu na tance sborové; pro

[1]) Neruda vyjel si na počátku října 1875 do Vídně, kde Meiningenští právě hráli; dne. 6. t. m. pak se vrátil do Prahy. Viz mou „Knihu vzpomínek“ 359.

řídkost a drahotu výtečných herců a hereček položil vévoda váhu na historičnost a přirozenost veškeré části dekorativní, ať je to kostým neb prospekt a na scény sborové, na scény lidu, kde působí statista. Sbor statistů je při společnosti meiningenské osobou hlavní; pokud je statista činný, je hra pozoruhodna, někdy až úchvatna, jakmile má působit herec co představitel povah, vidíme pouhou prostřednost, často ještě značně míň. Tím je vlastně řečeno již všechno, podána zpráva i úsudek zároveň.

Vévoda mecenáš asi princip svůj sobě odůvodňoval jako „ředitel“ v „divadelní předehře“ k „Faustu“. — „Co platno celek dávat v požitek“, myslil si, zvlášť když viděl, že nemá vynikajícího celku. Že ale vůbec vyniknouti chtěl, vzal si za princip, že „nad množstvím množství zas jen výhru nese.“ Tedy působit na množství množstvím, je jaksi omráčit velkolepými, živými, hlučnými „scénami lidu“, plnými ruchu a na pohled samostatného dramatického pohybu. Tolik je jisto, že dokázal, jak mnoho vůbec dosíci lze výtečnými scénami z lidu. Posud je komparserie slabou stránkou divadel všech. Scény herců jsou na nich třeba výtečny, mnoho peněz a péče vynakládá se třeba také na podrobně vhodnou dekoraci, na věrný kostým a na charakteristický průvod hudební, ale součinní statisté obyčejně jako by byli na jevišti jen proto, by dokazovali nevědomost nebo pohodlnost režisérovu i aby rušili nezamýšlenou komikou. Chcem-li se na provedené drama dívat co na oživenou sochu, tedy je figura třeba krásna, určitě výrazuplného obličeje, výmluvné pósy, přirozené draperie, ale něco je vždy na ní mrzáckého, byť to malíček byl. Meiningenští věc obrátili, malíček je krásný, ale celá figura je mrzák. Vedlejší věc je náhle věcí hlavní.

Zajisté, že když básník do svého kusu napsal scény z lidu, chtěl také, aby byly řádně provedeny. Ale napsal je jen, aby povaha a činnost hlavních hrdin pomocí jich líp se zrcadlily, ostřeji, plastičněji vystouply, osudům jich by sloužily též co objasnění. Vezměm kus historický, kde scény lidu jsou nejdůležitější. Tragedii celého národa nenapsal ještě žádný básník; když cosi podobného chtěl, sáhl vždy k jednotlivým osobnostem národa co k repraesentantům jeho a jich působením a pádem vykreslil třeba tedy zároveň také kus národních osudů. Žádné skupení plastické, žádný obraz, žádná tragedie nám neznázorní ubití celého národa. Národové náležejí historii a ta může vyprávět o jich povaze i vylíčit všechny příčiny jich úpadu, jednotlivec náleží umělci básníku. Tragedie nám líčí člověka jednotlivce v jeho zápasu s podrobným nahlednutím do všech příčin. Člověk může i v životě být zničen za jediný večer, za jedinou hodinu může se povaha jeho rozvinout, tragická jeho vina objevit, trest za ní následovat — tím spíš může celý obraz jednotlivcův podat dramatická báseň, volně stlačující místo, ano i čas. Když vidíme na jevišti zemřít člověka jednotlivého, věříme, že už víc nevstane, že je po všem, hra je dokončena, ethická záhada její rozluštěna. Něco podobného nemůže dokázat básník s celým národem. Tragedie historická je tedy vždy předně poukázána ne jednotlivé osobnosti, kteréž nám představí jednotliví herci. Proto zůstanou na jevišti massy, třeba by znázorňovaly nejživější náruživosti, v hlavních, čistě lidských rysech ostatně u všech národů stejné, vždy jen pomůckou, aby plastičtěji vyniknul obraz jednotlivce, který ty náruživosti budí, je ovládá, nebo se jimi ovládat nechává. Vždy bude v přední řadě záležet na tom, aby jednotlivý hrdina byl dobře představován; je-li ten ne-

dostatečný, ani nejlepší komparserie nám nedá náhrady.

Ovšem ale, dobrý herec a dobrá komparserie, vůbec všechno dobré, čeho je k divadelnímu představení zapotřebí, to je věc naprosto jiná! Je to vidět právě při hercích meiningenských a velmi jasně právě v Shakespearovu „Caesaru". Když Antonius mluví po Brutovi nad mrtvolou Caesarovou k lidu, rozvinuje se, roste na jevišti obraz úchvatný, plný reálnosti, plný ale také umělecké míry, neboť rozčílená massa je ovládána úplně hercem řečníkem. Jen že je Fr. Dettmer, který hraje Marka Antonia — vypůjčen od divadla drážďanského. S kterýmkoli z herců meiningenských byla by obrovitá scéna ta pouhý hlučící chaos.

Společnost meiningenská, chce-li vyniknout, je poukázána jen na kusy s velkou komparserií. Ona závisí od svých statistů. Ti jsou ale tak činní, řekněm tak součinni, že to někdy zas až vadí. Když na počátku „Caesara" opona se vyhrne, hlučí a přechází a agituje lid tak četně a čile po jevišti, že v prvních scénách je pozornost divákova naprosto rozptýlena, přední osoby deklamují, aniž by na sebe zvláště upoutaly pozornost. Meiningenští „přední Římané" jsou trochu malí naproti meiningenskému „římskému lidu", vedoucímu sobě jako na italském korsu. Stálo as velkou práci, než statisté byli tak vycvičeni, třeba říci až přecvičeni. Součinnost jejich jde tak daleko, že v Mark Antoniově velké scéně dosti hlasitě šeptají po řečníku i tam věty, kde básník lidu uložil mlčení. Někteří statisté jednotliví i jindy činí příliš mnoho, stanou se příliš nápadnými a ruší. Není také jinak možno. Někdy se na divadlech, když se má docílit dobrá komparserie, sáhne k prostředku, že do lidu se vmísí herci dobří; zde je arci samý jen statista neherec. Kdyby

ho režisér vycvičil až do podrobností pevně, dostane sbor strojený ráz balletu; když mu nechá ale jen trochu zas volnosti a žádá od něho dramatickou součinnost, statista učiní vždy o poznáníčko víc než třeba a jak snadno může se objevit přílišná, zas do nezamyšlené komiky přecházející reálnost. Statista vzděláním svým je obyčejně jen prostý dělník, bez citu pro pravou uměleckou míru. Mohlo by se při tragedii stát, že by sobě člověk vzpomněl na Immermannův nářek, že „Melpomena dnešního dne má rozpláclý nos — nějaký dělník že jí na něj šlápnul.“ — Schiller dal takovým obavám poetický výraz, praví-li:

Doch leicht gezimmert nur ist des Thespis wagen,
und er ist gleich dem acheront'schen kahn.
Nur schatten und idole kann er tragen,
und draengt das rohe leben sich heran,
so droht das leichte fahrzeug umzuschlagen,
das nur die fluechtigen geister fassen kann,
der schein soll nie die wirklichkeit erreichen,
und siegt natur, so muss die kunst entweichen.

V celku je dressura meiningenských statistů obdivuhodna. Dost na tom, dovedou-li souhrou svou, jak již praveno, místy až uchvátit. Epochálního arci meiningenské divadlo nedovedlo tím ještě ničeho, ukázalo jen, jak možno každou maličkost na jevišti přivést k poměrné dokonalosti. Přec má nyní již svou zásluhu. Kde společnost jeho vystoupila, naučilo se obecenstvo, že na jevišti může se i v komparserii žádat a podávat něco výborného. Poznání to musí pro divadla německá mít dobré následky. Snad časem svým naučí se i naši režisérové ve směru tom důsledné píli. Nechci vylíčit, jak v tom ohledu vypadá vše smutně na jevišti našem, neporovnávám.

„Nár. Listy.“ Č. 277. z 8. října 1875. Feuilleton.

---

*

NÁRODNÍ LISTY.

1876.

PAN MAIER SE LOUČÍ.

Na nárožních cedulích černají se reklamy. „Poslední činoherní představení za nynější správy“, „předposlední operní“, „poslední operní“ — zrovna jako když odněkud cirkus odjíždí a honem ještě obecenstvo láká. Důstojné to právě není příliš, ale nechme to. Také nás to elegicky nedojme, divadlo české nám neodejde, odejde jen pan Maier s ostatní „nynější správou“ — zpráva to pro každého pravého přítele našeho divadla rozhodně příjemná. Pan Maier je asi sám rád, že již jde, a my jsme také rádi. Pan Maier byl by spokojenější — pravíme to zcela určitě — kdyby byl vůbec ani nepřijal na sebe úřadu, jehož časových a lokálních obtíží dřív plně neznal, my ale jsme spokojeni, že se tak stalo, byltť pan Maier v některých kruzích pražských považován za možného mesiáše českého divadla, a ty kruhy jsou teď vyhojeny na dobro. Snad mu stůj co stůj někdo upraví ještě nějakou ovaci, dobře, to je již lhostejno všem vůbec a nám zvlášť. Je dokonáno, a to, co sobě historie národního ústavu o době té zaznamenala, nedá se více změnit.

Pan Maier neměl ustláno na růžích. Ale my mu trnů nepřidali. Když nastoupil správu svou, vyložili jsme na tomto místě chladně a upřímně stanovisko své. Bylo to stanovisko poctivých Čechů, kteří nedovedou ani slůvkem poškodit ústav národní. Řekli jsme, že od osoby nového ředitele praničeho na prospěch českého divadla neočekáváme, protože se nám nevidí osobou k tomu vhodnou. Řekli jsme také, že překážek mu nebudem klást pražádných, co se stane u divadla dobrého, ochotně a přímo že to uznáme. Sám pan Maier nám přizná, že jsme poctivě to splnili. My neumlčovali nikdy ničeho, co bylo nové nebo zajímavé, nebo vůbec jen připomínky hodné. My psali důstojně a spravedlivě.

My popřáli po případě divadelním referátům většího prostoru a význačnějšího místa než kdykoli dřív. Ano, když i samy staročeské listy v každém skoro referátu zaznamenávaly patrnou nedbalost a zahnizďující se urážlivou povrchnost, mlčeli jsme často, aby se nepodobalo slovo býti strannickým. A když jsme něco řekli, myslíme, že to bylo panu Maierovi příjemnější, než ta hluchá panegyrika jinde, jíž se v Praze každý jen smál. Věru že nebylo snadno činiti tak. Každý ví, za jak pusté a ničemné vřavy začla správa nyní dokonávající, jaké mrzké se děly nájezdy a skandály osobní, směřující vesměs proti osobnostem strany naší — bylo věru těžko spolknout tak násilně vzbuzený hněv, zachovat důstojnost kritiky a vyhnout se všemu ublížení zájmům jediného našeho uměleckého ústavu. Jen a jen k vůli prospěchu národního toho ústavu činili jsme tak, vědouce ostatně dobře, že až nadejde okamžik, kdy bude mít druhá strana ukázat rovnou lásku k vlasti, příklad námi daný n e b u d e jí pohnutkou k spravedlnosti. Také již to sama cynicky oznamuje, že vlastenectví je jí pouhý dým. — A jako s naším hlasem

veřejným mohl pan Maier být také úplně a naprosto spokojen s chováním, jakéž mu jevili ti členové samého divadla, kteří politickým svým přesvědčením stojí při naší straně. Byly-li nepořádky, staly-li se svévole, páchali je „umělci“ hlásící se ku straně staročeské — bezvýminečnou ochotu, obětavou součinnost a podporu našel pan Maier jen u osobností strany naší. Tu proporci mohl by nyní pan Maier postaviti sám a k všeobecnému poučení ji dát na veřejnost. On ale tak neučiní.

Pan Maier měl, hlásali lidé jeho, vykonat u českého divadla dva úkoly. Vlastně nějak alespoň vyhovět dvěma tenkrát oblíbeným frasím. První zněla, že prý musí „pořádek uvést do rozrušených družstva poměrů peněžitých“, druhá, že musí „pořádek zavést do naprosto rozladěných norem divadelních“, totiž napravit hlavy jakýmsi neposlušným a nepodajným členům. Co se týče prvního, byla bezpodstatnost té „nutnosti“ v našem časopise dokázána vícekrát a důkladně. Pan Maier úkolu tomu porozuměl tak, že se mají všechny síly divadla napnout a celý směr jeho řídit jen tam, kde kyne co možná nejrychlejší a okamžitý výtěžek. Napnul tedy vše par force. A byla to honba divoká. Šla přes existence, ano i přes životy lidské,[1]) odkopla všechnu slušnost k obecenstvu, zejmena k abonentům stranou, zruinovala veškerý repertoir. Děje nejposlednějších sedmi dnů jsou k tomu doslovem. V těch sedmi dnech je osm představení, a z těchto osmi jsou čtyry velké opery (2krát „Lucia“, pak „Lazebník“, pak „Troubadour“), k tomu ještě jedna operetta, „Giroflé“, a jen třikráte činohra, totiž Bozděchův kus nový, dávaný teď as osmkrát za sebou.[2])

[1]) Narážka na sebevraždu propuštěného tenoristy Součka o vánocích r. 1875.

[2]) „Světa pán v županu“, poprvé prov. 23. března t.

Dobře, zajisté to není repertoir zlý, třeba že na kasovní efekt ještě v poslední chvíli vypočtený. Ale prosíme, kde že by třeba při dvorských operách s alternujícími silami mohl to kdo z účinkujících při takové honbě vydržet! A kde že by, má-li činohra tu velkou váhu jako pro nás Čechy, směl se zimní repertoir takto řídit! Řídil se však tím směrem pořád a to ještě hůř. Stalo se, že jsme měli třy čtyry Offenbachovské operetty za týden! a to zrovna na tři čtyry hned po sobě jdoucí dny! Přišla-li pak nějaká známá již činohra, dávala se co nejvymrskaněji, přišla-li hra nová, musili jsme často se smát té dětinské nehotovosti, jakou měla na sobě každá scéna, a stydět se za tu úpravu zevnější, horší než na každém jevišti diletantském. Zimní saisona celá pozbývala vyššího významu, zemské české divadlo rovnalo se nejnižším divadlům předměstským, duch arény v něm vítězil. Nevíme, mnoho-li ta honba peněžitě vynesla, uslyšíme to. Když nastoupil pan Maier správu svou, stalo se, že česká spořitelna zároveň obmezila vklady. Zlá huba tenkrát řekla, že se to děje z opatrnosti, aby pan Maier ve prospěch družstva tam nenaházel příliš mnoho nahospodařených peněz. Teď spořitelna nejspíš vklady zase uvolní. — A co se týče úkolu druhého, musí sobě as říci pan Maier sám, že byl naprosto zbytečným. Právě naproti těm, kteří poslouchat nechtěli, neměl síly, ani moci.

Do všeho musí nyní vniknout náprava. Všelikým osobním intrikám musí být přítrž učiněna od nejvýše postavených dolů, je k tomu již svrchovaný čas — o čemž ostatně jindy. Divadelní hry musí zase vypadat důstojně a ta důstojnost musí být pravidlem. Letní doba měj veselá práva svá, zimní doba ale konej svou povinnost, pracuj ku vzdělání lidu, k osvěžení literární produkce i herecké reprodukce, k pravému umění, k slávě

národa. Slovanský směr sluč se se směrem světovým. Kde je talent, buď pěstován, kde je umělecké nadšení, budiž šetřeno a opatrováno. Láska k divadlu budiž v obecenstvu vzbuzena nanovo.

To je úkolem správy nové, ne — Mayerovské.

„Nár. Listy." Č. 117. ze 7. dubna 1876. Feuilleton.

SLUŽKY DRAMATU A NOVÁ HRA „KU MĚSÍCI“.[1])

Kritika musí se mít na pozoru vůči dekorativním novinkám, v nichž sobě jeviště novodobé libuje. Nesmí se dát opojit smyslnými dojmy, jež z novinek těch na diváka se sypou jako plný brillantní ohňostroj, aby neztratila sama konečně smyslu pro jedině zdravé a věčně platné

---

[1]) Ku měsíci! aneb: Divy přírody. Velká výpravná hra se zpěvem ve 3 jednáních v 12 obrazech od W. J. Pro české divadlo upravil E. P. Prov. v Novém českém divadle poprvé v neděli dne 20. srpna 1876. — Aréna na hradbách, patřící odstouplému staročeskému družstvu, byla následkem pokračujícího bourání hradeb ještě v zimě r. 1875—6 rozebrána; později pak opět postavena na zádušním pozemku proti Pštrosce (as v místech proti nynější něm. aréně; mladočeskému družstvu ovšem propůjčena nebyla, nýbrž hrála v této „Národní aréně“ po celé léto 1876 společnost Švandova. Poněvadž Novoměstské divadlo pak jen do konce června bylo k disposici, musilo mladočeské družstvo přikročit k stavbě „Nového českého divadla“, ovšem dřevěného. Dosti prostranné a skleněnou střechou kryté toto divadlo otevřeno v neděli dne 6. srpna operettou „Orfeus v podsvětí“. Letní toto divadlo, bez něhož při těsnosti Prozatímního divadla, v němž se ostatně v létě téměř ani hráti nemohlo, družstvo by bylo ani neobstálo, vystavěno bylo za Žitnou branou v nynější vinohradské třídě Palackého a hráno v něm až do druhého otevření Národního divadla (1883), načež bylo 1884 zbořeno.

jádro umění dramatického; nesmí ale také podceňovat zas bohaté ony pomůcky smyslné, aby neublížila snad opět právě tomu dramatickému umění. Je pravda, když na př. poprvé na jevišti anglickém se objevila dramata Shakespearova, že byla hrána naprosto beze všech dekorativních pomůcek a že působila geniálností svého tvůrce přec; rovněž je ale pravda, že ani staří Sofoklové, Euripidové a Aischylové pomůcek těch sobě nezapovídali, že jich dramata jimi jen získala a že také neztratila zmíněná dramata Shakespearova na velké ceně své tím, přibrala-li později pomůcky hudební a dekorativní. Tolik je jisto, že zůstane velké drama, v němž s plastickou dokonalostí líčeny jsou zajímavé povahy lidské a lidských náruživostí vznik i skon, i tenkráte velkým a působivým dramatem, když sobě je třeba jen doma pro sebe při pravé náladě čtem neb výborně předčítati dáme; ale rovněž je jisto, že když již jednou divadla máme a na jevištích jejich ta dramata se nám předvádějí, žádáme nyní již, aby cokoliv se při tom děje, dělo se všestranně dobře. Žádáme od herce nejen charakteristické pronešení každé věty (a v tom je již jakýs hudební relativ), ale také zcela charakteristickou masku (a v tom je již dekorativní pomůcka). Postupně pak žádáme, aby také všechna ku dramatu připojená hudba, která buď slovo provází a smyslně jaksi vykládá, nebo náladu naši před počátkem připravuje a v meziaktích udržuje, byla charakteristickou, a rovněž charakteristicky aby sobě počínalo děj sprovázející umění výtvarné. Čím dále o sobě vůbec pokročila hudba a pokročilo výtvarnictví, tím více arci může také dramatu posloužit.

Avšak umění básníkovo zůstane arci uměním hlavním a deklamace i hra hercova, dodávající uměleckým vidům básníkovým plastického, živoucího vtělení, je jeho

pomůckou přední a hlavní. Hudba a výtvarnictví, pokud jsou ve spojení s dramatem, jsou jeho pomůckou teprv druhou, jsou jeho služkami. Přišla doba, kdy se proti služebnosti té začaly vzpírat. Hudebníci v nadceňování, nebo řekněm v neporozumění podstaty svého umění, kteréž koření se v čiré, třeba by ušlechtilé smyslnosti a formami z té smyslnosti přirozeně vyrostlými je vázáno, sahali dál, chtěli znázorňovati i nejsubtilnější básnickou myšlénku, se všemi odstíny jejími, a došli až k „hudebnímu dramatu". Právě teď mělo hudební to drama Wagnerovo dojít svého vítězství a — právě teď mu veškerá soudná kritika odzvání umíráčkem. Hudbě se nepovedlo a také nepovede nahradit ve velkém dramatu deklamaci, deklamované básnické slovo zůstává vítězem, hudba je může sice okrášlit, zvednout, smyslně ozářit, ale rovného práva s ním při dramatu nedobude. Arci ona je může i potlačit, jak se dělo a děje při všech posavádních operách, ale pak je v tom, jako v každém potlačení věci závažné nějakou věcí méně závažnou, čirý nesmysl. Nesmysl a nepřirozenost přisuzoval jak zdravý, prostý rozum, tak logický esthetický náhled opeře vždy a bude přisuzovat nadál. Ovšem — proto opery tak brzy as nepřestanou. Člověk rád se baví také jen smyslně, a alespoň občas obětuje té zábavě i všechnu logiku, za čočovici lechtajícího okamžitého dojmu dá přednost svou myšlénkovou. Ale jednu velkou výhodu bude mít jak skutečné drama tak opera přece jen z toho pachtění se po „hudebním dramatu"; hudba pokud je slovem spojena, zůstane již přirozenější, charakterističtější. To je výhoda velká, drama získá, zvýší svou dojemnost zdokonalenou tou družkou.

A zdá se, že také výtvarnictví chce pokus činit jako

hudba. Že snaží se po „dramatu dekorativním“. Hned na první pohled vidí každý, že malíř neb sochař má zde příznivější vyhlídky než hudebník. Hudební skladba může vždy jen vzbudit a udržovat jistou náladu, vypravovat nám nedovede praničeho. Ale vypravovat nám dovede obraz velmi mnoho. Ba on nám dovede i představit pravý dramatický moment. Jen že vždy jen jediný moment! My můžem sobě před výrazuplným obrazem myslit mnoho momentů předcházejících, zaokrouhlit si je pomocí obrazotvornosti své v celé drama, ale proto se přec drama namalovat nedá. Dala by se jen namalovat celá řada momentů, dějem souvislý cyklus, přec by to ale nebylo tím, čím je drama básníkovo. A pak by arci mohl být cyklus ten kdekoli a nemusil by právě býti v divadle. V divadle se může stát jen zas dvojí. Buď, jen ve spojení s hudbou a slovem je stlačuje na sluhy nebo je sám jejich sluhou. Utlačuje-li ale slovo básnické, je v tom opět týž nepoměr a tak škoda jako dříve. Pomáhá-li mu ale k plnějšímu ještě dojmu, je vítán. A proto bude také výtvarnictví vítáno co nejupříměji, propůjčí-li divadlu veškerou píli a všechny moderní a vzácné pokroky své.

Vrchol divadelního dramatického umění zůstane provedené drama básníkovo a čím dále pokročíme, tím dokonalejší bude provedení jeho, vzhledem totiž k moderním jeho pomůckám, k části hudební a dekorativní. Kdo jednou slyšel operu s hudbou opravdu charakteristickou, nestrpí více, aby dobré drama mu bylo předvedeno s hudlařským muzikantským průvodem, nebo má v sobě alespoň pravé měřítko na posouzení toho. A kdo jednou viděl krásné drama dekorativní, toho cit bude pokaždé uražen, spatří-li na jevišti chyby v perspektivě, nelad barev a jiné hříchy dekorativního mazalství. Právě proto

není návštěva opery nebo dekorativního dramatu pouhým „duševním odpočinkem“ nebo jen „smyslnou pochoutkou“, návštěva taková je vzdělavatelna, posluchač a divák mimovolně se učí. Poukázal jsem k instruktivnosti dekorativního dramatu již u příležitosti „Sedmi havranů“.[1]) Nynější hra „Ku měsíci“ je jiný jeho druh. Na velké na př. historické dekorativní drama jsme sice ještě nedošli (jednotlivé zde onde předváděné „živé obrazy“ byly pouhým náběhem k němu, rovněž byly pouhým náběhem reprodukce jednotlivých historických obrazů pomocí „mlhového aparátu“), ale přece má dekorativní drama již více druhů. Vyprávěl jsem, jak ze středověkých „entrements“ vyvinuly se féerie, v jichž počet náleží právě „Sedm havranů“. Veškeré ty féerie mají základ báchorkový, výtvarné umění mělo vždy při nich půdu co nejvolnější, dekoratér může popustit obrazotvornosti a bujnosti své směle uzdu, jen o vystříhání se chybám se jedná, o pravý akord barvový, dobrou vypočtenost světla, překvapující effekt. Moderní době jde ale o něco jiného. Do veškerého moderního básnictví vnikají přirozeným způsobem pokroky vědy a rovněž týkají se pak umění ostatního. Jules Verne uvedl v básnictví zcela nový druh románu, román přírodopisný a zeměpisný. Druh ten rychle dosáhl nesmírné obliby a o té svědčí i to, že romány Verneovy co nejpilněji uvádějí se na jeviště, co moderní drama dekorativní. Obrazotvornosti dekoratérově je dána uzda. Teď maluje obrazy skutečného života, zjevy přírodní, nikde nesmí prohřešit se proti vědě, proti reální pravdě. Vidíme teď „divy“, které koná sama příroda a tak „Ku měsíci“ má oprávněný druhý titul svůj „Divy přírody“. Dodejme třetí titul

[1]) Viz referát o této hře v díle IV. zde!

„Divy dekorativního umění“ a jsme právi vzácnému tomu dílu, o jehož skutečných obrazových krasách naše listy obšírně se již zmínily.

Pokládal jsem za nutno vykázat novému zjevu českého divadla pravé místo jeho. Nejdem na novou tu hru, abychom studovali charaktery básníkem utvořené — není zde v tom ohledu nic zvláštního, a také herecké umění nemá tu — vyjma živel komický — mnoho půdy. Ale zajdeme si tam zajisté vícekráte s dobrým svědomím, že se pobavíme a poučíme jako v kterékoli bohaté galerii. A poznavše přímo vzornou pečlivost, s jakou v rozměrech svých obrovská hra je nám tu předvedena, vítáme v ní opět nového ducha, jenž ovládl naše jeviště, přesvědčeni, že duch ten musí mít na rozvoj veškerého našeho divadelního umění postupně vliv rozhodně utěšený. Je vidět, že se nyní pracuje a myslí.

„Nár. Listy.“ Č. 231. z 22. srpna 1876. Pod čarou.

LUMÍR.

1878.

HERCI MAJNIKŠTÍ.

Psal jsem před třemi lety*) o hercích majnikských a proti nim a musím psát dnes opět proti nim. Arci by míra jich „umění“ mohla být zcela dobře a provždy odbyta článkem jediným, jakož také ten, kdo je jednou jedinkrát spatřil, mohl by mít na tom již provždy dost! V Majninkách samých je na př. při produkcích těchto herců v divadle prázdnota již absolutní, a to z velmi přirozených příčin. Avšak přišli teď také do Prahy.[1]) Měli návštěvu při obsáhlém cyklu svých her téměř nevídanou — „obecenstvo si může ruce i nohy zpřerážet,“ zněl lokální výraz. A téměř všeobecně zní stejná chvála, že výkony jejich jsou „znamenity“ a že

---

*) V „Národních Listech“ dne 8. října 1875. Článek „Dvorské divadlo na cestách“. (Pozn. Nerudova.) — Viz str. 302. n. zde!

[1]) V r. 1878 na podzim uspořádali Meiningští v Praze v Novoměstském divadle celou řadu představení, dávány mimo Shakespearova Caesara zejména též tyto hry: Kleistova „Katinka Heilbronnská“, Grillparzerova „Pramáti“, Molièrův „Nemocný v domnění“ a j. v.

„od nich se můžeme něčemu učit.“ Ano něčemu, ale čemu? a čemu **nikdy?**

Pro ty, kteří her těch neviděli — a těch je, doufám velmi mnoho — musím především určit, v čem že spočívá tedy zvláštnost proslulé té společnosti. Řeknu to hned slovem jediným: v malichernosti. V tom, že z věci pro umění dramatické vedlejší činí se věc hlavní. Dávají-li majnikští velkou nějakou tragedii, na př. Shakespearova „Caesara“, jsou scény sborové, scény římského lidu veliké, za to Marcus Antonius, Brutus atd. nejsou ničím.

Duchovním otcem té „nové divadelní éry“, kterou prý Majninkští ve světě zahajují, je dle doslechu vévoda majninkský sám. Z počátku měla ta věc ráz čistého uměleckého mecenášství, dnes zavání již silně výdělkářstvím, což přichází snad na vrub společnosti samé, aby se vůbec udržela, aby členové její nepřišli o chléb atd. Také bych soudil, že v skutku herec, který delší dobu byl v železném cviku majninkského režiséra, není ani více schopen, aby jinde došel platnosti co umělecká individualita. Ostatně se vyvinula celá majninkská věc as velmi přirozeně. Velcí herci němečtí, Dawisonové, Dessoirové, Devrientové vymřeli, a není nyní — ovšem náhodou — za ně náhrady. Malí potentátkové němečtí hleděli ale od počátku tohoto věku skoro všichni k tomu, aby jich drobné residence skvěly se co sídla umění vůbec, tedy i umění dramatického. Nemohlli mít vévoda majninkský velkých herců, umínil si, že bude míti tedy velké statisty, nemohlyli na jevišti jeho dojít náležitého zobrazení nesmrtelné postavy Shakespearovy samy, umínil si, že dojde alespoň zobrazení rámec jich: přísná dekorace, historická věrnost kostýmů až do přasky na střevíci dole, barevně harmonické akordy ve všem,

efektní osvětlení, v skutku dramatický pohyb komparsů-statistů.

„Sbor statistů je při společnosti majninkské osobou hlavní; pokud je statista činný, je hra pozoruhodna, někdy až úchvatna, jakmile má působit herec co představitel povah, vidíme pouhou prostřednost, často ještě míň.“ Tak jsem napsal před třemi lety, a kdo je viděl letos v Praze, podepíše výrok ten zajisté ochotně spolu.

Mám snad teprv mluvit o tom, čeho dramatický básník od jeviště žádá? Mám opakovat esthetickou abecedu, kde je předc naše právo žádat od každého „vzdělance“ i úsudek samostatný? Dějepis zajisté básník nepíše, ano jemu se odpouští snadno i historická nepravda, jen když nám podal v skutku umělecký obraz povah jednotlivých, jich zápasu, jich vítězství či zániku z vnitřních příčin přísně motivovaného. Tragedie nám líčí člověka jednotlivce a historická tragedie třeba i kus dějin jednotlivého národa, **pokud** na osudech toho jednotlivce visel; nikdy ale nenapsala se tragedie celého národa co massy. Proto je na jevišti herec jednotlivý, který nám předvádí povahu jednotlivou, faktorem hlavním a massy lidu, třeba znázorňovaly nejživější náruživosti, jsou jen pomůckou, aby plastičtěji vyniknul ten obraz jednotlivcův. A proto také nemáli herec zvláštní ceny, nedovedeli vniknout do požadavků básníkových a fysickými svými prostředky poznané plně znázornit, nemůže nikdy a nikdy sebe výtečnější komparserie býti náhradou.

Ovšem, napsalli básník scény z lidu, chce také, aby byly řádně a působivě provedeny. Určilli dobu historickou, chce, aby dekorace, kostym, vše ostatní bylo historicky věrné. Jak to vše učinit, žádný básník dopodrobna neudává, je to věc režisérova. Arci se velmi

mnoho hřeší proti tomu. Nemluvíme o našem českém divadle. My máme režisérů několik, mimo jediného nemá ale žádný potřebného vzdělání, ba nemají ani dost pilnosti a dobré vůle, a stává se i to, že teprv při prvních zkouškách sami kus, jejž říditi mají, podrobně seznávají! Mimo to vadí, v ledačem aspoň, malost našeho jeviště, nedostatek peněz atd. Avšak i jinde, kde není vad těch, hřeší se velmi mnoho. Majninkští chtěli v té věci podat tedy jakýs vzor — přehnali to, věc se převrátila v opak, efekt umělecký převrhl se na efekt posvícenský. Místo dojmu básnického je obecenstvo omračováno hlukem scén, pohybem mass, kumšty světelnými, obdivuhodným takto vypočtením barev na kostymech, aby v každé scéně v dobrém poměru stály vedlé sebe, pěknou dekorací a p. Na takového cos se ovšem obecenstvo podívá také, ale přesytí se toho — viz prázdné divadlo v Majninkách.

Kdežto se při kusech známých divák pravidlem těší vždy na ten onen obsažný monolog nebo důležitý dialog, těší se u majninkských na nejblíže příští „scénu z lidu". Kdežto jinde divák se obdivuje invenci básníka a reprodukci herce, posuzuje u majninkských obratnost režiséra. U nás se co do komparserie mnoho, zajisté mnoho nepovede; ale nepovedeli se něco u majninkských, není za to již jiné náhrady, a máli u nich „Melpomena rozpláclý nos", je jisto, že „jí nějaký dělník naň šlápnul". Majnikští bijou v tvář svého Schillera, jenž jeviště právem srovnal s „acherontskou lodičkou", která „snese jen idoly a stíny, nikoli ale život surový".

„Ženské bědování za scénou", jež Shakespeare předpisuje (akt V., sc. 5.), je u majninkských jistě účinněji provedeno než Makbethova tamnější hrdinná řeč. A vystoupíli v scéně následující „vojsko s ratolestmi", je zajisté

tak upraveno, že působí víc a líp než celá postava Makbethova, ať ji z majnikských hraje herec kterýkoli. Režisér je bohem; ne jak básník sobě myslil dojem, dává se kus, nýbrž jak sobě dojem upravil režisér. Viděl jsem sám, že kde Shakespeare v „Caesaru" lidu uložil mlčení (velká scéna Marca Antonia), režisér majninkský rozkázal, aby lid po řečníku pološeptem věty opakoval — režisér korrigoval, „zdokonalil" Shakespeara!

„Stumme coulissenreisserei" nazval kdosi v soukromném pražském kruhu trefně hru majninkských. Mínil tím statisty jich, kteří třeba právě nehlučeli, v skutku pořád na jevišti „rukama nohama křičí". Statista ale není pravidlem předc materiálem, kterým se dá s naprostou jistotou pracovat k uměleckému dojmu? Mnohý statista činí z ochoty příliš mnoho, stane se nápadným. Místo opravdového dojmu zavládne tím pojednou komika, nejen jinde, nýbrž také u majninkských. A příliš velice jim přiměřeným úkolem stává se u majninkských velmi často, že statisté pozornost divákovu na dobro ruší, celé scény pokazí. Na počátku „Caesara" na př. mohou herci zcela klidně mlčet, pro hluk statistů si jich deklamace beztoho nikdo nevšímne!

Majninkský herec sám o sobě, v těch běžných zde rozměrech, nemá mnoho příležitosti, aby „trhal kulissy". Také ne aby si jakkoli jinak příliš samostatně počínal. Ten smí do „intence básníkovy" vniknout jen tak daleko, jak režisér dovoluje. U něho je téměř každý posuněk jen „dovolen" a samostatný krok v pravo v levo je proň věc již náramně nebezpečná; neboť by se mohlo stát, že tím by se modrá kamizola dostala vedle červené a to by nebylo harmonické. Také by bylo herci „hlubší vnikání" málo kdy něco platno — přijde sbor majninksky „vycvičených statistů" a obecenstvo herce ani neposlouchá

*

Nebo co platno herci krásně deklamovat na loži, když naproti němu se objeví žlutým sklem ozářená Caesarova hlava a obecenstvo se dívá, „jest-li se to dnes povedlo"!

Každý sám rozumí, že nejsme proti divadelní výpravě co možná a co nejvšestranněji dokonalé. Naopak — my žádáme, aby každá maličkost přišla k platnosti, ale jen v tom poměru, v jakém dle dramatické básně se nalézá k celku. Žádáme přísných dekorac a kostymů. Žádáme dostatečné a vycvičené komparserie, ale ne takové, která ze stafáže chce se stát jádrem obrazu. Žádáme také dobrých efektů světelných, ale ať lampy zůstanou poslušnými služkami a nechtějí samostatně a pro sebe vyvolat aplaus.

Nám jde básnický celek nad virtuósní arrangement scénické jednotlivosti. Mistrně podaná povaha nad každý efekt optického zrcadla. Duchaplně pronešená věta nad sebe líp se stupňující hluk mručících statistů.

Slepým obdivem majninkských dokázalo pražské obecenstvo, že ani nerozumí, čeho žádá slůvko: umění.

„Lumír" č. 29. z 20. října 1878, str. 463 n.

———

NÁRODNÍ LISTY.

1880.

O ŽIVÝCH OBRAZECH A JEŠTĚ O NĚČEM.

V Praze 26. května.

„Ze všeho plynou nějací následkové," napsal kdysi kýs mudrc do časopisu, jenž se zove „Národ" a vycházel až příliš krátce ach! pro duši naši po moudrosti lačnící a já jsem si tu větu v horlivém zápalu napsal hned do oné notiční knížky své, do které zapisuju věty nejzávažnější, medovou strď pracujícího, přemítajícího lidského ducha. Někdy z notiční knížky té vybírám pak zas některý ten zářivý paprslek a šlehnu jím do svého feuilletonu, že svět až nad tou září čuprní — však to as čtenářové pozorovali již často. „Ze všeho plynou nějací následkové" — to je ale také věta! Krátká, světově obsažná, minulost i budoucnost objímající. Věta určená pro věčnost, pro takovou slávu mezi větami, jakou má Simonidův známý spartánský epigram mezi epigramy. A vskutku, vezměte celý „Národ sobě", přečtěte si tam veškeré aforismy, gnomy, epigramy, komické a satyrické, epické a lyrické, vůbec vše, co používajíc panující svobody tisku se tam dostalo, podobné věty tam nenaleznete!

„Ze všeho plynou nějací následkové“ — to cítíme v Praze výročně nejlíp po svatodušních dnech. Co pro ty dny v Praze svým hostem uspořádáte, to zmítá Prahou samou pak po několik ještě neděl. Zmítá jí teď na př. ještě „Národ sobě“. Ne ale ve smyslu onoho epigramatického proroctví, které hned po sv. Janě tvrdilo:

Sláva! Vyšel „Národ sobě“ —
za týden je národ v sobě!

A zmítá jí ještě akademická oslava Hálkova.[1])
„Živé obrazy“ jsou předmětem rozprav, kamkoli člověk mimo svůj obyčejný kruh přijde. Živé obrazy, v akademii spatřené, se probírají a kritisují a živé obrazy se připravují a pořádají na desíti místech. Všude se mluví o „podstatě“, o „důležitosti“, o „uměleckém významu živých obrazů“. Proč ne — je v nich dosti podnětu k rozpravám nejširším, třeba i hádkám. Mimo našeho krajana J. E. Veselého, musejního kustoda tam venku v německé říši, nevykázal jim také ještě nikdo ani v estétice určité jich místo.

Je zde dovoleno několik slov dle něho promluvit o nich?

O živých obrazech, dle pouhého názvu, neučiní sobě as nikdo pravého pojmu, kdo jich očitě neviděl. Venkovan položí hlavní pojem do slova „živý“ a bude si myslit

---

[1]) Poslední (5.) číslo „Akademie“, pořádané spolkem českých žurnalistů dne 16. května 1880 v Novém českém divadle, byly: „Živé obrazy k básnickým dílům Vítězslava Hálka“, provázené básní Adolfa Heyduka, přednesenou pí. Malou, a hudbou J. R. Rozkošného. Byly to obrazy: 1. Otakar před bitvou 1278 (k dramatu „Záviš“), 2. Jiří Poděbradský a Fantin de Valle (ku dramatickému zlomku „Jiří Poděbradský“), 3. Apotheosa. —

obraz plný pohybu, rozruchu, pokračujícího děje, a tím již zničen sám pojem slova druhého „obraz“. Ten, kdož živých obrazů skutečně dosud neviděl, nechť si tedy myslí obrovitý rám, upravený kolem nějakého jeviště, a v rámu stojí, sedí a klečí osoby živé, ale nehybné, pro okamžik v určité posici ztrnulé, jako také postavy na obraze malovaném se nehýbají. Právě ale ta nucená ztrnulost dává živému obrazu jen trvání okamžité, opona jde rychle přes něj zase dolů. Snad to bylo dílo ve své způsobě „mistrovské“, ale dojem je týž, jako kdyby malíř právě dohotovený obraz byl vsadil za rám, náhle propuklý požár byl však umělecké dílo ihned zase a mžikem spálil. — Ostatně ani Pražané nespatřili pravých živých obrazů dosud příliš mnoho. To, co někdy předvádí se v různých boudách a předvádělo se na př. po delší dobu v „Teatro italiano“, mělo — zcela jiný než umělecký účel. Vlastní živé obrazy — mimo některé slavnostní apotheosy — jsme až do těch svých svatojanských akademií nespatřili od těch dob, kdy před lety jednou na českém jevišti deklamován „Jaroslav“ z Rukopisu. Tenkráte právě jak teď předvedeny obrazy komponované Kolárem mladším[1]) — Kolár je dosud jediným toho druhu illustrátorem českých literárních děl, veškeré živé obrazy jeho předváděly nám buď momenty starých našich básní („Jaroslav“, „Záboj“) nebo tedy momenty z českých dramat.

Jako mají živé obrazy jen trvání okamžité, je také jejich historie velmi sporá. Vzdor tomu jsou asi velmi

---

[1]) Míněno tu představení na oslavu 50. výročí nalezení Rukopisu Královédvorského, pořádané dne 17. září 1867. J. J. Kolár přednášel „Jaroslava“ a báseň illustrovaly tři živé obrazy uspořádané Kolárem ml. V „N. L.“ č. 168 19./9. t.

stary a povstávaly nejspíš zcela nahodile mezi důležitými scénami divadelními při dramatických pomlčkách. Olivier de Lamarche[1]) nám vypravuje, že při svatbě vévody burgundského představovány také obrazy ze života Herkulova. Scény však dle obrazů nebo dle života skutečnými osobami představovat začala prý na jisto lady Hamiltonová,[2]) proslulá i pověstná. Byla původně chudou herečkou, ale pomohla sobě ku štěstí, že uměla vzácné půvaby svého těla přiváděti k plné platnosti. Jakmile se stala vznešenou paní, shromážďovala v domě svém ihned sílu krásných dam a mladých mužů a pořádala pomocí jich zábavy obrazové.

„Živé obrazy nejsou ale žádné obrazy ve smyslu umění výtvarného, název jejich není tedy zcela správný. Již proto ne, že jsou živy. Život znamená pohyb, obraz však je pevně zachycený zjev nějakého předmětu a znamená klid, protivu života.“

Malíř pojme, zrodí myšlénku, chce jí dát též obrazový tvar, který má v nadšené duši jeho, potřebuje k tomu ale prostředků hmotných. Každý ví, že stupeň mistrovství měří se dle toho, jak dovede malíř hmoty použít, aby plně vyjádřila myšlénku jeho. Umělec tedy oduševňuje hmotu, živý obraz ale uvádí do duševního plodu hmotu znovu, jde cestou opačnou. Malíř dosáhne barvou, osvětlením a perspektivou na ploše těla plastická, živý obraz zplošťuje zase vše tělesné — totiž:

---

[1]) Olivier de la Marche, básník a kronikář francouzský (1425—1502), byl komořím vévody Burgundského Karla Smělého. Napsal paměti o letech 1435—1488. — Tam popsány i ony svatební slavnosti a živé obrazy, které, jakož i divadelní hry při dvoře vévodském sám pořádal.

[2]) Emma Harte Hamiltonová (1761—1815), známá svým působením na dvoře neapolském co důvěrnice královny Karoliny.

jeho největším triumfem jest, vypadá-li zcela jako obraz malovaný. Byť měl za podklad myšlénku nejlepší, do výtvarného umění tedy nenáleží. Nehledě ani k tomu, že ani nemůže obraz živý podat vše to, co malovaný: malíř i sochař dovedou znázornit vlající šat, rušný pohyb, na živém obraze je i každá říza šatová svislá, zas nehybná.

Také není ani komponující umělec nikdy zcela zodpovědným za živé své obrazy: Malovaný obraz je cele myšlénkou i provedením dílem svého původce; v živém obraze jsou představovatelé součinní, mohou snad i myšlénku malířovu teprv doplnit, zdokonalit, jako někdy herec básníka, najisto ale mnohem snáz mohou ji zkazit.

Zajisté by mohl na př. malíř, pojav myšlénku nějakou, zasvětit v ni osoby živé, obléci je, sestavit a dát si to vše prostě fotografovat. Nechá-li obraz ten ale ve fotografii pouhé, nezpůsobil nejspíš nic trvalého; převede-li zas fotografii zcela otrocky věrně v olejový obraz, nevyvedl žádného „díla uměleckého", nýbrž podal jen chudobnou kopii svých modelů; přetváří-li jej ale volně, prodchne-li jej zcela svou bytostí, užil živého obrazu jen co oprávněné ovšem pomůcky a živý obraz sám tím klesá již se své výše.

Nepatří snad tedy živé obrazy naprosto do umění? Ba patří! Ale ne do umění výtvarného, nýbrž do umění představovatelského, hereckého. Jako krajan náš Ambros[1]) nazval architekturu „ztuhlou hudbou", nazývá náš krajan Veselý zase živé obrazy „ztuhlou pantomimou". Pantomima vyjádřuje nám děj pohybem a vý-

---

[1]) Dr. August Vilém Ambros, vynikající historik hudební, nar. r. 1816 v Mýtě u Prahy, zemřel r. 1876 ve Vídni. Byl též skladatelem. Až do r. 1872 bydlel v Praze, kde byl státním zástupcem.

znamnou mimikou; mysleme si děj ten v jistém okamžiku zachycený, zapevněný — a máme „živý obraz". Chce-li nějaký živý obraz nám pomocí skupených skutečných osob, jich roucha a výrazu lícního představit komposici některého slavného malíře nebo sochaře, co tím učinil? — převedl dílo výtvarné na „dílo herecké".

Proč se to vše zde povídá? Proč rozvádí a odůvodňuje? Pro jednu prajednoduchou věc! Že tam, kde stálé divadlo, měly by být živé obrazy něčím přece zcela obyčejným, něčím, čemu se nikdo nediví, co nikdo nepokládá za výroční zrovna zvláštnost. Ne snad že bychom toužili, aby divadlo pěstovalo živé obrazy co zvláštní nějakou repertoirní rubriku, ale co scénické obrazy, každá scéna vůbec má být živým obrazem, výrazuplným, dekorativně, kostumně dokonalým. Vždyť je v různých divadelních hrách tolik významných dramatických pomlček, které jsou samy sebou již živými obrazy, a v tak zvaných kusech výpravných, historických se scénami „z lidu" atd. tolik míst, která již o sobě a také co průvod ostatního mají mít při představení ráz obrazu dokonalého! Také jej mají — jinde. Nemluvme na př. o Meinigských, kteří věc převracují a z části obrazové činí část nejdůležitější; ale pohleďme na kterékoli divadlo velké, co tam vše činí se pro tak zvanou výpravu všech her.

A také my teď budem mít divadlo velké. Má to vše jít v něm tak chudobně, často tak až urážlivě nedbale, jak jde v divadle posavádním? Dějí se již v skutku vůbec nějaké přípravy pro to divadlo Národní? Pamatuje kdokoli na to, co připravovat se musí pro ně ve směru dvacaterém a tedy také v tom důležitém dekorativním, kostumním, komparsním atd.?

Je naší povinností, abychom bděli, ouzkostlivě bděli nad tím, by nebyl překročen práh Národního divadla nohou snad lehkomyslnou. Použijem také každé příležitosti, bychom o záležitosti té promluvili, jako používáme dnes třeba tedy i těch živých obrazů.

„Ze všeho plynou nějaké následky" — ale veškeré následky jakýchkoli popudů z českého života splývají dnes v jedno řečiště mohutné, hluboké: v otázce Národního divadla. Na ten čas nemáme starosti větší!

„Nár. Listy." Č. 127. z 27. května. Feuilleton.

ROZPRAVY DIVADELNÍ.

I.

Na všech stranách, ve všech vrstvách i záhybech naší žurnalistiky rozpoutaly se nyní rozpravy o věcech divadelních. Konečně! Konečně je systém ten, proti kterému jsme bojovali téměř již po dvacet let, uznán všeobecně za chybný — my vítáme i resultát sám i upřímný, jasný spůsob, jakým se všady o něm mluví. Rozbíjeli jsme si čelo své o systém nerozborný a to stejně, nechť měli „naši“ správu divadla v ruce, nebo „nenaši“ — byli-li „naši“ rozhodujícími pány, vytýkalo se nám „nepřátelství k divadlu“, byli-li „nenaši“, mluvilo se o „strannictví politickém“, o „nepřátelství k osobám“ atd. To vše jsou věci už zapomenuté, o tom všem můžem dnes mluvit co o něčem odbytém, „historickém“ klidně a přátelsky, a dotýkáme se minulosti zde jen proto, že z ní vyrostla přítomnost, nynější klidné a věcnaté rozpravy divadelní, v nichž milerádi se chcem účastnit. Byli bychom rozpoutali otázku divadelní najisto sami — arci snad o něco později. My ovšem rozumíme, proč přichází na přetřes již teď, ale bojíme se, že letní doba položí nám

všem dosti mnoho „letních“ kliček, v nichž aspoň v některém směru zas uvíznem. Nicméně je otázka ta tak důležita, že je nám vítána každého dne, neboť při všestranné vůli dobré lze vždy z ní míti zisk aspoň nějaký pro věc naši divadelní, a ta je nám k srdci přec přirostlá všem. —

O co se vlastně jedná, ví naše obecenstvo zajisté. Jedná se o to, že se již kupíme přede dveřmi velkého divadla Národního a rádi bychom co možná důstojně vstoupili dovnitř.

Sedmnácte let již stojí naše divadlo prozatímní. A po sedmnácte let hleděli jsme na ně vždy jen co na prozatímní, co na přípravnou jen stanici pro příští divadlo Národní. Pro divadlo Národní mělo nám divadlo prozatímní upravit repertoire, sbor výkonných sil, obecenstvo. Jak nyní ale prozatímní divadlo vypadá, vidí se všeobecně, že úprava ta dovršena není, ano že k ní schází ještě dosti mnoho. Arci se tu namane každému ihned otázka, pessimistická sice, ale oprávněná, když sedmnácte let nestačilo, není-li teď — „už pozdě“. Odpověď naše zní: Těch sedmnácte let má přece jisté, nepopíratelné resultáty pro divadlo Národní, a za zbývající nám rok dá se při dobré vůli a jasném cíli učinit přece ještě mnoho. Co — o tom promluvíme průběhem rozpravy.

Prozatímní divadlo mělo své fatum. Hlavním příznakem osudů jeho bylo, že jsme s ním byli téměř napořád nespokojeni — těch oás, kdy jsme neměli co vytknout, kdy jsme byli i zdarem nadšeni, bylo málo a oásy ty zelenaly se vždy jen dosti krátce. Snad jsme měli příliš ideální požadavky, ale byly zajisté o sobě oprávněny, neboť idealism musí být, sic není pražádného regulátoru pro samu praxi, a my bychom byli musili tytéž požadavky klást, i kdyby prozatímní malé divadlo nebylo nám bývalo jen přípravnou stanicí pro divadlo velké

a kdybychom se musili pro věčnost omeziti jen na ně. Vždyť je dosud jediným stálým divadlem českým a musí co takové být representací českého básnického a uměleckého ducha, české vzdělanosti. Ale dejme tomu, že jsme byli příliš ideální. Snad jsme měli příliš ideální názor o čase a spůsobě, v jakém a jakým lze toho dosáhnout, aby repertoire byl celým mikrokosmem, aby byl světový vůbec, slovanský a český zvlášť. Snad příliš ideální o právě žijících talentech básnických a o naivní spisovatelské obětovnosti i píli jako někdys za let třicátých. Snad příliš ideální o hercích, o jich neunavnosti v uměleckém zdokonalování se, o jich neomrzelosti při skrovných i poměrech, při časté i nejistotě, při nezbytných už na divadlech intrikách, úmyslném nepřidělování úloh, atd. Snad příliš ideální o obecenstvě, že vlastenectví jeho stačí na vše a umělecká zanícenost jeho že sama bude se vždy nést k nejvyššímu, také nejčeštějšímu, a že nikdy nebude sobě přát lechtaček pouhých a koncesí časových. Snad příliš ideální o schopnostech, nebo aspoň o neúmornosti osobností divadlo řídících. Snad příliš ideální o peněžité obětovnosti různých družstev — atd.!

Prozatímní divadlo mělo zlý stav hned od počátku. Začlo s malým repertoirem, malým hloučkem vyškolených sil, malou subvencí, malým obecenstvem a malou prostorou. A ihned mělo, ba co nejrozhodněji musilo konkurovat se zdejším divadlem německým, u něhož šlo vše jmenované dávno do rozměrů velkých. Činilo se nepopíratelně. Znenáhla rostl repertoir, množily a secvičovaly se síly, množilo se obecenstvo, ale zároveň rostly gáže a byť se bylo obecenstvo množilo třeba do millionů — prostora divadelní zůstala malá. K tomu přišla ještě neblahá náhoda, že zrovna v těch letech zavládla všemi středoevropskými divadly móda výpravných lechtaček

a operet s kalhotkovými úlohami — a že móda každá pronikne vše, je známo. Nechcem popírat, že každá divadelní správa naše — a měli jsme jich již hezkou řadu — začala byť třeba ne s plným porozuměním, tedy aspoň s vůlí rozhodně dobrou. Také to vždy šlo, nějaký čas; pak se dostaly velké gáže do křížku s malou prostorou, přirozeně vyhrály, a správa začla činit koncese — jmenujme to „obecenstvu" nebo „kasse". Konec se pak jmenoval „bratři Phoites" nebo tak nějak.

Nepochybujem ani dost málo, že je nyní doba, kdy každá správa divadla — toho nynějšího i toho budoucího — vyslechne veškeré návrhy a rady u veřejnosti pronešené s nejochotnějším přikyvováním dotýčných hlav. Ano že dotýčné buď již vyzrálé nebo ještě nenarozené správy vyslechly by se sladkým úsměvem i pravdy perné. Vždyť se jedná již o to, kdo má obdržet správu divadla příštího, velkého, doufejme líp subvencionovaného, na všechen spůsob výnosnějšího! Vypravuje se — při takových příležitostech bývají podobné povídky arci tuze na snadě — hned o několika kompetentech, jedno- i vícehlavých — velké divadlo za to stojí a kompetent každý rád vyslechne rozpravy veřejné, těší se vzbuzenému interesu obecenstva a třeba jej i podporuje.

Dle životních svých zkušeností nemůžem být do budoucna bez obav. Jednáť se o to, že přípravy pro Národní divadlo jsou již nyní nutny, a to přípravy velké, prarůzné, žádající bohatství jak duševního tak peněžního. Ty přípravy musí někdo činit. Rovněž se jedná o to, aby pro Národní divadlo byl nalezen ředitel, jehož osobnost je zárukou plnou, že rozumí všestranně úkolu velkého českého divadla, že má pro řízení jeho talent, vědomosti, vůli, i setrvačnost vůle té. Sic bude na po-

čátku oása a pak — ut supra! My se tedy osobní otázce nevyhnem. Také není ani potřebí se jí vyhnout, vždyť osobní otázka nemusí být polemickou otázkou. Zvláště ne při všude stejné lásce k věci.

Na předním místě mezi kompetenty jmenuje se opět jakés nové družstvo, hlavně prý vzrostlé z družstva nynějšího. Výkonnou silou čili ředitelem družstva toho — slyšíme to a domníváme se to také vycíťovat z časopisů — má být zase pan Mayer. Dobře. Jak známo, našim ideálem divadelního ředitele pan Mayer nikdy nebyl. Byli jsme proti kandidaturám jeho vždycky, ale nikdy z důvodů osobních. A když vzdor nám postaven byl již po třetí k veslu správy, řekli jsme mu na tomto místě zcela poctivě, že máme proti němu důvody své věcné, ale ne osobní, a bude-li divadlo za jeho správy prospívat, že to uznáme rádi. Dostáli jsme slovu a myslíme, že pan Mayer je spokojen. Rozkývané poměry finanční se ustálily, zmíněné „oásy" byly častější a trvalejší (lhostejno nám, zda zcela jen zásluhou páně Mayerovou nebo jiných) a my to uznali.

Mnohé učiněno, mnohé ale neučiněno, a pan Mayer také dosud se naším ideálem divadelního ředitele nestal. Aby se nám rozumělo, pravíme: kdybychom, jak sobě přejem, nalezli někoho ve všech směrech schopnějšího, uvítali bychom ho. Za hledání Národní divadlo stojí. Pan Mayer při vší dobré své vůli a pilném svém úsilí finančním není nám zas garancií na př. pro rozkvět činohry, pro takový velký rozkvět, jaký je nyní již nutný. Nám ale jde duchovní, umělecká stránka Národního divadla daleko nad finanční. Zkrátka, divadelní správa, ve které by pan Mayer zasedal, musila by být kompletována osobností jinou. Nechť sobě každý, kdo má hlas rozhodný, pilně přečte vše, co nynější divadelní rozpravy

v časopisech oprávněného přednesou, a pak nechť posoudí, stačí-li na to vše pan Mayer sám. Jedna osobnost, která by vše v sobě spojovala, byla by nám rozhodně nejmilejší; pro případ druhý ale — „máme“ nebo ‚mají“ dotýčnou kompletující osobnost již vyhlídnutou? A mají-li, nechť ji postaví co možná brzy na místo její, třeba hned nyní, a to s mocí co nejširší, neboť přípravy jsou již nalehavé, velké, a žádají celého člověka!

O jiných kompetentech mimo družstvo, dosud jen ostýchavě jmenovaných, teď nepromluvíme. O zamýšleném nebo řekněm třeba jen námi domýšleném ředitelství pana Mayera pak jsme již ukončili osobní poznámky v rozpravách těchto a přistoupíme k věci samé.

II.

Ne jen Národní divadlo sobě vystavět, také je, jeho působivost, jeho význam do budoucnosti zajistit, je úkolem českého národa. Celého národa, ne snad od nynějška jen Prahy. Hned počátek jeho musí jevit základy co nejpevnější, zde nesmí být žádný experiment, žádná strojenost v pěkných líčidlech, sice se dostaví kolísání co nejdřív a osud divadla je pro desítiletí aspoň rozhodnut. Zkrátka: pro Národní divadlo musí být vše a ve všech směrech dobře připraveno.

Národní divadlo se odevře, zahájí, a nemůžem pochybovat, že začátek bude rozhodně slavný: zvláštní repertoire, zevní lesk i vnitřní umělecká hodnota prvních představení, množství obecenstva. A pak půjde divadlo dál drahou vykázanou mu poměry. Nepopíráme, že výborná divadelní správa dovede obecenstvo vést a vyvolat si jisté příznivé poměry sama, doufáme také v šťastný

osud divadla, kterýž mu na př. daroval přímo neočekávaně hned na počátku i na dál znamenité síly výkonné a může z našeho tak talentovaného národa vyvolat i mnohý jiný poměr krásný, dnes ještě netušený, ale jistým poměrům — nazvem je politickými, historickými a zeměpisnými — divadlo naše se prostě vyhnout nemůže, musí k nim odpovídat.

P ř e d n ě: naše divadlo m u s í mít ráz u n i v e r s á l n í. Musí mít operu, operetu, činohru, veselohru, frašku atd. Musí jediné konat to, co u jiných národů — často ve městě jediném — koná divadel celá řada. Právě proto, že je naším j e d i n ý m divadlem stálým. Musí mít zřetel k dramaturgii jiných národů minulé i nynější, prostředkovat mezi uměleckým světem jinoslovanským a českým, musí sloužit vývoji české hudby, českého básnictví. Musí mít tedy ráz světový, s význačnou svou barvou slovanskou, českou.

Snad se dá ve mnohém odpomoci, vlastně luštiti dobře promyšleným a pak přísně dodrženým rozdělením v saisony letní a zimní. Snad časem svým vyvine se také mezi celoročním pražským a letními předměstskými divadly jakýs druh nesmluveného, přirozeně povstalého kartelu na rozdělení práce. —

Z a d r u h é: naše divadlo musí mít ráz k o n k u r e n č n í. Není nic platno, neboť německé divadlo bude vedle něho zde vždycky. To divadlo se nese proudem abychom tak řekli středoevropským, jemuž i my jak zeměpisnou polohou tak dosavadním vývojem kultury své podleháme, a co do divadelně d o b r é h o proud ten přinese, bude chtít obecenstvo české míti také. Z toho vyplyne konkurence co do rychlosti i co do hodnoty provedení, nutná konkurence, protože porovnání je blízké a snadné.

Na odpověď k oběma uvedeným požadavkům je třeba peněz. Tím více peněz, čím divadlo je větší. Pak teprvé při divadle velkém peníze přicházejí zase zpět.

Slovo peníze by nemělo proud naší rozpravy zarazit vlastně ani na okamžik. Vždyť je to divadlo naše zemským divadlem, naše země je bohata a peněz by mělo na ta dvě divadla zemská býti dost a dost. Jen kdyby nepanovaly poměry nepřirozené, zvláště vždy pokud se českých věcí týče! Zemské divadlo české má svou subvenci a tím už je zemí skorem odbyto. Posavadní subvence nestačila ani divadlu malému. Je již postaráno o to, aby subvence Národního byla větší, zkrátka tak velká, že by dle výpočtu předběžného dostačila? Jsme tak šťastni, že o četných tajemstvích české politiky nevíme ničeho; ale nutným u nás pessimismem vychováni na bystroduché tak, že bychom mohli vsaditi se, dosud že neučiněno pranic. Ačkoli otevření Národního je prý blízké a připadne snad před sněmováním zas nejbližším! Že by se ale postaral o věc tu někdo jiný než my sami, pochybujem. Teď na př. povoleno na dekorace příštího divadla — celých 33.000 zlatých.

Myslí někdo, že těch 33.000 stačí? Nechť se za ně pořídí třeba osmero dekorac důstojných, správcové divadla budou musit na jisto dát přidělat ještě jiných. K tomu budou musit sřídit celou novou a bohatou garderobu, hezky dlouho před započetím her vykládat již peníze na zakupování kusů a oper, atd. Správcové divadla, ať je to již kdokoli, budou potřebovat peněz. Bude to tedy musit být zámožný jednotlivec — kéž! voláme z plných prsou — nebo družstvo zámožných lidí. Neznáme ovšem všech dotýčných případů, ale myslíme, že mimo Skandinavii, kde v obecenstvě vůbec panuje

zcela apartní láska k národnímu umění, neosvědčilo se družstvo vlastně nikde. Příkladem je teď zas vídeňský Stadttheater, příkladem je sama historie českého divadla od roku 1866 — nechcem historii tu zde nyní rozebírat. Zdá se ale, že považují mnozí za jisté, divadlo Národní že obdrží zase jakés družstvo. Věc ta ovšem skryta ještě v lůně budoucnosti, ale dejme tomu — budem pak, jako oni Skandinávci? a pro živé nebe! sestavuje-li se program družstva toho, nechť se staví na všech zkušenostech dobytých, nechť se mu dá základ všestranně promyšlený, nezvratný! Nechť má divadelní správa vedle něho skutečně volné ruce! Nechť členové neukládají divadlu ty jisté známé osobní požadavky — sic by bylo věru pak daleko líp, aby se každý z nich prostě abonoval, víc by divadlu prospěl!

V celku se bude možná asi přece jednat o to, dát divadlu mimo tu zemskou ještě subvenci jinou. Kdo mu ji pak má dát? Kdo? **Národ** — kdopak jiný! Divadelní ředitel sám — ať jednotlivec, ať družstvo — disponuje peněžitými prostředky vždy jen obmezenými, národ neobmezenými, poněvadž stále se obnovujícími. Vždy možno, že onyno „obmezené" nějak nedodrží. Povstala již tedy myšlénka, aby vedle divadla trval stálý divadelní podpůrní sbor. S počátku se nám nechtěla myšlénka ta pranic líbit. Mámeť v národě ještě jiné věci na starosti, než jen divadlo. Po nějakém přemýšlení jsme se s myšlénkou již spřátelili. Ano — divadlo Národní bude mít pro nás zvláštní význam, proč bychom mu nevěnovali tedy pořád zvláštní péči? Země mu dostatečné subvence ihned nedá, proč bychom mu ji na ten čas nedali my? Můžem, nebo jen smíme divadlo, do něhož jsme vestavěli tolik lásky, tolik zápalu, tolik obětí, ponechat nejistému osudu? Že jsme si vystavěli divadlo sami, když

nám je nestavěl nikdo jiný, dává nám přec již tolik důvěry, že se ozývají již i hlasy: „Stavme si sami svou universitu, když nám ji nestaví jiní a nedobývají naši zástupci!“ Italie se stala velestátem za heslem „fara da se“, my stanem se národem silným za heslem „sami sobě!“ —

Hlavní, nejvydatnější podporou a zárukou divadla je ovšem četné, horlivé obecenstvo. Jak v estetickém směru obecenstvu divadlo zpříjemnit, povíme v rozpravách těchto. Že ale pak, bude-li se vskutku hovět normám vysloveným dle sil právě pohotových, obecenstvo stane se horlivým, očekáváme. Vždyť bude mít divadlo krásné, elegantní, velké, příjemné! Vždyť bude moci být na své divadlo pyšno! Jsme na Prahu pyšni co na srdce země, a srdcem Prahy je Národní divadlo — chraňme si srdce srdce svého, půchu pýchy své!

III.

Položme starost o repertoire hned na místo druhé, po starostech o peníze, jež musí ovšem předcházet všemu. Kdo by chtěl začít s malou zálohou peněz, v naději, že ihned další potřebné přivydělá, nechť raději ani nezačne; kdo by chtěl s repertoirem čekat, až „co doba přinese“, nechť toho rovněž nechá být.

Nikdo neví, „co doba přinese“ odjinud nám nového a zajímavého, nikdo nemůže také pro ty novinky z ciziny, dosud nenarozené, dát instrukci podrobnou. Lze vyslovit jen pravidla dvě, ale nezvratná; positivní: beřte vždy jen věci dobré, a negativní: neberte **nikdy** nic jarmarečního. Dobrá divadelní správa ostatně nevisí na novinkách, tedy na náhodě,

jakkoli dobré novinky mohou jí ovšem býti nejšťastnější podporou, nýbrž na umělecké hodnotě předváděného, a té lze dosíci vždy. Známe divadla, kamž je i nejlepší novince velmi těžko se dostat, kamž ale obecenstvo se valí přece houfně.

České divadlo mělo od let padesátých, v nichž duševní život náš začal znovu kypět, celou řadu repertoirních variac. Nejprve, v druhé pětce let těch, byla doba Shakespearovská. Pak přišla doba četných původních novinek, vedle nichž uváděn Schiller, Goethe. Pak doba francouzských veseloher, nejstarších i Scribeovských. Pak doba francouzské dramaturgie moderní, dramat manželských, dramat jinak sociálních. Pak doba výpravných her, operet atd. Mezi tím ovšem paprsky i jiných směrů.

Nebyli jsme theoreticky proti směru žádnému, bránili každý z nich proti úzkoprsé odmítavosti, ovšem jsme ale byli s naprostou rozhodností proti jakémukoli jednostrannému zabřednutí do kteréhokoli z nich. Z každé té doby má naše divadlo ovoce své také pro činnost budoucí, vzdor tomu, že systematicky pročerpávány byly jen směry dva, klasický anglický i německý, a sociální francouzský. Seznali jsme během čtvrtstoletí dlouhou řadu dobrých, ano výtečných her, které věru zaniknouti nemusí, o něž by byla velká škoda, kdyby nám zanikly, a jež nám vždy vítány budou při veskrz pečlivé přípravě a výborném provedení.

V té době minulé je ale mnoho ještě mezer, jež vyplňovat můžem a zanášet se jimi leta velmi mnohá. Skoro zeměpisně mohli bychom je vypočíst. Nemáme ještě ani ze Shakespeara uvedeno vše vhodné na jeviště české. Obavy, že na př. tragedie není „časová“, bychom věru nesdíleli. Vedle všeho moderního bude mít i přísná tragedie vždy své obecenstvo, tím více obecenstva, čím

líp se bude hrát — poukazujem ještě jednou na divadla na př. dvorská, jež pracují jen a jen do umělecké hodnoty. To je jeden z těch poměrů příznivých, o nichž jsme řekli, že si je může každá divadelní správa sama vyvolávat. Mimo Shakespeara jsou ještě jiné staré i novější dobré hry anglické. Ze starší „klasické“ literatury francouzské schází nám ještě mnoho hodícího se, z italské starší i novější schází skoro všechno, rovněž ze španělské — jakkoli všechny ukázky z nich dosavadní pro zvláštní barvitost a poetický půvab u našeho vnímavého obecenstva došly obliby jedním rázem. Stejnou oblibu našly hry z literatury skandinávské, právě nyní velmi čilé a bohaté, a na oblibu, jaké se těší u nás kusy vyrostlé z národního života ruského a polského, nemusíme přec ani zvláště poukazovat — také ale ne na mezery tří těch skupin u nás. K těm „nejvyšším dramaturgickým experimentům“, jakž nazval Bank provádění „Kalidasy“, „Antigony“, „Manfreda“ a t. p., jsme pak vůbec ještě nepřekročili. Ejhle zde práce nejméně pro celé čtvrtstoletí zase! Té práce přípravné, rozmyslné, systematické, ku které jsme poukazovali dosud před každou saisonou zimní.

Práce ta přísluší řediteli, který v pravém smyslu slova je artistickým ředitelem, po případě dramaturgovi. Velká práce, zajisté, zvláště že k ní se současně pojí ještě co nejsvědomitější sledování literatury jinde teprv se rodící a pěstování literatury domácí. Právě proto jsme řekli hned na počátku svých rozprav, že je k tomu potřebí celého člověka, jenž každou myšlénkou svou připne se k dílu, a tomu že musí být beze všech fikcí dána plná moc, aby si opatřil, po případě vynutil podpory všestranné. Má-li tu moc, není ona práce ani zas tak velká. Vždyť se nejedná o to, aby činil vše

najednou, nýbrž aby pracoval dle dobře promyšleného plánu, systematicky tak, by divadlo mělo dobře připravených novinek vždy zásobu. A je dobře známo, jak jedna jediná, dobře připravená, dobře provedená velká novinka — někdy třeba i takový „vyšší experiment" — vzduch jeviště „vyčistí" na dlouhou dobu, vyvolá v hercích vědomí pravých jich cílů, navrátí obecenstvu vědomí konečných účelů umění.

Má-li plnou moc, nesmí-li mu nikdo cesty zkřižovat, může pracovat český dramaturg zcela klidně. Okolnost, že to divadlo je naše jediné, je jemu na prospěch. Máme dosti dobrých spisovatelů a ti všichni mohou, musí sloužit jen divadlu tomu. Knihy nakoupit — toť poměrně věru vydání malé, a rozdat je mezi spisovatele vhodné, toť práce nevelká. Na úsudku těchto o divadelní působivosti, často as nepraktickém, dramaturgovi nezáleží, ovšem ale na jich podrobném vypravování děje, líčení povah, sdělení scénického postupu.

Zbývají kusy původní. Bývaly oblíbeny. A s nečetnými výminkami více oblíbeny nejsou. Neoblíbenost jich vzrostla daleko výš, než opodstatněno hodnotou jich poměrnou. Vinu nemají hry, mají divadelní správy. Těžko dávat spisovatelům v divadelním směru rady; přijde-li zas nějaký dramatik „poeta z boží milosti", pronikne i bez rad. Ovšem ale můžem dát divadelní správě radu, jak českým hrám k oblíbenosti zase pomoci, radu velmi blízkou a ta zní: pieta k české produkci.

Pieta ale k českým hrám u našich divadelních správ vymizela již dávno. Co jsme se již nabědovali proto, co nažebronili, v časopisech veřejně i soukromně vlivem osobním, aby aspoň odpolední hry nedělní byly věnovány kusům českým, nejvíc historickým, k vůli obecenstvu nedělnímu, kteréž pro kusy ty dříve hořelo. — vše

naprosto marně. Snad se někdy prosadilo, že hra česká, „abychom šli s krku“, dala se na repertoár, ale při provedení prchli jsme sami hned po prvém aktu. Nedbalost svrchovaná! Nikdo mocen úlohy, na jevišti samý privátní jux, patrně na vše jedna jediná zkouška, výprava co nejošumělejší.

Vypravte kus pečlivě a dobře nastudovaný, a vaše pieta přejde mžikem na obecenstvo! Přinuťte výkonné síly — máte je v ruce své, lzeť aspoň předpokládat, že vám žádná nepřerostla přes hlavy tak, aby ona měla ve své ruce vás — přinuťte je k plnému konání povinností, a dojem bude ihned naprosto jiný.

U naší správy, místo aby původní kusy se objednávaly, panuje k nim rozhodná nechuť. Místo aby spisovatelé byli podporováni, jsou odpuzováni. Nekladem směšného požadavku, aby se dávalo, cokoli se česky napíše, ale slušno jest zajisté, aby se dávalo, co slušného. Mnohý kus český čekal již na své provedení a mezi tím, co čekal, dávána celá řada kusů cizích, v hodnotě své o nic vyšších.

Nedisgustujte spisovatele, a vyvinou se vždycky z nich síly, které zásobí repertoár původními věcmi aspoň slušnými. O toto zásobování bude se jednat ale najisto přec také v divadle Národním. —

Máme však ještě věc jinou, neméně důležitou.

IV.

Přicházíme k těm, kteří básnickým dílům dávají na jevišti vtělení, k silám reproduktivním, k herectvu. Slovem „herectvo“ naznačili jsme již další důležitý moment, další

jeden z dotčených příznivých poměrů, jež sobě dobrá divadelní správa může vyvolat sama.

Divadelní správa má zcela v moci své učinit herectvo své (co celek) oblíbeným. Oblíbenost herectva a oblíbenost divadla pak jsou věci zcela totožné. Chová-li obecenstvo úctu k hercům co umělcům, ctí zajisté také ústav, jemuž přináležejí; odchází-li po hře nespokojeno, snad i uraženo, nebude touha jeho, dát se urážet znovu, asi valna. Snad navštěvovatel mimovolným kozelcům herce, který na př. ani úlohy své neuměl, ještě po hře se usměje, snad o nich pak při večeři ještě vesele porozpráví, zájem jeho divadelní utrpí tím ale najisto. Mezi herectvem uměleckou snahou veskrz prodchnutým a intelligentním obecenstvem jsou ale pásky tisíceré: obecenstvo ctí v onom jeden z duševních květů svého národa a je na ně pyšno. Tím již je osud divadla příznivě rozhodnut.

Máme mluvit dále všeobecně o umění hereckém? Jsou o něm napsány velké knihy, kdyby se jich ale připsala ještě celá bibliotéka, více se v ní neřekne než co krátce stojí v Schillerově Wallenstein-prologu. Můžem se sice hádat o tom, je-li umění reproduktivní vůbec uměním, ale zůstanem-li při dávno běžném výrazu, řekneme vždy: je to umění divoucí.[1]) Chopí nás bezprostřední pravdou svou, neodoláme mu, naproti němu nemá ani svrchovaná blaseovanost pancéřů zcela neproniknutelných. Divoucí umění, které stejně působí na mysl naivní jako na ducha nejobeznalejšího. A tolik musí se přiznat, že pravá herecká snaha má veškeré příznaky snahy vůbec umělecké. Umění herecké je umění těžké. I nej-

[1]) Míněn tu prolog k „Wallensteinovu táboru“ z něhož i výraz „umění divoucí“ (. . . des Mimen Kunst, die wunderbare“ . . .)

větší talent potřebuje celé řady let, než se přiblíží umění svého vrcholům. A je to umění vděčné i nevděčné zároveň; vděčné, že vidí herec ihned účinek snahy své a odměnu svou přijímá v okamžiku tomtéž, nevděčné, že co herec připravoval dlouho a dlouho, odvane za dvě hodiny, někdy za minutovou scénu. Právě proto musí ale herec okamžik mu přisouzený vyplnit zcela dle nejlepších sil svých. Jeho práce není přece marna, třeba ovoce bylo imponderabilní, neviditelné, přispívát dobrý herec k rozmnožení vzdělanosti svého národa. Jako také pomíjejícné jaro přírody není marné, nasazuje nové letorosty, spůsobuje vzrůst další. Opakující se činnost hercova je ale opakujícím se jarem.

Pronesli jsme ta slova všeobecná o důležitosti stavu hereckého, aby bylo jasno, že povinnost správy naproti hercům jejího divadla je velká. Divadelní správa nevyčaruje si žádného geniálního herce; je-li jí ale takový dán, může ho snadno zkazit nebo jinak hravě pozbýt. Ona musí pracovat se silami jednotlivými, které jsou právě po ruce, nebo jež z divadelních kruhů našeho národa postupně lze sobě ještě k ruce přibrat; může si ale vynutit výtečný herecký celek. Její moc přestává v témž okamžiku, kdy herci vystupují z kulis ven do osvětleného divadla: ale až do toho okamžiku může s nimi vykonat přípravy tisíceré.

Při rozpravě o repertoáru jsme konstatovali, že týž měl během čtvrtstoletí doby prarozmanitého rázu. Rovněž rozmanitý ráz mělo české herecké umění, jinými slovy spůsobilost našich českých herců. Měli jsme dobrou „klasickou truchlohru" — abychom užili divadelního tropu o hercích — a dobrou klasickou veselohru; dnes máme dobrou moderní (francouzskou) činohru

a dobrou frašku a operetu (operetu zde přibíráme, poněvadž v ní zaměstnáváme téměř veškeré činoherní síly své). Proč nemáme dobrou klasickou truchlohru dnes? Nepravíme, dává-li se dnes na př. „Maria Stuart", že nespatříme mnoho pak výborného, čímž do pravdy se potěšíme, ale pohlíží-li oko znalecké na provedení činohry moderní a zas tragedie některé klasické, vycítí z této najisto teď ostych, nezvyklost. To platívá o silách prvních, síly dalších tříd jeví ten znak i neznalci vždy jasně. Bylo by pravdou, že po odstoupení jediné, ovšem individuelně význačné síly[1]) klasická truchlohra se už nemohla nijak pěstovat dál? Najisto se některé hry nemohly pak už zcela tak dobře dávat jako dříve, ale rovněž jisto jest, že jsme podrželi jiné ještě individuality význačné a ty že umožňovaly aspoň hry ostatní. Tyto hry se ale zanedbávaly přec. Domníváno se, že třeba činit koncese choutkám časovým a ty koncese se přehnaly. Kdo se z herců nehodil zcela pro postavy her moderních, postaven stranou, zanedbáván, disgustován. Vychována jaksi nová generace. Ale i té ublíženo směrem zas přespříliš jednostranně sledovaným. Jak často slyšíme: „Ten — Ta hraje ty úlohy všechny stejně." Ony ale bývají ty úlohy her moderních, dle časového schematu pracovaných, samy stejny. Odkud má pak výkonná síla nabrat popudu nebo možnosti utvářet je jinak a jinak, když dle nejpřísnějšího esthetického pravidla nemá ani o vlas měnit intenci spisovatelovu, když také osobnost hercova je ovšem sama obmezena a nedá se vyměnit. Maska tu pomůže jen málo, my pak v známé již situaci na jevišti vidíme zase známý obličej s týmž výrazem, jaký měl minulého téhodne v kuse jinak nadepsaném, slyšíme týž

[1]) Neruda míní J. J. Kolára.

hlas a týž v paralelných větách akcent — a sám herec to cítí, že je zcela zas tímtéž.

Co se ve všech směrech dotčených dálo, je známo. Známo je, kdo byl zanedbáván a kdo měl i výlučné privileje. Známo, o koho jsme přišli, aniž bychom byli obdrželi náhrady. Známy jsou citelné mezery v personálu, v mužském oboru na př. ta jistá scházející barva ve směru charakterním, v dámském zas ve směru sentimentálním.[1]) Snad se dají ztráty zase napravit, mezery hledáním vyplnit — to neleží v dosahu našich nynějších rozprav. Rovněž ne podrobné už nyní uvážení, jak někdy za rok nakládat s našimi silami výtečnými — vždyť jsme již řekli, že jsme měli dosud vzácné štěstí na herce výborné. Zde můžem dnes vyslovit jen principy všeobecné pro divadelní správu příští.

Předně repertoár musí být co možná rozmanitý také již kvůli hercům. Když již řečeno, že jediné naše divadlo musí mít ráz universelní, musí přec také herci mít příležitost, aby se všestranně cvičili. Velké hry, v pravých časových mezerách předváděné, vždy zas „vyčistí jeviště“, uvědomí herectvo o jeho cílech nejvyšších a herectvem odchovávají a navykají obecenstvo.

Dále: máme-li vynikající dobrou sílu, nesmí být zanedbávána a repertoár časem musí se řídit i podle ní. Vědomí platnosti budí nově tvořivou sílu.

Dále: nejen na předních silách záleží, při dobrém divadle mají i síly vedlejší platnost velmi značnou. Zakulacují souhru, činí dojem všeobecné dokonalosti. Proto také, není-li někdo vůbec schopen, nechť se neudržuje ani pro hry sebe menší; je-li ale schopen, nechť se mu

---

[1]) Míněni tu Jiří Bittner a jeho choť Maruška.

dá častěji příležitost zkusit a osvěžit se úlohami důležitějšími. Je známo, že někdy síla výborná bývá také „silou plnou umíněnosti“ a v četných z toho plynoucích možnostech bývají právě ty síly jindy vedlejší jedinou pak spásou divadla.

Konečně a hlavně ale: artistická správa musí být velmi přísná, v každém ohledu přísná a sice nejprv — k sobě. Svých cílů musí sobě být vědoma napořád, ochabovat nesmí nikdy, ani na okamžik. Jen ochabnutí okamžité a sdělí se ihned jiným, pohodlnosti přístupným, a pak bývá věc již nenapravitelna a skončí obyčejně až pádem direkce. Již obsazení vybraných kusů musí se dít s úvahou zralou a s nejsvědomitějším ohledem na síly, které jsou k disposici. Herec musí mít (výminky tu mohou být jen řídké) vždy dosti času a pohodlí, aby úlohy své se zmocnil hned před zkouškou první. A na té první zkoušce musí nalézt režiséra schopného, který byl hru udanou již všestranně prostudoval a každému může být vůdcem. Nikdy ale nesmí kus podat se obecenstvu dříve, dokud není prostudován a prozkoušen na souhru dokonalou.

— — — — — —

Končíme prozatím rozpravy své,*) ponechávajíce sobě ovšem, abychom v nich pokračovali každého dne, kdy bude substrát a uvidíme potřebu. Ochotně jsme se sdíleli úvah časopiseckých, rádi, že nebudem při snaze své sami a v naději, že ta součinnost také potrvá. Vždyť to trvalo téměř dvě desítiletí, že nebylo — s řídkými výminkami — téměř odnikud podpory, a vše, co se řeklo

---

*) Pokud se hlavně činohry týkaly. (Pozn. Nerud.) O přípravách k opeře psal do „N. L.“ tehd. jejich hudební referent V. J. Novotný. P. v.

a časem se od nás chtělo, že zůstalo nepovšimnuto. Jinak by dnes už těch rozprav věru třeba nebylo. Bezvýslednost ale konečně unaví.

Mluvili jsme co do osbností zajisté „sine ira“ a co do veškerých s divadlem spojených zájmů zajisté beze všeho vedlejšího „studia“. Vzdor tomu, navyklí již pessimismu, bojíme se, že téměř vše řečené řekli jsme — marně. Slyšíme již a čtem, že veškerý správní aparát nynější, tak jak jest a naprosto beze změny, přestěhuje se zas do budovy nové. Očekávali jsme to, naše doba je zvláštní — snad ji budoucí historik nazve „dobou autorit“ — a musí z ní teprv vyklíčit jiná. My ale při nejlepší vůli nemůžem očekávat zázraků od někoho, kdo maje příležitosti dost a dost, přece se dle přání našeho — a teď všeobecného — plně neosvědčil.

Aby Národní divadlo, nechť se již stane cokoli, na své důstojnosti, na svém významu neutrpělo, je záležitostí strážných veřejných hlasů ovšem nadál a vždy. A my té povinnosti dostojíme!

„N. L.“ Č. 143, 145, 147 a 149 z 15., 17., 19. a 22. června 1880.

NÁRODNÍ LISTY.

1881.

O ČESKOSTI NAŠICH HERCŮ.

Lístek dramaturgický.

Národní divadlo otevře brzy již své brány, jimiž má národ náš vstoupit na novou zas cestu duševní. Opakuju: na novou cestu. Jeť to první divadlo stálé, které jsme sami sobě založili. A věc divadelní je vůbec ještě u nás zcela nová, i ta „prozatímní“ průprava k velikému národnímu trvala jen několik let, tak málo let, že by nebyla stačila na samostatný, český rozvoj divadla ani tenkráte, kdy by se jich bylo užilo s intelligencí pravou a poctivostí upřímnou. Dosud jsme se v oživujícím, ale nenavyklém proudu divadelním jaksi jen osmělili, teď teprv máme v něm se učit plavat.

Procitli jsme co národ, hleděli být rovni národům jiným, především ve vědě a v umění, obsáhnout a vyplnit duchem svým vše to, čeho obsáhli již národové jiní. Učinili jsme také vskutku již mnoho. Česká věda, třeba dosud dušena, jest. Rovněž nalezla hudba již českost plnou, nalezlo ji částečně i malířství. Stejně básnictví naše má již také individuelní, český význam svůj, jen

že dosud ne ve všech směrech. Jako věda, mohla také poesie lyrická a epická zaklíčit třeba v podkrovních komůrkách českých a bujně i zdárně propracovat se do volného vzduchu, pěstována nadšením četného čtenářstva. Rovněž už mohla z rázovitého našeho života venkovského a částečně také z vyvinujícího se právě života městského vykvést povídka česká. Jen básnictví dramatické je vzdor některým jednotlivým pěkným zjevům a nečetným, ale pozoruhodným talentům ještě v počátcích svých. Divadlo je nám posud věcí novou, kterouž sobě a kteréž se hledí český duch teprv přizpůsobit. Teprv se díváme, co vše po světě je divadlem; na to, co u nás vše „divadlem", českým divadlem býti může, jsme ještě nepřišli, nebo řekněme: přímo neuhodili. Máme výborné napodobitele školy francouzské, třeba i dobré sledovníky velkých dramat anglických, českého dramatického básnictví ještě v pravdě nemáme. Jako také nemáme ještě českého herectva, jakož vidíme velmi často na českém jevišti velmi slušné Egmonty a Hamlety dle střihu k nám z jevišť německých přeneseného, ale velmi zřídka nějaký pravý typ český. A jakož nemáme také ještě českého obecenstva, s individuelní chutí, se zvláštním, zcela svým uměleckým názorem.

V tom smyslu míním nadpis tohoto svého listu, ne ve smyslu „vlasteneckém", v němž by ovšem o našich hercích a herečkách mohly pronést se věci smutné, ba víc než smutné. Můj list je apell k českému herectvu, aby pracovalo k cílům vyšším, k osobitému rázu českého jeviště, k umělecké samostatnosti své.

Přední a nejvyšší zákon hereckého umění — a od zákona toho nesmíme theoreticky ustoupit ani na milimetr — jest: osobnost hercova musí co taková vůči

postavě básníkem nakreslené zmizet, my nesmíme vidět pana A. a slečnu B., nýbrž osobu, kterou vytvořil básník. Herec musí zplna pochopit intenci básníkovu, zcela se jí obětovat, pak je hercem dokonalým. Tím celistvým pochopením, tím důsledným provedením až do podrobna vynikli herci největší, k jichž chvále lze uvésti základní věci dvě: předně, že úlohy jednotlivé předvádějí co možná různě, a dále, že úlohu jednou promyšlenou a dle svých osobních sil vypracovanou předvádějí až do nejjemnějších podrobností vždy a vždy pak naprosto stejně. Ale ve slovech „dle osobních sil“ opírá se zas Achillova pata, jimi je určena náhle mez a vytknuta zas ta známá „smrtelnost a nedokonalost všeho lidského“. Neboť konečně veškeren materiál, kterým herec pracuje, je živoucí jeho osobnost, jeho individualita: jeho postava, tvář, oko, hlas atd. I tam, kde herec pracuje zcela dle intence básníkovy, vidí oko bystřejšího pozorovatele přece zas stopy individuality hercovy, prorážíť ona všude. Geniálnost a neunavná píle hercova může těch stop odstranit mnoho, velmi mnoho, nikdy ale naprosto všechny. Jen tam, kde kresba básníkova náhodou přiléhá zcela k individualitě hercově, zdá se nám, že odstraněna této i stopa poslední. Proto také stává se někdy i herci neumělému, že najednou zahraje úložku některou vskutku dokonale, jeť právě pro ni a jakoby zcela dle ní stvořen. Kde není ta naprostá totožnost postavy básněné a herce skutečného, mluvíme při hercích dobrých o různém pojmutí, při špatných o neporozumění. Kdo navštěvuje divadlo, byť byl pozorovatelem sebe povrchnějším, cítí alespoň, že ten onen herec nemá na sobě hrdinného ani špetky, jiný že je vždy ztracen v saloně a ještě jiný že pro nedostatek rozmaru dovede utlouci veseloherní situaci sebe bujnější.

Tedy závěrek: hercovy individuelní vlastnosti dodávají úlohám zvláštní, určitou barvitost, přicházejí na jevišti všechny k platnosti. Je-li tedy mezi individuelními vlastnostmi našeho herce také českost, musí zcela přirozeně býti citelna, viditelna a slyšitelna také ta.

U našich herců z ní vycitujem ale dosud jen velmi málo. Mnohé osobní, vrozené vlastnosti lze, jak známo, naprostým nedbáním jich pomrzačit, uspat je téměř zcela, také stálým napodobováním do jisté míry vyměnit za vlastnosti osob jiných. Podobá se, že oba ty faktory jsou u členů českého divadla činny. Posud je individualita herců českých dušena napodobováním, vzory, hlavně ovšem německými, a to je pochopitelno: řekl jsem již, že divadlo je nám všem, také hercům, věcí novou. Ale herci naši zanedbávají také český svůj cit; mohlo by se uvést pro to dokladů mnoho, od jich hnusné německé konversace mezi sebou až do hravě lehkého odcházení k divadlům cizím, k vůli němuž ani nechtějí se státi zcela českými — a to je úkaz u mladého, zápasícího, tedy jak na ideálnost tak zas na neústupnost až zarputilou poukázaného národa velice smutný. Má částečnou omluvu svou v příbězích politických posledního desetiletí, kdež zacházeno s věcmi českými i od Čechů mnohdy až děsně nečesky, ale smutný zůstává ten úkaz přece. Není nic platno, pravidlo: „Předně Čechem a pak teprv . . .“ musí býti zákonem také u divadla, tím víc u divadla národního, z něhož mají vycházeti příkladové pro nesčetné další zjevy národního našeho života.

Snad řekne herec „kosmopolita“ — název to, jímž nečeskost, německost se přikrývá: „Vyrozuměl jsem z prve řečeného, že individuelní vlastnosti hercovy jsou vlastně závadou: kdyby jich nebylo, totiž kdyby právě tím svým čistě osobním rázem nevadily, mohl bych — předpoklá-

daje talent — vyhověti intenci básníkově tedy vždycky zcela: seslabím-li tedy některou individuelní vlastnost svou, na př. třeba českost, stal jsem se vůbec hercem schopnějším přiblížiti se tvému hereckému ideálu.“ — Dobře: tedy nehraj česky! Dokud ale hraješ česky, v Čechách a pro Čechy, hraj co český herec. Podržuješ-li všechny ostatní své individuelní vlastnosti, proč chceš nechat právě jen té své individuálnosti české? Proráží-li každou úlohou Tvou veškerá bytost Tvá, proč by — ano, my toho přímo žádáme, aby byla cítit také českost bytosti té. Nežádáme, aby Faust byl sehrán jako český synek selský, ale tento zas, chceme, má býti na jevišti skutečně českým a ne tyrolským synkem nebo v selský šat převlečeným elegantem pařížských boulevardů, jakož občan českých nebo lokalisovaných občanských her nemá se zas zahrát jako kterýkoli šosák pověstné německé říše. Ital Rossi hraje třeba Richardy a hraje je znamenitě, přece ale poznáš Itala ve větě každé. A dej si Antigonu, oběma stejně cizí, zahrát od Italky a pak od Němkyně, a ihned porozumíš, co je italskost, co německost, co individualita divadelní hry, a čeho slovem českost žádám. Že náš národ je již otřelejší, že nemá více tak plně svých vlastností národních, jako na př. italský? Podceňujeme se, moji milí! — ostatně ještě uvidíme, vždyť si porozumíme. Proč ale jste Vy na českém jevišti zahráli na př. komedie Ostrovského, že by jich podobně nezahráli na žádném divadle německém? Působil ve Vás vrozený Vám slovanský cit, třeba snad neuvědoměle. Jste již přírodou, již rodem svým jiní než herci němečtí, proto také zde výsledek jiný.

Hlavní podmínkou českosti našich herců je ovšem v srdci a v mozku zakořeněné národní uvědomě-

ní. Kdyby byl každý český herec tak opravdově nadšeným synem svého národa, jakým je na př. herec francouzský, nebylo by k této stati mé žádné příčiny. Kdyby celé vzdělání své vážil český herec z kultury své národní, jako obyčejně činí herec německý, opět by příčina odpadla. Snad řekne mnohý: „Ano, kultura německá je vyšší, jich básnická a jiná literatura bohatší než naše; naše nestačí.“ Je pravda, literatura německá je daleko bohatší (zvláště tedy pokud dramat se týče), ale my ve mnohých oborech také nejsme chudi. Zdaž sleduje a čte český herec všechno, co dobrého zjevuje se v krásném písemnictví českém? A když jsme chudší, neukládá se tím již českému herci, jeho vlastnímu studiu a vlastní vůbec snaze, úkol tím větší a neodkladnější? Jsme v počátcích, máme všichni a ve všech oborech postavení těžší a úkol větší než jinde, bylo by přímo zázrakem, kdyby z umělců českých jediný herec měl úkol zcela snadný!

Poněvadž nijak ale nevidíme a nevyciťujeme, že herec náš by studie potřebné konal, musíme ho k tomu pozvat. Musíme zde začít, jako začali čeští křisitelé vůbec, s jazykem, mluvou.

Bylo by vůbec možno, aby dobrý herec francouzský nebyl zároveň mistrem franštiny, dobrý herec německý aby nevládl nejvzdělanější němčinou? Vysmál by se každý tomu co bláznu, kdož by chtěl v Paříži hrát na jevišti předním a neznat frančtiny výtečně. Vůbec by se nemělo ani teprv mluvit o věci takové v národě vzdělaném, vůči herci umělci. Vždyť je jazyk pouhým materiálem jeho umění, jako posuněk, jako pohyb, a veškeren materiál umění svého má umělec zajisté mít tak zúplna ve své moci, že naň ani více nemyslí. Vždyť má dále herec předvádět díla básnická, v nichž právě krásný jazyk myšlénkám pomáhá k triumfu. Ale — jak je u nás? Těch, kteří

dovedou správně napsat dvě věty české, spočítal bys při českém divadle na prstech jedné ruky, snad by ještě vybyl prst nějaký. Těch, kteří na jevišti mluví zcela správně, zrovna tak. U nás na jevišti panuje urážející nedbalost přesných jazykových forem! I tam, kde spisovatel nebo překladatel podal řeč vytříbenou, slyšíš nešetření délek, nešetření koncovek, mísení pohlaví a t. p. Hlavní ráz mluvy našich herců je, abych řekl, pražská nonchalance, k níž se kloní někdy i v kothurnu nejpřísnějším; jakmile ale vyzujou kothurn, jsou v ní zcela. Částečný původ toho je, že jsou herci naši většinou pražskými synky. Zajisté má také lokální nádech jazyka oprávněnost svou na jevišti, také berlínština, vídeňština zní s jevišť německých, ale jen v kusech lokálních, v celé třeba frašce, v jednotlivých služebnických figurách veseloherních. Takto má býti na jevišti jazyková přesnost úplná — přesnost přirozeně znějící, nikoli snad zase vyumělkovaná nějaká manýra, do jaké teď zapadla veškerá už skorem jeviště německá.

Je pak divu, že při podobných poměrech slýcháme tak zřídka českou deklamaci dokonalou, při níž by vynikla stejně myšlénka jak zvláštní lahoda i síla našeho jazyka? Hudebníci čeští již porozuměli správně deklamovanému českému slovu, herci čeští jsou porozumění toho ještě daleci. A přec má býti také deklamace jejich: recitativ, hudba. Často dost slyšíme akcenty německé, zvláště kde viděl herec v úloze té které „vzorného“ představovatele německého, a pak nezní deklamace jeho článkovaně, vlní se zároveň se situací jen zcela všeobecně, nepronika obsah celý, větu každou. Někdy slýcháme akcenty i ještě jiné než německé. Poněkud přirozenější, ale také co do libozvuku ještě chudou deklamaci slýcháme jen (nehledě ovšem k fraškám) v kusech francouz-

ských, zahrávajících si s problémy časovými, kde ze života vyňatá situace, přímo fotografie skutečného života přirozenost tónu také přímo vynucuje.

Ovšem: vyšší deklamace česká nevyvine se přes noc. Ani nejželeznější píle a nejobsáhlejší vzdělanost hercova nezmocní se jí letem. Herec musí býti podporován, nechceme-li v tom směru čekat příliš dlouho. Básník pro divadlo píšící musí sám již míti na zřeteli deklamačnost napsaného slova. Rovněž překladatel, který nesmí nikdy pro velké divadlo národní pracovat jako pro jarmark. A především: ti, kdož mají dohled při zkouškách, při představeních, a s dohledem spojenou moc, musí sami umět dokonale česky. Prozatím neumějí.

Veškery ostatní požadavky dají se již shrnouti ve dvě slova, ale přeobsažná; znějí: studium života Rozumí se ovšem: českého života. Jako malíř, jako sochař musí také herec studovat přírodu, každý čeho z ní pro své umění potřebuje, herec tedy živoucího člověka. Jako malíř a jako sochař nestanou se umělci bez pozorovatelského talentu, nestane se umělcem bez něho také herec. Musí mu býti vrozen talent ten, sic by dotyčný ani se nebyl mohl stát hercem. A musí býti pilně cvičen: v našem zájmu tedy cvičen a veden na život český.

V té věci ovšem není nám lze herci poskytnouti více než ten pokyn nejvšeobecnější. Vše on si musí vyhledati a pozorovati sám. Nejsouť zajisté ještě ve spisech českých národopisně probrány všechny stránky českého lidu, není napsána fysiologie a psychologie jeho. Také jinde ale nečekali herci na pomůcky literární, jako na pomůcky vědecké v tom směru nečekali také Němcová, Světlá, Pravda, Josef Manes, nýbrž sami pozorovali, dle pozorovaného tvořili, tak že nyní věda může sáhnouti

k dílům jejich a abstrahovati z nich pravidla všeobecná. Podvolí-li se herci tomu studiu českého života, bude již druhá, třetí generace jejich míti vzory, míti tedy již úkol lehčí i určitější. Ale někdo musí začít, na předchůdce nelze, jak známo, čekat a nynější herci musí býti předchůdci sobě samým.

Má-li herec pozorovatelský talent, řekne mu již vždy cit jeho vlastní, co že je v životě našeho lidu ryze české, individuální, originální. Jen ať se nedá odstrašit frásí, že český život je již otřelý, cizotou příliš prosáklý, neoriginální — jeť to právě pouhá fráse, hluchá a tupá. Dosud jest český lid! Lid zcela svého rázu, třeba by ráz ten byl pro nepříznivé děje někdy zamlklý, sám do sebe jaksi schoulený, a musil býti opatrněji studován než jinde. Lid odchovaný tisíciletími, sumou svých zvláštních poměrů, ať již příjemných či nepříjemných, sumou svých zvyků, především ale odchovaný přírodou. Toutéž přírodou, která Itala utvořila jiným než Švéda, Španěla jiným než Rusa, obyvatele skalných hor jiným než obyvatele nepřehledné pláně a širé pouště. Jako že je země česká, je také lid český!

Nemá kolébka naše, Čechy, zcela zvláštní ráz svůj? Nemá jej česká krajina? Kdo dlí z nás pořád jen doma, je sobě toho ovšem málo vědom. Ale zacestuje-li si ven do ciziny, stane se mu během cesty zajisté, byť ani nebyl zvláštním pozorovatelem, že spatří najednou nějaký koutek světa a mimovolně i radostně zvolá: „To je jako u nás v Čechách!“ — a od téhož okamžiku zbystřen zrak jeho a on je sobě vědom rozdílu mezi cizinou a domovem.

Česká krajina má svůj rázovitý tvar, rovněž svou zcela zvláštní zimní a jarní, letní a jesenní, ranní a večerní náladu. Lepší čeští krajináři počínají té náladě,

té individualitě rozumět. Dle míry, jakou dovedli podat individualitu domácích krajin svých, vynikli na př. již krajináři polští a maďarští, vynikli také jiní krajinami zase cizími, Hildebrandt na př. orientálními, Rottmann řeckými atd. V té rázovité české krajině vyrostla pak česká domácnost, česká chalupa, dle potřeb zas přírodou určených — právě chystá výtvarný odbor Umělecké Besedy o české chalupě dílo zvláštní. A v té české chalupě vyrostl a vyrůstá český lid. Nálada celé české přírody přešla a přechází na něho, na jeho řeč, na jeho životní způsoby, na vše v něm a s ním živoucí.

Jednu námitku může zde zas herec učinit: dramatičtí básníci dosud sami všímali sobě českosti našeho života jen velmi málo; kdyby byli nakreslili postavy ryze české, představoval by je herec snad také ryze po česku. Arci by měl herec pak velice ulehčeno, ale jako nesmí čekat na vědu, nesmí se svým studiem čekat také na básníky. Vůbec by bylo těžko určit v naší době a panujících poměrech českého divadla, kdo kdy předcházeti má, básník nebo herec. Pro zcela individuelního Kašku napsal Tyl své české typy Honzu a Kalafunu. A není pochybnosti, kdyby Krumlovský, kdyby J. J. Kolár byli působili v době živějšího dramatického básnění, mohutné jich individuality by byly rovněž vyvolaly nové typy básnické, pro Krumlovského hrdinné, pro Kolára charakterní, zcela zvláštního rázu kaustického.

Ve prospěch kusu svého, ano mnohdy i mimovolně bude básník psáti úlohy dle osobností herců. Úlohy, ve kterých by celá ta osobnost rozvinula se co nejprospěšněji, tedy také její českost, je-li ona význačnou částkou osobnosti té. Ano, zcela určitě vyslovená, významná individualita hercova může vyvolati i základní myšlénku na celý divadelní kus.

Zkrátka: herec nesmí čekat. Kusů dosti dobře (třeba ne zcela) nám se hodících máme ve svém repertoiru již značnou zásobu, a herec může v nich, na postavách jejich dokázati české své studie výdatně. Dosud jsme ale viděli těch českých dívek, českých matek, českých venkovanů atd., jak je dobře ze života známe, na jevišti zoufale málo.

Řekl jsem již, že pak i to by mělo své dobré místo, kdyby ve všech, třeba nejcizejších kusech prorážela — ovšem do té jisté rozumné a nutné míry — ta žádoucí českost našich herců. Vždyť také my spisovatelé pochodíme vždy nejlíp, třeba bychom psali na př. něco moderního, když na to hledíme se stanoviska svého individuelního, českého, když nereprodukujeme jen cizí, nýbrž jasně vyslovujeme vlastní o tom názor, cit svůj.

Francouzové mají své herce salonní, Němci své deklamátory pathetické, Italové svůj směr reální — každý vzdělaný národ dopracoval a dopracuje se své školy herecké — snažil jsem se ukázat na jedinou cestu, po níž dle náhledu mého můžeme dojíti cíle téhož.

Mohu jen herce snažně žádat, aby život český pozorovali. Aby nepracovali dle cizích vzorů, nýbrž z vlastní vždy hloubi.

Nepůjde věc mnou vyznačená asi příliš rychle — leda že by se v tom směru vyskytl herec nějaký geniální, který by všechny ostatní strhl s sebou. Také nesmím žádat, aby každému kusu hned od nynějška věnoval herec píli v tom směru dostačující. Herec nemá vždycky času, nové hry kvapívají. Také pozorování a studie života pokračují samy o sobě jen pomalu. Avšak jen první úlohy, ty nejprvnější, v nichž by chtěl herec českých svých studií užiti, stály by velkou práci, při ostatních by se práce již zmenšila, jakž bývá se vším.

Ponechávám hercům přemýšlení další. Snad porozuměli, čeho požádáno. A kdo neporozuměl, ať hodí můj článek prostě pod stůl — nebudeť z pána toho beztoho nic, alespoň nic českého.

„Nár. Listy.“ Č. 76. a 77. z 30. a 31. března 1881. Feuilleton.

II.

ŽIVOTOPISY, VZPOMÍNKY, NEKROLOGY.

II.

ŽIVOTOPISY, VZPOMÍNKY, NEKROLOGY.

OBRAZY ŽIVOTA.

1860.

ELIŠKA PEŠKOVÁ.[1])

Výrok známý: „Ctí-li národ ty, kteří ve veřejném životě jeho vynikají, ctí sama sebe," zdá se, že došel u nás nyní už praktického upotřebení. Výtečníky své literatury, máme nyní už v úplné takměř galerii, podobizny skoro všech vyšly už nebo vyjdou za krátko souborně v připravovaném nyní fotografickém album (v Praze); toliko zastupitelům českého umění, totiž dramatického, malířského i sochařského nedostalo se posud též úcty. Máme sice už podobiznu zasloužilé a výtečné Kolárové, přáli jsme sobě ale i obrazy těch, kteří vedlé ní rovněž sobě lásku a uznání obecenstva získati dovedli. Někteří ctitelé českého umění dramatického usnesli se na tom, že vydají nyní (snad co počátek větší řady) podobiznu herečky paní Peškové.

Kdo paní Peškovou po delší čas na dráze umělecké stopoval, zamiloval sobě zajisté nejen její pilnosť, ale

---

[1]) V „Obr. živ." článek tento bez titulu zařazen v rubriku „Divadlo".

skutečně i vynikající její talent. Obor její, úlohy naivní a sentimentalní, nepřejeme si líp zastoupený a vítáme vydání podobizny pí. Peškové už za tou příčinou, že umělkyně ta za poslední doby okolnostmi vedena byla na dráhu jí docela cizí, že vržena byla v obor tragický, v němž ovšem dosti čestně, podporována jsouc pilností i rozmyslem, obstála, předce však tak vynikati nemohla, jak v příslušícím jí oboru bez odporu vyniká. Obdržíme-li, jak se praví, novou milovnici pro tragický obor a bude-li se veselohra česká více pěstovati než posud, máme v paní Peškové opět hlavní faktor české veselohry, a časopisectvo nebude musit jí více vytýkati, že nedostála úplně úlohám, které v její obor ani nesáhají. Myslíme, že bude mnohému milo, sdělíme-li krátce životopisní data o paní Peškové, pokud nám známa jsou.

Eliška Pešková (Peschke) narodila se v Praze 8. června r. 1833 a pochází z rodiny německé. Otec její, bývalý hostinský, přišel z Vratislavi r. 1830 do Prahy. Vychování umělkyně naší bylo zcela německé a směřující toliko na obor domácnosti. Poslednější okolnost nesla také blahodatné ovoce. Pešková, která už co čtrnáctileté děvče samostatně domácnosť řídila, je pro své výtečné vlastnosti co hospodyně a matka právě tak v užších kruzích známa a oblíbena, jako pro své umění v širších. Roku 1847 navštívila ponejprv divadlo. Jediná návštěva rozhodla. V děvčeti plném jaré živosti vznikla tak náramná touha státi se také herečkou, že šetřila, kde mohla, aby vše této myšlénce věnovala. Již následujícího roku učila se u paní Ant. Schikanedrové, tehdejší herečky při stav. divadle. Na jaře r. 1849 vystoupila na soukromném divadle u sv. Mikuláše v Praze co Krištof v „Krištof a Renata“ s výsledkem takým, že kus tento třikrát po sobě k rozličným dobročinným účelům opakován byl.

Při jednom z těchto představení viděl ji pan W. Mašek, ředitel divadla v Teplici, i engažoval šestnáctiletou dívku pro první naivní úlohy. Odjela do Teplic a hrála tam pohostinsku čtrnáct dní s velkým prospěchem. Neočekávané změny rodinné přinutily ji však k návratu. V Praze ji seznal zvěčnělý dramaturg českého divadla J. K. Tyl a vybídnul ji, aby se oddala českému divadlu. On sám cvičil ji po delší čas v češtině a již 19. srpna (1849) debutovala na pražském letním divadle. České i německé časopisy uznaly patrné její nadání, jen pro nesprávnou češtinu byla (zvláště ve „Včele") kárána. Co engažovaný oud přistoupila však k českému divadlu teprvé v lednu 1850. Příčinou engagement bylo následující. Herec pan Kaška dával ku svému prospěchu na Nový rok činohru z francouzského „Panský syn a děti z lidu". Den před tím roznemohla se náhle paní Kolárová, jež Reginu v Noirlieu hráti měla. Regie byla v nesnázích a beneficiant nechtěl od příjmu upustit. Výsledek rozličného vyjednávání po celý den byl ten, že teprv večer ředitelstvo donuceno bylo, aby se u mladé debutantky poptalo, nechce-li úlohu tu převzíti. Ctižádostivá dívka převzala pětiarchovou úlohu a probděvši celou noc a ráno s jedinou zkouškou se uspokojivši hrála odpoledne sentimentální svou úlohu s takovým prospěchem, že vícekráte při odevřené scéně hlučným potleskem poctěna byla. Příznivé hlasy kritiky a určité přání regisseurovo ustanovily tehdejšího ředitele Hoffmanna, že mladou herečku již 3. ledna engažoval, načež tato vzor majíc v umělkyni paní Kolárové schopnosti své vždy dále a dále vyvinovala a brzy k oblíbeným oudům českého divadla náležela. Na podzim roku 1850 vdala se za p. Švandu ze Semčic, úředníka při státní oučtárně. Manželství její jest šťastné a obezřetnost její co hospodyně dovedla toho, že poměry její materielní

nyní už pěknými se nazvat mohou. R. 1855 vstoupila do prvního naivního a sentimentalního oboru. Po odchodu sl. Heintzové a přechodem paní Kolárové v obor jiný byla přivedena k tomu, aby převzala i vysoce tragické úlohy, any pokusy rozličných debutantek posud s žádoucím výsledkem se nepotkaly.

Vypočítáme-li některé z nejlepších úloh paní Peškové, připomeneme navštěvovatelům českého divadla mnohé krásné odpůldne. V obor naivní vřaďujou se: „Diblík" (při prvním představení „Diblíka" byla pí. Pešková ku konci sedmkrát po sobě volána), „Husička z Podhájе", „Anna" v „Převržená slánka", „Františka" v „Matka a syn", „Růženka" v „Amerikánský ženich", „Krištof" v „Krištof a Renata", „Prokop" v „Paličova dcera" a „Klára" v „Obžinky". Do oboru sentimentalního patří: „Katinka Heilbronnská", „Filipina Welserova", „Anežka Bernauerova", „Anna" v „Svatojanský dvůr", „Thekla" ve „Valdštýnova smrť" a „Arthur" v „Král Jan".

Paní Pešková uvedla první na české divadlo solové veselohry bez napovědy; známy jsou v tom ohledu její „Hraje si na vdanou" a „Slečna manželka". Jak rozdílně se upotřebit nechávala, vysvítá z toho, že jednou ve dvou představeních po sobě hrála „Katinku Heilbronnskou" a „Alžbětu" v „Maria Stuart".[1])

„Obrazy života" 1860. Č. 6. str. 281. n. Divadlo.

---

[1]) Viz též „Zápisky české herečky. Učinila Eliška Pešková". S podobiznou spisovatelky. V Praze 1886. Nakladatel M. Knapp, knihkupec v Karlíně.

HLAS.

1864.

JOSEF SEKYRA.

Dne 2. února 1864 zemřel herec Josef Sekyra po delším churavění. Jak uvádí lokálka čís. 34. „Hlasu“ z 3. února, byla poslední, zároveň ale nejlepší úloha jeho „arkadský princ“ v Offenbachově operetě „Orfeus v podsvětí“.

V následujícím, 35. čísle „Hlasu“ věnoval mu Neruda ve feuilletonu, datovaném v Praze dne 4. února, tuto pohrobní vzpomínku:

Sekyra již dohrál, s ním pochováváme prozatím vídeňskou frašku. Zapomínáme na všechny špatné kuplety a zpomínáme jen na dobrého herce i dobrého člověka.

Kdož by byl neznal Sekyru! Když vyšel v nějaké truchlo-komické úloze jen na jeviště, smála se již galerie, když počal bědovat opravdově komickým „mizerným“ hlasem, smálo se již celé divadlo; nedělního zvláště obecenstva byl rozhodným miláčkem a třeba zpíval již po sté „o těch malých houskách a velkých domech“, potlesk byl přece hřímavý. Avšak i u vzdělané části obecenstva nalezal uznání, neboť byl herec routinovaný a komik

zcela dobrý. V den jeho benefiční bylo divadlo vždy přeplněno, jeho benefice byly vůbec pověstny, již pro tu znamenitě truchlivou tvář, s jakou čtrnáct dní před beneficí po městě chodil. Vždy hleděl, aby dostati mohl kus nový — že ne vždy dobrý, a někdy i nedobrý i nenový, nebylo věru jeho vinou.

S češtinou žil v stálém svatém boji, z jeho nešťastného přeříkání na jevišti možno sestaviti celé anekdoton. Tím byla vinna dlouholetá jeho vzdálenost od Prahy, stálé zaměstnání na jevišti německém, konečně i okolnost, z jakéž pochází nepříjemné přeříkání se skoro všech herců našich, — totiž neznalost české gramatiky. Když se podřekl, nevypletl se tak snadno z přeříkání. „To mne budou as noviny trhat,“ vzdychal pak opravdově, neboť byl naproti veřejnému úsudku velmi citelným a nezatajoval toho, jak mnozí jiní činí, — zdaž činí z koketnosti, zdaž z obmezenosti, těžko někdy rozhodnout. A když pak přišel skutečně „tepající“ referát, postěžoval sobě rád přátelům.

Sekyrova svědomitost v učení se úlohám byla vzorna, proto byl také nejvýš nešťasten, když měl postoupit některou starší úlohu jinému, neboť se učil rovněž obtížně jak svědomitě. Z těch starších úloh lze však skutečně uvést celou řadu zdařilých, pro něž můžem za Sekyru dlouho hledat náhradníka. „Vždyť to nemůže nikdo tak zahrát,“ tvrdíval o jistých úlohách svých, a při „Vítku“, „Lancellotu“, princi arkadském i jiných měl z velké části pravdu. Sekyra byl zaměstnán i mimo frašku v každém kuse větším.

Pokoj unavenému tělu jeho!

„Hlas.“ Č. 35. ze 4. února 1864.

JAN LAPIL.

V neděli vystoupne přítel Lapil naposled na českém jevišti. Litujem toho upřímně, jeť nám věru, jako by šlo kus historie českého divadla s ním. Je tomu již tak v tom lidském životě: třeba bychom se radovali z každého pokroku, z každé změny a novosti, nového kroje, nové fáse životní, přece věrně chováme památky zašlé doby nebo formy, byť nám připomínaly i dobu zlou, formu těsnou a poutající. S tím větší láskou lneme k tomu, co v zašlé z l é době bylo d o b r é h o, — a rozpomínáme-li se na minulost českého divadla, předvádíme-li sobě zajímavý jeho obraz v chudém, chudičkém rámci, musíme přiznat, že opouštějící nás nyní Lapil k zajímavosti obrazu toho nemálo přispěl.

Tak zvláštní byly poměry divadla našeho, tak ouzký a při tom trvanlivý kruh spoluúčinkujících při něm, že sobě divadlo to bez jednoho neb druhého dobrého herce ani pomysliti nemůžem. Vynechte ze staršího kruhu či Chaura či Kolára, Kašku nebo Lapila a učiníte již na př. musu Tylovu z části neplodnou. Velké to bylo pro naše divadlo štěstí, že v nejhorších dobách nalezlo

se velké vlastenectví, velká obětavost, spojená se značnými talenty hereckými, že zároveň nalezl se talent spisovatelský, rovněž vlastenecký, obětavý a značný, který dle prvějších se řídě, podával jim příležitost k osvědčení se i k působení. Z toho povstala litina tak pevná, že také nyní „za nové doby", odpadne-li kus z ní, mimovolně zachvějem se o celek, — vždyť beztoho ta nová doba netrvá ještě dlouho a palmy její nevyrazily ještě do výše. Nejhorší jsme ovšem bohdá již přestáli, máme již i lehýnký úsměv pro to primitivní vlastenectví, jaké panovalo druhdy, či vlastně jak se často jevilo, avšak bez onoho vlastenectví nebyl by pokrok nynější, jako bez doby dětské není věku mužného. Vzpomínáme-li s radostí co mužové na fantastické ráje dětských let, vzpomínáme nyní s pohnutím na první dobu znovuzrození českého ducha, a vděčně tiskneme ruce těch, kteří již tenkráte byli pravými muži. A Lapil byl mužem pravým! —

Jan Lapil (vl. Rozštlapil) narodil se z měšťanských rodičů v Kostelci nad Orlicí dne 18. ledna 1816 a vyučil se původně řemeslu řeznickému. Zajímavo jest z jeho mládí, že již co hoch čtrnáctiletý sestavil sobě dětskou ochotnickou společnost, při níž byl on sám ředitelem, regisseurem, prvním hercem — i první herečkou. Jeho první úlohou byla „Verunka" v „Berounských koláčích"!

Za řemeslem svým procestovav Moravu, Halič, Uhry, Štýrsko a Rakousy, dostal se konečně r. 1835 do Prahy, jíž více neopustil. Zde nabyl měšťanského práva a oženiv se (r. 1849) stal se otcem čtyr dítek a těší se všeobecné vážnosti.

Hned po svém příchodu do Prahy dostal se Lapil do kruhů vlasteneckých, do oněch spolků v začazených

hospůdkách sídlících, jejichž činění i myšlení, nadšení i konání Donovský ve svých neoceněných posud „Třech Češích“ tak dojemně popisuje a na nichž spočívala veškerá národní uvědomělost tehdejší Prahy. Ke kruhům těm přilnul Lapil se vší vroucností šlechetného srdce svého a brzy stal se jejich miláčkem pro přímé smýšlení své i pro deklamační své nadání. Pamětníci vypravují, když Lapil „u Přemysla Otakara“, „u Karla IV.“, nebo jak se všechny ty vlastenecké spolky jmenovaly, přednášel Raabova „Břetislava“, že mezi přítomnými vždy největší nadšení vzbudil. Lapil byl ovšem sám nejvýše nadšen vlasteneckou balladou a k deklamaci některé ballady takové přiměli ochotného deklamatora velmi snadno. Vždyť začínal sám rád a bez vybídnutí, arci že ne s výsledkem všude stejným, jako v kruhu přátel někdy vypráví, rozpomenuv se na svou cestu po Moravě a jistou tamnější štaci málo vlasteneckou.

Šťastný přednes Lapilův upozornil Tyla, jenž neunavně vyhledával posily českého divadla, a roku 1842 octnul se Lapil poprvé co „duch“ v Klicperovu „Blaníku“ na jevišti v Růžové ulici. Nejvyšší jeho touha byla vyplněna, on byl hercem. Ode dne toho až po nynějšek nastala doba pilného působení uměleckého, ovšem že ne zároveň doba odměny materielní. Nebylo kusu, nebylo hry od shakespearovské až do štěpánkovské, ve které by byl Lapil nebyl oučinkoval, avšak umění hovělo jen potřebám duševním, potřebám jiným musilo měšťanské řemeslo vypomáhat. R. 1842 obdržel Lapil dvacet zlatých gáže měsíčně, r. 1843 hrál již bez gáže a jen za jednu, peněžitě nezabezpečenou benefici ročně; za Hofmanna vrátila se s počátku gáže dvacíti zlatých, v krátce nastoupila zase jen benefice; za Stögra zase dvacítka a týž pak úpadek. Neškodila by zde paralela s nynějškem. Nyní

jsou platy slušné, nyní možno za platy ty nalézt i dobré síly[1]) avšak nezdá se vám, že spíše budou síly ty mít „ubibene“ v čele a řidčeji pravé vlastenectví v srdci, jakého posud potřebujem a vždy potřebovat budem?[2]) Úctu k těm svědkům zašlé doby, k tvůrcům přítomnosti naší!

Lapilova mohútná postava, jeho skvostný orgán, byly divadlu rozhodně prospěšny, z celistvého rámce hry vystupoval Lapil vždy šťastně, zvláště tam, kde se jednalo o dodání hrdinného, mocného rázu. Jeho sládek v „Obležení Prahy od Švédů“, nebo řezník v „Korutané v Čechách“ nebo „Quasimodo“ v „Zvoníku notredamském“ nenajdou tak snadno napodobitele, v poslednější úloze musil také na německém divadle vystoupit a líbil se rozhodně. Rovněž dobře ovládal ale tón měkký a v oboru „otců“ připomínáme sobě s potěšením mnohé úlohy šťastné, jakými byli jeho Miller v „Oukladech“, starý Moor v „Loupežnících“, hrobník v „Paličově dceři“, Vorlický v „Paní Marjánce“ (mimo jiné úloha také pro něho Tylem napsaná), atd. atd.

Pravilo se, že byl Lapil naturalistou. Ovšem! Jeho naturalismus byl ale tak šťastný, jeho takt tak zdravý, že dovedl dle případné úlohy právě tolik jako jiní, jimž

---

[1]) Však ty platy ani za Liegerta a ještě i později za družstva nebyly příliš slavné, zvláště u činohry. Gáže prvních herců a herecek obnášely 50—70 zl. měsíčně nanejvýše a k tomu přidány jedna neb dvě benefice ročně. Dámám stačila gáže sotva na toilettu divadelní, kterou si samy pořizovati musily.

[2]) Jak dobře tu Neruda předvídal, ukázal záhy na to odchod tenoristy Vecka k pražskému divadlu německému z důvodů čistě peněžních; jeho příkladu pak následovali jiní, jako Šebesta atd.

pomůcky nejvyššího vzdělání napomáhaly. Kdo viděl „Lapila“ na př. v „Mejrimě“ nebo co Otrepěva v Mikovcově „Dimitriji“, byl by sotva uvěřil tvrzení: „Ejhle, toť naturalista!“ [1])

„Hlas.“ Č. 235. z 27. srpna 1864. Feuilleton.

---

[1]) Posledně vystoupil Lapil před odchodem svým od divadla v neděli dne 28. srpna 1864 v „Paličové dceři“ jako hrobník. R. 1866, kdy za pruské okupace herci hráli na svůj vrub, Lapil přece ještě jednou si zahrál, tenkráte skutečně naposled; záhy po té zemřel.

NÁRODNÍ LISTY.

1869.

POSLEDNÍ ČESKÝ PIERROT.

Ani sobě nemohu nebožtíka Hametnera[1]) pomyslit jinak než s pomoučněnou tváří, nataženýma, v kloubku se klátícíma rukama, ve flandajícím se bílém oděvu — co pierrota. A neklátí-li se právě ruce, tedy visí málomocně dolů a celý pierrot Hametner položen na stěnu v prosceniu, jako by tam byl patron loutku položil, a v obličeji tak dřevěný výraz nejklasičtější blbosti, že se malým a velkým dětem až srdce v těle směje! Hametner nebyl nikdy velkým umělcem dramatickým, třeba by byl za ředitele Hofmanna i Nestroyovy úlohy po česku hrál, ale co o pierrotu o něm mluví všichni, kdo jsou dost staří k tomu. Kdož jsou mladší, znají Hametnera jen v Pravdově „Učiteli", co francouzský gardista odříkává „du vin", „des bons enfants" atd. nejčistším akcentem —

---

1) Václav Hametner, dříve herec, pak inspicient česk. divadla, nar. r. 1804 v Praze, kde byl měšťanem, zemřel, jak oznamuje lokálka „N. L." z 29. června 1869 č. 177, po krátké nemoci ochrnutím plic ve stáří 65 roků dne 26. června 1869.

pražské franštiny; nebo jak co žid v „Čechu a Němci“ připomíná vším možným dobu překonané naivní komiky, a patrně se diví, že se to už nelíbí. Ano, doba harlekynád a hanswurstů minula, pierrot není více samostatnou osobou, nýbrž jen záplatou v baletním sboru, jemuž již ani tradicionálních srdcí na kazajku nepřišívají, a první červené kulisse neříká se více „manteau d'Arlequin“ a místo tohoto vyhlíží na obecenstvo z ní leda dělník v bílých rukávech, aby viděl, kde na galerii sedí jeho „stará“. A s dobou svou ztratil se také Hametner z popředí, šel za kulisu a posílal co „inspicient“ zase ty do scény, kteří se stali v oblíbenosti u obecenstva jeho dědici. Přece stojí za vzpomínku, originalní duše ta!

Také jeho soudruhové na něho nezapomenou. Ne snad, že byl uspořeným svým grošem — grošů sobě našetřil dost — pomáhal těm, jimž ve „světě“ tom tak často penízek schází, aniž by někoho napadlo se tomu podivit, také ne proto, že bohatou zkušeností svou rád podporoval mladé začátečníky, ale proto, že jeho rozmar byl nevyčerpatelný, věčný. „Prosím za odpuštění, ale já už jinak nemohu než vesele,“ omlouval se vždy svým představeným. Jeho vtip byl dvojího druhu, historický, id est pierrotský; a samorostlý. Co současník, ba soupeř Schellenberga, který později za ředitele Duporta na Korutanském divadle vídeňském sę skvěl, dělal tytéž vtipy skoro, které Schellenberg, vlastně které celá doba Schellenberg-Hametnerovská. Tenkrát bylo vtipným býti v módě, politické poměry ale nedovolovaly vtipům než pouhopouhou nevinnost, kteráž, když jinam ne, rostla alespoň do baroknosti. Být sebrán od policie pro hloupost, vsadit se, že člověk bude zavřen, aniž by se nejmenšího dopustil (což se dokázalo na př. rozedraným oblekem a stovkou z boty vytaženou), vsadit se, že nikdo nevy-

drží tři dni a tři noci ani nezdřímnout atd., to byly „vtipy", jimiž se tenkrát i šlechta skvěla. Schellenberg jel následkem sázky s Galicinova vrchu na kozlu až na Svatoštěpánské náměstí. Hametner sobě odnes' z Ovocného trhu na Malé straně putnu uhlí na zádech až do svého staroměstského bytu.

Mnohem lepší byl Hametnerův vtip samorostlý. Arci byly mnohé nápady jeho kvítky naprosto nevonícími, jež vyrostly v plesnivém pološeru zákulisí a také jen tam se zase opakovati mohou, avšak on byl humoristou také na „denním světle". Jeho smeknutí, při kterém pozdravený před smekající zároveň holí jeho mimovolně sobě oči chránil, jeho vyplyvnutí, zakašlání, každý pohyb jeho byl Hametnerovsky typickým. On „poctivě nepromluvil", jak se říká na venkově o věčné jazykové taškařici. Ale „nevolal ke krámu", nýbrž pronesl svůj žert zcela suše, tak suše, že mnohdy chápali teprv, když už Hametner byl na druhé straně jeviště nebo za dveřmi. „Hametneře, tenkráte se nám měsíc poved', svítí překrásně — ne?" mínil jednou ředitel Thomé. „Ano — rád bych se na to podíval takhle za poledního světla," obdivoval se Hametner. „Ano — za poled —" přisvědčoval ředitel — teprv teď se náhle vzpamatoval a dodal: „hlupáku!" Hametner však už tytulaturu neslyšel, lítal po jevišti a hledal Lva, jehož obecenstvo bouřlivě vyvolávalo. Lva tu nikde není, Hametner letí přes schody dolů a vstrčí hlavu do garderoby. „Není tu Lev?" — „Není, musí být nahoře." — „Podivno, já s ním právě teď mluvil nahoře a on zas mně řekl, že je dole!"[1])

---

[1]) Následkem obmezenosti místa nalézaly se oblekárny herců v Prozatímním divadle o patro níže než jeviště.

Jeho tvář byla jakoby z kamene, když uvnitř vše rozpustilostí hrálo. Byla zkouška na původní novinku. Režisér řídí zkoušku. Rytíř vystupuje za rytířem, konečně jeden z nich pronese: „Co tomu řekne Nemoj?“

„Nemoj — kde je Nemoj?“ táže se režisér,[1]) jehož oko počítá přítomné rytíře.

„Nemoj!“ volá Hametner z plných plic.

„Proč tu není Nemoj, Hametneře? Řekl jste mu?“

„Já činím vždy svou povinnost.“

„Proč tu není?“

„Nemohu ho přičarovat!“

Spisovatel novinky přistupuje: „Prosím, pane režisére —“

„Ne ne, pane, to by byl pěkný pořádek,“ zlobí se režisér.

„Ale, pane —“

„Ne, to nesmí být; Hametnere, napište Nemojovi trest!“

„Už píšu!“ kývá Hametner a vytahuje zápisník.

„Ale vždyť Nemoj není v mém kuse hrající osobou, m l u v í s e j e n o n ě m!“ vypraví konečně udivený spisovatel k režiséru, nyní náhle taktéž udivenému.

„Mnoho-li mám Nemojovi trestu napsat?“ táže se klidně Hametner a sliní tužku.

„Nár. Listy.“ Č. 201. z 23. července 1869. Feuilleton.

---

[1]) J. J. Kolár.

NÁRODNÍ LISTY.

1870.

DIVADELNÍ.

Prvního května obdržela paní Pešková výpověď a před několika dny se s námi rozloučila. Věděli jsme již hezky dlouho napřed, že se tak stane, důvody obou stran nám byly známy i pochopitelny, přec měla událost cos překvapujícího do sebe, jako vše nepříjemné. Při nepříjemném vždy opanuje touha po jakéms narovnání a uvarování, ale touha se nevyplnila, odloučení se jedné z nejpřednějších sil našeho divadla stalo se pravdou — „škoda, že to pravda, a pravda, že to škoda!" Bylo by ale čirou nevděčností nevšímnout sobě události té než snad krátkou nějakou zprávou. Ano i neopatrností by to bylo zas naproti těm, kteří dále jsou u nás činni, a jimž uznání je honorárem hlavním. Ani list nespadne se stromu, aby ostatní se nesklonily za ním a nepozorovaly pádu jeho.

Je tomu více než dvacet let, co Pešková nastoupila divadelní dráhu svou a sice hned na jevišti českém. Nebudem vypravovat životopis její, byl už mnohokráte vypsán v časopisech českých, a zbytečno by bylo

podrobně dolíčit, jak pokračovala a působila co herečka, ano i co překladatelka her dramatických a vychovatelka mladších talentů dramatických. V oboru naivním vynikala záhy svou přirozeností, v oboru sentimentálním obsáhlým fondem hlubokého citu, ano i vyšší tragice musila se věnovat při zvláštních tehdejších poměrech našeho personálu a získala tím všestrannost. Pravého uměleckého rozkvětu došla ale, když začato u nás pěstovat veselohru vyšší a uhlazenější, salonní a sociální. Na tu dobu nezapomenem, tím méně, že se nám nevrátí. A prvního května přece dostala Pešková výpověď!

Stal se obor její zbytečným? Zajisté ne! Dáma salonní, herečka pro starší úlohy charakterní je nevyhnutelnou potřebou pro každé divadlo, které činí nárok, že je divadlem dobrým. Či nám dalo ředitelstvo jinou, novou silou dámskou náhradu? Bůh zachraň, nemělof, o d k u d by ji dalo. Paní Hynková má obor zcela jiný, rovněž nemůžem od paní Malé, paní Frankovské nebo slečny Čermákovy očekávati náhrady; jsouť tyto sice žákyněmi Peškové, ale uměleckými individualitami zcela od ní rozdílnými. Obor její zůstane zkrátka naprosto neobsazen, někdy se snad divadelní správa pokusí, aby manévrem některým byla alespoň zdánlivě mezera vyplněna, v celku ale vypadne celá řada kusů z našeho repertoiru, směr jeho stane se jednostrannější. Ztratit sílu, za niž není náhrady, a zúžit repertoir, toť dosti povážlivé, a přece nebylo n y n í u ž pomoci — zdánlivě.

Či ubylo snad paní Peškové prvotní síly? Nikoli, ihned nastoupila zas novou uměleckou činnost v letním divadle ve Pštrosce a překvapila tam svou svěžestí. Či opakovalo se známé, že

nová vláda zdvíhá lidi nové,
všechna zásluha hned zastará —?

Tak něco! Byly to poměry čistě osobní, které celou věc způsobily. Nemáme chuti, abychom na jedné straně kazili, když na druhé napravujem, a proto zmiňujem se o všem tom jen krátce. S novým divadelním reglmentem nastaly nové poměry osobní. Nesvětlá jich stránka byla ale mrakem jen pro paní Peškovou. Přestalo se obmýšlet ji úlohami, vyhýbáno se kusům, v nichž od dřívějška byla zaměstnána. Vše čelilo zbudit nechuť umělkyně, ta se zbudila, působila zase zpět — circulus vitiosus! Hned na počátku jsme musili předvídat konec, poukázali jsme také zřejmě a opětně k němu, hráli jsme jako vždy nevděčný úkol Kasandřin. Nepříjemné zakončení je zde.

Před dvaceti lety, v kuse „Stefek Langer", začala Pešková divadelní své působení venku za branou, na písku Pštrosky, nyní, co hotová umělkyně, je vržena zpět na totéž místo zas, kde stála co začátečnice.[1]) Působiště její bude tam ale velké a čestné. Umění její nebude tam „mistrným obrazem v temném sále", neboť i stranník musí přiznati, že společnost plzeňského divadla, hrající za léta u Prahy, je společností dobrou, pečlivě řízenou. Je to škola pro divadlo pražské, z níž jsme sobě přisvojili toho onoho premianta. Co umělecký ústav získá herečkou Peškovou velice a rovněž získá co škola Peškovou co učitelkou, která u cvičení dramatických začátečnic je rozhodně šťastna a mimo jmenované již výše mladé herečky také tragickou milovnici Heinzovou byla k českému divadlu připravila.

Své velké zásluhy paní Pešková o divadlo české již

---

[1]) Ovšem tehda to byla aréna postavená ředitelem stavovského divadla Hoffmannem, nyní pak na tomtéž téměř místě zřízená aréna choté Peškové, Pavla Švandy ze Semčic.

má. Bylo by nevděčno jich nevzpomínat a také marno. Obecenstvo se s ní rozloučilo co nejokázaleji. A ředitelstvo, loučíc se s ní osobně, proneslo slova odůvodněné a zajisté upřímně míněné naděje, že neuplyne ani doba dlouhá a výtečná síla její bude nám zas v plné svěžesti své vrácena.

Obecenstvo souhlasí a veřejnost, pokud se v časopisech vyslovuje, také. Za to ať nemá ale více místa vášeň a osoblivost, aby nepřipravila nám ztráty ještě jiné! Kde se jedná o prospěch věci národní, moudrý muž nezná nikdy vášně osobní.[1])

„Nár. Listy." Č. 216. z 16. srpna 1870. Feuilleton.

---

[1]) Neruda tu míří na J. J. Kolára, který byl z osobního nepřátelství hlavním původcem odchodu Peškové; ovšem že ne jediným. Značně tu působila též konkurující aréna jejího chotě Pavla Švandy ze Semčic, časté pohostinské hry Peškové u společnosti téhož a j. v.

NÁRODNÍ LISTY.

1871.

LELA RICCI.[1])

Bude brzy zima, první skřivan již nám odletěl do jasnějších krajů! Sladká, veselá pěvkyně Lela Ricci umlkla na vždy. Žeť pak se náš kraj nepotěší již delším jarem a stálejším letem; Züngel má ve své pěkné básničce pravdu; Lela Ricci přeletěla českým životem jako hravá myšlénka, jako lehýnký úsměv — úsměv s tváře zmizel, v oku zůstala nám slza.

Budou letos žně krátké ale bohaté. Totiž ty žně smrti. Byli jsme přítomni první sklizni němého toho žence, první jízdě z pole života do dvorce mrtvých. Místo veselé hudby zněly truchlivé zpěvy, místo pestrými fábory byla čtverospřež pokryta černým příkrovem, v žluté

---

[1]) Lela Ricci, která přijela v květnu 1870 na pohostinské hry do Prahy, kde si ji obecenstvo rázem zamilovalo, zemřela náhle, roznemohši se na cestě z vyjížďky, v Praze dne 7. srpna t. r. Též její otec, skladatel Luigi Ricci, od něhož známá opera „Crispino e la comare", zemřel v Praze r. 1860.

truhle dopravila tisíce odumřelých písní k hřbitovním vratům. Ty naše Volšany vypadají již jako bohatý ruský ikon: vykládaný obraz samým zlatem, drahokamy a perlami. Zas jsme do něho zasadili perlu novou.

Mrtvým se nelichotí a není tedy lichocením, nazýváme-li ji perlou. Můžem ji také nazvat růží a skřivanem. Je-li hudba „širým mořem", má moře to také jistě perly své — nebyla jí Lela? Bylo-li by operní jeviště bez podobných vzácných zjevů „zahradou bez růží" — nebyla Lela růží? A nebyla skřivanem? Vždyť se povznesla teď jediným krátkým vzletem a již nám zmizela nahoře v tom tichém tajuplném modru! Hledíme za ní do lesklé výše a přechází nám zrak. Nevešel jsem za průvodem až na hřbitov — také jsem nikdy nehledal v poli to lůžko, kam umlklý skřivan právě zapadl.

Básníci praví, že nejskvostnějším květem celé přírody je mladá, šťastná nevěsta — mají básníci také pravé to slzavé slovo, aby řekli, čím je nevěsta mrtvá? Tak mladá byla, tak šťastna, bohatá, milována, celou budoucnost krásnou měla pro sebe — nyní vše to náhle sevřeno umrlčím víkem! Ale nejen proto byl pohřeb její dojemný. Byl prý krásný a důstojný — mne tísnilo při něm vše, i ta krása všední, i ta tak zvaná důstojnost. Tisíce byly před nedávnem nadšeny zpěvem diviny a malý hlouček dnes dostavil se namnoze ještě lhostejných.

Víc ještě než lhostejných. Jsouť u nás lidé prosti jemnosti, lidé, kteří jsou s to ještě dva kroky od hrobu dát novou ránu smrtelnou a vyrušit mrtvého z první jeho „modlitby." Na prostém nádvoří štěpánského kostela stály máry s její truhlou, kolem hlouček lidí, šepot zněl soucitný, ale ozývala se také — kritika! Ty můj bože! Že prý byla Lela jen zpěvačkou veselou, jen zjevem roz-

marným, že prý neměla hloubky tragické, síly umělecky tvorné.

Vytýkat pěvci modrého, veselého dne, že neoživuje se slavíkem také měsícem ozářenou noc! Nebyla ovšem vodopádem, řítícím se přes romantické skaliny a hučícím skrz vysoký, šumný les, ale byla skočným, veselým vodometem, jenž mladě hnal se do výše a zde rozepnul přebohatou korunu nejskvělejších démantů. Jinak pěje opeřený pěvec lesů a jinak pěvec rolí a luk; jinak žaluje truchlá hrdlička, jinak zní jasný tlukot křepelky, jinak jubiluje sedmihlásek a jinak se ozývá šepotavá vlaštovka. Lela byla zjevem zcela svým a to zjevem poutavým, unášejícím. Vše bylo u ní lesklé, mládí i umění. Jímala krásou tělesnou a jímal její zpěv, svědek krásy duševní. Byla výtečná, ale jiná než jsou jiné — což sobě přejem, aby krása měla jen jeden zjev?

Kráčeli jsme za jejím pohřebním vozem. Vůz se houpal, věnce se třásly, fábory letěly vzduchem, líně cvakaly podkovy černých koní po dláždění, po němž — mnoho-li pak je tomu let? — drkotal také vůz s mrtvolou Lelina otce. Jak divný to osud! Jakoby zlatá naše Praha byla krvavým prahem, u něhož klesají životy nešťastné té rodiny! Skladatel „Kryšpína“, díla nás Čechy již tak často rozjařivšího, přišel sobě k nám pro předčasnou svou smrt — jeho krásná dcera přišla po něm k nám, dokonalá uměním italským, vřelá citem k našemu národu, vítězila, unášela a zhasla náhle, jak zhasíná náhle mocný blesk. Krásná Italko, Češko,[1]) jak smutný konec nalezla jsi tam, kde tě přece milovali! Nevím, kdo by nebyl uchvácen silou té tragiky!

---

[1]) Matka L. Ricciové byla Češka. Pěvkyni pochovali v hrob otcův na Olšanech.

Uplyne něco dnů a na její hrob ulehne první sníh. A přijde zase jaro a z italských krajů přijdou zase skřivánci — věřím v stěhování se duší; šetřte těch ptáků zpěváčků, v některém z nich bude Lelina zpěvná duše!

„Nár. Listy." Č. 220. z 13. srpna 1871 Feuilleton.

NÁRODNÍ LISTY.

1872.

NAŠI LIDÉ.

I.

Bedřich Smetana.

Jak skromně sedává ve společnosti! Nevelká postava, netělnatá. Dlouhé, posud neprošedlé vlasy, krátký vous na hubené tváři, lehké brejle na nose — a skly těch brejlí vyhledají oči tak jasné a upřímné, moudré a veselé, že je tvé srdce hned plné důvěry. Pravá tvářnost lyrika, a má-li Novalis pravdu, že „plastika, hudba a poezie jsou jako epos, lyrika a drama“, je Smetana aktuelně naším lyrikem a sice hned naším prvním. O ceně jeho nemůže být pražádné rozepře. Máme štěstí. Sotvy jsme začali pracovat zas na poli uměleckém, již jsme měli Čelakovské a Erbeny, Manesy a Čermáky, Zítky a Levé, Bendly a Smetany. A Smetana je operní hudbě naší v skutku tím, co již jmeno jeho naznačuje. Mohl-li Beethoven říci o Bachovi: „Bach war kein bach sondern ein meer“ (nebyl potokem nýbrž mořem), může český vtip mít přirovnání ještě lacinější.

Jeho životopis snad že by se mohl napsat notami. Co mladinkého hošíka nosili si jej sousedé od domu k domu, aby jim zahrál na pianě. Co student nevzpomněl si pro samé hraní quartet jakživ na dobu semestrálních zkoušek, Karel Havlíček Borovský měl s ním co „literní korrepetitor“ svůj kříž a strýc Smetana, professor plzeňský, napsal konečně otci: „Nic platno, muzikantem bude, ničím jiným! Tedy na konservatoř! A po konservatoři hned do světa, to se rozumí, co koncertista à la Liszt. Najal si hned vlastního sekretáře —na štěstí vlastního to bratra svého — a první štaci učinil někde v Chebu. V skutku se dostavili čtyři celí posluchači a po koncertu jel Smetana zas zpátky do Prahy. Pak byl hudebním vychovatelem v jisté šlechtické rodině, pak si zřídil hudební ústav, aby se mohl oženit. Po svatbě měl sedm zlatých v kapse a jednoho žáka v ústavě, ale za krátko měl žáků dvacet, třicet, a brzy bylo dobře. Na to byl šest let ve Švédsku kapelníkem, když ale zvěděl, že bude samostatné české divadlo, vzdal se svého místa a přijel do vlasti. „Braniboři v Čechách“ — „Prodaná nevěsta“ — „Dalibor“ — „Libuše“ a Smetana je právě ještě v plné síle své!

Bůh ví, jaké to podivné kouzlo je ve Smetanově hudbě! Slzy vyhrknou člověku při místech něžných, a při jiných vstaneš ze sedadla svého a ani nevíš, že jsi již vstal. Stalo se mně tak při finale druhého aktu „Dalibora“ na zkoušce generální. Finale je tak mohútné, pne se výš a výš, jako štíhlé vznešené sloupy a klenby gotického chrámu — teď, teď genius rozepjal celé obrovité perutě své, zvoní to a zní co přemohútná hudba sfér — a když vše rázem doznělo, stál jsem v lóži, tělo maje napjaté ku předu, zrak zakotven v neurčito a každý nerv se chvěl rozkoší netušenou. A zas to rozkošné laškování

v písních „Nevěsty", ta nejvyšší dramatičností nešená, mužná melodie sboru „Udeřila naše hodina" a pak ta ženská tercetta v „Braniborech"! Vždycky mně zněla jako hudba jiného světa, melodie se tu vlní sladkými, divoce smělými přechody aeolovy harfy, vše zní jak v Scipionově snu! „Hudba je pelem umění. Má se k poezii jako sen k myšlénce, jako okeán oblaků k okeánu mořských vln", pravil Victor Hugo. Ale když posloucháme Smetanovy sny, je nám, jako by milé kouzlo rozstíralo závoj nad naší duší, stáváme se vždy měkčími, vždy lepšími lidmi. Toť jest známka pravého genia, že „ušlechťuje a sílí"! Smetana nás nikdy nehledí pouze bavit, on „není sluhou naším: stojí nad námi a učí nás kráse, pravdě a vznešenosti."

Říkají, že Smetana je Wagnerián. Co do principielního mají pravdu. Smetana dbá toho přísně, aby tón odpovídal slovu. Potkáš Smetanu na nábřeží a jda kolem něho zaslechneš, jak skoro nahlas deklamuje — je zabrán v novou operní skladbu, deklamuje si text, opakuje stokrát, až ze slov vykvete melodie s akcentem co nejpřirozenějším. Proto také je jeho hudba, vzdor všemu Wagnerianismu tak česká. A že česká, proto je tak elegická. Snad že z téhož českého, elegického základu plyne také pak, že Smetana co pianista je nejgeniálnějším interpretem Chopina. Slyšeli jste Smetanu již někdy hrát cos takového? A teď si pomyslete, že jsme ho slyšeli my, hrajícího v přátelském kruhu — za pozdní noci. Měsíc lil okny své stříbro po celé jizbě, všude hluboké ticho, my ani nedýchali, a z umělcových rukou perlily se Chopinovy nesmrtelné sny!

Smetana považuje se za druhého interpreta Chopinova a praví, že naučil se skladby ty hrát teprv od Liszta, jenž je slyšel od Chopina samého. Liszt je Smetanově

měkké, vděčné duši bohem. Jako Wagnerovi pomohl Liszt vlivem svým také Smetanovi. Mladík zcela neznámý zaslal Lisztovi mladé své skladby a Liszt seznav geniální jich vzlet okamžitě se postaral o vydání i rozšíření. Nyní zná již také velké operní skladby Smetanovy a vyznamenal skladatele všude v Německu, v Praze i v Pešti co nejskvěleji.

„Liszt mne uvedl do uměleckého světa," říká Smetana s vděčným nadšením — a věru že Smetana i bez uvádění stál by již v uměleckém tom světě. Ale jak mile, jak krásně sluší ten jemný cit a jemná taková vděčnost právě geniovi! Dvacetkrát nám již vypravoval veškerý svůj styk s Lisztem, do nejmenších podrobností, skoro vždy těmiže slovy a těmiže citovými akcenty; až bude vypravovat po jednamecitmé, poslechnu si ho zase rád a neřeknu, že už to vypravoval!

„Nár. Listy." Č. 284. z 8. září 1872. Feuilleton.

II.

Sklenářová-Malá.

Jak že vypravuje Schiller o „děvčeti přišlém z ciziny"? Přišla, nikdo nevěděl odkud, nikdo ji neznal — ale každého zaujala, každý se jí obdivoval, jaro se kolem ní rozesmálo, vzduch teple rozvlnil. A na to Schillerovo děvče vzpomenu vždy, vzpomenu-li si na příchod Otylie Malé — tenkrát byla ovšem ještě slečnou Otylií Malou — do Prahy. Přišla z Vídně. Vyjma snad dvěma, třem nebyla nikomu známa z pražských těch kruhů českých,

které byly tenkráte ještě jako by jediná rodina. A přišla a vítězila. Ten jemný oval jejího obličeje, ten oblý tvar celé krásné hlavy, to oko tak velké, tak duchaplné, její vzdělanost, její milé chování, elegance a zároveň jednoduchost v šatu, vtip při rozpravě, půvabnost při tanci, obratnost při pianě a zpěvu — zkrátka vše tak harmonické a tak milé musilo působit dojem a také působilo! Myslím, že za tu svou krásu tenkrát as mnoho zkusila! Každý se hleděl dostat do jejího vůkolí, a to víte, ten zamilovaný lid nemá pražádný rozum, buď žvatlá k omrzení nebo až blbě oněmí, a co psaníček píšou a co hloupostí posílají, objednaných až z Drážďan! Mně samému se tenkrát svěřilo půl tuctů nešťastníků a pranic jsem tím nezpyšněl — takovému oslněnému mužíkovi je to jedno, svěřuje-li se živému člověku nebo mrtvému stromu! A ty obličeje, když náhle ze vzorného děvčete se stala rovněž vzorná žena, to zklamání všech těch nepovšimnutých, když přítel Sklenář rozhlášen co vítěz!

Ale snad ještě víc než co slečna nevěsta překvapila Otylie Malá pražský svět co slečna herečka. Snad překvapila i samu sebe. Mně alespoň připadala tenkrát jako Rueckertův růžový keř, pokrytý zelenými poupaty — usne s večerními vánky a vzbudí se ráno pln údivu, že je pokryt nejskvostnějším květem. Při prvním divadelním vystoupení slečny Malé jsem bohužel nebyl.[1]) Ani jsem nevěděl, že se k nějakému odhodlala. Seděl jsem tenkráte klidně v Paříži, čítal jsem ráno při kávě zasílaný za mnou „Hlas“ — tu najdu najednou celý feuilleton o nové české herečce, o slečně Malé co „Panně Orleanské“. Přítel Vávra byl pisatelem toho feuilletonu, je pravda. Vávra je znatel, ano gourmand nejlepší chutě ve věcech

---

[1]) Dne 3. května 1863.

uměleckých, přece jsem tak velké chvále nevěřil zcela. Však trvala nevěra jen do návratu. A když jsem ji pak spatřil — nu, začátečnicí byla ovšem ještě v tak mnohém, ale z její úst plynula milá česká řeč, plynuly myšlénky velkého poety celou, pravou váhou svou, oko skvělo se nadšením, tvář zářila, postava rostla, ejhle toť věru skvostný materiál na výbornou herečku tragickou i charakterní! A netrvalo dlouho a již byla výborná ta herečka zde!

Měla štěstí, že přišla ještě v pravý čas! Ne snad, že by ji byla některá nadanější později již více do popředí nepustila, ale že byl ještě ten zlatý, pěkný čas, kdy obecenstvo bylo zamilováno do ušlechtilé činohry, kdy předrželo třeba dvouaktovou, jen když duchaplnou exposici bez zívání, kdy nepřálo si ještě uprostřed monologu ballet, kdy nemusila každá herečka trochu kankanovat a nemusil každý akt mít novou, hodně křiklavou dekoraci a každý kus zakončit ohňostrojem. Jinde už byl ruch „moderní“, my žili ještě s ideálními názory jako na ostrůvku. Herec nechtěl jen bavit, chtěl podat výkon čistě umělecký, obecenstvo nechtělo se pouze smát, chtělo být vzrušeno závažnou myšlénkou. Úžasně rychle jsme se změnili, doba nás převrátila takřka přes noc. Jsme za dne nyní příliš náruživě, rozechvěle živi, proto žádáme na večer odpočinku, pro boha žádnou myšlénku, mozek už je líný, jen žádný cit, byli jsme již za dne ažaž náruživí! Offenbacha chcem, nebo něco ještě hloupějšího, à la „Chňap-Lap-Šňůra“! Jen když se tam nahoře pořád něco jiného a jiného děje, hned dialog, hned zpěv, hned tanec, jen když vidíme nejsměšnější samé výstřednosti života, jen když nás herec na moment pobaví nějakou výstředností — charakterisovat nemusí, co by také charakterisoval v těch „obrazech ze života“, život

nás „omílá jednoho o druhého, až jsme jeden jako druhý!“

Ovšem, jsou ještě někteří herci, kteří udržují tradici bývalého našeho jasnějšího citu. Máme tu ještě Kolára ml., nebo Šimanovského, ano i zcela mladého Bittnera — nepochopitelný mladík s tou silnou vůlí, vrátit se k umění opravdovému! Ale postavte je do arény, hlavní části nynějšího divadla, a podívejte se na př. na naši Malou! Vypadá tam jako zjev jiného světa, jakoby ustrašena. Jí je jeviště jako acherontskou lodicí, ta snese „jen stíny a idóly, přikvačí-li surový život sám, hrozí utonutím.“ A v aréně máme skoro jen samý život surový.

Za to v divadle zimním — není mnohem líp. Že ale j e s t ještě o něco líp, to je to, že paní Malá měla štěstí, že přišla jest v pravý čas! Obecenstvo sobě ji zamilovalo co pravou umělkyni a jde do divadla, když čte její jmeno — obecenstvo sice nemiluje víc herce k vůli tragedii, ale tragedii snese ještě k vůli oblíbeným hercům. A ona již nebude chtít být jinou, naše paní Malá, ona se nepotlačí k stanovisku nižšímu, z činohry do frašky, z deklamace do kupletů, ona nebude chtít býti moderní kamelií, skvostně lesklou, ale bezvonnou — paní Malá zůstane růží, královnou.

Pak má paní Malá ještě jednu chybu. Že totiž ani nejpomlouvačnější jazyk neví o ní praničeho, co by se dalo povídat. Praví se sice: „že povaha se může tím pokazit, když herec přetvářku má za své řemeslo“, ale to je to, že řemeslná stránka hereckého umění přestává tam, kde toto začíná vyvíjet povahu již samu. A pak — paní Malá hraje jen samé povahy ušlechtilé a nemá k jiným ani talentu.

„Nár. Listy.“ Č. 255. z 15. září 1872. Feuilleton.

III.

Kolár mladší.

„Lidé se hádali," vypravuje litevská píseň národní, „která květina je hezčí, zdali ta delší, zdali ta kratší" — a u nás je velmi často hádka, který „Kolár" že je co umělec „hezčí, zdali ten starší, zdali ten mladší". Píseň ona se posmívá lidem litevským — nám, kdybychom se hádali o Koláry, vysmáli by se Kolárové sami. Tolik je jisto, že „květinu" Kolára mladšího mohlo by sobě každé dvorské divadlo pyšně za bohatý svůj klobouk dát — ale již vidím tu klidnou tvář umělce toho, jak se polo mrzutě, polo úsměšně zkřivuje, a slyším: „Já květina — prosím tě, přestaň!"

Přestanu, Kolár mladší je nebezpečný člověk. Já ho mohu píchnout jen perem, on mne může odpovědít s jeviště, v „Humorech" atd. Ano, lidé nemají o jeho nebezpečnosti ani tušení, neznají ho, jako ho dojista nikdy nepozná ten, kdo ho již dříve neznal, v divadle na jevišti spatřil a pak se s ním někde u večeře sejde. Zde sedí tichý, mlčelivý. Před ním leží kus papíru, tužka čmárne sem a čmárne tam, ale oko jeho ji nesleduje, on hledí někam v pravou stranu — a na papíru povstává podobizna někoho, kdo sedí daleko v levo, podobizna však již rozhodně karikovaná, jen s ní do „Humorů"! A pak poslouchá zas, jak někdo vypravuje; ze samé zdvořilosti a pozornosti neodvrátí od něho zraku a usmívá se co nejdobráčtěji, vše ho zajímá — studuje právě novou úlohu, potřebuje nový typus, za čtrnáct dní spatříme na jevišti, co dnes vystudoval. Ale nespatříme to zkarikováno, ge-

niální své karikatury má Kolár jen pro Vilímkovy „Hum. Listy“, na jevišti je umělcem, výtečně sic individualisuje, mnohé jeho postavy jsou typické pravzory, ale zároveň mají tolik všeobecně lidského a ryze uměleckého, mnoho-li se žádá od umělce geniálního. Je to pro něho charakteristické, že výtvarné umění je mu vždy propravou pro umění herecké, studium plastiky podkladem pro studium úlohy. Proto jsou jeho postavy vždy tak pravdivy. Výtvarné umění je vůbec podkladem celého jeho života, on byl dřív malířem, pak teprv hercem. Znám ho, když byl „ještě tak zcela malým pouzdrem“ uměleckým, as tak osmnáctiletý štíhlý jinoch, „tučný jako Hamlet“. Tenkrát hrál ještě milovníky a neuměl skoro víc, než upravit si dobrou masku. Dost pomalý byl jeho rozvoj, bylť hercem českým i německým, a každý dualism moří. Konečně dospěl, nehraje víc milovníky, líčí nám život ve všech zjevech jeho — a život žádá „charaktery“.

Kolárové jsou základem českého hereckého umění, řekněm české školy herecké. Oba se učili sice jinde, ale doučili se, dozráli na půdě domácí. Ku podivu se vzájemně doplňují, jako tragedie a veselohra, jako satyra a humor. Starší je tragedií a satyrou, mladší veselohrou a humórem. „Nazval bych humór,“ praví Saphir, „Herkulem vtipu sedícím u přeslice (Witzherkules am spinnrokken). On přemůže sice svět ale dává pardon, nepolyká své zajaté tak kanibálně jako satyra.“ Mladý Kolár nedovede nás nikdy uchvátit „Coriolánem“, drtit „Learem“, ale starý Kolár nedovede zas nikdy láskyplně si „s námi dětmi“ pohrát, nás poškádlit a rozesmát až do uslzení. Avšak — pomalu se srovnáváním! Umění mladšího Kolára neobracuje se jen na humór — „das umgekehrt erhabene“, jak Jean Paul humór vykládá — on dovede zcela přímo být vznešeným, úchvatným. A když

nechá propuknout citu, je to pak, jako když jaro roztrhlo led a mocnou, neodolatelnou silou kry se nesou proudem.

Thalia má dvě různé masky, obě sluší hladkému obličeji F. Kolára dobře. Každý snad již viděl v některých zahraničných listech obraz některého slavného herce, uprostřed podobiznu, jak umělec ten vypadá co člověk, kolem podobizny, jak vypadá v různých svých úlohách. Kdyby se tím způsobem na obraze Kolár sám se sebou sešel a „rozčemelil", což by tu muselo být typů rozmanitých! Jmenujme z přebohaté řady jeho výtečných úloh jen několik a vzpomeňme si na jeho „Buttlera", jeho „Šaška" v „Learu", na Kolára v „Montjoye", v „Při piketu", „Kdo je otcem", „Solný", „Zchudlý šlechtic", „Černý Petr", „Náměstek bengálský", „Levoboček" atd. atd., co tu figur od sebe tak různých a přec tak podrobně podaných, že na ně nikdy ani zapomenout nemůžem! Cokoliv má příroda lidského zboží, vzácného, či jen tuctového, Kolár dovede to zboží prodat jako málo kdo jiný. Ale již zase slyším jeho: „Prosím — přestaň!"

Ano, kdybych mohl! Ono ale obecenstvo chce také vždy slyšet něco ze soukromného života umělcova, někdy je obecenstvo takové, že ten život víc je zajímá než umění. Nu, co vím, to povím. Kolár mladší má od rána do večera pořád co dělat, má velmi mnoho práce, za to ovšem také velmi mnoho peněz. Je velmi zdráv, velmi vesel a velmi spokojen. Nejspokojenější ale je se svým kruhem domácím, se svou rodinou, která se mu množí a roste až utěšeně. Dobře mu tak!

„Nár. Listy." Č. 283 z 13 října 1872. Feuilleton.

NÁRODNÍ LISTY.

1873.

VĚKOSLAVA RESS-BLAŽKOVÁ.[1])

Bylo na sklonku let padesátých. Za oné doby takřka předjitřní, kdy žili jsme jen předtuše nového života národního, plni jemného, sladkého záchvěvu, plni pučící naděje.

Tenkrát ovšem nemělo umění české ještě stánku svého, tenkrát bylo podruhem; jednou za týden smělo se zkoušet před nadšeným obecenstvem v odpoledních hodinách nedělních a jen potud, pokud přípravy k následující panské německé hře dovolovaly. Tenkrát provedena opera jednou za celou zimu, chabě, neuměle, dětinsky naivně, ale když přišel den ten, šlo obecenstvo do divadla jako na vzkříšení.

A byl právě den takový. Cedule zvěstovala Webrova „Střelce" a již po několik neděl se vyprávělo v kruzích českých, že zkusiti se chtějí v opeře té dvě právě ab-

---

[1]) Věkoslava Ress-Blažková, primadonna české opery, dcera hudebního pedagoga Františka Blažka, nar. r. 1841, zemř. dne 21. února 1873 ve Velešicích.

solvované žačky pražské konservatoře. Dcerky českých rodin, prosící české obecenstvo za první pozdrav na dráze umělecké, za požehnání na cestu do neuprosně chladné ciziny. Byly to slečny Blažkova a Medalova, dle doslechu talentu obě rozhodného.

Že musí být obě talentovány, o tom nebylo u mne a přítele mého B.[1]) pražádné pochybnosti — vždyť byly Češkami! Přec jsme seděli v nejkrajnější a nejsvrchnější loži u jeviště, do které při každém debut vždy nějak jsme se dostati dovedli, celí rozechvělí, a připravené věnce jsme točili a vždy zas na sedadlo v pozadí kladli u větším rozchvění, než v jakém byly as obě debutantky za spuštěnou ještě oponou. Opona se zdvihla, přišla scéna „Lidunky“ a „Anny“ — Lidunka — Blažkova odzpívala modlitbu, potlesk zahřměl, věnce naše slétly — jak volno bylo nám a všem po širém divadle, že objevily se opět nové talenty české! V době, kdy upíráno lidu našemu vše a vše, talent i umění, rozum i věda, vzdělanost i všeliké k ní schopnosti, vše!

Od té doby byla Blažkova „naše“. Šla sice do ciziny, musila jít, ale byla jako to nitkou uvázané ptáče. Srdcem svým tkvěla mezi námi a my sledovali napnutě každý kruh jejího letu. Čtli jsme s pýchou skvělé uznávání, jakého se jí dostávalo po předních divadlech německých, sotvy ale jednou do roku nastaly jí kde prázdniny, již byla zas mezi námi, zpívala po českých „besedách“, účinkovala při každé zábavě, která měla směr a účel národní. Když pak dostali jsme samostatné divadlo své, užila hned každých prázdnin, aby vystupovala u nás pohostinsku — „jdu si pro nové nadšení!“ A když byla závazků svých v cizině prosta, ihned se snažila, aby vstoupit mohla do

---

[1]) Josefa Baráka.

svazku české opery. Pak — co mám pak ještě přidati? „Antonetta" („Belizar"), „Norma", „Valentina", „Alice", „Leonora", „Židovka", „Rozina", „Semiramis", „Liduša", „Drahomíra", „Lejla", „Husitská nevěsta", „Lucrecia", „Iphigenia", „Marketa", „Julie", „Amalie", „Fidelio", a jiných dvacet závažných, velkých úloh dramatických, velký věnec nejpyšnějších květů! Český repertoir honosí se tím, že je nyní nejpestřejším repertoirem operním, že zabral do sebe již vše, co jinde rozkvetlo velkého, že to vše také provedl co nejdůstojněji, že vedle toho přivedl domácí plody k platnosti rovněž důstojné — tři či čtyry síly výtečné učinily velký, čestný ten rozvoj možným, mezi nimi Blažková!

Byla velmi oblíbena v životě soukromném, v kruhu svých soudruhů i na jevišti. Přec myslím, že as mnohý z obecenstva není sobě toho plně vědom, co že jsme ztratili. Němečtí naši sousedé, kteří sami psali, že pro vznešenou Beethovnovu operní skladbu „Fidelio" nebylo nad Blažkovou co interpretku, mohli by nám to říci. Okamžitým choutkám a zálibám obecenstva nehověla. Blažková nebyla operní modistkou, byla dramatickou umělkyní! A to v nejpřísnějším, nejkrásnějším smyslu! Sledovals'-li kteroukoli z úloh její vždy jsi obdržel obraz slunečně jasný, důstojný, promyšlený i živý, unášející. Požadavek, jaký Göthe činí na celé drama, aby „na jeho konci nadvládal cit, uprostřed rozum, na začátku chladný rozmysl, ten požadavek kladla Blažková na každou svou dramatickou úlohu jednotlivou — a zpomínejme zpět, kdož jste ji slyšeli, rozebeřte „Fidelia", „Valentinu", „Iphigenii", a měřte je slovy Goethovými! „Je zapotřebí geniálnosti, aby povstalo dílo dramatické," pravil týž Goethe; také je ale potřebí zas umělců geniálních, k provedení díla takového!

Těm, kterým je píseň ponocného, kuplet vídeňský a prázdná nemístná fioritura bezmyšlénkové zpěvačky již zábavou dostatečnou, těm neposkytovala Blažková ovšem praničeho. Ona nebavila ve smyslu totiž všedním: nebyla obecenstva služkou; ona stála nad obecenstvem a snažila se vždy jen poctivě po kráse, pravdě a vznešenosti. Čím vzdělanější jest ale obecenstvo, tím radostněji vítá všechny ty, kteří v oboru svém stojí nad ním a vedou je k výši poznání i k požitkům nejušlechtilejším. Že Blažková oblíbena byla, je svědectvím co nejpochlebnějším pro nás. „Zakládá příliš chladně úlohu svou," pravil vedle mne sedící venkovan, muž vzdělaný, který přišed do Prahy Blažkovou poprvé a právě co „Židovku" slyšel. — „Mýlil jsem se — myslím, že dovede povznest, hluboce pohnout," pravil později. — „Jak krásná, silná to duše v ní," dodal na konec.

Leží již na vesnickém hřbitově. Dozpívala, hrob je němý. Byla si vyšla do nového českého dne ještě před slunce východem, a ještě za ranního našeho chladu skončila pouť svou. A pospíšila si k tomu za doby, kdy také příroda teprv se probouzí! Za krátko jí na rově jaro vykouzlí květné pomníčky a dá jí pernatými pěvci svými zapět své nejzvučnější písně.

Šla až příliš záhy. Ale je již tomu tak, že také smrt se dala k našim nepřátelům a v našich řadách kosí účelněji, nemilosrdněji než jinde! Naše kroky jdou už jen za umrlčím vozem a naše procházky jsou po hřbitově. Každý člověk nosí arci nějakou kryptu v prsou svých, v prsou českých, je ale těch krypt již příliš mnoho — již příliš mnoho je té kamenné tíže!

„Nár. Listy." Č. 111. z 24. dubna 1873. Feuilleton.

NÁRODNÍ LISTY.

1874.

ELIŠKA PEŠKOVÁ.

Jako by byl přeletěl krátký, různobarvý sen — ale „krátký“ sen ten trval plných pětmecítma let! Ještě jednou necháváme šlehnout pamětí svou řadu všech těch obrazů. Vidíme scény naivností svou dojemné, jiné zas hlubokou tragikou rozechvívající, ještě jiné prodchnuté nadšením vlasteneckým a konečně dlouhou řadu výjevů rozmarných, plných veselosti a úsměvů, že i dnes ještě při vzpomínce mysl se jimi rozveselí — zkrátka vidíme, vzpomínáme si na pětmecítmaleté, všestranné působení divadelní herečky, umělkyně Elišky Peškové. Kolárová, Hynková, Pešková, Malá, Šamberková — toť jsou jmena dám, keré hlavně representují ženský faktor českého divadelního umění a věru že vzdor mnohému můžem na to své české umění divadelní býti hrdi. Jmenované herečky české jsou vesměs světlými uměleckými individualitami, každá dodala divadlu uměleckou osobností svou lesku nového, zcela zvláštního. Nebudem také pro právě řečené ani nemůžem činiti mezi jednotlivými z nich nějakou paralelu, avšak vždyť nás nic nevyzývá

k paralelám, jedná se o jubilejní den jedné z nich, Elišky Peškové, a jsme přesvědčeni, že ostatní soudruhové v umění upřímně se těší z oslavy té s sebou.

Máme s divadlem svým štěstí. Větší štěstí než v jiných oborech národního života, ano poměrně vzato i větší než v literatuře, v níž národní duch náš rozvíjí se drahně více let. Může se říci, že teprv od dvou desítiletí umění dramatické u nás se rozvíjí jakýms systémem. Odnikud ve světě nemohlo divadlo české brát nějaké síly cvičené, samo si muselo z čerstvého českého semene teprv vypěstovat vše, ale našly se pro drama i operu talenty tak rozhodné, že dnes můžem směle měřit divadlo své s divadly jinými, velkými že směle můžem se zeptat, kde že mají pro tolikeré různé obory síly hned tak vynikající jaké máme my. V té krátké historii českého divadla zaujímá Pešková místo co nejčestnější. Vystoupla, děvče šestnáctileté co kandidátka pro obor naivních a sentimentálních milovnic a ihned byla „miláčkem obecenstva“, jak se rádo říká! Způsobil to příjemný její zjev i lahodný orgán, především ale prostý, přirozený její tón v úloze každé, ta prostá pravda, jakou byla ováta každá postava její na jevišti. Brzy ale musila se zkoušet i v oborech jí méně příslušných. Mělyť tenkráte již nedělní a sváteční odpolední hry české určitý svůj systém, nejprv řízením Chaura, pak Kolára staršího. Repertoir se vymaňoval z dřívějších her rytířských, pěstoval vedle hry národní a frašky také již hry světové, klassické, Goethe, Schiller, hlavně Shakespeare uváděli se k nám největšími svými arcidíly. Herecký personál nebyl velký, také nebyl vycvičený, o nějakém rozdělování „dle oborů“ nesmělo se skoro ani mluvit, každý musil hrát v oborech nejrůznějších, jen aby kus byl obsazen. Když pak Kolárová docela od divadla odstoupla, byla Pešková jedinou dostatečně

routinovanou herečkou, která mohla přebírat po ní úlohy také tragické. U Peškové dělo se tedy jinak, než jak děje se při divadle obyčejně s rozhodnými individuelními talenty. Obyčejně řídí se repertoir vedle povšechné právě módy hlavně také dle individualit svých vynikajících herců, Pešková ale musila podřídit individualitu svou repertoiru naprosto. Kde žádala tragická úloha sílu nějaké heroiny nebo naprosto opravdovou charakteristiku, ovšem se Pešková cítila často v oboru cizím, kde ale klonila se úloha k sentimentálnosti, vídali jsme Peškovou přec vždy šťastnou. Vystupovaly vedle ní ob čas a pro čas nadané debutantky, Koutská, Heinzová, Koerschnerová, Borovská, ale nesetrvaly, Pešková musila vždy zase zasáhnout do přísného dramatu sama a pomáhala nám obětovně přes dobu nejhorší.

Konečně přišel pro její talent lepší čas. Začlo se denně česky hrát. Celý aparát divadelní musil najednou do netušených rozměrů vzrůst, divadlo musilo přibrat operu, činoherní repertoir musil přibrat veselohru. Do té doby nebylo o veselohře skoro ani řeči, totiž o nějakém systematickém pěstování jejím, o takovém, jakému se těšilo již drama přísné. Směle však určoval tehdejší dramaturg p. Švanda teď také repertoir veseloherní a ejhle — náhle jako by s nebe byla spadla, měli jsme veselohru výbornou; najednou se ukázalo, že právě pro veselohru máme talenty řídké. Pešková, Kolár ml. a Šamberk — ti jsou tvůrcové české veselohry a historie českého umění nesmí toho zapomenout. Parádní, těžké hry moderní byly náhle hračkou pro síly naše. Z té doby datuje se hlavně jméno Peškové. Tenkrát vytvořila Pešková nesčetnou řadu postav typických, nezapomenutelných každému, kdo z nich spatřil jen jedinou. A přišla velká tragoedka paní Malá, vyvinula se rozkošná naivní milovnice Čer-

mákova pro veselohru a Seifertova pro obor lokální, nalezla se nám také pro obor salonní a heroický výborná Šamberková, dámský personál byl rozkošný, a nebude hned tak zase asi podobně úplný. Neboť: „Divadelní svět má zvláštní vzduch svůj, v němž bytosti ženské těžko se žije a dýše, jeť v něm příliš mnoho dusíku," praví Koenig. a o pravdě těch slov musila se také Pešková přesvědčit.

Manžel Peškové, známý svou rozsáhlou a výdatnou divadelní činností, p. Švanda ze Semčic, opustil pražské divadlo a zřídil sobě společnost svou. Od té doby byla Pešková jako by vyměněna. Podnik manželův poutal její pozornost, hnusné intriky divadelní, o nichž dnes ani zmíniti se nechcem, ubíraly jí chutě a svěžesti, záhy se pohybovala na jevišti již jen jako stín vlastní minulosti své. Rychle se tu ale pak odhodlala, odstoupila od divadla pražského, vřadila se v personál společnosti manželovy a již byla zase jako by znovu vyměněna, minulost stala se zase přítomností. Pešková byla zase a zůstala Peškovou rozmarnou, veselou, jakou české obecenstvo bylo sobě dříve oblíbilo. Známo, jak důležity pro český život jsou divadelní podniky páně Švandovy. V Plzni zarazil divadlo stálé, z něhož již mnohá krásná síla přešla k divadlu zemskému. Smíchovu dal svěže působící divadlo letní, větší města po Čechách seznamuje stále s pokroky repertoiru činoherního. Všude je Pešková ovšem přední silou podniků těch.

Dle ní cvičí se síly mladší, hra její dodává celku dokonalosti, bystří a vzdělává soud kruhů pražskému divadlu vzdálenějších. Ale Pešková má zde ještě význam jiný — literární. Hlavní charakteristikou Švandových divadel je stále se měnící, stále nový jich repertoir. Sotvy že kdekoli v Německu, Francii a t. d. objeví se nový kus vábný, za dobu velmi krátkou hraje jej již také Švanda.

A dalekou většinou jsou překlady a spracování ta právě z péra neunavné Peškové. Známe sice dotýčnou činnost Peškové, ale neuvěřili bychom sami rozměrům, kdyby před námi neležela ozdobná knížka, v níž jsou vyčteny všechny práce dotýčné — jubilejní dar to členů divadla smíchovského. Počet kusů, k nimž Pešková přiložila píli svou, dostupuje již na číslo **276**. Z těch je 6 původních, 25 spracováno dle novel a románů, ostatní jsou přeloženy. Na repertoiru zemského divadla nalézají se posud 33 z kusů v seznamu tom uvedených.[1])

Pešková — může se to říci — je nyní na vrcholi štěstí svého. Začala co herečka chudičká a těší se nyní poměrům velice uspokojivým. Začala co herečka neznámá, nyní je známa a ctěna po všech vlastech českých a jubileum její nemá jen významu osobního, je významné pro dějiny umění českého vůbec. Herec musí se za živa „těšit věncům, kterých mu po smrti nikdo více nepodá," on musí „postavit sobě samu živý pomník v citu těch, pro něž byl činným", on napřed za živa již musí sobě vybrat „věčnost svého jmena". A jmeno Peškové je ze jmen našich nejlepších, věnce, které okrášlejí den její jubilejní, vykvétají ze zásluh bohatých — Pešková může hrdě přistoupit ku svému jubileu, k pomníku své slávy![2])

„Nár. Listy." Č. 251. z 13. září 1874. Feuilleton.

---

[1]) Do smrti E. Peškové (1895) dostoupil počet kusů, jež přeložila, čísla 600. — Z původních her jejích neudržela se do dneška žádná na repertoiru českého divadla pražského.

[2]) Jubileum Peškové oslaveno bylo dne 19. září t. v areně Švandově na Smíchově. Hrána veselohra Dumasova „Pan Alfons". Viz zprávu v lokální časti „Nár. Listů" z 20. září č. 258. Družstvo česk. divadla se oslavy té nesúčastnilo.

OSVĚTA.

1876.

FRANTIŠEK KAREL KOLÁR.

Studie Jana Nerudy.

Nepíšu divadelní kritiku, píšu historický portrét. Článek tento má být čestným sloupem, postaveným českému herci do dějin národní vzdělanosti naší. Dějiny lidské vzdělanosti mají čestných sloupů, postavených vynikajícím, o pokrok lidstva zasloužilým mužům, bohudík již řadu dlouhou, takřka nepřehlednou, herců je na nich ale zapsáno málo. Ne snad proto, že by herci nebyli pomáhali opravdovému rozvoji lidské vzdělanosti, naopak: kdykoli lidstvo začalo se probírat z duševních mrákot a vyhřívat na jasném slunci umění, divadlo bylo vždy a ihned jedním z nejúčinnějších paprsků umění toho. Ale proto, že herci od mythické té doby, kdy Athénčík Thespis dal Tragedii první dramatickou formu, až do dnes bývali váženi příliš různou mravní váhou: Sofokles, vpočtený za vrchovité zásluhy své co básník i mezi „deset vojvodů“, sám byl hercem a byl pyšen z toho — středověk kladl herce přímo mezi lidi zaměstnání nepoctivého — věk náš teprv od nedávna staví herce zas v společenskou řadu přední. A pak pro samu tu. zcela zvláštní

podstatu umění hereckého, které pro potomstvo nezůstavuje po sobě skoro žádné stopy a působí na ně jen nepřímě. Známe jmena Roscius, Garrick, Talma, Eckhof — ale skoro nic více než jmena ta, o jejich umění nedovedem sobě vzdor všem možným anekdotám a dátům přec učinit obrazu žádného. Ještě nejplastičněji dovedem sobě myslit uměleckou velkost a formu Eckhofa; Eckhof a Lessing byli dramaturgicky zároveň a vzájemně činni, a plastická slova Lessingova poskytují nám pevných rysů. Za živa musí herci býti postaven sloup a pokryt nápisem a za živa jej zde tedy stavíme Františku Karlu Kolárovi. Jmeno jeho je spojeno s tím nejdůležitějším, co vzrušovalo, ale někdy i rozrývalo český národ za posledních desítiletí, s tím, co bylo nejmilejší našemu srdci: s českým divadlem; jmeno Kolár nemůže se ani zapomenout. Pětmecitma let byl Kolár nejmohútnější českého divadla podporou, dne 30. listopadu 1876 slaví čtvrt století své práce, své jubileum. A český národ mu aplauduje.

Zvláštní je osud hercův. Zvláštní celé jeho postavení vůči umělcům jiným. Po jeho smrti nemluví k potomstvu žádná díla dláta a štětce, on, nebyl-li za živa hned plně uznán, nemůže doufat v lepší porozumění potomstva, jeho neukájí žádný Clodiův epigram, že „Homér nedožil se díku a obdivu, že se stal Homérem až po smrti své.“ Mám zde po milionkráte citovat frási, že „potomstvo pro herce žádných více věnců nemá?“ Napsalli Goethe v epilogu k Schillerovu „Zvonu“ krásná slova:

— — Denn was dem Mann das Leben
nur halb ertheilt, soll ganz die Nachwelt geben —

herce se ta slova vzdor vší své kráse netýkají pranic, herec nedoufá, že utrhne tu čarovnou květinu, která „kvete teprv po slunce západu“ a zove se slávou pohrobní. Hlu-

čet musí sláva kolem něho za živa a radost z ní musí pít z plné číše, dokud rtové ještě s to, aby se rozčílením chvěly. Živý aplaus, květinné věnce musí mít, a bouř potlesku mu zní jak nejvelebnější symfonie a každá květina mu voní jako věčné jaro. Avšak — „sláva, která hlučí jako bouř, je sama bouřným vichrem, jenž záhy odvane jak kouř“ — není herci často přec ouzko při pomyšlení tom? Není mu tím více ouzko, čím opravdovějším je umělcem? Neletí touha jeho také do budoucnosti, pohlížejíc, zdali potomstvo — pro něž třeba nepřímo přec jen tak mnoho vykonal — zdali potomstvo to vděčně a láskyplně připomíná si též jmeno jeho? Jsou někdy podivuhodné, významuplné náhody. Poslední úlohou velkého Eckhofa[1]) byl duch v „Hamletu“; „s bohem, zpomínej mne!“ volá a klesá ve svůj hrob. — Vykonáváme jen povinnost vděčnosti k českému umělci, přenášíme-li zde trvalým písmem „zpomínání“ na potomstvo. Tím líp, že to můžem učinit ještě za života umělcova. Že umělec je ještě v nejplnější síle své, když slyší volání národa: „Výborně! — Da capo!“ Arci je obtíž při každém soudu o člověku živém, vůči živému panuje vždy chlad a opatrnost, teprv vůči mrtvému zavládne jemnější láska, ale vůči Františku Kolárovi může mít láska ihned místo své. Pochybuju, že je někdo, kdo by Kolára nenáviděl.

A nyní se zapřeďme do životních dát. František Karel Kolár (vlastně Kolář) je synovcem Josefa Jiřího Kolára — rodina „českých Devrientů“. František se narodil dne 20. ledna 1830 ve Valdheimu v Plzeňsku, kde byl otec jeho finančním úředníkem. Valdheim leží v krajině poněmčené, a když přišel hoch František, v prvních svých

[1]) Konrad Ekhof, zakladatel německého umění hereckého (1720—1778). Působení jeho při divadle hamburském (1764—1769) zvěčnil Lessing ve své „Hamburgische Dramaturgie“.

ještě hošských letech do Prahy na nižší školy, neznal česky. Spolužáci ho pokoušeli, pokřikovali na něho „Němče!" — ale František se pral s nimi do krve, on nechtěl a nechtěl být Němcem. Podivno, v obecních školách byl pronásledován pro němectví, později, na malířské akademii, zas již pro rozhodné, neústupné češství — „trpěl jsem pořád pro národnost," povídá.

Gymnasium studoval v Praze na Malé Straně. Zase obtíže jazykové s latinou a řečtinou. Když ostatní deklinovali a konjugovali, František si kreslil překrásné věci, stromy a hlavy, psy, koníky a jiná pěkná zvířátka a nevěděl o světě. Tenkráte byli na Malostranském gymnasiu dva zajímaví professoři, Čech Alois Svoboda („Navarovský", český spisovatel a překladatel rukopisu Královdvorského do němčiny) a chebský Němec František Muehlwenzel. František měl Muehlwenzla za „třídního a třídní tenkrát musil v třídě své přednášet předměty všechny. Muehlwenzla jsem znal dobře, bylť o něco později také mým třídním — čtenář odpustí, že vplítám také sebe, děje se tak k vůli vysvětlivce. Týž Muehlwenzel byl na dobu před r. 1848 mužem velice vzdělaným a k nám Čechům rozhodně spravedlivým; rokem 1848 se v poslednějším náhle změnil, jako všichni Němci v Čechách, jakmile poznali, že český národ není pouhou ideou: zmizelať jim „romantika hrobů". Věd přírodních a mathematických byl Muehlwenzel nadšeným pěstovatelem, také přál umění výtvarnému a byl v malířství sám diletantem, dosti šťastným krajinářem, všímajícím sobě přírody a pravdy. Jedním ze spolužáků mých byl Viktor Barvicius, známý nyní malíř — vždyť Pražané znají dobře jeho díla z Žofínských výstav. Několikrát žalovali spolužáci na Barvicia, že tam vzadu u okna místo učení si hříšně kreslí, a předkládali panu profesorovi ne-

smazatelné zločinu důkazy. Možno, kdy by důkazy ty byly bývaly špatně kresleny, jen jak výkony chlapecké rozpustilosti, že by se byl pan profesor pohněval; ale v kresbách byl talent. Muehlwenzel se do nich zadíval, tvář jeho bez toho široká, rozšířila se ještě víc, byla pojednou úsměvna, šťastna a hlasem měkounkým prál pak: „Proč pak tě, Barvicie, nedá pantatínek na akademii?“ A asi za rok byl už Barvicius na akademii. Asi na vlas podobně se dělo Kolárovi. Profesor se smluvil se strýcem Jiřím, který studie Františkovy řídil, a roku 1845 seděl František už na široké škamně akademické elementárky, s určitým předsevzetím, že se stane Tizianem, nebo tak něčím.

Ředitel Ruben urputnému Čechovi Kolárovi hrubě nepřál. Byli stále proti sobě napnuti, a rok 1848 snadno by byl vyvolal nemilou katastrofu. Roku toho byl Kolár ovšem v řadách akademické legie a za pověstných dnů svatodušních nalézal se v Praze. Najednou ho tu napadlo, aby — sám už nyní neví, za jakou příčinou, kalá asi nebyla — sobě vyhledal Rubena. Běžel po schodech Klementina vzhůru a otloukal při tom schody oním kulturním nástrojem, jenž proslul hlavně zásluhou studentů Jenských a dle svého vesnického rodiště honosí se názvem „ziegenhainer“, když v tom potkal akademického pedela. „Je ředitel Ruben doma?“ — „Není, odjel na venek.“ — „Ten má nos!“ zvolal Kolár, zatočil pádnou holí a běžel zase dolů. Episody té byl již nadobro zapomněl, když náhle doslechl, že Ruben se byl vyslovil na akademii velmi nepřátelsky a hrozivě proti němu. Kolár se odhodlal a šel k řediteli. Ruben ho přijal nevlídně a slovy: „Právě jsem chtěl na Hradčany k auditorovi Franzovi, abych vás tam udal!“ Tak něco jako malý hrom projelo Kolárem. Nebyl sobě sice ani dost málo

vědom, že by byl některého z právě minulých dnů hodlal rozbořit Rakousko — ale auditor Franz těšil se tak palčivé pověsti! „A proč?“ vykoktal konečně. — „Vy jste mne v svatodušních dnech zde hledal, a když jste zvěděl o mém odjezdu, řekl jste: Ten má nos! Proč pak mám nos — co?“ Kolár se rychle vzpamatoval, usmál se slastně a pravil: „Když některý můj přítel hodlající si vyjít na procházku, zůstane doma a náhodou tím ujde zmoknutí, řeknu: Ten má nos! A když jste vy, pane řediteli, odjel z Prahy a náhodou tím ušel nepříjemnostem svatodušních dnů, řekl jsem také: Ten má nos! Či myslíte, že zde bylo příjemno?“ — „Myslil jste to tak?“ tázal se udivený ředitel, a od té doby byl mezi oběma poměr přátelštější. Ruben učinil dobře, že Kolárovu vtipnou lež vzal do pravdy, kdy by ho byl Kolár onoho dne i doma nalezl, zajisté by sám byl náhle nevěděl, co tu chce, a pomohl si také lhostejnou vytáčkou. Kolár je povahy zvláště, ba řídce měkké — chci toho vyprávět charakteristický doklad.

Kolár cestoval ve svém životě velmi málo. Zaměstnáním svým byl poután k Praze, „uměleckých cest“ český herec vůbec nekoná, leda po českých městech, nejdál do Brna, a nanejvýš že Kolár v letech posledních co režisér a k vůli novým cizím kusům několikrát si zajel do Vídně. Ale jednu delší cestu uměleckou vykonal přec, ještě co akademik, a to do Šumavy v srpnu 1850 k vůli studiím dle přírody. O té cestě vypravuje Kolár velmi rád, jeho vypravování je jakýsi pendant k pověstné „meine Reise von Stolpe nach Danzig“, slyšel jsem je již několikrát a vím je nazpamět. Peněz neměl právě mnoho, ba, jak se později ukázalo, neměl jich ani dost, za to byl vak jeho dobře naplněn prádlem, šatstvem a vším cestovním pohodlím — „myslím, že mně tam matka

i župan dala.“ Ale měl dobrou oporu pro případ nouze v Soběslavi u bohatého sedláka zemana, bratra svého dědečka. Tam se zastavil hned při svém východu z Prahy a byl srdečně a velmi hostinně přijat. „Máš dost peněz?“ — „Mám,“ prál akademik hrdě. — „Kdy by ti došly, piš nebo přijeď sem a buď u nás jak dlouho chceš.“ — Došly, než se nadál, dřív než jeho lépe opatřeným kolegům, a Kolár musil pomýšlet na pochod zpáteční, s „posledním dvacetníkem“. V Budějovicích sešel se s Prokopovou divadelní společností a u té nalezl bývalého soudruha akademika Hrona.*) Tomu se svěřil s bídou svou. „Pojď, pojď, příteli,“ zvolal Hron radostně, „já za tebe zaplatím oběd!“ A šli a obědvali, a pak ukázal Hron sklepnici na Kolára prstem a pravil slavně: „Já za jeho oběd zůstanu dlužen.“ Studený pot studu vyvstal Kolárovi na čele. — A vybral se akademik z Budějovic dál, už jen s desetníkem v kapse. Na noc, po celodenní cestě, zastavil se ve vesnické hospodě. Bylo tam právě posvícení. Zasedl za stůl a postavili před něho pečeni a pivo, aniž by byl něčeho žádal, a pak mu vykázali postel. Ráno žádali všeho všudy šest krejcarů. Ale již neměl daleko na Soběslav. Došel tam záhy dopůldne, a když přicházel k domu strýcovu, stál před domem četný dav lidí. „Co je to?“ — „Starý Kolář má pohřeb.“ Rána hromová. „A kde je jeho žena?“ — „Tu jsme pochovali před týdnem.“ Řádilať tenkrát právě cholera zuřivě. Pohřeb se hnul a Kolár šel smuten s jinými na hřbitov. Nikdo si ho nevšímal, byli tu sice synové zesnulého, ale ti ho neznali a on nehodlal se jim prohlásiti — „nu ano, byli by si mohli pomyslit, že se vtírám.“ Ještě se pomodlil

*) Hron byl později profesorem v Srbsku a je nyní někde v Anglii. — (Pozn. Nerudova.)

u hrobu a šel. — Tři krejcary! Ale za tři krejcary je aspoň kus chleba; akademik jej spolkl vesele a vykročil. Mimo ten chléb po celý den však nic více, leda padavky podlé cesty, v době cholery! K večeru ho překvapila bouř, a tu poblíž byl právě chudičký barák cestařův, vstoupil na práh. „Pojďte raděj dál," nutila cestářka. — „Nemůžete mne tu nechat přes noc?" tázal se ostýchavý. — „Třeba na hůrce," a vedla ho chlévkem k žebříku. Kandidát nesmrtelnosti vylezl po žebříku a ulehl do sena. Časně z rána se sebral, položil do sena jednu ze svých košil co odměnu a vytratil se. Cesty ubývalo přec, ale hlad byl zlý — nic, nic než padavky po celý den. „As dvakrát jsem se stavěl u fary — sahal jsem po zvonci — ale pokaždé mi ruka sklesla." Již byl poblíž Konopiště, když si vzpomněl, že byl jednou právě sem, kde byl u knížete Lobkovice známý básník Květ vychovatelem, naléhavě zván, za některé kreslířské ochoty své. Vešel tedy do zámku. Zámecký správce přijal ho vlídně. „Jen lituju — kníže pán tu není, všichni jsou v Plzeňsku." — „Nu, neškodí, k večeři a noclehu mně přece pomůžete, pane, jeli pravda?" — „Ovšem, s radostí největší. Jen že, když tu není kníže pán, v zámecké kuchyni se nic nevaří. Ale já vím pomoc, tamhle je hospoda — račte jen kolem rohu, hned ji uvidíte — a dostanete tam všeho, ručím za to." — „No, to je výborné — jsem velmi vděčen — tedy tamhle? — Avšak — prosím — ono se sice již trošku šeří, já bych si tu ale přece rád ještě něco okreslil a prosím o kousek chleba, chlebem se kresba nejlíp vytírá!" — „S radostí, velký? malý?" — „Jen tak, víte!" A ničeho netušící správce mu přinesl skyvu chleba tak na snídaní pro dítě. Kolár ji vzal a šel „za roh". As půl hodiny chodil sem tam, pak se vrátil do zámku, kdež uveden do skvostné komnaty. Hedbávná nebesa, čalouny, zrcadla, koberce

— ale vše nejedlé! Do tří hodin se válel nebohý na loži, pak myslel, že v zámku již není nikdo vzhůru, vstal a vytratil se zase na silnici. Teprv na večer následujícího dne dostal se až do Prahy k rodičům svým všecek vysílen. Byl by sice mohl dojít již odpůldne, ale čekal v Kunratickém lese do soumraku, bylť poblácen a styděl se před Prahou. Churavěl po té cestě, ale opět se sebral. Spravedlivým výčitkám rodiny se ovšem nevyhnul. Mohl kdekoli zůstat v hostinci, psát do Prahy a čekat klidně, až mu zašlou peníze — ale to mu „nenapadlo". Mohl sáhnout do vaku a prodat cokoli — ale to mu „nenapadlo". — Každý vidí v tom kratičkém vypravování celou Kolárovu povahu, sílu měkounkých, jemných tahů. A Kolár se nezměnil. Zrovna tak ostýchavě kráčí celou cestou života. Jen že nejí padavky.

Zvláštní náhoda, cesta za účely čistě malířskými vykonaná vedla — k divadlu! Do té doby se nebyl Kolár o divadlo pranic staral. V Budějovicích pohledl za kulisy a touha propukla mžikem. Přišed do Prahy vyhledal sobě kruhy soukromného divadla Mikulášského a již se jich nespustil. Záhy tam byl oblíben a v oboru úloh charakterních neměl na jevišti tom „sobě rovného". Konečně zase se svolením strýce Jiřího vystoupil v divadle zemském. Po prvé vystoupil tu František Kolár dne 30. listopadu r. 1851. V ten den, den to benefiční J. V. Grabingra, dávali „Amerikánského ženicha v Čechách aneb Brambory na loupačku, veselou hru v 5 jednáních od H. Claurena, zčeštěnou od Kl. Puenera." A Kolár v ní hrál úlohu „pána z Nemanic", nomen — omen, šablónovou šarži, jejíž povaha je už vyznačena jménem samým. Abych řekl pravdu: Prahu to první vystoupení zrovna neporazilo. Nebylať ani podstata úlohy dle toho. Přece ale vyslovil

se „Lumír“ Mikovcův následovně: „Sl. Grabingrova a pan Kolár mladší vystoupili ponejprv. S dobrým svědomím pochváliti můžeme dobrou pro divadlo postavu obou našich debutantů; slečna Grabingrova má zvučnější orgán, p. Kolár mladší živější, vyvinulejší hru; představoval zhejřilého mladíka s neobyčejnou na začátečníka routinou. Obecenstvo podněcovalo sl. Grabingrovou a p. Kolára ml. hojným potleskem, který v tomto pádu zajisté na svém místě byl.“ — Kolár byl ředitelem J. Hoffmannem hned po prvním představení engažován. Přece ale setrval na pražské akademii ještě dál, dělo se tak k vůli snadnějšímu sproštění se povinnosti vojenské. Roku 1851 hrál pak ještě v kusech: „Co z toho pojde, když se kůň do slaměného klobuku dá“, „Selský milionář“ a „Čarovný závoj“.

Byla to tenkráte doba smutná. Politické nebe těžké jak olovo, krutá reakce ve všech oudech státu, český národ nazpět vržen do mlh a mrákot. České divadlo, sotvy že dýchat začalo, zase zdušeno. Od 1. prosince 1849 do posledního listopadu 1850 vykazuje divadelní, na r. 1851 vyšlý almanah ještě celkem 105 her českých (57 v „stavovském“, 48 ve Pštrosce). V době té měly české hry ještě svého zvláštního intendanta, Pravoslava Trojana, i svého dramaturga Jos. Kaj. Tyla. Za celý rok na to, od 1. srpna 1850 až do posledního listopadu 1851, bylo již jen 57 českých her (35 — 22) a personál vyřídnul značně. Odešliť v čase tom Tyl, Biel, Ježek, Krumlovský, Kramuele, Kajda, Reisinger, Šimanovský, Hynková, Skalná a Rajská. Šimanovský přišel ovšem za rok zas, později vrátila se Hynková, ještě později a jen na krátký čas Biel a Rajská. Jiní se nám ale ztratili nadobro: zaniknul Krumlovský, největší as herecký talent, jaký jsme vůbec měli; puklo srdce vyštva-

ného Tyla. Dramaturgické místo osiřelo pro dlouhou dobu. České hry obmezeny zas na nedělní odpůldne, od $3^1/_2$ do 6. Raděj ale, aby byl konec vždy před šestou, by divadlo mohlo řádně vyvětrat pro německé panstvo! Byli by hry ty odkopli vůbec, ale ředitelé měli z nich značný peněžitý zisk a udržovali je, třeba jim co Němci takto hrubě nepřáli a ničeho pro ně nečinili. Když se hrálo, musil být ovšem personál; ale tu se pomáhalo všelijak. Někteří členové personálu německého působili také ve hrách českých, bez gáže, jen za půl příjmu ročně; němečtí choristé, českého jazyka znalí, přibráni pro úlohy dosti důležité — zlatku za představení; dobří diletanti připouštěni, buď zdarma nebo taktéž za půl příjmu ročně, ze všech tříd společenských, dobrý Lapil — ostatně episodista výtečný — dbal si ve všední den uzenářského svého řemesla, v neděli hrál hrdinné otce, a tlustý Nikolaj, pozounista, troubil v neděli o 2. hodině odpolední ještě při nějakém pohřbu a o $^1/_4$4 hrál již krále; někdy pomáhali z německého personálu i členové takoví, kteří neznali ani slova česky a z hry sobě jen posměch tropili, takž hrál na př. i známý německý zuřivec Fischer („Tardiena“ v činohře „Bayard“). Jako hry české vůbec, měli také ovšem čeští herci osud pravé popelky a zkusili od německých druhů svých v garderobách a na zkouškách dosti ústrků. Snad bude mnohého zajímat, uvedu-li seznam členů, kteří hráli v dobu, kdy Kolár ml. přistoupil. V činohře oučinkovali tedy tenkrát: Grabinger, Hynek, Chauer, Chramosta, Ilner, Kaška, Kubín, Kolár st., Lapil, Nikolaj, Vilímek, Sekyra. A dámy: paní Kolárová, Martincová, Preislerová, Pešková, Ullmannová, Wiedermannová, pak panny: Dufková, Gaučová, Petržílková a Wagnerová. Rozumí se samo sebou, že o nějakém roztřídění „na obory“ nebylo ani řeči.

*

Sekyra, komik, hodící se pro úlohy groteskní, byl zároveň přední silou pro všechny intrikanty. Dojem as takový, jako by si dnes Mošna zahrál zcela do pravdy „Mefista". Největší bída byla o slušného milovníka „druhé třídy", a té měl odpomoci náš Kolár. První z větších úloh zahrál sobě Kolár dne 21. března 1852. Dávala se ve prospěch sboru „Magelona" a Kolár vystoupil co Otto z Losů, kdežto byl dříve při prvním provedení kusu toho (stalo se 2. února 1852) hrál drobnou úlohu Nettra z Glouchova. Otta z Losů hrál dříve sám Kolár st., ale přihodilo se, že Grabinger, který měl úlohu Lomnického, dostal se do takového sporu s ředitelem Hoffmannem, že za téhož ředitelství nebyl víc ku hře připuštěn — strýc tedy převzal úlohu od Grabingra a synovec od strýce.

Po velkonocích r. 1852 nastoupil ředitel Jan August Stoeger a ten engažoval našeho Kolára zároveň pro divadlo německé. Krom malých výjimek (na př. učitele v „Deboře") hrál nám Kolár napořád jen drobné milovníky, nešly mu ale valně k duhu. Mimo to také jeho mořil dualism, hra hned česká, hned německá, jako mořil těch mnoho jiných. Ukázalo se vůbec ve světě, že je velmi málo těch herců kosmopolitů, kteří dovedou stejně vyniknout v jazycích dvou. Tím méně toho dovedou, musíli ty jazyky rychle střídat. Sám Kolár starší, který nás deklamací českou přec tak často přímo uchvátil, byl v deklamaci německé vždy jaksi spoután cizotou. A také sám repertoir poskytoval pramálo příležitosti k rozvoji. Skoro nic než „Štefek Langer z Hlohova", „Hadrník Pařížský", „Lev kurdistanský", „Král Václav a jeho kat" a t. p. Ale mělo se přec záhy mnoho změnit. Ne sice, že by se byl rozmnožil počet her, až do roku 1859 obnášelo číslo ročně provozovaných her vždy jen málo

víc než 50. Duch český, do roku 1848 znenáhla pěstovaný, rokem tím náhle jako růže rozkvětlý, nedal se ale nastalou reakcí přece zcela zdupnout. On žil, a známky toho života musily se brzy zas jevit, nové letorosty bujně zas vystřelit. Z rozkypřelé půdy Mikovcova „Lumíra" vyrostla celá houšť letorostů literárních, a divadlo, „obraz života", zabočilo znenáhla do literatury světové — vždyť se nám rokem 1848 odevřel život, svět! O ten obrat v divadle nejvíce se zasadil a zasloužil Kolár starší. Jeho literární vzdělání vedlo zřetel jeho k nejslavnějším dramatům cizích literatur. Jeho herecká touha nesla se k postavám nejvyšším. Jeho herecký talent dovedl postavám těm vyhovět, je předvést způsobem někdy úžasným. J. J. Kolár jal se překládat dramata velká a ihned měl v Douchovi, ml. Čelakovském, Čejkovi a j. výborné pomocníky. Režisér Josef Chauer, herec vzdělaný, pomáhal při uvádění na jeviště. Již r. 1852 objevil se „Macbeth" (8. února), r. 1853 „Romeo a Julie" (10. dub.), „Zkrocení zlé ženy" (9. října), „Večer svatotříkrálový" (16. říj.), „Don Carlos" (6. list.), „Hamlet" (20. listop.). Chauer a Kolár st. hráli úlohy nejobtížnější, takové, k nimž se i v cizině připíná sláva herců nejjmenovanějších. Chauer s řídkou routinou, Kolár s geniálností rozhodnou. — Ti dva již dovedli mladší talent ku předu pohnat. Mimo to nastala doba, kdy do Prahy přicházelo mnoho z předních německých herců pohostinsku si zahrát, ano i francouzských, italských — třeba ne vždy vzor, tedy aspoň popud. A konečně buzena předváděním výborných her cizích, objevila se i pěkná produkce domácí, leckteré se objevily v ní dramatické postavy zcela původní, na nichž mohl herec zkoušet zas svou původnost. Ale nepředbíhejme!

Dne 2. února 1853 měl náš Kolár první příjem svůj.

Vybral si Deinhardsteinovo drama „Hans Sachs", přeložené J. K. Tylem.[1]) Jak finančně pochodil, je lhostejno; u kritiky ale nepochodil ni kus ni beneficiant valně. O dramatu samém píše tehdejší divadelní kritik „Lumíra": „Plynnost překladu zavedla beneficianta nejvíce k volbě té, není však tato plynnost s to, aby zakryla množství chyb a bezduchost celé hry, kterou Němci arciť co jedno z nejzdařilejších svých tak zvaných „Kuenstlerdramen" počítají. Deinhartstein ale proslavuje Jana Sachsa ve své činohře více za mučeníka ševcovství než básnictví."[1]) A o beneficiantu mluví co o pravém maleficiantu téhož dne: „Hrál radního Víta Hessa, jehož již spisovatel co pitvornou karikaturu nakreslil; pan Kolár ml. používal u vyvedení barev tuze křiklavých." Tehdejší referent „Pražských Novin" vyjádřil se ale ještě mnohem ostřeji. — Ještě téhož roku poskytla však dramata Shakespearova leckterou příležitost, aby se osvědčil. Ve „Večeru tříkrálovém" musil přes noc převzít úlohu Tobiáše, líbil se, a v úloze junkéře Tobiáše líbí se podnes. Rozhodna byla však pro něho hra „Zvoník Notredamský", v níž hrál krále žebráků, postavu to, jež právě jeho fascinující maskou a markantní hrou stala se na českém jevišti pověstnou. Chauer tenkráte přihlížel z kulisy a s obdivem zvolal:: „T e n t o

---

[1]) Překlad ten uveřejněn v 1. čís. České Thalie r. 1843 pod názvem: J a n S a ch s, dramatická báseň ve 4 jednáních od J. L. Deinhartsteina.

[1]) „Künstlerdramen", o nichž referent „Lumíra" se zmiňuje, mají právě původcem Vídeňáka Jana L u d v í k a D e i n h a r t s t e i n a (1794—1859), který pod tímto názvem r. 1845 vydal v Lipsku 2 svazky. Z nich líbilo se nejlépe tehda veršované drama Hans Sachs, ovšem již r. 1829 ve Vídni provozované. Tyl přeložil je r. 1831, ale Štěpánek je tehda nepřijal k provozování, k tomuto došlo až r. 1837 za Stögra.

přivede daleko!" Od těch dob dostával více úloh charakterních. Mnohé — po Sekyrovi.

Abych znázornil líp rozvoj jeho, uvádím zde některé příklady, jakže v jednotlivých kusech pokročil od úlohy k úloze. V „Hamletu" dostal po Horaciovi Polonia — v „Loupežnicích" po Hermannu France — v „Benátském kupci" po Gracianu Shylocka — v „Divotvorném klobouku" po študentu Koliáše — v „Mageloně" po Nettru z Glouchova Ottu z Losů, pak Cesara, pak Lomnického — v „Pravzoru Tartuffa" po králi Ludvíku Lamoignona — v „Snu svatojanské noci" po Demetriovi Klubka — ve „Fiesku" po Giannettinu Hasana a t. d.

Pojednou byl František Kolár ve svém živlu, ve vzduchu pro něho nejzdravějším, a my viděli, jak za dosti krátkou dobu vyvinul se nám nový, výborný herec charakterní. Výtvarné umění, kterému se byl dříve věnoval z malířského atelieru, přeneseno na jeviště, místo barvami maloval tónem a gestem, plastičnost jeho postav byla překvapující, genry jeho byly typické, povahy dramatické byly plny nejpravdivějšího života. Se vzácnou bystrostí přišel úloze vždy na celé jádro a se vzácnou pílí hleděl poznanému dodat výrazu úplného, přirozeného. Mnohé z úloh, které převzal před dvaceti a více lety, má podnes, a pojmutí tehdejší osvědčuje se dnes jak tenkrát. Uváděl v praxi princip „moudrosti bramánské", jež Rueckert vyjádřil distichem:

Am besten machst du gleich dein Ding im Anfang recht;
Nachbesserung macht oft Halbgutes voellig schlecht.

Zajisté bude zvláště těm, kteří jsou spolu pamětníci, zajímavo, seřadímeli zde některé ty úlohy značné, které Kolár hraje již po jedno nebo dvě desítiletí:

Od	r.	1853	hraje	Tobiáše	v kuse	Večer tříkrálový,
„	„	„	„	Polonia	„	Hamlet,
„	„	1855	„	Valentina	„	Faust,
„	„	1856	„	Straku	„	Pěnkava a Čížek,
„	„	„	„	Šaška	„	Lear,
„	„	1857	„	Rychnovského	„	Mlynář a jeho dítě,
„	„	1858	„	Kalba	„	Ouklady a láska,
„	„	„	„	Lomnického	„	Magelona,
„	„	„	„	Buttlera	„	Valdštýnova smrt,
„	„	1859	„	Lamoignona	„	Pravzor Tartuffa,
„	„	„	„	Kluka	„	Řemeslnická merenda,
„	„	1860	„	Hassana	„	Fiesko,
„	„	„	„	Kikina	„	Carevič Aleksej,
„	„	„	„	Ruperta	„	Záviš z Falkenštejna,
„	„	„	„	Klubka	„	Sen svatojanské noci,
„	„	1862	„	Pikelesa	„	Rekrutýrka v Kocourkově,
„	„	„	„	Chevaliera	„	Při piketu,
„	„	1863	„	Guatinara	„	Povídky králov. Navarské,
„	„	„	„	Shylocka	„	Kupec Benátský,
„	„	1866	„	Revisora	„	Revisor,
„	„	1867	„	Knihaře	„	Damoklův meč,
„	„	1868	„	Waterforda	„	Náměstek bengálský, atd.

Ve dvou neb třech z úloh těch napodobil vynikající herce německé, v úlohách to, kde herci ti podávali skutečně něco vzorného, takž hrál Pikelesa dle Vídeňáka Treumanna, Kluka dle Berlíňana Trieblera. Avšak mistrná kopie jeho měla cenu originálu. Pikeles byl českým židem a Kluk českým řemeslníkem. Vše ostatní pracoval zcela ze sebe a byl již sám vzorem. Abych uvedl jen jednu věc, poměrně malou, uvádím jeho Rychnovského v „Mlynář a jeho dítě“; o úlohu tu rozbíjí se pravidelně umění i předních německých herců, stávajíť se v ní směšnými — Kolár vyhovuje zde i nejrigorosnějším požadavkům a drží se na tragické výši.[1]) Hrál každou úlohu hned po prvé

[1]) A přece byl Kolár v úloze Rychnovského jednou vysyčen. Vypravoval mi sám, že se mu to přihodilo při jakéms ochotnickém

dobře, ale nezůstal přec na prvním tom stupni, nýbrž průběhem dálším, při opakování hry, zdokonaloval jednotlivosti, až bylo ustáleno i každé mrknutí a z úlohy dobré stala se úloha výtečná. Toho by sobě měla všímnout zimničná chuť nynějška, volající po chvatném předvádění novinek. Jednou se náš navštěvovatel divadla na kus podívá, po druhé je mu již „starý“. Ale pak musí místo studia nastoupit pouhé memorování. Hercův talent nemůže vnikat do hloubky, a divák má leda polovičatý požitek umělecký.

Mezi tím se vršily dějiny českých her. Velkonocemi 1858 nastoupil ředitel Frant. Thomé a režie českých her přešla v ruce Kolára st. Číslo českých představení rok na to se o něco zvýšilo, almanah na rok 1860 uvádí, že v době od 1. prosince 1858 do posl. list. 1859 obnášelo již 73; 27krát se totiž hrálo v divadle stavovském, 7krát ve Pštrosce a 39krát v divadle Novoměstském. Byl to první rok existence divadla Novoměstského a české hry v něm zahájeny 25. dubna 1859 Macháčkovým [1]) „Karlem Skretou“. Tenkráte se činily pilnější již zkoušky k doplňování českého personálu, získán trvale Šamberk*) a měli jsme tedy konečně výborného „milovníka“ a v slečně Libické měli jsme vedle paní Kolárové nadějnou mladou tragédku (pokusy právě před tím po více měsíců s jakous slečnou Kolínskou činěné neměly

---

představení — tuším — kdesi v Košířích, kdež aplaus části obecenstva umlčen sykotem opposice, sestávající hlavně z bab a to proto, že prý takový zlosyn jako Rychnovský nezasluhuje pochvaly. Vidět, že tam tehda Kolár Rychnovského hrál již dobře.

[1]) Tak omylem místo Svobodovým.

*) Šamberk byl vystoupil na Pražském českém jevišti po prvé (pohostinsku) dne 30. dubna 1854 co Kosinský. (Pozn. Nerudova.)

úspěchu). Šamberk byl ovšem engažován zároveň pro hry německé, hry české byly pořád jen poukázány na odpůldny nedělní a sváteční, a počet jich by se byl v poměrech těch sotva kdy značněji zvýšil. Tu přišly události roku 1859 a 1860, českému živlu se uvolnilo vůbec a uvolnění to musilo arci míti nesmírný vliv na divadlo, tak důležité pro národ každý. Cítili jsme všichni, že musíme v každém směru duševním mocně ku předu, horoucí touha po samostatném divadle českém vzplanula v celém národě. Myšlénka „národního divadla" oživla zas ze svého ztrnutí, sbírky kvetly. Ale to vše šlo nám pomalu. Tenkrát padla v „Národních Listech" od ohnivého Hálka známá naivní slova, že nám musí země vystavět divadlo velké, „a t o h n e d!" Vůle tu ovšem byla u nás všech ohnivá stejně, ale neměli jsme moci na provedení, na vynucení. Na novém sněmě byli naši v menšině, v zemském výboru tedy též. Měli jsme ovšem pro české hry již svého českého intendanta, doktora Riegra, ale jeho moc byla obmezena. V té situaci zajala Riegra myšlénka malého kamenného „divadla prozatímního" (divadlo větší, ale stavěné jen as tak jako Novoměstské, odmítala veřejnost co nedůstojné, „my nechcem prkennou boudu!"), na něž doufal přece vymoci potřebného nákladu. Strhly se proto hádky. Tenkráte byl pisatel této stati jediný, který podporoval polemickými články myšlénku doktora Riegra. A ukázalo se nyní, jak dobře tenkrát činěno. Vycvičili jsme sobě za tu dobu výborný personál, vychovali dostatečné obecenstvo a můžem klidně nyní vítat zahájení her v divadle velkém, národním. Základy k prozatímnímu se položily. Mezi tím byl Thomé projevil velkou ochotu svou, že učiní něco pro naše hry. Měli jsme u něho někteří schůzi a doporučili mu Gustava Pflegra co dramaturga, jehož také přijal. A děly

se stále nové a nové pokusy na doplnění personálu, s prarůzným výsledkem. Čermáková a komik Vilhelm hráli pohostinsku. Kde který herec po světě byl znám, že umí česky, povolán do Prahy, přišel Boschetti, J. Svoboda a j. Hrálo se týdně dvakráte, od 1. pros. 1861 do posledního listopadu 1862 hrálo se již 122krát.

Dne 18. listopadu 1862 zahájeny samostatné hry v prozatímním divadle Hálkovým „Vukašinem" a Kolár ml. hrál úlohu titulní. Od té doby hraje se denně česky.[1]) Dne 28. března 1863 nastoupil Liegert,[2]) první samostatný ředitel český. Dramaturgem se stal Švanda ze Semčic,[3]) režisérem téhož roku po prvé Kolár ml. Dále dějiny českého divadla stopovat nebudu, jsou všem známy. Známo je, že květen 1863 nám daroval velkou tragedku Malou. Známo, že po nedlouhém panování Liegertově přišel zas Thomé, rok 1866, že odstranil zas toho a že nastala herecká republika. Známo, že pak nastoupilo družstvo, jehož prvním předsedou byl rytíř František z Pštrosů. A známo, že v týž čas přišel Smetana, spasitel české opery. Jen k tomu musím poukázat, co mělo vliv na talent Kolárův, nesmírný vliv. Švanda velmi pilně se staral o oživení a rozmnožení českého repertoiru. Do jeho doby pěstováno v nedělních hrách hlavně drama opravdové, veselohra ležela takměř ladem. Švanda vzkřísil veselohru. Veškeré dobré hry německé byly brzy předvedeny a směle sáhnuto do nevyčerpatelných zásob francouzských. Mnohé hry, sotva že v Paříži byly prove-

---

1) Denně hrálo se teprve od nastoupení Liegertova, do té doby byla v Prozatímním divadle představení jen v úterý, ve čtvrtek, v sobotu a v neděli; také odpolední představení nedělní začala zas až za Liegerta.

2) Správně 1864.

3) Švanda byl dramaturgem již r. 1862.

deny, byly také již uvedeny k nám a předešli jsme všecka divadla jiná.[1]) Souhra se záhy vytříbila a veselohra vešla v oblibu, hlavně zásluhou Peškové a Šamberka. Ale veselohrou jsme přišli dál, k moderním společenským dramatům francouzským. To bylo něco pro Kolára, to znázorňování nejtěžších psychických rozvojů, ty postavy se svými čistě lidskými náružívostmi, živého masa a vařící se krve! Zde vystoupil Kolár na vrchol vítězný. Úloha sledovala úlohu — Kolár rozechvíval, unášel. hrál dokonale. „Montjoy", „Giboyer", „Staří mládenci", „Mnoho přátel naše škoda" — můžem s oprávněnou pýchou se zeptat, kdeže sehrány líp než u nás. Ale hlavně zásluhou Kolárovou.

Okruh všech úloh jeho je velkolepý, nyní se již můžem po něm rozhlednout. Od milovnických po hrdinné, od burleskně-fraškových po přísně charakterní, od naivních po intrikantské, od ryze českých po světově všeobecné nalézáme u něho druhy všechny. Salón a ves, rytířský sál a jizba lesníkova, ostrost a měkkost, humor a smutek — všude je doma, vše znázorňuje stejně výborně. Vyvolejme před ducha čtenářova řadu Kolárových postav. Nevyjmenujem všech, jen některé, bude to přec řídce bohatá galerie. Jak věrně ze života nižšího vzati jsou jeho Kulich („Francouzská selka a český dobrovolník"), Kluk („Řemeslnická merenda"), Klubko („Sen svatojanské noci"), jeho drsní a zas tak měkcí lesníci („Politika v lese" — „Černý Petr"), dále jeho perníkář („Prach do očí"), jeho knihař („Damoklův meč"), jeho „Straka" („Pěnkava a Čížek")! Jak se k nim druží fotografie z kruhů vyšších, jeho markýz v „Při piketu", bankéř Tjaelde („Bankrot"), Deperiéres („Hrabě z Leto-

[1]) Tak zejména Sardouovi „Staří mládenci".

rierů“), Gogolův revisor, zázračně dobrý Mortimer („Mnoho přátel naše škoda“)! Jak rozkošně dovede znázornit dobrého hlupáčka, jakým je Vrtohlav („Solný“), nebo hloupost vykrystalisovanou, jaká je u Kalba („Ouklady a láska“), lorda Waterforda („Náměstek bengálský“), Guatinara („Povídky královny Navarské“), nebo konečně onu neznalost světa, jakou je obestřen Michel Perin („Tajné spiknutí za času republiky“) a srdce rvoucí mravní rozhořčenost, když drsný svět sám odestře svůj závoj a dobráčkovi násilně strhne letitý jeho klam! Jak esteticky správně a povahopisně ostře líčí mravní špatnost Lamoignona („Pravzor Tartuffa“), Hassana („Fiesko“), Ruperta („Záviš z Falkenštejna“), Kikina („Alexej“), France („Loupežníci“)! Jak vnitřní špatnost a zevnější spustlost zároveň na žebráku v „Zvoníku Notredámském“, na Vansenu v „Egmontu“! Jak špatnost nezdravými poměry společenskými a nahodilým vychováním naučenou a konečné propuknutí dobrého jádra u Montjoy, a Luciena Caussada („Staří mládenci“)! Jaké opravdové a vysoko tragické akcenty má pro Valentina („Faust“), Šaška („Král Lear“), Rychnovského, Menenia („Koriolan“), Filipa („Don Carlos“), Buttlera („Valdštýnova smrt“), Skálu („Křivopřísežník“)! A jak konečně tam, kde český básník vytvořil postavu původní, dovedl Kolár s rovnou původností dodat jí plastický tvar — jmenujem jen Napoleona („Světa pán v županu“), zas Kikina a zas Ruperta.

Herec musí mnoho vidět ve světě a musí mít nesmírně mnoho taktu sám v sobě, aby věděl, co smí a co nesmí přivest na jeviště. Kolár má tu znalost i ten takt. U něho je pravá míra ve všem, esthetický jemnocit ovládá úlohu do podrobna. K tomu je vše prodchnuto teplým životem, je vše přirozené, pravdivé. On nevládne zvláště skvě-

lými prostředky hmotnými, jeho hlas je drsný, neobjemný, ale jakých úchvatných modulací je ten hlas schopen, jak se divák chvěje pod dojmem jeho, jak je unešen pravdou! V tom ohledu mně vždy připomíná Dessoira. Kolár v tragických momentech nezdrcuje, on znenáhla rozechvěje, unáší, po jeho hře máme týž zušlechťující, esthetický dojem, jaký po přečtení krásné básně, po vyslechnutí ušlechtilé hudební skladby, po vzhledu na mistrnou sochu. Pravdivost jeho podání cítí každý, ať je víc či méně vzdělaný. Při jistém provedení „Zvoníka Notredámského“ zvolal, jakmile Kolár vystoupil, jakýs naivní dobráček na galerii: „Toho musili hledat po celé Praze!“ A to je charakteristické. Co zde naivní pozorovatel pronesl o zjevu zevnějším, dotknut výmluvným obrazem skutečnosti, to cítí vzdělanec u Kolárovy hry vždy vzhledem k vnitřní stránce povahy: plnou životní pravdu. Kolár „pravdu nenápodobí, jemu je ta pravda vrozená, on je sám pravdou“, mohlo by se o něm říci obdobně k Popeovu výroku o Shakespearu.*)

Mezi českými vzdělanci klade se někdy otázka, který z obou Kolárů je co herec větší. Chcemeli, je taková otázka naprosto marna, nechcemeli, není. Různé individuality, které se vyvíjely za různých poměrů. Co do velkých zásluh o české divadlo jsou sobě rovni, kdy by nebylo Kolára I., nebyl by Kolár II., kdy by nebyl onen na českém jevišti zahájil dobu pravého umění, nebyl by tento mohl rozvoj umění toho vésti dál. Kolár st. zavedl do českého repertoiru prvně onen kruh velkých dramatických postav, v jichž co možná dokonalém provedení závodí nejpřednější herci všech národů, a závodil co český herec

*) Popeův výrok o Shakespearovi: „On není napodobitelem přírody, on je sám přírodou.“ (Pozn. Nerudova.)

v nich hned s herci cizími; Kolár ml. kruh ten doplnil a připojil k němu kruh nový, velkých postav moderních, v nichž závodí rovněž šťastně s každým. Osobní individualita obou je různa, a také jich divadelní umění je podstatně různé. Kolár st. vládne mohutnými prostředky, jeho Lear, jeho Koriolan, jeho Sudí Zalamejský obdrželi jimi úchvatné síly, jaké by jim Kolár ml. dodati nemohl. Kolár ml. vládne talentem sledovati povahu až do nejdrobnějšího detailu, jeho Montjoye, jeho Tjaelde, jeho Caussad uchvacují znenáhla ale jistě, pohyb každého nervu jejich je sledován a znázorňován tak, že by Kolár st. k tomu nejspíš trpělivosti neměl. Kolár st. kreslí ve velkých konturách, pracuje také někdy jako sochař, zvenčí dovnitř; celý herecký zjev Kolára st. je síly často vulkanické, líčíli náruživost, slyšíme majestát nezdolné sopky, a divák je nešen jako bleskem. U Kolára ml. klíčí postava tiše ze semene, vyvíjí se organicky, a jsme sobě, třeba dojmem uchváceni, vždy do podrobna vědomi všech příčin jejího vzrostu. Kolár starší — Kolár mladší, rodina českých Devrientů — který že je větší?

Výtvarného umění nevzdal se František Kolár vedle toho nikdy. Vilímkovy „Humoristické Listy" mají v něm od počátku svého nejlepšího, nejkousavějšího a přímo neumořitelného spolupracovníka. Některé obrazy jeho byly značné politické váhy a pro své dny událostí, o níž se mluvilo všude i v soudní síni. Výtvarný jeho talent prospíval mu také co režiséru, úprava scénická, vzdor chudým často prostředkům peněžním, byla pro oko divákovo vždy dobře vypočtena, působiva. Mnohokráte se vyznamenal uspořádáním živých obrazů na jevišti, takž již r. 1857 stavěl veškeré obrazy k „Písni o zvonu", rok na to k básni Králodvorského rukopisu „Jaroslav". Velkou slavnost Shakespearovu r. 1864 ří-

dil na českém jevišti hlavně on. A kdo se ještě s nadšením pamatuje na pestře velkolepý veřejný průvod při slavném kladení základu pro divadlo národní, nezapomeň, že vojvodou toho průvodu byl Kolár. Jeho ochota je vzorna, a není jediného většího ochotnického představení, spořádaného pro účele národní, aby se jí neužilo výdatně. Jeho zásluhy režisérské, jeho zásluhy o divadlo vůbec způsobily, že první divadelní družstvo dalo mu na nějaký čas do rukou skoro samostatné řízení artistické. Nu — ku „vládě" se Fr. Kolár nehodí, na vladaření je on příliš dobrého srdce, u divadla křižují se steré zájmy často sobeckých jednotlivců, tam ryzá dobrota není na svém místě. Mimo to Kolár v postavení tom nehrál skoro praničeho, my ale — my věru nechcem postrádati výtečného herce.

Dotknutá dobrota mohla by nás uvést k řeči o Kolárově povaze co člověka vůbec. Řeknem krátce, nechť on činí v životě co chce, poctivá dobrota je oním fluidem, který prochvívá vše: Kolár je pověstně dobrý. Ovšem ne „dobrácký" v smyslu jistém, rozum jeho je bystrý, soud ostrý. Kolárovy dobroty může leckdo zneužit, ale vědom sobě toho bude Kolár vždy. Aristokratická to vlastnost bohatších duchů. A vedlé bystrého rozumu vládne Kolár řízným, původním vtipem. Jen že už musím zase vyhýbající se, přirozeně doplňující poznámku přidat. Goethe praví, že každý básník musí mít také trochu naivnosti v sobě. Poetou je ale umělec každý — a také umělec Kolár má „božské" té naivnosti v povaze své patřičnou část.

---

[1]) R. 1866 stal se Kolár ml. režisérem; vrchním režisérem a spolu artistickým správcem divadla jmenován K. po odstoupení svého strýce Kolára st. r. 1873 a setrval jím do r. 1875. Později r. 1878 převzal opět tento úřad, ale jen na krátko.

Má všeho právě tak, aby byl co člověk i umělec všude a každému oblíbeným. Ba má snad co umělec i to, že neumí sobě ani peněz dosti vážit — říkám jen „snad“, nevyřknu za žádnou cenu v tom ohledu jistotu, ač ji vím.

A povaha by nás mohla uvést zas k řeči o některých životních Kolárových osudech. Z těch sdělím jen, že roku 1860 se Kolár oženil a že žije šťasten v kruhu šťastné rodiny. Z devíti dětí žije a tyje mu jich šest, „dost pro radost“, jak říká Čech. Spanilá jeho družka pak (dcera zasloužilého bývalého napovědy Martince) má tu zvláštnost, že je rok od roku spanilejší.

Za kolik vesele rozjařených večerů jsme Kolárovi vděčni, jichž nám poskytl co léku v časech zasmušilých! Kolikrát nás uměním svým povznesl do říší jasných, když jsme byli zmoženi denními útrapami! On má to vědomí krásné, že výdatně přispíval k štěstí současníků svých a potomstvo také že jeho jmeno nezapomene. Pětmecitma let blaží národ již uměním svým a právě nyní je v plné své síle. Duch jeho pne se upřímným nadšením, ruka, která drží dýku tragickou, je nervů železně pevných a maska, která lidské slabosti obrazí nám v rozmarném zušlechtění, skví se veselostí mladistvou.

„Osvěta“ 1876 č. 12, str. 942. sl.

NÁRODNÍ LISTY.

1879.

TŘICET LET.

Oujezdská brána. Za ní v levo tak zvaný „lesík“ beze stromů, „skrz jejichž větve“ je vidět rozlehlé, vysoce šedivými prkny oplankované místo. Podotýkám, že to slovo „vysoce“ vztahuje se jak na šedivost tak na oplankovanost. Před ohradou tou překrásný portál, embryo nějakého dosud nedozrálého překrásného slohu, a uvnitř portálu dvě velmi obratně ukryté kassy.

Divadlo Švandovy společnosti, kteráž za zimy koná výlety po Čechách a na leto přichází sem na Smíchov do svých stálých „zimních kvartýrů“. Známá „Smíchovská aréna“, kdež je několikkrát za týden něco „poprvé na českém repertoiru“ a odkudž se smích rozléhává přes Vltavu až na Střelecký ostrov. Veselé místečko. A má také svůj podílek na historii posledních let, za nichž se odehrávaly tragedie domů York a Lancaster, rodin Montechů a Capulettů, skupin „starých a mladých“. Dnes ustály, a přenášet je snad až do arén, to už docela nikoho dnes nenapadne. Také by bylo velice smutno, aby velká Praha nemohla si výborně držet alespoň dvě divadla

letní, jedno za branou v pravo od Vltavy, druhé v levo. A také má aréna smíchovská skutečně obecenstvo zcela své, a mnohý Pražan ani neumí chodit jinam, jako když zajíc má svůj „wechsel“.

Dobře. Totiž chci tím „dobře“ říci, že s podobnými myšlénkami jsem ondy obcházel ji, smíchovskou arénu. Obcházet arénu, v níž se hraje, je ale pro člověka tolik, jako pro mouchu oblétat lampu, v níž hoří. Najednou jsem stál u portálu a prohlížel plakát. „P o j ď s e m!“ stálo na něm v kategorickém imperativu a s výkřičníkem na pět palců dlouhým. Šel jsem tedy.

Třicetileté jubileum E l i š k y P e š k o v é.[1]) Třicet let — člověk by neuvěřil! A Pešková je svěží, jako kterákoli mladice, vesela, jako by jaktěživa nebyla zakusila něčeho nepříjemného, a hraje, jakoby se právě poprvé ucházela o přízeň obecenstva, kteréž rozhodnouti má nad celou budoucností její. Jak jsme ji druhdy vídali, s ní se těšili a ji milovali, tak je dnes — a podobá se, že nemá chuti ani talentu být jinou.

Třicet let. Kolik mladých hereček od roku 1849 vystouplo na českém jevišti s ní a vedle ní v oboru jejím a kolik z nich se neosvědčilo, zahynulo, odstouplo atd. a Pešková tu pořád stojí, v umělecké dospělosti a s mladistvou vůlí. Prožila s námi nejhorší a nejlepší časy českého divadla. A její obor? Jako musila prodělat všechny stupně českého herectví od materielní kruté bídy až do poměrů společensky příjemných, musila také prodělat všechny už obory ženské, co jich na divadelním reper-

---

[1]) Představení to bylo ve středu dne 17. září 1879. Dávána Bergrova veselohra „Schudlý šlechtic a žena z lidu“, k závěrku pak „Pojď sem!“, dramatický úkol od Danisa. Div. cedule připomínala: „K upomínce na třicítiletou hereckou činnost paní Elišky Peškové.“

*

toiru. Ba i tragické milovnice byly po více let údělem jejím — pravý to kalich trpkosti pro milovnici „naivní", pro veseloherní „dámu salonní", pro napotomní „ženu z lidu". Ale měla-li být tenkráte tragedie na českém jevišti vůbec možna, musilo to být, a je dalším dokladem vzorné píle Elišky Peškové, že i v oboru jí naprosto cizím obstála se ctí. Shakespearova „Julie" a Birchpfeifferové „Diblík", Goethova „Markétka" a celá řada naivních žab z pensionátů nebo z vesnice — jsou to póly různé!

Tragédie musila být, toho jsme žádali neuprositelně. Vždyť je v ní kus lidských ideálů a od herců umělců se přec může za všech poměrů žádat, aby ideály nám duševní svou silou dovedli znázornit. Za to jsme nedoufali hned tak ve veselohru salonní. Snad až se zlepší život český, až budou veškeré životní poměry naše povzneseny a herec bude mít vzory. A ejhle — životní ty poměry se sice valně nezlepšily, ale dosáhli jsme alespoň samostatného divadla, a sotva že bylo, byla už také salonní veselohra — předně a hlavně zásluhou Peškové.

Bylo by zajímavo nalézt slovo, j e d n o slovo, které by trefně označilo hereckou individualitu Peškové. Ještě není napsána trefná fysiologie ženy vůbec, tím méně fysiologie herečky, a ještě méně herečky h u m o r i s t i c k é. Je vůbec málo hereček, které mají opravdu humór. Jeť k němu potřebí zrcadelné jasnosti duševní a hlubokého citu zároveň. Máme pány esthetiky, kteří v obor mužské komiky počítají Falstaffa i Hamleta, Nathana i Mefista. Ne menší obor má komika ženská, sahá od naivnosti děvčete až ku koketní manýrovanosti stařen, od bezmyšlénkové nezbednosti do největší hloubky citové. A p o e s i í toho oboru je h u m o r. Tou poesií je Pešková obdařena měrou věru řídkou.

Však ji znají již po celých Čechách, po všech městech, kde je smysl pro umění divadelní. Pešková všude rozveselila, všude dojala, všude — jak jsme již čtli v naivním referátu jednom — „nalezla největších potlesků". Náhle Pešková kdys opustila jeviště pražské a šla za svým manželem Pavlem Švandou, jenž byl sobě sestavil společnost kočovní, záhy renomovanou. A kam zavítala, byla po čas jejího pobytu samá „veselá neděle". Bylo toho za posledních let v Čechách, tak nevlídných a zasmušilých, věru zapotřebí. Kde jen jsme se té nevlídnosti tolik nabrali! Staří Řekové pozdravovali se slovem: *Χαίρετε* — radujte se, a být veselým slulo jim zrovna tolik jako být moudrým. Po nich ale přece snad žádný národ nemá tolik ochoty být tím způsobem moudrým jako národ český.

Dnešního dne vypočítává lidstvo všechno na světě a jeho nejmilejším měřítkem je zemský rovník. Myslím, kdyby všichni ti lidé, které a kolikrát je Pešková svým uměním pobavila, postavili se vedle sebe, že by také už obepnuli zemi tam, kde je nejširší.

Postrádáme Peškovou již hezkou řadu let v personálu zemského českého divadla. Ale pořád je nám, jako by byla jen „na dovolené", jako by si měla „tam" odbýt jen ještě několik her pohostinských a pak již se musela vrátit zas k nám — „naše Pešková".

„Nár. Listy" Č. 227. z 23. září 1879. Feuilleton.

NÁRODNÍ LISTY.

1885.

ELEONORA Z EHRENBERGA. — LEYTHÄUSER.[1])

V Praze, dne 25. dubna. —

Chce-li pánbůh letos to dělat jako loni: hned v dubnu napořád nechat sálat, červencové vedro, vždycky nám z daleka ukázat nějaký mráček dešťoslibný, ale hravě jej zase odfouknout a dát nás sluncem pařit a smažit, obhárat a opalovat klidně dál, tedy ať nám to raději upřímně řekne. My se dle toho zařídíme.

Mnohé ovšem nemůžeme činit, ale něco přec. Na př. zvolit nové dva členy do městské komise vodárenské. Nebo vyvrtat v Lahovičkách novou zkušební díru.[2]) Nebo napsat úvodní článek o potřebě nového prozkoumání pražských studen. Nebo tak něco, co „už se osvědčilo". Anebo snad — já se to stydím říci — anebo snad odhodlat se, že budeme pít denně o dva litry plzeňského víc a vyhledati si dobrou hospodu k tomu? Nač se ostatně sty-

---

[1]) Titul přidán vydavatelem.

[2]) V Lahovičkách konala tehda obec pražská pokusy, stačí-li tamější prameny k zásobování Prahy pitnou vodou.

dět — stanou-li se v těch vedrech pijáci z nás, je tím slunce vinno, to „věčné slunce“, ten ultrapijan, ultrahltan, ten zářivý netvor, jehož i prostá mysl národa ve pohádkách svých obrazí co hltouna obra, jenž přišed na večer domů sní všechno, co mu matka byla připravila, hory chleba a masa, moře vody a piva, a pak ještě shltne vlastní matku k tomu! Nejsem přítelem slunce. Máselné povaze české nesvědčí. Tajuplné politice našich „vůdců“ je nebezpečné. A já ty vůdce mám ach tak od srdce rád.

Přece jenom je škoda, že ten svět není pořádán trochu jinak! Že příroda nemá o něco více smyslu pro přírodní krásy! Předevčírem na př. sprchlo jen dost málo a jak hned se celé vůkolí pražské rozesmálo, jak stromy se obalily květem bílým, keře květem zlatoskvoucím, jak zaleskly se drny, rozšveholil se v haluzích stromů ptačí zpěv! Zajisté jasný pokyn pro přírodu, jak že to má tedy dělat. Trochu tepla a zas trochu deště, matko stará! A nám Pražanům do těch řídkých stromků našich trochu více veselého ptactva! Už nás ti zpěváčkové nějak opouštěji, každým jarem vrací se jich míň a míň — vlašťovky po tom předloňském „velkém mření“ vůbec už nejdou — bude nám s jara brzy žalostně teskno!

Ba působí to také na člověka. A přimělo snad slečnu Ehrenbergovu,[1]) že také ona se odhodlala „jít a nevrátit se více“. Ještě jednou vystoupí na našem jevišti, ještě jednou si zazpívá, zatrilkuje, pak se ukloní, položí si ruku na srdce a za potlesku veškerého obecenstva rozloučí se již navždy s námi, jichž věrnou družkou byla po pětmecitma let.

---

[1]) Eleonora Ehrenbergová (El. Gayerová z Ehrenberga) nar. r. 1832 v Praze. K divadlu pražskému byla engažována r. 1861 a tu zpívala nejen v německých, ale i v českých operách. R. 1862 přešla po otevření divadla prozatímního k opeře české.

Ne vždy byla slečna z Ehrenbergů zcela sympatická nám, kteří jsme po dlouhou tu dobu střežili rozvoj českého divadla, a ne vždy sympatičti byli jsme jí zajisté my. Slečna musila jako každý vynikající člen divadelní také na sobě seznat starou pravdu, že „těch, kteří na slunci veřejnosti chodí, následuje stín". Ale byl-li rozpor, neplatil vzácnému umění slečninu. Jednávalo se o některé otázky divadelní, jichž rozluštění byli bychom si přáli ve smyslu právě svém a s nimiž náhodou souviselo někdy i jmeno její. Řekli jsme v časopise tomto vždy upřímně mínění své a v divadle jsme na večer téhož dne rovněž upřímně aplaudovali. Vždyť toho aplausu zasluhovala!

Řada různých, mnohdy teskně dojemných obrazů hraje před duší naší, vzpomínáme-li si zpět, na ty divadelní počátky své. Chtěli jsme mít všechno a všechno najednou, výtečnou činohru, výtečnou operu, obé z ničeho nic, operu snad ještě z méně než z ničeho nic — pýcha malého národu byla se rozezvala, chtěli jsme konkurovat hned s veškerým světem ostatním — ba musili jsme konkurovat. Měli jsme při tom věru zázračné štěstí; ale ovšem ne vždy, ne napořád, a přece jen ne hned. Co tu o naši hlavu bilo chabých pokusů a zkoušek sil začátečnických, co smutných produkcí sil starých, vyzpívaných — svíjeli jsme se, choulili do sebe, ale přece jsme měli radost, vždyť to bylo alespoň již naše! Jen když v divadle bývali cizinci, běžel po nás mráz a lomcovala námi hrůza; česká pýcha naše se vzpírala. A tu byla slečna Ehrenbergova naší spásou. Umělkyně hotová, vzácného hlasu, plná svěžesti; každému divadlu velkému mohla náležet, před nejzkušenějším obecenstvem se ctí obstát — cizinci tleskali a my se přímili hrdostí novou.

Brzy ovšem štěstí dopřálo nám ještě skvostů jiných. Přišel baryton Lev, bas Paleček, tenor Vecko, nezapome-

nutelná dramatická zpěvačka Blažková, k tomu dobrý sbor, dobrý kapelník — byla pak již příčina na pýchu nepodmíněnou. Ale napořád zůstávala Ehrenbergova mezi silami nejpřednějšími, vždy výborna, vždy ochotna, vždy spolehliva. A jak našemu dobrému, měšťáckému obecenstvu lichotilo, že s jeviště zpívá k němu šlechtična — „baronka" říkaly si sousedky se zálibou — jak se cítily tím poctěny, jak dvojnásob chválily toilettu, hru, a jak dvojnásob rády šly do divadla, když na ceduli stálo „slečna z Ehrenbergů"! Pouhá vedlejší maličkost, o níž se tu činí také jen zcela vedlejší zmínka, ale — vždyť si právě připomínáme dob minulých a všeho, co mělo význam v nich, co na obecenstvo působilo!

Je právě čas, aby se pomýšlelo na sepsání dějin těch prvních našich let divadelních, na vylíčení našeho dětství a nastalého pak mužství. Bude to obraz pohyblivý, plný ruchu, plný zajímavých dát osobních. V popředí obrazu toho utkví provždy postava slečny Ehrenbergovy. Slečna odchází s repertoirem čítajícím celé sto oper, a to sto bylo téměř cele provedeno u nás — s kroky činuplného života slečnina šly zároveň kroky českého umění.

Památný večer, kdy loučí se Ehrenbergova! Vděčnost a úcta naše ji sprovázejí! —

A jen málo dní na to nastane nám Pražanům jiná ještě, vysoce významná slavnost hudební. Snad jen některý z čtenářů nejpilnějších sobě povšimnul oznamu v našem časopise, jímž německý skladatel Max Leythäuser-Mellano dává vědomost, že přijde, aby před námi provedl velkou původní skladbu svou, jejíž text, taktéž komponistou samým psaný, vážen je z českých dějin, z doby husitské.

Je tomu asi dvanáct let, kdy časopis náš přinesl řadu feuilletonů o „dramatech husitských", jichž — tři kusů —

autorem je právě Leythäuser.[1]) Skoro zároveň přibyl k nám autor sám. Podniklť z domoviny své, z Řezna, s mladou a krásnou žínkou svojí právě cestu svatební, a touha nevedla ho nikam jinam než do královské Prahy, do hlavního sídla národu, k jehož dějinám byl přilnul s láskou ideálně upřímnou. Zdržel se tu mnoho neděl; za dne studoval starožitnosti pražské, na večer zasedal s chotí svou den co den v lóži českého divadla. V skutku krásný mladý párek poutal pozornost všeobecnou.

Leythäuser vrátil se do vlasti, občas obdrželi jsme o něm zvěsti. Sídlil v Řezně, v Augšpurku, Vircburku, všude byl hostem českých besed a přítelem našich krajanů. V Řezně by byl tím, že v jednom knihkupectví dal vystavit poprsí Husovo, způsobil mezi tamnějším katolickým lidem brzy celé vzbouření; k vytlučení oken alespoň došlo.

Stále pracoval dále na své trilogii husitské. Nyní z ní učinil textový výtah a napsal k němu dramatickou hudbu. Jednotlivé části skladby byly za osobního řízení Leythäusrova provedeny, a dle došlých nás referátů líbily se rozhodně. Ale Leythäuser chce, abychom slyšeli skladbu jeho my, Češi, jimž je duševně věnována.[2])

Bude nám vítán. Podobných spravedlivých, ideálně smýšlejících Němců je již málo. Snad mimo Leythäusera žádných více.

„Nár. Listy." Č. 114. z 26. dubna 1885.

---

[1]) Viz v oddělení Literatura zde!

[2]) Úryvky ty provedeny (počtem 5) v Národním divadle ve středu dne 20. a v pátek dne 22. května t. — Referát v čís. 141. „N. L." z 23. května t. konstatuje jen značný zevnější úspěch.

OBSAH.

1. Úvahy a studie.

2. Životopisy, vzpomínky a nekrology.

F. TOPIČ V PRAZE